

regi suæ fidei dona et operum honorum offerens munerâ. *Dan judicabit populum suum sicut alix tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, et reliqua.* Dicunt quidam (a) Antichristum per hæc verba et prædici de ista tribu futurum, pro eo quod hoc loco Dan et coluber asseritur et mordens, et quod inter tribus Israel primus Dan ad aquilonem castrametatus est (Num. 11, 25), illum significans qui se in lateribus aquilonis sedere dicit, et de quo figuratiter dicit propheta, *A Dan auditus est fremitus equorum ejus* (Jerem. viii, 16). Qui non solum coluber sed etiam cerastes vocatur. *Κίρρα* enim græcè cornua dicuntur. Serpens ergo ille cornutus esse perhibetur, per quem digne Antichristus asseritur, quia contra vitam fidelium cum morsu pestiferæ prædicationis armabitur etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustioiorem esse quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudine eos ambulare provocat, quibus quasi parcendo blanditur: sed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit

(a) Ex Gregorio, lib. 31. Moral., cap. 10.

cerastes in semita, quia quos fideles reperit, et sese inter angusta præcepti cœlestis itinera constringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit; et in persecutionis languore, post beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua potestatis. Equus iste cujus ungulas cerastes mordere dicitur, hunc mundum insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spatat. Et quia Antichristus extremam mundi hujus apprehendere nititur, cerastes iste equi ungulas mordere perhibetur. Ungulas quippe equi mordere est extrema sæculi feriendo contingere. *Ut cadat ascensor ejus retro*¹. Plebs infidelis Judæa, erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat. Bene Jacob eodem loco repente in electorum vocem conversus est dicens, *Salutare tuum expectabo, Domine*: id est, non sicut infideles Antichristum; sed eum qui in redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum. Amen.

¹ In Ms. Corb sic desinit: *Ascensor equi est quisquis iniquitatibus hujus mundi extollitur, qui retro cadere dicitur.*

ADMONITIO

IN LIBRUM QUÆSTIONUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Hoc opus Augustino abjudicant eruditi quique. Nec injuria sane, quandoquidem res ratioque docendi, ut de stili distantia nihil dicamus, procul abhorret a S. Doctoris ingenio et fide. In quæstione secunda dicitur Deus, ut diaboli præsumptionem non potestate sed ratione destrueret, materiam condidisse, quæ esset rerum confusio, ex qua faceret mundum. In Q. decima tertia infantes qui in Sodomis cum parentibus perierunt, a gehenna liberos esse, quia in aliena causa occisi sunt, absolute pronuntiantur. Quo loco Quæstionem auctor, quisquis est, originale peccatum inficiari videbatur Bellarmino. Et revera ad hanc ipsam quæstionem respondens Alcuinus in opere super Genesim, interrog. 103, cum alioquin iisdem, quæ hic leguntur, verbis usus fuerit, nequaquam tamen originalis peccati reatum dissimulavit: *Nonne, ait, provisum est illis, ne diu viventes exempla sequerentur patrum; et ut levius in futuro crucientur, vel omnino non, aliena causa occisi?* In Q. vicesima prima, et quadregesima quinta, contendit auctor, mulierem non esse creatam ad imaginem Dei: contra quam docet Augustinus in lib. 3 de Genesi ad litt., cap. 22. In Q. vicesima tertia non patitur quidquam difficultatis, ut Augustinus, circa originem animæ. Q. vicesima septima non Samuelem a pythionissa excitatum, sed ejus spectrum sive diabolium Saül apparuisse sic asserit, ut falsam et absurdam esse velit aliam opinionem: quam tamen pulchrè congruere sacris Scripturis ostendit Augustinus in lib. 2 Quæst. ad Simplicianum. Q. quadregesima prima illud Geneseos, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, pugnat ne intelligatur de Spiritu sancto, de quo passim ab Augustino explicatur. Q. quadregesima tertia vehementer improbat votum Jephthæ, quem facinosum appellat, nullumque justitiæ testimonium habere dicit, cum is tamen inter insignes viros laudetur in Epistola ad Hebr., cap. 11. In Q. quadregesima sexta nota ignorantæ aut stultitiæ condemnat eos, qui dicunt Samuelem functum officio sacerdotis, quod ipse cum aliis plurimis sentit Augustinus in lib. 17 de Civit. Dei, cap. 4. In Q. quadregesima octava de Filio Dei loquitur more Arianorum. Q. quinquagesima sexta dicit immerito quibusdam videri (quod tamen Augustino etiam visum est) Joseph esse filium Heli et Jacob, unius secundum naturam, alterius secundum Legem. Q. quinquagesima nona quod apud Joannem dixit Dominus, *Spiritus ubi vult spirat*, vult de vento interpretandum esse, non de Spiritu sancto: cum Augustinus aliter interpretetur. Q. centesima octava multis conviciis insectatur eos, qui volunt Hebræos dictos ab Heber, non ab Abraham: at Augustinus in lib. 2 Retract., cap. 16, et de Civitate Dei lib. 16, cap. 11, eam sequitur sententiam. Q. centesima nona incumbit ut suadeat Melchisedech non hominem fuisse, sed Spiritum sanctum, ipsumque in oblatione dici summum sacerdotem improbat. Q. centesima decima quinta dicit Abrahamum cum patre suo idola coluisse: contra Augustinus, in lib. 16 de Civit. Dei, cap. 13. In Q. centesima decima sexta ille pascha a passione, Augustinus vero ab hebræa voce transitum significante censet fuisse appellatum, in Epist. 53 ad Januarium, n. 2. Præterea Pelagianam heresim quæstiones aliquot respiciunt Lovaniensium Theologorum judicio, veluti Quæst. septuagesima nona, octogesima, octogesima tertia, etc. Perpaucæ demum sunt, quæ non aliqua ex parte pugnent in Augustini doctrinam; ut superfluum sit his addere, quod hujus operis prolixi nullam S. Doctor mentionem facit in libris Retractationum, cum illic diligenter Quæstionum libros alios recensent.

Superset et examini judicioque Lectorum subjiciamus opinionem eruditae hodie quamplurimis probatam, quae haec Quaestiones eidem auctori, cui Commentarios in Apostolum Ambrosii nomine vulgatos attribuit. Quippe collatis ad invicem utriusque operibus, scilicet Quaest. vigesima quarta ad Comment. in I Cor. 11, §. 5; Quaest. septuagesima quarta ad Comment. in II Cor. 5, §. 21, et in Gal. 3, §. 13; Quaest. centesima secunda ad Comment. in II Timoth. 2, §. 20; Quaest. centesima octava ad Comment. in Philipp. 3, §. 5; Quaest. centesima decima tertia ad Comment. in Ephes. 3, §. 10, etc., concordiam in rebus, in sententiis, in verbis etiam ipsis, quam maximam deprehenderunt. Ad haec utrumque opus eodem fere tempore confectum putant: Commentarios quidem cum Damascus Papa, qui sub anni 384 saecum obiit, Romanam Ecclesiam regeret, uti eorundem auctor testatur in I Timoth. 3, §. 15; Quaestiones autem anno circiter 300 ab exsilio Jerosolymitano, ex Quaest. quadragesima quarta Adversus Judaeos, tametsi non nemo sit qui hunc annum ab adventu Christi numerari arbitretur. Jamvero Commentariorum scriptor creditur designatus ab Augustino in lib. 4, ad Bonifacium, cap. 4, ubi Hilarii nomine sententiam profert, quae ad verbum in iisdem Commentariis sup. Rom. 5, §. 12, continetur: porro autem cum ab Hilarii episcopi Pictavenensis stilo et doctrina plurimum distideant iidem Commentarii, non alius esse existimantur quam Hilarii diaconi, qui Damaso Pontifice pariter vivebat, illius nimirum qui secta Luciferianus, patria Sardus dicitur. Hic nos, ut de Commentariorum auctore nihil pronuntiemus, juvat in subjectas Quaestiones observare, manuscriptorum codicum eam a nobis deprehensam esse varietatem, quae efficere possit, ut jam demum revocetur, atque invalescat opinio Erasmi et aliorum, qui primum suspicabantur non upius hominis esse illud Quaestionum opus, in quo eadem quae dicta sunt iterari, et propositis titulis rursus tractari eandem quaestionem; tum dissimile dicendi genus adhiberi; nec ipsa constanter eadem, sed plane contraria dogmata propugnari cernebant. Enimvero duo sunt manuscriptorum codicum genera. Quidam centum viginti septem illas quae primo vulgatae fuerunt, quaestiones complectuntur: scilicet quadraginta septem ex Veteri Testamento, reliquas omnes ex Novo Testamento inscriptas; nihilque ab editis differunt, nisi quod titulum huncce tertium, ex utroque mixtim, qui posterioribus triginta quaestionibus a typographis praefixus fuit, nusquam habent. Hujus primi generis manuscripti duo sunt in Bibliotheca Sorbonica, in Victorina totidem, in Colbertina unus antiquior multo et ante annos circiter 700 exaratas. Alterius generis manuscriptos non plus quam tres reperimus, unum Sorbonicum, alium Victorinum, tertium Germanensem nostrum, qui licet centum quinquaginta unam quaestiones continent, scilicet quinquaginta sex ex Veteri, et nonaginta-quinque ex Novo Testamento, adeoque primi generis codicibus sint viginti quatuor quaestionibus auctiores, non tamen habent tractatus plerumque, et conciones ex istis primae vulgatae: quodque ad rem facit, carent quadragesima quarta illa, Adversus Judaeos; et centesima decima quinta, Adversus Mathematicos quaestione aliisque nonnullis, unde auctoris aetas et patria comperiri posse credebatur. Ex hoc secundo manuscriptorum genere eruit Jacobus Haemer alteram collectionem quaestionum, quae post vulgatae sunt. Damus hic denique Quaestionum Elenchum duplicem, in quo manuscriptorum diversitas uno conspectu intelligitur. Quaestiones quae codicibus sive primi sive secundi generis propriae sunt, stellula designandas curavimus.

ELENCHUS QUESTIONUM.

EX MANUSCRIPTIS CODICIBUS

Primi generis (a).

QUESTIONES VETERIS TESTAMENTI.

- I. Quid est Deus.
- II. Cur Deus mundum fecerit.
- III. Quid opus erat per Moysen, et non ante, exordium mundi et ordinem creaturae exponere.
- IV. Quare Legem non in primordio dedit.
- V. Utquid Abel sacrificium acceptatum est, et Cain refutatum.
- VI. Si Lamech occidit Cain, sicut putatur.
- VII. Quae decem verba in tabulis data sunt, etc.
- VIII. Utquid Moyses descendens de monte vultum splendidum habuit.
- IX. Si omnia Deus bona fecit, quid est ut dicat ad Noe de mundis et immundis: *Induc tecum*, etc.
- X. Cum Deus dicat quod quarta progenie exituri essent filii Israel de Aegypto, cur Moyses quinta, inquit, progenie exierunt.
- XI. Si viri justi voluntas bona est, quare Isaac non Esau quem voluit, sed Jacob benedixit quem noluit.
- XII. Quare Abraham fidei suae signum circumcisionem accepit.

(a) Haec serie continentur omnes quaestiones primo vulgatae.

EX MANUSCRIPTIS CODICIBUS.

Secundi generis (a).

CAPITULA DE VETERI TESTAMENTO

1. De Deo et de hominis libero arbitrio.
2. Adversus eos qui negant ad Deum aliquid pertinere.
3. Cur Deus mundum fecerit.
4. Quid opus erat per Moysen postea et non ante, exordium mundi et ordinem creaturae exponere.
5. Quare Legem non in primordio dedit.
6. Utquid Abel sacrificium acceptatum est, Cain repudiatum.
7. Si Lamech occidit Cain, sicut putatur.
8. Quae decem verba in tabulis data sunt.
9. Utquid Moyses descendens de monte, etc.
10. Si omnia Deus bona fecit, quid est, etc.
11. Cum Deus dicat ad Abraham de filiis Israel quod quarta progenie exituri essent, etc.
12. Si viri justi voluntas bona est, quid est ut Esau, etc.
13. Qua ratione David Sath, postquam Deus ab eo recessit, christum Domini vocat.
14. Quare Abraham fidei suae signum, etc.
15. Si iudicium Dei justum est, quare infantes in Sodoma, etc.

(a) Haec serie inter alias continentur quaestiones post vulgatae.

- XIII. Si iudicium Dei justum est, quare infantes in Sodomis cremati sunt.
- XIV. Quid est ut Deus, qui justus prædicatur, peccata patrum filiis dicat reddi.
- XV. Cum justum prædicet Lex, contra Salomon, *Noti*, ait, *case justus multam*.
- XVI. Quare angelus, qui volebat in via Moyses occidere, circumcissione infantis placatus est.
- XVII. Quid est ut maledictos dicat, qui non reliquerint semen in Israel.
- XVIII. Quare Saül peccans petit orari pro se, et impetrare non potuit; David autem e contra.
- XIX. Si Adam corpus immortale habuit, an mortale.
- XX. Quid est quod dicitur, *Panem Angelorum manducavit homo*: cum Angeli non egant cibo.
- XXI. Quid sit ad imaginem et similitudinem Dei fecisse hominem, et an mulier imago Dei.
- XXII. Quid est ut dicat Salomon, *Justifica animam tuam ante obitum suam*, etc.
- XXIII. An ex traduce sint anime, sicut corpora.
- XXIV. Quid est ut vir imago Dei sit, et non mulier.
- XXV. Ut quid Joseph adjurat filios Israel, ut tollerent cineres ejus de Ægypto.
- XXVI. De Eliseo, an id quod dure petit ab Elia, consecutus sit.
- XXVII. An Pythonissa Samuel excitaverit.
- XXVIII. Quid contradicendum his sit, qui mundum æternum dicunt.
- XXIX. Quare octavo die circumcidi mandatum est.
- XXX. In Proverbis ait, *Justus sui accusator est*: quomodo justus, si peccator?
- XXXI. An cum muliere serpens natura locutus sit, an ab actu dicitur serpens an diabolus.
- XXXII. Legimus apud Salomonem, *Dives et pauper obtulerunt sibi, fecit autem ambos Deus*. Quomodo ergo non est personarum acceptio apud Deum.
- XXXIII. Salomon, *amni*, inquit, *impiorum minuuntur*: cum videamus impios aliquantos longævos.
- XXXIV. Apud Salomonem, *Deus mortem non fecit*: et alio loco, *Bona et mala, vita et mors a Deo sunt*.
- XXXV. Qua ratione David Saül, postquam Deus ab eo recessit, Christum Bonini vocat, etc.
- XXXVI. Si anima quæ peccat ipsa morietur, quid est ut in causa Charmi triginta viri occisi sunt.
- XXXVII. Quid est ut missa mors in Jacob venerit in Israel.
- XXXVIII. Si equus et mulus non habent intellectum, quanto magis terra? quid ergo est ut dicatur terra benedicere Dominum.
- XXXIX. Quid est quod legitur in Salomone, *Spes est in tenebris. Nefor est canis rivos leone mortuo*.
- XL. Quid est quod dicit propheta, *Lætare sterilitis, quæ non parit*, etc.
- XLI. An spiritus qui super aquas ferebatur, Spiritus sanctus intelligatur.
- XLII. Cur angelus Moysi et in igne et in rubo apparuit.
- XLIII. Cum Abraham prohibitus sit filium suum immolare; cur Jephthæ filiam immolare non prohibetur?
- XLIV. Adversum Judæos.
- XLV. Quomodo homo ad imaginem Dei factus sit, et an mulier quoque.
- XLVI. Utrum Samuel fuerit de filiis Aaron, et utrum sacerdos.
- XLVII. De hoc quod in Isaia legitur: *Et apprehendent septem mulieres*, etc.
- XLVIII. Deus perfectio est: quid ergo opus fuit Christo ut nasceretur.
- XLIX. Cur Salvator baptizatus sit.
- L. Si ideo Salvator baptizatus est ut exemplo esset, quare non ita et in circumcissione.
- LI. Quomodo intelligatur: *Spiritus sanctus superveniet in te*.
- LII. Si de Spiritu sancto natus est Christus, cur dictum est, *Sapientia ædificavit sibi domum*.
- LIII. Quid est ut viii calend. januar. Salvator natus dicatur.
- LIV. Si ex semine David Christus Filius Dei factus, id est jam natus est, quare cum baptizatur audit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*.
- LIV. Quid causæ fuit ut viii cal. april. crucifigi se permitteret Dominus.
- LVI. Quare in Matthæo pater Joseph Jacob scribitur, et in Luca, Heli, etc.
- LVII. Quid est ut cum in Malachia scriptum sit, *Ecce ego mitto angelum meum*; Marcus dicat in Isaia.
- LVIII. Qua ratione negat Joannes Christum se nosse ante baptismum, cum probet ante eum nosse.
- LIX. Si Baptismus cælestis mysterium est, cur Nicodemo ait Dominus, *Si terrestria dixi vobis*, etc.
- LX. Si Lex et Prophetæ usque ad Joannem, quare Salvator ad sacerdotes mitti offerri munera.
16. Quid est ut Deus qui justus prædicatur, etc.
17. Cum justum prædicet Lex, contra Salomon, etc.
18. Quare angelus qui in via volebat occidere Moysen, etc.
19. Quid est ut maledictos dicat qui, etc.
20. Quare Saül peccans petit orari pro se, etc.
21. Si Adam corpus immortale habuit, etc.
22. Quid est quod dicitur, *Panem*, etc.
23. Quid sit ad imaginem et similitudinem Dei, etc.
24. Quid est ut dicat Salomon, *Justifica*, etc.
25. An ex traduce sint anime.
26. Quid est ut vir imago Dei sit, etc.
27. Ut quid Joseph adjurat filios Israel, etc.
28. De Eliseo, an id quod dure petit, etc.
29. An Pythonissa Samuel excitaverit.
30. Quid contradicendum his qui mundum æternum dicunt.
31. Quare octavo die circumcidi mandatum est.
32. In Proverbis ait, *Justus sui accusator est*, etc.
33. An cum muliere natura serpens locutus sit, etc.
34. Legimus apud Salomonem, *Dives et pauper*, etc.
35. Salomon, *amni*, inquit, *impiorum minuuntur*, etc.
36. Apud Salomonem, *Deus mortem non fecit*, etc.
37. Cur Deus dixit, *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia sunt caro, et erunt anni illorum centum viginti*.
38. Quid contineat benedictio Jacob, quam dedit
39. Cur angelus Moysi et in igne et in rubo apparuit.
40. Non fuit aliud signum, quod fieret a Moyse palam Pharaoni, nisi serpens.
41. Quid est quod in Psalmo, *Homines*, inquit, *etumenta sultus facies*. Et ad Joannem, *Non parcam*, ait, *civitati, in qua habitant centum viginti millia hominum et pecora nulla*, etc.
42. Si Adam factus a Deo et animatus Spiritum sanctum accepit (a).
43. Si anima quæ peccat ipsa morietur, quid est ut in causa Charmi triginta sex viri occisi sunt.
44. Quid est ut missa mors in Jacob venerit in Israel.
45. *In sole*, inquit, *posuit tabernaculum suam*, id est corpus suum in quo habitavit Christus, qui a Pilato flagellis cæsus est: quomodo ergo dicitur in Psalmo de Christo, *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*.
46. Cur Adam in mundo positus mandatum accepit.
47. Vetus Lex Deum jurasse allegat, Salvator autem jurare prohibuit: quomodo non destruxit veterem.
48. Cur in lege etiani ipsi Aaron dictum est ut pro peccatis suis holocausta offerret, cum dicat David, *Pro delictis holocaustum non postulasti*, etc.
49. Cur Salomon Spiritum sapientiæ habuit, cum vitam mundam non habuit.
50. In Tobia, *Opera Dei revelare et confiteri honorificum est*: Salvator autem opus Dei faciens, *Nulli*, ait, *dixeris*.
51. Ut quid circumcisio et præcepta data sunt populo, quæ prius non erant, neque nunc in auctoritate habentur.
52. Quid est ut dicatur terra benedicere Dominum, etc.
53. Quid est quod legitur in Salomone, *Spes est in tenebris*, etc.
54. In Sapientia, *Qui creavit*, inquit, *orbem ex materia invisâ*. Et contra quia ex nihilo facti sumus.
55. Quid est quod dicit propheta, *Lætare sterilitis, quæ non parit*, etc.
56. An spiritus, qui super aquas ferebatur Spiritus sanctus intelligatur.

CAPITULA DE NOVO TESTAMENTO.

1. Deus perfectio est: quid ergo opus fuit Christo ut nasceretur.
2. Si unus Deus est, cur in tribus spes salutis, et quare prius non est Trinitas prædicata.
3. Cur facta et dicta Dominica quatuor libris, et a quatuor Evangelistis scripta.
4. Quis ordo quatuor Evangeliorum.
5. Quare Matthæus scribit: *Liber generationis Jesu Christi filii David*; cum prior sit Abraham.
6. Quid est ut generationes in tres partes divideret Matthæus.
7. Quare cum quadraginta una sint generationes, Evangelista quadraginta duas numerasse videtur.
8. Quid est ut cum constet a David ad transmigrationem Babylonis octodecim esse generationes, Evangelista quatuordecim dicat.
9. Cur salvator baptizatus sit.
10. Si ideo Salvator baptizatus est ut exemplo esset, quare non ita et in circumcissione.

(a) Hæc quæstio diversa est a cxxiii quæst. Mss. primi generis.

- LXXII. Quid est ut Judæis discipulis accusantibus Dominus David exemplum proferret, per quod videntur simul cum David rei fieri.
- LXXIII. Quid est ut occisis filiis Læz, Rachel filios suos plangere dicatur.
- LXXIV. Quæ ratione Magi per stellam Christum regem Judæorum natum intellexerunt.
- LXXV. Quomodo probatur, post tres dies et noctes resurrectione habitorem.
- LXXVI. Si uno ore Evangelistæ locuti sunt, cur tres sexta hora, et Marcus tertia dixerit passum Dominum.
- LXXVII. Marcus daemonia dixit cognovisse Dominum, Apostolus vero, si intellexerunt, ait, etc.
- LXXVIII. Quid est ut in cruce Dominus dicat, *Pater, ignosce illis*: non enim sciunt, etc. Si enim nocent, quid ignoscitur?
- LXXIX. Orandum pro inimicis docemur, quare animæ occisorum vindicari se petant.
- LXXX. Si predicante Joanne Lex cessavit, quomodo Salvator, *Nam veni, ait, solvere legem, sed adimplere.*
- LXXXI. * Domulus certe inimicos non esse vult diabolo; quare ergo, *Eslo, inquit, consentiens adversario.*
- LXXXII. *Levui* appellatus est homo videns Deum; quomodo, *Deum nemo vidit unquam.*
- LXXXIII. Quid est quod dicitur in Apocalypsi, *Vade et accipe librum, et devora illum, etc.*
- LXXXIV. Quid est quod dicit Simon ad Mariam matrem Domini, *Positus est hic in rubrum, etc.*
- LXXXV. Quid tibi vult ut Isaias dicat de Christo, *Qui peccatum non fecit*: et Apostolus, *Pro nobis peccatum fecit.*
- LXXXVI. Cur Salvator pro se tantum et pro Petro didrachma solvit.
- LXXXVII. In Evangelio, *Lex, ait, per Moysen data est; gratia et veritas per Christum.* An antea veritas non erat? Ergo nec Lex.
- LXXXVIII. Quid est quod dicitur in Marco, *Intrans in domum neminem voluit scire, et non potuit latere.*
- LXXXIX. * Legitur in Joanne quod cum negaret se Jesus ascendisse ad diem festum, ascendit tamen.
- LXXXX. Si proprio arbitrio vivimus, quare Salvator dixit, *Nemo venit ad me, nisi Pater attraxerit eum.*
- LXXXXI. Certe aut filius Dei quisque est, aut diaboli; quid ergo nascimur requirendum est.
- LXXXXII. Apostolus ait, *Nos natura Judæi*: de Judæis ergo nasci Judæos ostendit, non de proselytis, etc.
- LXXXXIII. Pagani elementis subjecti sunt, quare ergo dicat Apostolus, *Eramus sub elementis, etc.*
- LXXXXIV. Si per Christum salus et vera cognitio, cur non ante venit, etc.
- LXXXXV. Quare lunæ cursus in ratione paschæ custodiētes, reprehendimus Paganos, quia dies lunares et motum custodiunt.
- LXXXXVI. Quid est ut cum a David usque ad transmigratiōnem Babylonis septemdecim sint generationes; evangelista dicat quatuordecim.
- LXXXXVII. Quid est quod probet matrem Domini esse de tribu David.
- LXXXXVIII. Si unus est Deus, cur in tribus spes salutis est.
- LXXXXIX. * Si major gratia in Novo est Testamento, cur in Veteri sedens videtur Dominus et stans in Novo.
- LXXXXX. Quomodo accipiendum quod Salvator dicit de Spiritu sancto, quod veniens arguet mundum, etc.
- XC. Si satanas diabolus est, quare dicit Judæis, *De patre diaboli nati estis, etc.*
- XCI. Adversus Phodinum qui dicit Christum ante Mariam non esse.
- XCII. Quomodo intelligatur quod dicit Dominus, *Pacem meam do vobis, etc.*
- XCIII. An Apostoli Spiritum sanctum habuerunt presente Domino in carne.
- XCIV. Si Judas scariothes ante passionem Domini crepuit pendens.
- XCV. Unde orta sit observatio Pentecostes.
- XCVI. Si Pascha transitum interpretetur.
- XCVII. Adversus Arium.
- XCVIII. Si satanas diabolus est, quare Salvator dicit Judæis, *De patre diaboli estis.*
- XCIX. Quid sit, tentatio vox non apprehendat nisi humana.
- C. De eo quod legitur in Evangelio Matthæi, *Confiteor tibi, Pater, etc.*
- CI. De pactantia Romanorum Levitarum.
- CII. * Contra Novatianos, qui penitentiam salutarem negant.
- CIII. * Constat Dominum in Levitico de sacrificiis offerendis mandasse, cui alibi negat et respuit.
- CIV. * Quid Dominus gladium patari jussit, et post prohibuit percutere.
- CV. Quomodo propheta quadret cum Evangelio de obscuratione solis, etc.
11. Si ex sententia David Christus Filius Dei factus, id est jam natus est, quare cum baptizatur audit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*
12. Si de Spiritu sancto natus est Christus, cur dictum est, *Sapientia edificavit sibi domum.*
13. Quomodo intelligatur, *Spiritus sanctus superveniet in te.*
14. Quid est ut vii calend. januar. Salvator natus dicatur.
15. Quid cause fuit ut vii calend. aprii. crucifigi se permitteret Dominus.
16. Quare in Mathæo pater Joseph Jacob scribitur, et in Luca Beli, etc.
17. * Quid Salvator quadraginta diebus jejunavit et post ea emisit.
18. * Cur baptismus Joannis cessavit.
19. * Quare Lex usque ad Joannem, cum Apostolus dicit Legi nos subjectos esse debere.
20. Si predicante Joanne Lex cessavit, quomodo Salvator, *Nam veni, ait, solvere Legem, etc.*
21. Si Lex et Propheta usque ad Joannem, quare Salvator ad sacerdotes mittit, etc.
22. * Quomodo non evacuata Lex est, quando sabbatum solutum est.
23. * Cur Salvator discipulos suos filios tonitruum appellavit.
24. Cur Nicodemus ait Dominus, *Si terrenus dixi vobis, etc.*
25. Quid est ut Judæis discipulos accusantibus Dominus David exemplum proferret, etc.
26. Quæ ratione Magi per stellam Christum regem Judæorum natum intellexerunt.
27. Quid est ut occisis filiis Læz, Rachel filios suos plangere dicatur.
28. * Cur post baptismum accessit ad Salvatorem tentator dicens, *Si Filius Dei es, etc.*
29. * Cur Salvator tentatori non aliter, quam exemplis Legis restitit.
30. Quid est ut cum in Malachia scriptum sit, *Eccæ ego mitto Angelum meum; Marcus dicat in Isaiâ.*
31. Quæ ratione negat Joannes Christum se nosse ante baptismum, cum probet ante eum nosse.
32. * Quomodo Deum nemo vidit unquam, cum Filius dicit videri Patrem cum ipse videtur.
33. * Cur Salvator mulieri alienigenæ, id est Chanaeæ, initio misericordiam denegabat, non item Centurioni alienigenæ, etc.
34. Quomodo probatur post tres dies et noctes resurrectione Salvatore.
35. Cur tres Evangelistæ sexta hora, et Marcus tertia dixerit passum Dominum.
36. Quid est ut in cruce Dominus dicat, *Pater, ignosce illis, etc.*
37. Marcus daemonia cognovisse dixit Dominum: Apostolus vero de principibus sæculi, *Si cognovissent, ait, etc.*
38. Orandum pro inimicis docemur: quare animæ occisorum vindicari se petant.
39. * Quid est, *Propter quod donavit illi nomen, etc., cum imperfectus videatur, qui per opera sua augetur.*
40. In Evangelio, *Lex, ait, per Moysen data est, gratia et veritas per Christum.* An antea veritas non erat, etc.
41. Quid est quod legitur in Marco, *Intrans in domum velis neminem scire, et non potuit latere.*
42. * Cur Joannes ad Dominum, *Tu es qui venturus es, an aliam exspectamus?*
43. * Quid est ut Salvator alios verbo, cæcum autem facti luto de spato curaret.
44. * Quid est ut Lazarum resuscitaturus fletet; aut lo cum tibi positus erat, quasi ignarus quereret.
45. * Quid est, ut Herodem mortuum legamus; infra autem, et post multos annos Herodem Joannem occidisse.
46. Quid est quod probet matrem Domini esse de tribu David.
47. Si arbitrio proprio vivimus, cur Salvator dixit, *Nemo venit ad me nisi Pater attraxerit eum.*
48. * Cur Apostolus omnibus omnia se factum dicit, quod factum videtur adulatoris et hypocrite.
49. Quid est quod dicitur in Apocalypsi, *Vade et accipe librum, et devora, etc.*
50. * Quid est ut Apostolus factum Salvatore dicit ex nomine David.
51. * Quid est quod dicit Apostolus ad Galatas, *Estote sicut ego, quia ego sicut vos.*
52. * Quomodo liberi sumus arbitri ac voluntatis, cum dicat Apostolus: *Curo concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, ut non quæ vultis ea faciatis.*
53. * Quæ ratione sapientia carnis inimica est Deo, etc.
54. Quid est quod dicit Simon ad Mariam matrem Domini, *Positus est hic in rubrum, etc.*

- CVI. * Quomodo intelligenda sunt quae leguntur in Genesi de opere sex dierum.
- CVII. * De ordine diei et noctis, utra sit prior.
- CVIII. * De lingua hebraica, unde nomen accepit.
- CIX. * De Melchisedech, quomodo Abrahamo benedixit, etc.
- CX. * De psalmo primo.
- CXI. * De psalmo vigesimo tertio.
- CXII. * De psalmo quinquagesimo.
- CXIII. * Cur Filius Dei missus sit, et non alius.
- CXIV. * Adversus paganos.
- CXV. * De fato.
- CXVI. * De Paschate unde dictum sit, et quomodo mystice celebretur per sanguinem.
- CXVII. De Abraham et ejus fide.
53. * Quid est quod Joannes dicit ad Christum, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* an dubitans dixerit.
56. Quid sibi vult ut Isaias dicat de Christo, *Qui peccatum non fecit*; et Apostolus, *Qui pro nobis peccatum fecit*.
57. * Quid est quod Apostolus dicit Galatis, *Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vocavit vos in gratiam in aliud Evangelium, quod non est aliud, etc.*
58. * Quare Apostolus dicit, *Omne peccatum quod fecerit homo extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat*: cum peccare in corpus suum videantur, qui sibi vinu inferunt.
59. Cur Salvator pro se tantum et pro Petro didrachma solvit.
60. * Cur Apostolus Paulus reprehendat Petrum quod circumcissionem daret, cum et ipse Timotheum circumcidit.
61. * Quem spiritum Apostolus salvandum asserit cum dicit, *trudi hujusmodi hominem satanae in interitum carnis, ut spiritus, etc.*
62. * Quare salvator orat et ait, *Ne fiat fuga vestra hieme vel sabbato*: cum tempus persecutionis hujus differri non possit.
63. Certe aut filius Dei quisque est, aut diaboli: quid ergo nascimur requirendum est.
64. Apostolus ait, *Non natura Judaei*. De Judaeis ergo nasci Judaeos ostendit, non de proselytis, etc.
65. * Quid est quod Apostolus dicit, *Nemo potest dicere Dominum Deum nisi in Spiritu sancto*; cum Photinus, Marcion, Manichaeus, meretricios et spurci dicant.
66. * Si in Lege nemo justificatur, utquid maledictus est, qui non implevit Legem.
67. * Si in Christo omnes thesauri sapientiae efficientiae; quomodo de die et hora judicii dicit se nescire.
68. Pagani elementis subjecti sunt; quare ergo dicit Apostolus, *Eranius sub elementis, etc.*
69. * Salvator ait, *Qui non reliquerit omnia, etc., non potest meus esse discipulus*: cum ex Evangelio discipulus Jesu fuerit Joseph ab Arimathia homo dives, etc.
70. * Quid est ut Salvator dicat Mariae, *Noli me tangere, etc.*, cum legatur ab aliis mulieribus tactus.
71. * Quid est, *Qui ante me fuerunt, fures sunt, etc.*, quod videtur Prophetas pulsare.
72. * Apostolus dicit Christum pro omnibus mortuum esse: at ipse Dominus ait se dare animam suam redemptionem pro multis.
- CXXVIII. * De Job.
- CXXIX. * De Tobia.
- CXXX. * De jejunio.
- CXXXI. * De Paschate, quam laudabilis et gloriosa sit solennitas.
- CXXXII. * De eo quod legitur apud Evangelium, *In principio erat Verbum*.
- CXXXIII. * Utrum Adam Spiritum sanctum habuerit.
- CXXXIV. * Quomodo idem opus differt secundum personas sive in laudem sive in condemnationem.
- CXXXV. * Contra Eusebium, utrum Spiritus sanctus scivit mysterium nativitate Dominice.
- CXXXVI. * De eo qui fidem percepit, quid plus habeat ad gratiam consequendam.
- CXXXVII. * De Adam et Eva.
73. * Quid est ut David, *Exge*, in malo accipit, salvator in bono ponit.
74. Quid sit, Tentatio vos non apprehendat nisi humana.
75. * Quomodo Lex sancta et justa et bona, siquidem iram operatur.
76. * Si dura mandata propter diffidentiam acceperant Judaei, quid est ut eorum posteri iisdem astringerentur.
77. * Salvator dicit, *Non pro mundo rogo*: quid ergo Joannes ait, eum advocatum esse pro universo mundo.
78. * Quomodo regni Christi non erit finis, cum Apostolus dicat, *cum tradiderit regnum Deo et Patri*.
79. Si per Christum salus et vera cognitio, cur non ante venit, etc.
80. * Cur Apostolus ad Galatas ait, *Deus unus est*: quasi unum Deum negarent.
81. * Cum Salvator dixerit: *Postquam resurrexero, praecedam vos in Galileam, ibi me videbitis*; quid est ut inveniatur versus Jerusalem.
82. * Quomodo Apostolus contristandum vetat, cum ipse contristandum se, si Epaphroditus obisset, declarat.
83. * Apostoli alios sibi oblatos sanarunt; quid est ut propriis infirmis medelam non dederint.
84. Unde origo Pentecostes.
85. Jacob appellatus est homo videns Deum: quomodo Deum nemo vidit unquam.
86. Quare luna cursum in ratione Paschae custodientes, reprehendimus paganos, quia lunares dies custodiunt.
87. Quid est quod Salvator dicit de Spiritu sancto, quod veniens arguet mundum, etc.
88. Si satanas diabolus est, quare dicit Judaeis, *De Patre diabolo estis*.
89. Quomodo intelligitur quod dicit Dominus, *Pacem meam do vobis*.
90. An Apostoli Spiritum sanctum habuerunt presente Domino in carne.
91. Si Pascha transitus interpretetur.
92. * De aeternitate Filii.
93. Adversus Photinum, etc.
94. Adversus Arium.
95. * De Spiritu sancto (a).

(a) Sic Elenchus collectioni praefixus in Mss., qui tamen hujus nonagesimae quintae quaestiones loco exhibent Hieronymi dialogum adversus Luciferianos.

Questiones

VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Ex Veteri Testamento.

QUESTIO PRIMA. — Quid est Deus.

Hoc est quod nulla attingit opinio. Plus est enim quam quicquid dici poterit aut cogitari. Sed dicamus aliquid, quod licet impar sit, tamen ex aliqua conveniat ratione his quae Deo digna videntur. Nam unaquaeque natura pro capacitate sui suspicatur de Deo, ut quantum natura distat a natura, tantum distet sen-

tentia a sententia in judicando quid sit Deus. Quia enim supra omnia est, necesse est ut omnium mentes excedat. Homines enim quantum possunt aciem mentis extendere, aspiciunt quid Deus sit, opinione non definitione. Angeli autem qui superiores hominibus sunt, quia plus de Deo aliquid sentiunt, non est dubium; Archangeli vero eo ipso amplius; Cherubim

autem et Seraphim, quæ potentia juxta Deum esse dicuntur, majora de Deo sentiunt, non tamen comprehendunt penitus quid Deus sit. Quia nemo novit Patrem nisi Filius, nec Filium quis novit nisi Pater (*Matth.* xi, 27). Igitur Deus est, sicut hominibus videtur, spiritus natura simplex, lux inaccessibleis, invisibilis, inestimabilis, infinitus, perfectus, nullius egens, æternus, immortalis omnimodo, a quo omnia initium consecuta sunt, venerandus, diligendus, motuendus, extra quem nihil est, imo in quo sunt omnia quæque sunt sursum et deorsum, summa et ima; omnipotens, omnitenens, vere in omnibus dives, quia nihil est quod ejus non sit; bonus, justus, misericors: bonus, quia fecit existere quæ non erant; justus, quia quæcumque fecit ut proficerent, proprio libertatis arbitrio dimissa sunt; quia tamen non tam perfecta sunt ut labi non possint, semina his legis inesse decrevit naturaliter, addens auxilium manifestate legis, ut auctoritas ejus perfecta esset hominibus: misericors vero, quia peccantibus non facile reddit, sed sustinet ut conversis ignoscat. Est et severus, ut terrore quæ ab eo bene condita sunt conserventur, ne negligentia pareret vitæ præcipitium. Et ne quod admirabilis est prætermittamus, tanta est ejus clementia, ut contumelias passus ab his quos fecit, sufferat, et prior vocet eos ad pacem. Numquid non majoris virtutis hoc est, quam condidisse creaturam? In quo si permaneret nimia bonitas ejus, obesset creaturæ. Unde aliquando diligi, aliquando timeri se vult, ne aberrantes ab eo depereant. Hinc est unde, ne patientia ejus non utique ad damnum ipsius, sed ad nostrum omnino contemnenda putaretur, ait: *Taceo; numquid semper tacebo* (*Isai.* xlii, 14)? Itaque Deus bonus, et omnia quæ fecit bona sunt. Unde ergo malum? Nihil est malum nisi prævaricatio boni, dum aut in concessa præsumuntur, aut concessa inordinate fiunt: ut alibi mandatum, alibi peccatum fiat. Ut quando quod in uxore concessum est, sit in meretrice; et quod Deo offerendum erat, offertur diabolo: et cum quis non tollit suum, sed alienum; et cum prævaricator occidi debeat, occiditur innocens. Nulla igitur natura probatur malum. Voluntas autem est accedens naturæ, concepta ex causis, quæ male moventur, dum excedit modum, ut illa gerat quæ naturæ suæ non sunt. Causæ autem prævaricationis oriuntur ex sensibus, quando aliquid male videmus aut audimus. Quem errorem hæc res facit, quia homo non est Deus, qui solus errare non potest. Natura igitur hominum proprio arbitrio remissa et dimissa est, ut possit facere quod vult: ut si bonum naturæ suæ exercitio melioret, honorabilior sit; si autem indermet vigorem suum, contumelia dignus habeatur hujusmodi. Facit enim quod contra se sit. Non est minimum quod concessum est homini, ut cum recta sequitur, gaudet in sese per id quod opere suo videt se meliorem; aut certe imputet sibi, qui cum potuit, non dedit operam ut melioraret se bonis. Si autem homo potestatis suæ non esset, subjectus fuerat necessitati, ut neque boni operis haberet gloriam, neque mali poenam, sed fuisset unum ex peccatoribus. Quoniam ergo ad utrumque facti sumus possibiles, ut per negligentiam delinquamus, si quod bene audire et videre debemus, male, id est, extra normam¹ et rationem audiamus; per vigilantiam autem naturæ bonum custodiamus: et cauti esse semper non possumus, quia, sicut dixi, ad utrumque facti sumus possibiles; si peccamus, non jam condemnamur, nisi iterum delinquamus, jam quasi proditores. Qui enim semel peccaverit, reparare se debet ne denuo peccet, ne par sit ei qui se vicerat, ut iterum si non peccet, jam superior habeatur. Quia semel elisus his triumphabit. Hæc justitia est, ut quia collectatio est in mundo, qui propensior ad peccandum est, in non peccando coronetur. Nihil ergo in Dei opere malum est. At si a quibusdam mala quædam dicantur, ut venenum, aut tenebræ, quia corpora

nostra vim veneni ferre non possunt; malum dicunt etiam ignem aut aquam: et ferrum vel plumbum, quia multum ab auro distat, malum dicuntur. Ad comparationem enim lucis tenebras condemnant, cum sciant pro loco suo necessarias esse, sicut plumbum aut testam. Nam utique requiem dant post laborem. Igitur omnis qui collectatur in mundo, sic eniti debet, ne in re aspera victus abcedat, et fiat resus, vix at tarde se reparans, et forte inter hæc proveniat exites, et exeat hinc cum peccato. Qui enim omni virtute renititur, si elisus forte fuerit, quasi vir cadit, nec censetur ei quisquam, sed hortatu quodam animam ejus reparat. Videt enim eum propositum habuisse vincendi, et sperat talem posse proficere ad victoriam, quem non sine fatigatione sui hostis elisit. Qui enim facile vincitur, non habet animum resistendi; nec vincitur, sed consentit. Hic acerbius peccat. Hujusmodi vix¹ ad veniam admittendus est, qui votum habet delinquendi. Qui enim id meditatur: peccet, etiam si peccaverit, non asperet peccat. Diligentioribus enim aliquando minora peccata subreperunt. Quanto autem minora sunt, tanto subtiliora; et dum contemnuntur, non vitantur. Majora enim longe apparent. Ac per hoc qui in majoribus peccat, voluntatis ejus est crimen. Sane quoniam superiora peccata ex sensibus ortum capere diximus, dum contra legis imperium vel rationem, aliquid aspiciamus aut audimus, id est, si solem videntes adorandum cum putamus propter pulchritudinem ejus, tunc male videmus: quia ad injuriam pertinet Creatoris communis, ut quod illi soli debitum est, deputetur creaturæ. Quippe cum ab eo prohibitum sit per legem. Aut cum corpora hæc composita et decora videmus, aut aliquid proximi, si concupiscamus, et aliter ea aspiciamus, quam mandat lex: tunc facimus peccatum quod vocatur malum. Sed forte dicatur, Nihil igitur formosum debuit fieri, ne nos peccaremus, ut tutela nostra ex aliorum deformitate constaret. Quod si esset, nec ferrum esset, ne de eo fierent homicidia. Neque lucerna in usu esset, ne fures lumine ejus ad effringendum uterentur, ut quod magnopere omnibus utile est, doesset propter quorundam vaniloquia. Cum constet nos semper omnia aspiceret, nec tamen semper omnia concupiscere; quia non illorum vitium, sed nostrum est cum sumus negligentes: quod constat ex intervallo creati, quia non sumus quod Deus est. Sic autem male audimus, si audientes idola deos esse, consentiamus, aut si turpia cantantibus aurem accommodemus. Tunc autem bene audimus, si audientes de Deo quod unus sit, oblectemur. Si quis autem contra legem aliquid audiens assentiat, peccat: et hoc erit male audire.

II. — Cur Deus mundum fecerit?

Fecit, quia est opifex; aut negetur, si non est. Sed esse, ipsa opera manifestant. Fecit ergo ut esset quod ante non erat, quia sine dubio melius est esse, quam non esse. Si dicatur, Numquid inane fuit aliquid ubi faceret, aut quid prius erat ubi fecit? Hoc Vas electionis paucis absolvit. Ait enim cum de Deo esset sermo, *In ipso vivimus et movemur, et sumus* (*Act.* xvii, 28): hoc est, omnia in Deo, quia ubique est, et ante omnia solus ac æternus, invisibilis omni creaturæ. Et ne mysterium prætermisisse videamur, aut potius ignorasse cur mundus factus sit; dicimus diaboli apostasiam multos angelos, id est spirituales potentias, secum in prævaricationem traxisse, dum voluit sibi regnum impia præsumptione defendere: quod propheta Isaias significat, dicens, *Quomodo cecidisti de celo, Lucifer, qui mane oriebaris* (*Isai.* xvi, 12)? id est, qui cæteris lucidior apparebas. Erat enim quasi princeps multorum, inter quos clarior erat, et cum quorum societate ad impium descendit certamen. Videns enim infra se multas spirituales potentias; quippe cum in paradiso Dei præstantior esset cognitione mysterii cælestis, ipsa elatione inflatus,

¹ *Nss., naturæ.*

¹ *Nss., secundi generis, nec.*

voluit dici deus : hæc scilicet ratione, qua etiam in præsentī vita exemplum ejus quosdam imitatos videmus, qui contemplatione aggregatorum circa se militum elati, satellitibus in hac re fomitem conspirationis præbentibus, imperium sibi vindicare voluerunt. Hinc est unde Deus, ut ejus præsumptionem non potestate, sed ratione destrueret, materiam condidit, quæ esset rerum confusio, ex qua faceret mundum. Distincta enim, quæ simul confusa erant, hunc præstitērunt quem videmus ornatum. Discretis enim ab invicem substantiis, facta compaginatione mundus vocatur; quia unaquæque res ab altera segregata ad mundum apparuit: ut hic homo positus, creatus ex supernis et infernis, id est, ex cælestibus et terrenis, unius Dei dominium, non tantum voce, sed et imagine, qua unus ab uno Deo factus est, ex quo ceteri orientur, ostenderet. Ideo enim unus unum fecit, ut doceret ab uno omnia esse, ac per hoc unum esse Deum, ut superior creatura ad confusionem suam in homine disceret, qui de terra conditus est, veritatem. Ex eo diabolus inimicus exstitit hominis. Prævidit enim quia ad accusationem ejus factus est homo: unde subtilitate sua id egit, ut in eadem illum prævaricationem in quam ipse ruit, induceret, ut accusatore suum participem suæ damnationis efficeret. Ex transgressione enim deitatem illi spondit, ad quam ipse dum affectaret, ab ea dejectus est. Et quia omnis natura a crimine libera est, ex accidenti sumit nomina. Ante enim res, postea significatio: ac per hoc satanas et diabolus ex actu ejus composita sunt nomina, ut sit non naturæ ejus, sed voluntatis significatio. Itaque ut propositum Dei, quod in causa creati hominis decrevit, maneret, et factum diaboli, per quod hominem circumvenit, ad cumulum ejus reatus proficeret; Christus de sacris sedibus etiam ad terras venire dignatus est: ut et hominem a transgressionis sententia liberaret, et diaboli futuram perditionem, ne quis factum ejus imitaretur, ostenderet. Propterea dixit Joannes apostolus, *Ideo venit Filius Dei ut solberet opera diaboli* (1 Joan. iii, 8); qui si natura malus esset, pœnam ei promittere, aut dementis erat, aut iniqui. Quis enim arguat eum, quem videt non aliter aliquid facere, quam natura ejus admittit? Si igni potest succenseri, quia urit, aut aquæ quia infrigidat, cum non utique voluntate hoc faciat, sed natura? Unde etiam diabolus si natura malus esset, voluntatem non haberet. Nec enim posset discernere, sed uno atque eodem modo omnibus se quasi cæcus ingereret. Porro autem judicio quodam hoc agit: nam suam voluntatem facientibus parcat, a quibusdam neophytis dissimulat, ad Dei auxilium confugere volentibus offendicula et impedimenta opponit, servis Dei insidias tendit, et promptioribus circa ejus obsequia magis infestus est. Unde manifestum est, voluntatem ejus esse in crimine. Quamobrem Petrus apostolus ait, *Sobrii estote et vigilate; quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circumit quærens quem devoret* (1 Petr. v, 8). Gentiles non quærit, Judæos non quærit, malæ vitæ et conversationis non quærit: sed quærit Dei servos et Christi famulos, quos sibi scit inimicos; quia factum ejus et præsumptionem ejus condemnant. Denique Lege data, plus exarsit invidia adversus eos qui sub Lege erant, sciens Legia documenta unum Deum tradere, et bonam conversationem hominibus. Igitur si hoc naturaliter putatur facere, reus constituit non potest: quia hoc facit quod naturæ suæ est, et potest; et non facit quod non potest, quia naturæ suæ non est. Itaque neque laudandus, neque condemnandus est. Laudandus non est, quia obsunt quæ agit; condemnandus autem non est, quia non voluntate hæc facit, sed impulsu naturæ. Nam aliquos scimus subito dementes factos, fuste, ferro, lapidibus, morsibus, multis nocuisse, quosdam etiam occidisse; captos autem industria et judicibus oblatos, minime reos factos, eo quod non voluntate, sed impellente vi nescio

qua hæc gesserint nescientes. Quomodo enim reus constituitur, qui nescit quid fecerit? Ita et diabolus si bonum nescit, quare condemnandus censetur, qui non facit quod nescit? Imo, si posset fieri, laudandus erat, quia facit quod non novit. Nos autem jure rei constituimur, quia illud non facimus quod scimus debere nos facere, vel quia illud facimus quod scimus debere nos non facere. Sed quia¹ per omnem Scripturam reum diabolum constitui videmus, et propterea gehennam illi paratam legimus, legibus illum damnandum scimus: quia cum sciret et posset facere bonum, fecit malum. Nec enim Deus qui justus est, damnaret eum, quia bonum non fecerat, quod nescierat; sed quia malum fecerat, quod sciverat. Manifestatum itaque puto, nullam naturam debere dici malum; quia omne malum, sicut claruit, ex voluntate fit, quæ per sensus accidit nature.

III. — Quid opus erat per Moysen postea, et non ante, exordium mundi et ordinem creaturæ exponere.

Prius describi non debuit, quia adhuc ex hac causa error tantus non erat in hominibus. At ubi jam error creverat generi humano, ita ut etiam filii Israel contra hanc expositionem in Ægypto tradi audirent a philosophis Ægyptiorum, a quibus etiam Moyses fuerat instructus omnem peritiam Ægyptiacam, quæ Apim² quendam mundum istum asserit per malos angelos condidisse; hunc quoque principem mundi videri, id est, satanam. Quam sententiam Marcion secutus, ruit in mortem. Nam et Manichæi ab eodem satana³ hominem dicunt factum, non mundum istum, stultiores cæteris. Cum enim mundum constet hominis causa fabricatum, illi a Deo dicunt mundum factum, licet de alieno: hominem vero ab adversario creatum, ut in domo alterius alter posuerit dominum. Oportuit ergo Moysen, ut errorem istum proderet et auferret, manifestare mundi et hominis fabricati Deum esse auctorem. Accepta enim auctoritate per signa et prodigia quæ fecit, docuit, sine dubio id verum esse, quod testibus signis tradebat. Quis enim non crederet ei, cujus tanta signa in rebus gestis existerent? Denique hinc est, unde qui contra disciplinam hanc sentiunt, errare noscuntur, quia nudis verbis assertionem suam allegare nituntur. Itaque ut nihil Deo cœternum esse doceret, ordinem ipsum creaturæ rerum exponit, ut dum minora prius facta memorat, postea autem majora, nihil horum infectum habeatur: quia quæ tempore minora sunt, virtute majora sunt: ut si illa præscribere de tempore se putent, ipsa infirmitate qua posterioribus subjecta sunt, convincantur: aut si hæc de virtute præsumendo primatum⁴ sibi vindicent, posteritate ipsa humilientur, ut nihil horum non initio subjectum videatur. Ante quidem cœlum factum est et terra; deinde lux, quæ in officio diei⁵ est: post firmamentum, quod appellatum est cœlum, et congregationes aquarum quas appellavit maria, ut appareret terra in qua possit habitari. Terram autem quam post cœlum factam dicit, non terram solam vult intelligi, sed materiam significavit, id est, omnia inferna quæ in mundi omnem speciem profecerunt. Cœlum autem non hoc carnale, sed illud supernum quod spirituale est, in principio factum contendit: ut cum cœlum primo dicit factum, deinde terram in cœlo omnia invisibilia, et in terra omnia visibilia creata a Deo significaret. Totius enim naturæ summa et ima comprehendit, ut quidquid medium est, procul dubio etiam factum credatur. Luminaria vero quæ ad gubernandum mundum instituit, quarto die asserit facta, ut quanto majora sunt virtute, tanto inferiora

¹ Mss.: quia aliud facimus, quam scimus debere nos facere. Sed quæ, etc.

² Germ. Ms., Saclam. Colb. Ms., Salam.

³ Mss. Germ. et Colb., Saclam.

⁴ Mss., primatus.

⁵ Mss., dies.

¹ Mss. Colb. et Germ., immergeret.

za est mea, relinquit me; si eiecisti me hodie a facie tua, et a facie terræ abscondam me, et ero gemens et tremens super terram. Et erit, omnis qui inveniit me, occidet me. Territus itaque Cain verbis iusti iudicis, timet despici a Domino, ita ut et a conspectu hominum confugere se debere putet; certus, quia qui irato Deo vivit, etiam ab homine possit occidi. Sed quid ei respondet Dominus? *Non sic*, inquit: hoc est, non ad hoc te remisit cum non merearis vivere, ut ab aliquo occidaris; sed ut gemas et tremas, quasi qui primus malum exemplum dederis super terram, dum laboribus tuis non respondet fractus ex humo. Itaque omnis qui occiderit, inquit, Cain, septem vindictas exsolvet. Hæc sententia ostendit iure damnandum Cain. Quando enim vidit legem datam sub tali comminatione, ne quis imitaretur factum ejus, plus cepit timere, sciens quid mali admiserat. Septem ergo vindictas promittit, si quis ad hoc facinus aspirasset, ut videns ex hoc opere Cain reum factum, et cum adhuc legis manifestatio non erat, sciret se septemplex poena multari si hoc non vitaret: ut legis notitia sex plagas adderet supra quam meruerat Cain, ut cum plaga Cain septem numerarentur vindictæ. Hoc etiam numero remunerandi sunt qui relictis omnibus Dominum sequuntur, et in futuro vitam æternam habebunt. *Hoc est signum quod posuit Dominus in Cain, ne occideret eum omnis; si invenisset eum (Gen. iv, 13-15).* In parricida enim posita lex est, ut si quis homicidium fecisset, quia omne parricidium homicidium est, septies reus esset, quam fuerat Cain, ut hac severitate perterriti cæteri, ab hoc se facinore cobiberent.

VI. — Si Lamech occidit Cain, sicut putatur?

Frustra hoc putant, qui arbitrantur quod Lamech dixerit de Cain, *Occidi virum in furore meo, et juvenem in vulnere meo.* Jam enim in quinta generatione natus erat Lamech a Cain, id est, de Mathusalem abnepote Cain. Hoc autem idcirco commemorat Lamech, ut ostenderet acrius astringendum eum qui sub manifestata lege peccaverit. Ac per hoc si post Cain in imitatore ejus sepites vindicatum est, quanto amplius in eum vindicandum est, quem nec factum Cain et correptio, nec post in eum lata sententia terruit, ut a tam impio et crudeli facinore voluntatem averteret? Post Cain ergo Lamech hoc homicidium perpetravit, qui sine dubio juxta ea quæ supra dicta sunt, septem vindictas exsolvit: et quid post Lamech ei qui hoc secutus fuisset, esset futurum, ostendit dicens, *De Lamech autem septuagies septies (Gen. iv, 25, 24).* Ut quia malum opus poenitentia non subsequitur, septuaginta septem plagarum ictibus feriatur, unde et Salvator etiam septuagies septies peccanti, converso tamen remitti præcepit (*Matth. xviii, 22*). Sed ne putetur alius ante Lamech homicidium post Cain fecisse, quia dixit, *De Cain vindicatum est (Gen. iv, 24, sec. LXX)*, quasi jam factum. Lamech autem de se quomodo diceret quia vindicatum in eum erat, cum adhuc recens esset homicidium, quod confessus fuerat se fecisse? Cum constet omne factum sententiam secum habere. Quando enim alia spes non est, præterquam quod expleto operi dignum scitur, futurum pro facto habetur. Denique dictum est Adæ et Evæ, *Qua die manducaveritis, morte moriemini (Gen. iii, 17)*: et utique non statim mortui sunt, sed post longum temporis intervallum: sed quia jam spem immortalitatis amiserant, futura mors præsens dicta est, quia hæc cœpit in spe haberi. Igitur cum Lamech juvenem se occidisse fatetur, et Cain sicut claudit, usque ad hoc tempus pervenire non potuit, aut si pervenit, quod impossibile videtur, senior fuit; eum non occidit.

VII. — Quæ decem verba in tabulis data sint; aut singula tabulæ, quæ et quot verba habuerint?

Decem sententias, decem verba appellavit: quia et Salvator sensum verbum significavit, dicens inter

1. *Non, relinquit.*

cætera ad Judæos, *Interrogo vos et ego unum verbum; respondete mihi: baptismus Joannis unde erat, e celo, an ex hominibus (Matth. xxi, 24.)*? Hunc sensum verbum appellavit. Simili modo et in duabus tabulis decem verba scripta dicuntur, quæ decem sensus sunt. Denique dicit, *Non sint tibi dii alii præter me*: primum verbum hoc est: et subjecti secundum, *Non facies tibi ullam similitudinem in celo sursum, et in terra deorsum, neque in aqua quæ est sub terra.* Deinde adiecit tertium, *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* *Non enim mundabit eum Dominus, qui sumit nomen ejus in vanum*: hoc est, Non in mendacio nomen Dei tui assumes, ut perjures per illud. Dehinc quarto loco dicit, *Sabbatum Domini Dei tui servabis, et non facies in illo ullum opus servile.* Hæc quatuor verba ad Deum proprie pertinent, et in prima tabula continentur. Reliqua hæc sunt: Primum verbum est, *Honora patrem tuam et matrem tuam*: secundum, *Non occides*: tertium, *Non fornicaberis*: quartum, *Non furaberis*: quintum, *Non falsum testimonium dices*: sextum, *Non concupisces quidquam proximi tui (Exod. xx, 3-17).* Hæc in secunda tabula scripta probat apostolus Paulus, dicens, *Honora patrem et matrem, quod est mandatum primum in promissione (Ephes. vi, 2).* Quomodo enim esset primum, nisi in secunda tabula ab ipso cœpisset? In promissione autem ideo dicit, quia statim subjecti, *Ut sis longævus super terram, et bene sit tibi.* Hæc est promissio facta iis qui mandata custodiunt. Itaque habes et mandata distincta, et numerum eorum consummatum, et quæ et quot singulis tabulis scripta sunt.

VIII. — Ut quid Moyses descendens de monte cum tabulis vultum splendidum habuit et into lerabilem?

Accepta potestate in peccatores cum honorificentia descendit de monte, facie gloriosa. Lex enim contra peccatores data est. Moyses ergo quia non peccaverat, gloriosus apparuit, et in tantum ut a peccatoribus videri non posset. Ostensum enim in eo est, quia peccatores gloriam Dei non merentur aspicere. Post simulacrum enim vituli fusilis, et confectionem tabularum in quibus data Lex fuerat, rursus ascendit Moyses in montem cum tabulis, in quibus accepta Lege cum descenderet, gloriosa facta est facies ejus, ita ut non possent aspicere filii Israël vultum ejus, esse Aaron, quia et ipse peccaverat. Sed interposito velamine loquebatur ad illos, ut tamdiu indigni essent gloria Dei, quamdiu in peccatis versarentur (*Exod. xxxiv, 29, seq.*). Unde dicit Apostolus, *Cum conversus fuerit ad Deum, auferetur velamen (II Cor. iii, 16)*, ut dono Dei abluti, digni fierent intendere gloriam Dei. In confectione enim tabularum, quas ante acceperat, Judæorum populum reprobum significavit: eo quod peccatis studentes, promissione Dei indigni futuri erant. Quod autem reiterata Lex est, alter populus futurus significatus est, cui proficeret Lex data in monte.

IX. — Si omnia Deus bona fecit et valde bona, ut quid dixit ad Noe, *De mundis et immundis induc tecum in arcam (Gen. vii, 2)*, cum immundum bonum dici absolute non possit?

Per id quod multimodam rationem habent verba, faciunt quæstiones. Nam si ad causam de qua agitur referantur, nulla erit quæstio, quia per ordinem res ipsæ se produunt. Nam aliquando commune dicimus, quod indivisum est; aliquando, quod immundum est. Duo enim modis appellatur commune. Denique Petrus apostolus, *Commune*, inquit, *et immundum nunquam introiit in os meum (Act. x, 14)*. Et apostolus Paulus, *Omne*, inquit, *quod non est ex fide peccatum est (Rom. xiv, 23)*; et alibi, *Lex*, ait, *non est ex fide (Galat. iii, 12)*, et tamen non est peccatum. Vides ergo, quia unus atque idem sermo non eadem semper significat. Ideo et cum dicitur, *immundum*, considerandum est quia ex causa dicatur; quia aliquando ad comparationem melioris immundum dicitur, aliquando ad opera sordida refertur, ut malum intelligatur. Nulla igitur substantia malum; quia quæ per substantiam immunda

dicuntur ad comparationem pulcherrimarum rerum immundæ sunt. Nam et canis immundus dicitur ad ovem, et plumbum ad comparationem auri immundum est, et corvus ad pavum, et cum unius corporis membra sint, alia honesta, alia inhonesta vocantur, cum sciuntur mala non esse. Itaque omnia in sua natura bona sunt, quia utilia.

X. — Cum Deus dicat ad Abraham de filiis Israel, quod quarta progenie exituri essent de potestate Ægyptiorum (*Gen. xv, 16*), cur Lex dicit, *Quinta progenie exierunt filii Israel de terra Ægypti*?

Quantum ad verba pertinet, videtur esse contrarium; si autem sensus requiratur, inveniatur esse non dispar. Sic enim Lex loquitur, ut a diligentibus et sedulis possit intelligi, ut ratio veritatis non incuriosis, sed sollicitis se revelet. Nam utique Deus dixit, *Quarta progenie*, et Moyses scripsit, *Quinta progenie*: quamvis utrumque Moyses retulerit, et fallere eum impossibile sit, in quo tanta virtus operata sit: ac per hoc investigandus est sensus, quia non otiose aliquid aut improvide divina loquitur Scriptura. Itaque duæ partes sunt, quas singuli memorarunt. Deus enim quatuor generationes significavit, quæ natæ sunt in Ægypto; Moyses autem addens his unam, ex qua hæc ortum acceperunt, cum intrasset in Ægyptum, *Quinta*, inquit, *generatione exierunt filii Israel*. Generationem enim quæ intravit in Ægyptum, et quatuor quæ illic natæ sunt, simul complexus est. Nam ab Abraham usque ad exitum filiorum Israel de Ægypto, generationes sunt octo. Ducentis enim quindecim annis a promissione facta Abraham, habitaverunt in Chanaan, et ducentis quindecim in Ægypto. Hi sunt anni quos comprehendit Apostolus ad Galatas dicens, *Post quadringentos et triginta annos facta est Lex* (*Galat. iii, 17*). Igitur hæc quatuor generationes natæ sunt in Chanaan. In Isaac una, altera in Jacob, tertia in Levi, quarta in Gerson, et Caath, et Merari. Cum intrasset autem filii Israel in Ægyptum, Caath genuit Amram: hæc est prima generatio facta in Ægypto. Amram autem genuit Aaron et Moysen et Mariam, quæ est secunda generatio facta in Ægypto. Et Aaron genuit Eleazar et fratres ejus, quæ est generatio tertia. Eleazar autem genuit Phinees quarta generatione. Hæc sunt generationes quatuor procreatæ in Ægypto. Unde ait Dominus ad Abraham, Peregrinum erit semen tuum, et servitio oppriment eos: ego autem liberabo eos, et quarta generatione exient inde. Vide si non apertum est, quia non aliquid aliud significavit Deus, quam quod gestum est in Ægypto. Moyses autem ut etiam illam generationem poneret, quæ cum Jacob patre suo intravit in Ægyptum, ex qua istæ quatuor originem habent, dixit, *Quinta progenie exierunt filii Israel de terra Ægypti*.

XI. — Si viri iusti voluntas bona est, quid est ut Isaac, non Esau, quem voluit; sed Jacob, quem noluit, benedixit (*Gen. xxvii, 27*)?

(a) Iusti hominis, quantum ad conscientiam ejus pertinet, voluntas bona est; quantum autem ad præscientiam, immunis est ab adversis. Deus enim solus est, qui de futuris iudicat. Ac per hoc Isaac justus quantum ad præsentem humanitatem, dignum esse majorem filium suum benedicendum magis putabat. Sed Deus qui occultorum cognitor est, minorem benedictionem mereri ostendit, ut in benedictione non hominis ostenderet esse beneficium, sed Dei; quia officii dignitas est, non hominis meritum, quam Dei sequitur benedictio. Denique dictum est a Deo in Numeris ad Moysen et Aaron sacerdotes, *Vos ponite nomen meum super filios Israel; ego Dominus benedicam eos* (*Num. vi, 27*): ut gratiam traditio per ministerium ordinantis transfundat hominibus, nec voluntas sacerdotis obesse aut prodesse possit, sed meritum benedictionem poscentis. Quanta autem sit dignitas ordinis sacerdotalis, hinc advertamus. Dictum est enim de nequissimo Caipha interfectore Salvatoris inter cætera, *Hoc autem a semetipso non dixit; sed cum esset*

princeps sacerdotum ausi illius, prophetauit (*Joc. xi, 51*). Per quod ostenditur spiritum gratiarum non personam sequi aut digni aut indigni, sed ordinationem traditionis¹: ut quamvis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere, nisi fuerit ordinatus, et officium ministerii exhibeat. Dei autem est effectum tribuere benedictionis.

XII. — Quare Abraham fidei suæ signum, circumcisionis accepit sacramentum (*Gen. xvii, 10*)?

Si velis advertere, non incongruum videbis quod pntas diversum esse a ratione (a). Credens enim se filium habiturum, in quo omnes fides benediceretur, et a quo sanctimonium exortendum erat, illa in parte signum accepit, per quam generatio filiorum et inchoat, et cessat, ut sanctior sit. Sed si aliquibus deformatio videtur, animadvertant Abraham in eo gravissimum, et filios ejus hoc testimonio fuisse gloriosos. Nam Achior utique unus ex principibus Gentilium videns tantam virtutem esse in Deo Abraham, ut Holofernem ducem exercitus Assyriorum, cujus potentiam tota terra tremebat, proprio gladio manu femine decollaret; sponte se circumcidit, arbitratus ex eo ipso dignitatem sibi esse quesitam (*Judith. xiv, 6*). Nonne præ se fert, si aliquis pro nomine Christi oculum aut aliquid membrum amiserit? Nonne partem ipsam humanis vultibus ingerit, ut appareat gloriosus? Pro fide enim aliquid ad tempus amittere, locrum est facere. Ita et Abraham fidei suæ signum accipiens, non deformatus est, sed melioratus (b). Spiritualiter vero hoc significavit, quia nebula carnis circumcidi debebat: cordibus hominum per fidem Christi: quia carnalis error obstabat, caliginem præstans humanis cordibus, ne cognoscerent Creatorem. Abraham autem, quia et promissus est ex semine ejus futurus Christus, qui hanc caliginem abstergeret, ideo circumcisus est, quia filium credit se habiturum, qui errorem hunc amputaret. Jam vide, si non congruè illa in parte vel tale signum accepit.

XIII. — Si judicium Dei justum est, quare infantes in Sodomis simul cum parentibus cremati sunt (*Gen. xix, 25*)?

Ut nimis impium facinus Sodomitarum possit adverti, peccatum eorum pervenit usque ad necem filiorum ipsorum, ne de origine illorum signum aliquod remaneret. Nonne provisum est illis ne diu viverent exempla sequerentur patrum? A gehenna enim liberi sunt, in aliena causa occisi (c). Parentes enim tam pro se, quam pro his rei sunt, quia ut eorum opera obliterarentur, omnis progenies ipsorum erasa est. Nam sicut de bonis parentum læti sunt filii, eo quod commendarentur prærogativa illorum; sic et de morte, quæ pro malis illorum infertur, queri non possunt. Quemadmodum enim participes in lucro sunt, necesse est ut sint et in damno. Similiter et in Ægypto pro noxiis patrum plexi sunt filii, sed ut ad emendationem eorum proficeret: ut quia ex aliis causis Deum credere et venerari, qui in Moysen erat, noluerunt, hæc plaga terribi confisterentur cum satisfactione, ne gravior hunc reatum sentirent. Hæc ergo mors filiorum, crimen est patrum. Quocumque enim modo filii debitum spiritum reddiderunt, futuri accusatores parentum, quia perfidiam suam nec sanguine filiorum viscero potuerunt. Non ergo in futurum, sed ad præsens tempus mala parentum filios invenerunt. Nec qualecumque beneficium est, gloriosum non esse, nec tamen reum (d). Nam si quidam cum precibus entantur, in postremis positi, ad fidem veram accedere, ut, si non coronam, vel veniam mereantur; quomodo poterant hinc aliquid queri, cum quibus ita actum est, ut neque esset unde ignoscere sibi precarentur, neque sublimes haberentur quia minime laboraverunt? Confer nunc

¹ *Mass. secundi generis, ordinem traditionis.*

(a) *Alcuin., q. 174 in Gen.*

(b) *Reliquum docet in Mass. secundi generis.*

(c) *Cassianus Alcuinus q. 183 in Gen. « Et ut levius crucietur, vel omnino non in aliena causa occidat. »*

(d) *Apud Alcuin. clarius in q. 183 in Gen. « Est qualecumque beneficium, reum non esse qui gloriosus non est. »*

(a) *Exstat apud Alcuinum, q. 236 in Gen.*

unius momenti cruciatum ad multi temporis posuam. Arbitrare etiam multos laborare, et quia perseverare non possunt, non solum effectum laboris amittere, sed et poena multari. Adde etiam, quia difficile de malis uati, et inter nequissimos educati vel conversati, mentem suam temperant ad disciplinam Dei sequendam. Vide ergo, si non magis bene actum est cum filiis perditorum.

XIV. — Quid est ut Deus, qui iustus prædicatur, peccata patrum filiis reddere promiserit in tertiam et quartam progeniem (*Exod. xx, 5*)?

Nihil injuste Deum facere ad dicere, qui dubitat, insanus est. Itaque si verba Domini non supprimantur, sed omnia quæ ad eandem questionem pertinent, proponantur; lucebit quod obscurum videtur, et pium æstimabitur quod minime justum putatur. Qui enim verba supprimit questionis, aut imperitus est, aut tergiversator, qui calumniæ magis studeat quam doctrinæ. Porro autem reppromisit quidem Dominus, reddere se peccata patrum filiis, sed qui oderint eum, hoc est, qui in paternis malis versati seruerint idolis, sicut et patres illorum. Ille enim inimicus Dei est, qui honorem nominis ejus vindicat creaturæ. Sicut enim iustorum filii et ipsi iusti nobilitant in se genus justitiæ, dum et patrum et sua justitia sublimantur; ita et nequissimorum, et ipsi filii nequissimi cremantum faciunt malitiæ, quia et malorum filii sunt, et nequitiam illorum exemplarum ad perditionem multorum. Cum terrore ergo locutus videtur Deus: sed verum est, et hoc habet ratio. Quls enim malum et mali hominis filium non duplici genere exsecratur; quomodo bonum et boni filium duplici mercede censet honorandum? Idcirco autem in tertiam et quartam progeniem reddere se promisit, ut si post patrem in alium filium non sequatur perfidiam patris, nepos autem avi in malis imitator existens, sciat se non immunem futurum a severitate sententiæ; aut si et nepos forte non avi, sed patris secutus vestigia Testamentum diligat Dei, non ignoret pronepos ad se usque pervenire sententiam, si æmulus sit proavi perfidiæ. Hac legis manifestatione deterreri voluit Deus impios patres, ut agnoscentes quantum mali pareret sectatio idololatriæ, vel affectu filiorum revocarentur ad reverentiam Creatoris; aut filii timentes ne incurrerent peccata patrum, Dei legi obtemperarent. Illi autem addentes ad nequitiam, aliter hoc interpretari cœperunt dicentes, *Patres nostri manducaverunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt* ut securi de impunitate, eo quod filiis ipsorum redderentur peccata, neque spiritus neque carnis haberent pietatem. Hinc dicitur eis, Non morietur filius pro patre, neque pater pro filio; sed, *anima quæ peccavit, ipsa morietur* (*Ezech. xviii, 2, 4*). Ut ad discerent non impune sibi futurum, sed sic reddi peccata patrum filiis, ut quia impietatem parentum secuti, mala, quæ obliteranda erant, exemplaverint, acerbis puniantur. Postquam ostendit Deus quid mali pariat idololatria, addidit statim quæ bona diligentes se sequantur, dicens, *Et faciens misericordiam in millia millium iis, qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea* (*Exod. xx, 6*): ut bonum patris, non usque ad pronepotem, sed usque ad millia millium reddat. Ut puta, si quis ex semine David diligit Deum, quem constat utique porro ante mille annos fuisse: huic additur misericordia Dei, ut in necessitate, duabus suffragantibus causis, misericordiam accipere mereatur; quia et ipse Dei cultor est, et ex ejus semine est, qui amaverit Deum. Et in hoc clementia Dei laudabilis est, ut odio habentibus se usque in tertiam et quartam reddat progeniem, et non in millia millium: ut si in quintam progeniem tractum fuerit malum, inde iterum caput habere incipiat, ut ex eo numeretur usque ad tertiam et quartam progeniem. Sed dicit quis: Auctori magis amplius reddendum justum videtur, quam imitatori. In auctorem congrue datur vindicta; filiis autem quod plus dicit reddi, poena est patrum. Et si

¹ Mes. secundi generis, merito.

causam quæras, accessu Legis peccatores plus fiunt rei, sicut Lamech et post Lamech. Quibusdam tamen videtur, sic reddita esse peccata patrum in filios, dum in captivitatem ducti sunt causa patrum, et fuerunt ibi usque ad quartam generationem. Quod si verum est, non solum odio habentibus se reddidit peccata patrum, sed et diligentibus nomen suum: quia et Daniel abductus est, et tres pueri, et Baruch, et Ezechiel, et Esdras ibi natus est. Liquido ergo apparet illud convenire propositæ quæstioni, quod supra diximus.

XV. — Cum justum Lex prædicet, et hic vere justus sit, qui plenam habet justitiam, quomodo contra Salomon, *Noli, inquit, esse justus multum* (*Eccle. vii, 47*)?

Nimia justitia incurrit peccatum, temporata vero justitia facit perfectos. Non enim sine malitia est, qui multum est justus; quia peccantibus ad singula si respondeas, non doerit ubi pecces. Denique Dei temperata justitia est. Peccantibus enim aliquando ignoscit, aliquando irascitur, aliquando reddit non quantum digni sunt: suffert enim eos, ut sint qui proficiant. Lex enim quia seipsam mollire non potest, a nobis mitiganda est, ut possit prodesse sub se agentibus. Hic ergo justus non est multum, qui Dei imitator est.

XVI. — Quare angelus qui volebat in via Moysen occidere, circumcissione infantis placatus est (*Exod. iv, 24*)?

Quod sine consilio Moyses fecerat, apparentia comminantis angeli emendavit. Denique videns fieri, quod per negligentiam fuerat prætermisum, cessavit ab ira. Idcirco ergo sic infestum angelum in se vidit Moyses, et paratum ad vindictam, quia viri sublimis culpa, grave peccatum est. Quanto enim persona ejus sublimis est, tanto magis grave delictum ejus. Quod ergo a summo viro, utpote a ductore populi, fit, acerbissimum est peccatum. Pergebat itaque ad filios Israel, missus a Deo Abrahæ, et signum justitiæ: Abrahæ non ferebat, in quo gloriari sciebat Judæos, ut aut ipso sollicitator diceretur, aut non ab eodem Deo missus, qui Abraham elegerat. In Madian enim habitans filios suos minime circumcidit: quos aut ducere secum ad Ægyptum non debuit, qui cæteros ibat inde educere; aut certe circumcisos assumere, propter quæ supra diximus. Sephora ergo uxor Moysi, quod compendio loquitur Scriptura, non ignorans qua causa viro suo infestus angelus videbatur, accipiens petram, circumcidit filium suum, et recessit angelus. Ea enim ratione, mitigata est ira, qua fuerat accensa. Nam aliquando compendio loquitur Scriptura, quæ subintelligi vult ex proposita ratione: sicut et illud, quod Salvator dicit inter cætera ad Judæos, *Quare et vos præteritis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis? Nam Deus dixit, Honora patrem tuum et matrem; et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Quicumque dixerit patri aut matri, Omne munus quodcumque fuerit ex me, tibi proderit, et non honorificabit patrem aut matrem suam* (*Math. xv, 3-6*). Sine dubio per compendium dixit hoc Salvator, ut subintelligantur sacerdotes Judæorum, dum avaritiæ studebant, Dei Legem sprevisse. Impia enim conspiratione consilium dederunt filiis, ut maledicentes patrem aut matrem, quodcumque offerrent quasi donum Deo, per quod data sententia in maledicos solveretur: unde securi facti filii, contra Dei præceptum contemnebant parentes. Ita et Moyses cum infestum sibi videret angelum, intelligens causam, quid fieri deberet ostendit uxori ut recederet ab eo angelus, qui eum quærebat occidere. Hoc subintelligitur in hac causa, sicut et illud quod supra diximus in sacerdotibus.

XVII. — Quid est ut maledictos dicat Lex, qui semen non reliquerint in Israel; per Isaiam autem nihil obesse dicatur spadonibus, quia generare non possunt (*Exod. xxiii, 26; Deut. vii, 14, et Isai. lvi, 3-5*)?

Quoniam aliter quam dictum erat, intelligi cœperat: idcirco Isaias propheta ostendit postea, quo sensu di-

etiam esset. Cum enim hoc ex causa offensi Dei sententiae loco positum esset, quia deserentes Deum in eo percutiebantur, ne ducentes uxores semen relinquerent: sic hoc arripuit error humanus, ut putarent reos esse apud Deum, si qui aut uxores nollent, aut accipientes, ut assolet, generare non possent; quasi nihil aliud quam semen quaereret¹ Deus, sicut arguitur per Malachiam prophetam. Isaïas ergo ut consolaretur eos quos mala intelligentia contristaverat, docuit nihil obesse, si quis aut non posset habere filios, aut nollet, dummodo legem Dei servaret. Maledictum enim illis competebat, qui cum possent ac vellet, divino obstante iudicio, steriles erant, ne fructum haberent creationis Dei, quem spernebant; ut cum viderent aut generare se non posse, aut genitos minime possidere, cognoscerent indignantis Dei iram esse, et conversi satisfacerent. Nam et sancti viri cum cupidi essent filiorum, et non id obtinere, aestimabant peccata oblatre et debeant, ignorantes Dei esse providentiam, cui servabantur. Denique ad Dei procuracionem, et Anna concepit, et peperit Samuel (I Reg. i, 20), et Elizabeth Joannem (Luc. i, 57), et uxor Mannus Samsonem (Judic. xiii, 24). Spiritualis enim intelligentia in hac causa ista est, ut maledicti habeantur qui non reliquerint semen, quod videat Deum, id est, qui non imbuerint aut filiam, aut servum, aut proximum, qui Dei timorem doceat super terram.

XVIII. — Quare Saül peccans petiit orari pro se ut ignosceretur sibi, et impetrare non potuit; David autem peccans postulavit, et veniam consecutus est (I Reg. xv, 24-26; II Reg. xii, 15)?

Dei iudicium retractari non convenit: nam humana imbecillitas atque imperitia, Dei se debet iudicio erudire, in hoc quod non sapit, ut ex sententia Dei intelligat veritatem, et nihil aliud fieri debuisse, quam quod videt fecisse Deum, quem scit acceptorem personarum non esse (Act. x, 34). Si enim David precem suscepit, et Saül refutavit, nihil adversum sentiendum est Deum fecisse. Sciens enim qua mente uterque locutus est, ejus petitionem accepit, quem vidit tribulato corde veniam postulare; illum autem depexit, quia animam ejus poenitentiae non tetigerat dolor. Quia Deus cordis auditor est magis quam vocis. Hinc dictum est, *Homo videt in facie, Deus autem in corde* (I Reg. xvi, 7). Ideo etiam fallimur, quia simulatio in verbis et vultu circumvenit nos: in corde enim quid sit videre non possumus. Quamobrem Dei iudicium sequi nos oportet, qui secundum cor, in quo uniuscujusque sententia est, examinat singulos. Hoc etiam et Salvatorem fecisse invenimus. Scribam enim se offerentem non suscepit (Math. vii, 19); sedentem autem Levi ad telonium vocavit (Id. ix, 9; Luc. v, 27): quia verba Scribae non secutum est cor, Levi autem tacens hoc in corde habebat, quod Scriba in verbis: Jesus autem, qui juxta quod scriptum est, sciebat quis esset in homine (Joan. ii, 25), Levi elegit (a). Præterea David non aliam pro se voluit humiliari sicut Saül, sed ipse supplex tribulato corde veniam precabatur.

XIX. — Querendum est, si Adam factus, corpus immortale habuit, an mortale?

Deus hominem fecit, qui quamdiu non peccaret, immortalitate vigeret: ut ipse sibi auctor esset aut ad vitam, aut ad mortem; ut custodiens se a peccato, labore suo gauderet, esse se immortalem; negligens vero factus, ipse sibi imputaret, quia coeperat esse mortalis. Quamdiu enim in Creatoris lege duravit, dignus fuit edere de arbore vitæ, ut mori non posset. Nec enim corpus tale erat, quod dissolvi impossibile videretur; sed gustus arboris vitæ corruptionem corporis inhibebat. Denique etiam post peccatum potuit indissolubilis manere, si modo permissum esset illi edere de arbore vitæ. Nam quomodo immortale corpus habebat, quod cibo sustentabatur? Immortalis

enim non eget esca neque potu. Cibus enim vires præstabat, vitæ autem arbor medicinæ modo corruptionem omnem prohibebat. Sic enim hominibus erat quasi inexpugnabilis murus.

XX. — Quid est quod dicitur, *Panem Angelorum manducavit homo* (Psal. lxxvii, 25), cum Angeli non egent cibo; quippe cum sint natura simplices, et potentia spirituali vigenes?

Panis quem Angelorum appellat, manna est. Manna autem interpretatur, *Quid est hoc?* Videntes enim filii Israël, quasi semen coriandri cadere super terram candidum, dixerunt ad invicem, *Quid est hoc* (Exod. xvi, 15)? Quod in Hebræa lingua dicitur, *Manna*? Hic ergo panis aut cibus, non mundi lege creatus est, commixtione elementorum; sed desuper venit spirituali ratione provius¹. Nec quidem in supernis habebatur, quia corporibus aliendis ad momentum, Dei virtute creatus est. Ideo autem Angelorum panis dicitur est, quia ea virtute creatus est, qua angelica natura subsistit et vivit. Sine Deo enim nulla vita est. Per id ergo quod de caelo venisse dicitur, Angelorum dicitur est panis. Ut enim quanta et qualia beneficia Dei circa hominem sunt, memoraret; sic locutus est, ut agnoscentes Deo gratias referrent, qui tanta cura servos suos gubernat, ut eis hæc in carne adhuc positus, si necesse fuerit, exhibeat, per quæ vivunt Angeli. Dixit Apostolus inter cætera, *Petra autem erat Christus* (I Cor. x, 4), ut quia Christi virtute aqua fluxit de petra (Exod. xvii, 6), petra appellatus sit Christus. Simili modo, et quia manna potestate ejus venit de caelo, manna, id est, panis dicitur: ut quod tunc factum est, ejus rei, quæ nunc in Ecclesia offertur, figura fuisse existimetur; ut Christiani populi, quos in Angelis significavit Scriptura, panem manducarent homines, id est, Judei. Et quia major gratia est nunc, quam fuit in Prophetis et libertas data per Christum, quia ubi spiritus Domini, ibi libertas (II Cor. iii, 17); ad comparationem temporum et gratiarum, Christiani Angeli dicitur sunt: quorum pane, qui Christus est, satiati sunt Judei, quos homines dixit. Horum enim magis Christus est, quibus et revelatus est, et qui hoc nomine vocari censentur. Duplici ergo genere potest intelligi supra dicta quæstio, ut et panis Angelorum caelestium dici possit, et Christianorum secundum eam quæ dicta sunt.

XXI. — Quid sit ad imaginem et similitudinem Dei fecisse hominem (Gen. i, 27), et an mulier imago Dei sit?

Hoc est ad imaginem Dei factum esse hominem, quia unus unum fecit: ut sicut ab uno Deo sunt omnia, ita et ab uno homine omne genus humanum. Similitudo autem hæc est, ut quemadmodum de Patre est Filius, sic et de viro mulier, ut unius principii auctoritas conservetur. Sed filius ineffabiliter et incomprehensibiliter natus est de Deo Patre: mulier autem corporaliter, sicut legimus (Id. ii, 21, 22), facta est de viro, ut per eam nativitas oriretur. Filius vero Dei ideo natus est, ut per ipsum feret creatura. In hoc ergo dissimile est. Nam et de Deo Deus natus est, de viro autem femina: quia illic simplicitas est, et non potuit nisi de simplici simplex nasci, spiritus de spiritu, Deus de Deo. Igitur vir imago Dei est. Sic enim scriptum est, *Fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum*. Unde et Apostolus, *Vir quidem, inquit, non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei: mulier autem, inquit, velat caput* (I Cor. xi, 7, 6). Quare? Quia non est imago Dei. Unde denuo dicit Apostolus, *Mulier autem docere non permittitur, neque dominari in virum* (I Tim. ii, 12).

XXII. — Quid est, ut dicat Salomon *justifico animam tuam ante obitum tuum*: et in Psalmo, *non justificabitur, ait, in conspectu tuo omnis homo vivens* (Eccli. xiv, 17; Psal. cxlii, 2)?

Hic justificat animam suam ante mortem, qui spe vitæ futuræ consequitur fidem, ne moriatur impius.

¹ Mss. secundi generis, *vetaret*.

(c) Itaquequid deest in Mss. secundi generis.

¹ Mss. secundi generis, *pro justis*.

Sed Salomon de eo dicit, qui sub Lege vivit, et non conversatur jure. Hujusmodi ergo si corrigat animum ut iustitia vias ambaulet, justificat animam suam ante mortem. Salomon enim propter iudicium futurum consilium dedit, ne quis indiligens circa se in peccatis moriatur. David vero de perfectione iustitiæ locutus est; quia nemo justificabitur apud Deum, ut dignus promissione sit, nisi fuerit mortuus cum iustitia. Quamdiu enim vivit, futurorum meritum non habet adhuc plenum. Unde dicit Salvator, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22, et xxiv, 13).

XXIII. — An ex traduce sint animæ sicut et corpora?

Inbonestum puto, si dicantur animæ cum corporibus generari, ut anima nascatur ex anima, quod nec animæ ipsi competit: aut si certe singulæ cœlestes potestates factæ sunt, et ex ipsis cætera natæ sunt, potest ex una Adæ anima credibile videri cæteras nasci. Sed non convenit, quia soli Deo hoc possibile fuit, ut simplex generaret, nec cæteris concederetur. Quod tam mysticum est in causa Salvatoris, ut non solum a solis gentilibus vel Judæis, verum etiam ab ipsis qui Christianos se dicunt, incredibile reputetur. Photiniani enim et Ariani hanc fidem spernunt, nec credunt Deum generasse. Nam si eo tempore quo semiatur corpus, etiam anima generatur ex anima, de Adam costam sublatam legimus, non tamen animam unquam ex anima: sed si costa secum habuit animam, jam non nata est, sed detracta in partem. Sed nec hoc scriptum est. Propheta enim Zacharias inter cætera, *Qui plasmavit, inquit, animam hominis in eum* (Zach. xii, 1). Nec Isaias ab his dissentiens ait, *Sic dicit Dominus Deus qui fecit te, et finxit te in utero* (Isai. xlv, 2). Si ergo in utero fingitur, jam formato corpori tribuitur. Cum enim omnia membra implet corporis, figurata dicitur in corpore. Ut sicut aqua, cum sit sine effigie, missa tamen in vas figurata videtur; ita et anima cum sit natura incorporea et simplex, quasi formatur in corpus, singula membra vivificans. Quod quidem Moyses manifestius tradidit dicens, *Si quis percusserit mulierem in utero habentem, et abortiverit: si formatum fuerit, det animam pro anima; si autem informatum fuerit, mulietur pecunia* (Exod. xxi, 22): ut probaret non inesse animam ante formam. Itaque si jam formato corpori datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine derivata. Nam si cum semine et anima existit ex anima, multæ animæ quotidie pereant, cum semen fluxu quodam non proficit natiuitati. Sed si propius respiciamus, videbimus quid sequi debeamus. Contemplemur facturam Adæ. In Adam enim exemplum datum est, ut ex eo intelligatur, quia jam formatum corpus accepit animam. Nam potuerat animam limo terræ admiscere, et sic formare corpus. Sed ratione informabatur, quia primum oportebat domum compaginari, et sic habitorem induci. Anima certe quia spiritus est, in sicco habitare non potest, ideo in sanguine fertur. Cum ergo corporis lineamenta compacta non fuerint, ubi erit anima? An foris vagatur, quamdiu immittatur; cum ratio tradat sic dari eam ut animet corpus, non ut otiosa vegetet? Sed ex quo detur, dicant qui aliud putant; ex mare, an ex femina? Si ex femina, non convenit; quia aliud in exemplo est. Proponunt enim ex viro cum costa datam et animam: quod multis rationibus infirmari docuimus. Unde forte videatur dari ex femina, maxime propter Salvatorem, quem scimus sine complexu carnis de Spiritu sancto natum ex femina. Quod si arbitrantur, plus dant feminis: auctoritatem enim viri immutant in feminam. Cum enim tam corporis quam animæ originem ex viro dicant, convertunt se ut id quod potius est, ex muliere dicant, id est, animam; quod vero minus, ex masculo, id est, corpus: cum manifestum sit ordinem exempli a Deo traditi

immutari non posse.

XXIV. — Quid est, ut cum vir et mulier una sint caro, vir imago Dei sit, et non femina?

Unius substantiæ quidem sunt vir et mulier, et in anima et in carne: sed gradu major est vir, quia ex eo est femina, sicut dicit Apostolus, *Caput mulieris vir* (Ephes. v, 25; 1 Cor. xi, 5). Causa enim major fecit virum, non substantia. Nam et in uno corpore majora membra sunt et minora, non natura, sed ordinatione¹.

XXV. — Utquid Joseph post prophetiam adjuvat filios Israel, ut cum a Deo liberarentur, cineres ejus de Ægypto transferrent (Gen. L, 24)?

Non otiose illud mandasse Joseph filiis Israel, in absoluto est. Qui enim prophetae potuit, non improvide locutus esse credendus est. Cum enim esset in Dei Creatoris devotione propensior, sciens autem ab Ægyptiis se coli causa administrationis, qua in magna egestate Ægyptum gubernavit; post exitum suum errorem petivit auferri: certus vanitatem vulgi mortuos magis ut deos venerari quam vivos, ne ei deferretur debitus Creatori honor. Hic ergo ostendit se liberum fuisse a vana superstitione Ægyptiorum, quando ne ad Dei injuriam proficeret, cineres suos transferri mandavit. Quod quidem et Apostolos invenimus secutos. Paulus enim et Barnabas cum sacrificari sibi velle viderent, scientes hoc exosum Deo, sciderunt vestimenta sua dicentes, *Quid facitis? et nos homines sumus vobis similes: et sic compescuerunt barbæ* (Act. xiv, 10-17).

XXVI. — Requiritur de Elisæo, an id quod dure petiisse ab Elia dicitur est (IV Reg. ii, 10), consecutus sit?

Cupidus spiritus Elisæus faciendarum virtutum, illeotus exemplo magistri, accepta facultate potendi quodcumque voluisset, avarus ad bonum, dupliciter spiritum sibi inesse, quam in magistro erat, postulavit. Cui homo Dei Elia ait, *Dure petiisti*. Auditivitate enim non consideravit discipulum non esse super magistrum (Matth. x, 24). Elia tamen sciens illum non ambitione presentis gloriæ hoc postulasse, respondit: *Attamen si videris me assumi abs te, eris tibi sic*. Sensus hic ponderandus est. Subindignatus autem cum dixisset, *Dure petiisti*; subiecit, *Si videris me tamen assumi, eris tibi sic*; neque negasse illi visus fuerat. Ostendit sic illi futurum sicut dignum erat, non sicut ipse postulaverat. Multa enim subintelligi vult Scriptura, ut collectus sensus ex verbis, non sit rationi religionis adversus. Nam utique dura petiit, etiam meritum debebat amittere: sed quia cupidus boni sic postulavit, Deus qui scit quid unicuique dandum sit, bonis privari illum non passus est meritis suis. Videamus itaque si Elia meritum admitteret, ut Elisæus duplum donum ejus mereretur accipere. Dictum namque est a Spiritu sancto per Zachariam, *cujus meriti futurus esset Joannes*, *Venies, inquit, in spiritu et virtute Elia* (Luc. i, 17). Parem ergo Joannem Elia ostendit. Et Dominus dicit, *Nemo major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista* (Matth. xi, 11): Non dixit, omnibus major est: sed, *nemo illo major est*; hoc est, æqualem habet, majorem non habet. Elia ergo par illi est, nullo utique minor; quomodo Elisæus major illo est, cum Joannes quo nemo major est, par Elia sit? Nam veniens ad aquarum transitum, non accepit honorem ab eis, ut potuisset transire, nisi nominasset Deum Elia (IV Reg. ii, 14): ut per hoc dura petiitio correpta videretur, dum nonnisi nomine Elia auditus est, ne id quod dure petierat, accepisse putaretur, quasi non sufficeret pro temporis merito dispensatio spiritus concessa Elia.

XXVII. — An Pythonissa Samuelem excitaverit, et ipse ab ea visus sit, et locutus sit ad Saül: quæ historia refert in libro Regnorum (I Reg. xxviii, 7-20)?

¹ Mss. secundi generis, aliud putant ex mare dari, aliud ex femina.

¹ Mss. secundi generis, ordinis.

Indignum facinus æstimo si secundum verba historice commendator assensus. Quomodo enim fieri poterat, ut arte magica attraheretur vir, et natiuitate sanctus, et vite operibus justus? aut si non attractus est, consensit? Quod utrumque de viro justo credere absurdum est. Si enim inuitus adductus est, nullum suffragium habet iustitia; si autem voluntarius, amisit meritum spirituale, quod positus in carne quaesiverat: quod valde absurdum est; quia qui hinc justus recedit, permansit justus. Porro autem hoc est prestigium satanae, quo ut plurimos fallat, etiam bonos in potestate se habere constringit. Quod Apostolus inter cætera ait, *Ipsæ satanas transfiguratur se in angelum lucis* (II Cor. xi, 14). Ut enim errorem faceret, in quo et ipse gloriaretur, in habitu viri justi et nomine se subornavit: ut nihil proficere spem quæ prædicabatur Dei cultoribus, mentiretur; quando hinc exeuntes justos finxit in sua esse potestate. Sed hoc quosdam fallit, quod de morte Saül et filiorum ejus non sit mentitus: quasi magnum sit diabolo, ante diem occasum corporis prævidere, cum signa quædam soleant apparere morituris; quippe a quibus Dei protectio amota videtur. Quanto magis diabolus quem angelica majestate sublimem propheticæ oracula fuisse testantur; de cujus magnitudine Apostolus ait, *An ignoratis altitudinem satanae* (Id. ii, 11)? Quid mirum ergo si imminemtem prope mortem potuit prævidere, cum hoc sit unde fallit, et se in Dei potestate vult adorari? Nam tanta hebetudine demens effectus est Saül, ut ad pythonissam confugeret. Depravatus enim causa peccati, ad hæc se contulit quæ damnaverat. Sed si quis propter historiam, et ea quæ verbis expressa sunt putet non prætermittenda, ne ratio historie inanis sit; recte faciet quidem, si tamen minime istud ad veri rapiat rationem, sed ad visum et intellectum. Saül namque reprobus factus, non poterat hominum intellectum habere. Historicus enim mentem Saül et habitum Samuelis descripsit, ea quæ dicta et visa sunt exprimens; prætermittens, si vera an falsa sint. Quid enim ait? Audiens in quo habitu esset excitatus, *Intellexit, inquit, hunc esse Samuelem*. Quid intellexerit retulit, et quia non bene intellexit, contra Scripturam alium adoravit quam Deum; et putans Samuellem, adoravit diabolum, ut fructum fallaciæ suæ haberet satanas. Hoc enim nititur, ut adoretur quasi Deus. Si enim vere Samuel illi apparuisset, non utique vir justus permisisset se adorari, qui prædicaverat Deum solum esse adorandum. Et quomodo homo Dei, qui cum Abraham in refrigerio erat, dicebat ad virum pestilentia, dignum ardore gehennæ, *Cras mecum eris? His duobus titulis subtilitatem fallaciæ suæ prodidit improvidus satanas, quia et adorari se permisit sub habitu, et nomine Samuelis contra Legem; et virum peccatis pressum, cum magna distantia peccatorum et iustorum sit, cum Samuele justissimo futurum mentitus est. Verum potest videri si de Samuelis nomine taceatur, quia Saül cum diabolo futurus erat. Ad eum enim transmigravit, quem adoravit. Semper enim diabolus sub velamine latens, prodit se, dum ea constringit quæ abhorreant a personis, per quas fallere nititur.*

XXVIII. Quid contradicendum his sit, qui mundum istum ab æterno naturaliter moveri inquit, neque initio, neque abolitioni obnoxium?

Mundum ab æterno constare et nulli debere subjectionem, improbabile et impossibile est: quem videmus tanta diversitate exstare corporum; cum nihil divinum et æternum possit esse nisi simplex, in quo nulla diversitas videatur, sed sit unitas. Nam et vices ipsas temporum non servat, ut non solum in temporibus varius sit, aut contrariis constet substantiis, sed et in ipsis vicibus temporum: cum res æterna diversitatem abhorreat, et sit nec tactu nec visu capienda, utpote incorporealis: hic autem passioni obnoxius est, quæ et aqua repugnat igni; et ignis si amplius fuerit, superat aquam; et terra cum sit natura arida et frigida, patitur incendium, quasi res corporalis. Itaque incon-

veniens est mundum æternum dicere, quem cum deum passioni subjectum, et per sæcula senectutis delicere, credimus et finire. Quid censetur de homine, qui mundum æternum polat? Certe homo coepit in mundo: sine homine ergo cui proficiebat anima fecunditas mundi? An sine aliqua providentia generabat? Et quomodo æternus corruptibilis et mortalis generabat, cum de æterno debeat æternam existere? Et quod visibile est et sentitur et tangitur, quæ audientia vocatur æternum? Et quod vicibus temporum ministratur, ita ut ipsa tempora aliquando non servent officia sua, quomodo appellatur æternum? Æternus enim non corrumpitur, nec immutatur.

XXIX. — Quare octavo die mandatum est circumcidi (*Gen. xvii, 12*)?

Octavo die a natiuitate idcirco præceptum est circumcidi, quia juxta numerum et curricula dierum septem, ipse rursus primus invenitur quasi post sabbatum, ut jam non octavus habeatur, sed primus. Quia enim salus futura per Christum in primo die erat prædestinata (qui Dominicus ideo dicitur, quia in eo resurrexit Dominus), qui est post sabbatum; propterea salutis hujus figura in circumcissione data est, ut quasi renovatio futura in circumcissione lege dignosceret. Et quia per fidem salvari habent homines, quæ primo die resurrectionis Domini firmata est; figura hujus rei in circumcissione primo die data est, quæ etiam esset signum fidei Abrahæ. Integra ergo causa est, quia signum præteritæ fidei primo die signatur, figura fuit futuræ fidei primo die constabilitæ.

XXX. — In Proverbiis, *Justus, ait, accusator est sui in primordio sermonis* (*Prov. xvii, 17*): quomodo justus, si peccator?

Omnis veritas iustitia est. Quia ergo confitetur quod est, justus est: veritatem enim loquitur; peccatores autem vindicantes sua delicta, justificari non possunt. Unde hujusmodi digne justus dicitur, quia pronuntians peccatum suum, remitti sibi utique postulat, misericordiam Dei implorans. Scit enim dictum in Lege, *Confitere peccata tua, ut justificeris* (*Isai. xliii, 26*). Quid est autem, in primordio sermonis confiteri; nisi non enactum fateri, sed voluntarium? Quis enim etiam timens Deum, sine peccato est; cum et in cogitatione admisceantur delicta, et aliquoties peccemus inviti? Potest tamen et de eo dici vel sentiri, qui catechizatus dicitur, ut accedens ad fidem justificetur. Cum enim petit immutari se, sine dubio peccatorem se constituit ut justificetur.

XXXI. — An cum muliere, natura serpens locutus sit; an actu (a) dictus serpens diabolus eam seduxerit (*Gen. iii, 1*)?

Quantum ad historiam pertinet, serpens natura dictus est, qui sapientior esset cæteris bestiis, quæ fecerat Dominus Deus super terram. Denique et sententiam Deus in serpente dedit. Nam quid mirum si diabolus sapientior erat bestiis, de quo dicit Apostolus inter cætera, *An ignoratis altitudinem satanae* (II Cor. ii, 11)? Usque adeo autem natura serpens fuit, ut diceretur illi, *Supra pectus et ventrem tuum repes, et terram edes omnibus diebus vitæ tuæ* (*Gen. iii, 14*). Hæc longe sunt a conditione satanae; quia neque corporeus est, neque mortalis. Et si propriis aspiciatur, videbitur sententia data nihil obfuisse serpenti: sed in eo in quo factus est, jussus est permanere. Quia enim minister factus est satanae ad hominem subjungendum, cui omnia Deus subjecerat; idcirco Deus in ea subjectione quæ omnia homini subjecerat, representationem serpentis quæ cooperat minister esse superbiæ. Videbatur enim homo factus sub serpente, per quem, accepto consilio legem datam contempsit. Quoniam autem serpentes prudentes sunt, confirmat in Evangelio Dominus dicens, *Estote astuti ut serpentes* (*Matth. x, 16*). Igitur quia claruit vere serpentem locutum esse cum Eva; illud superest ut discernatur, an potuerit tam prudens esse et astutus, ut dolo falleret eam. Si enim cæteris bestiis prudentior erat, non

(a) Forte, astu.

tamen hominibus; quippe cum nullum animal rationale sit, nisi homo. Itaque serpentem subtilitatem istam composuisse impossibile est: quamvis enim prudens dicatur, sed non ultra naturam suam. Nec enim deliberat aut excogitat, aut consilium capit. Idcirco diabolum fuisse, qui per serpentem mulierem circumvenit, dubium non est. Admiscens enim se serpenti, egit per illum quasi per organum, ut nec mulier oculi diaboli intelligeret dolum, sciens prudentem esse serpentem. Ac per hoc corporaliter data sententia, spiritualiter in satanam cecidit: quia sententia reum tenet. Non enim ab homine data sententia est, ut innocentem forte perimeret per errorem aut malevolentiam; sed a Deo qui falli utique non potest, ut sententia ejus cum solui teneat, qui reus est. Quia enim cum sit invisibilis satanas, dolum corporaliter egit, corporalis videtur data sententia, ut illum spiritualiter teneat, cujus factum elicitur dari sententiam. Nam projectus de sacratissimis cœlorum sedibus impudentissimus satanas in terra volutatur gemens semper. Sed forte dicatur, In qua, putas, lingua serpens locutus est ad mulierem? Serpentis utique ore. Si enim hodie non desunt, qui latratum canum intelligant, et luporum ululatum, et barritum elephanthorum, et cantum galiorum; quare non inagis rudis adhuc mulier scire potuit et intelligere sibilum serpentum, cum multos sciamus avium voces discernere (a)? Nam et constat diabolum ejus lingua uti, cujus corpus intraverit: nec aliter falleret mulierem. Ac per hoc serpentis ore locutus est per serpentem.

XXXII. — Legimus apud Salomonem, *Dives et pauper obviaverunt sibi; fecit autem ambos Dominus (Prov. xxii, 2)*: quomodo ergo personarum acceptio non est apud Deum?

Longe absit a fidelium mentibus hæc impietatis assertio. Nam Scriptura ne pauperem contemnendum doceret, et divitem honorificandum, ostendit amborum opificem esse Deum: non utique in paupertate et divitiis, sed in eo quod sunt. Si enim facultatibus ab invicem discrepant, non tamen naturæ substantia. Nec enim quia occasiones proventus quosdam faciunt in mundo, aut prosperos in divitiis, aut infastos in paupertate, idcirco despicendi sunt quos Deus non humiliavit, aut suscipiendi quibus veritas non dedit testimonium. Contemnendi plane sunt, sed corruptores morum et sacrilegi in Lege Dei; honorandi vero diligentes Deum et disciplinæ cultores. Hi enim divites apud Deum habentur, qui bonæ conversationis sunt: et quanto in mundo contemptibiliores sunt, tanto magis honorificentiores sunt in cœlo. Nam qui beneficium temporis habent in ampliandis facultatibus, si se cognoscant, et Dei intelligent voluntatem, qui terram omnibus dedit, et solem suum cunctis oriri jubet, et pluvias indiscretas effundit (*Matth. v, 45*); iniquitas autem temporis, aut fortuitæ occasionis, aut indigentia quibusdam abnegat quæ Deus omnibus dedit; ipsi ministrant eis, ut perficientes Dei voluntatem, non solum in mundo, sed et in cœlo divites sint, ne pauci temporis divitiæ excludant æternas. Illi vero quos paupertatis causa despicendos putant, si futurum Dei judicium contemplantur, illic semper divites erunt, ubi divites sæculi egebunt, poenitentes se pauperes non fuisse.

XXXIII. — Salomon, *Anni*, inquit, *impiorum minuentur (Prov. x, 27)*: quomodo ergo est quod videamus impios aliquantos longævos?

Dignum erat quidem omnes impios, non solum citius hac luce carere, verum etiam nec unius momenti temporis vita frui, qui Conditoris sui immemores, vite totius auctoritatem imputant creaturæ. Sed Scriptura hos impios alloquitur, qui cum sub Dei Lege agerent, propensiores in idolis erant. Pejores enim sunt cæteris impiis: scientes enim Deum et contemnentes eum, obtemperant servis. Et quod de his dictum sit, probat Apostolus dicens, *Scimus autem quo-*

niam quæcumque Lex loquitur, his qui in Lege sunt loquitur (Rom. iii, 19). Gentiles autem non habentur in numero vivorum.

XXXIV. — Quomodo idem Salomon, *Deus*, inquit, *mortem non fecit: cum alio loco dicat, Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt (Sap. i, 13; Eccli. xi, 14)?*

Nulli dubium est bona omnia a Deo esse, mala autem quæ dixit, solum mala sunt, dum vindicatur de nobis. Pœna enim quamvis juste inferatur, patienti tamen mala videtur. Nam et per prophetam ad peccatores loquitur Deus dicens, *Faciam vobis mala, id est, pœnis vos agam. Vita autem et mors sic a Deo est, quia legem dedit, quæ servantibus se vitam promittit, contemptoribus vero mortem, sed illam quæ secunda dicitur. Dum enim unumquemque adjudicat quid meretur, ab ipso est, sive absolutio ad vitam, sive reatus ad mortem. Non ergo inventor mortis est, sed judex, quia mortis auctor peccatum est. Quomodo ergo Deus poterat facere mortem, qui nescit peccare? Sed dum peccatis retribuit, ab ipso dicta est esse mors cum non ex ipso sit, sed ex hoc qui peccavit. Eadem ratione paupertas et divitiæ a Deo sunt. Quidam enim habentes timorem Dei, luxuriam spernunt, vitam prodigam fugiunt, ab egeno et paupere oculo non avertunt: hujusmodi crementum faciunt honorum. Scriptum est enim in Proverbiis, *Paupertatem et ignobilitatem aufert disciplina (Prov. xiii, 18)*. At hi qui timorem Dei non habent, solutius viventes et egenum despicientes, sicut scriptum est, in inopia erunt; non solum negligentes et improvidi circa se, verum etiam contemptores datæ legis. Hoc modo fecit Deus pauperes ac divites: quia dum offensio legis parit egestatem, a Deo fieri dicitur auctore legis; et cum aliqui terrore disciplinam legis custodiunt, a Deo auctore legis divites fiunt.*

XXXV. — Qua ratione David Saut, postquam Deus ab eo recessit, christum Domini vocat, et honorem defert ei (*1 Reg. xxvi, 16, 18, sqq.*)?

Non nescius David divinam esse traditionem in officio ordinis regalis, idcirco Saut in eadem adhuc traditione positum honorificat, ne Deo injuriam facere videretur, qui his ordinibus honorem decrevit. Dei enim imaginem habet rex, sicut et episcopus Christi. Quamdiu ergo in ea traditione est, honorandus est, si non propter se, vel propter ordinem. Unde Apostolus inquit, *Potestatibus sublimioribus subditi estote. Non est potestas nisi a Deo: quæ enim sunt, a Deo ordinatæ sunt (Rom. xiii, 1)*. Hinc est ut gentilem, in potestate tamen positum, honorificemus, licet ipse indignus sit, qui Dei ordinem tenens gratias agit diabolo. Potestas enim exigit, quia meretur honorem. Nam ideo Pharaoni futuræ famis somnium revelatum est (*Gen. xli, 1-37*): et Nabuchodonosor alii secum assistentibus solus filium Dei vidit in camino ignis (*Dan. iii, 92*), non utique merito suo, qui in idolo se adorari voluit, se merito ordinis regalis.

XXXVI. — Si anima quæ peccaverit, ipsamoricatur, quid est ut Achar filius Charmi peccaverit, et triginta viri occisi sunt in causa ejus (*Josue vii, 24, 5*)?

Alio sensu Scriptura locuta est quam propositum est. Non enim de hac morte quæ communis utique omnibus est, dixit; sed de illa quæ appellatur secunda. Hæc enim peccatores suscipit: illis autem qui in pugna mortui sunt, non peccatum Achar redditum est; sed obfuit illis, ne in protectione divina adjuti invalescerent hostibus. Nec enim causa Achar infirmati sunt, sed Dei auxilio minime muniti, ut dum fortiter facere nequeunt, occiderentur. Nam pauci fuerunt contra multos, unde et superati noscuntur. Nulla ergo injustitia in voluntate Dei est. In potestate enim habet, si adjuvare vult: ut si affuerit, misericors sit; si noluerit, justus: nec enim in talibus debitor est, ut teneatur obnoxius. Hinc est quod Jesus Nave contristatus scidit vestimenta sua (*Ibid. 6*),

(a) Reliquum absit a Mss. secundi generis.

²Mss. secundi generis, *triginta sex viri*. Et verius. M.

intelligens non sine causa Deum auxilium suum subtraxisse.

(a) Charai quidem peccavit, et mortuus est lapidibus. Illi autem triginta sex viri, qui in pugna mortui sunt, non utique pressi a Deo sunt, sed non adjuvi. Imbecillitate enim sua, dum fortiter facere nequiverunt, occisi sunt. Charai ergo causa hoc præstitit vel obstitit, quia qui adjuvari habuerant, neglecti a Deo sunt. Hinc ergo est quod Jesus filius Nave contristatus excidit vestimenta sua, quia intellexit Deum ad jutorem suum auxilium subtraxisse in hoc loco.

XXXVII. — Quid est ut missa mors in Jacob venerit in Israel, cum Jacob ipse dicitur sit Israel (*Isai. ix, 8, sec. LXX*)?

Unius populi duo nomina posuit, ut ex nominibus merita eorum possint intelligi. Nam utique qui Israel cognominatus est, prius Jacob dicebatur. Collectans enim cum Salvatore, intellexit Deum esse, quem in specie corporis videbat: ideoque appellatus est, homo videns Deum (*Gen. xxxii, 24-28*). Populum ergo, quem Jacob nuncupat, hoc loco et in hac causa carnalem significat, quomodo nomina quæ natis a parentibus imponuntur. Sed hi, id est, Judæi, propter mala opera non Israelitæ dicti sunt, quia vaccis et lucis sacrificabant in Samaria, studio et imperio Jeroboam regis. Ille autem populus, qui in Jerosolymis in templo Domini hostias offerebat per sacerdotes Dei, Israel appellatus est. Samaria ergo propter impietatem suam tradita est captivitati et morti: Jerosolyma autem reservata est, propter quod habuit reges diligentes Deum. At ubi autem et ipsa Jerusalem impietatem secuta est Samaria, sententia illam comprehendit data in Samariam. Ideo ergo dictum est, *Misit Deus mortem in Jacob*, id est, in populum Samariæ, qui carnaliter conversatus est, sicut supra diximus; *Et venit in Israel*, hoc est, in populum Jerusalem, quia idololatriam secuta est, imitata Samariam: ut simili modo abduceretur in captivitatem a Nabuchodonosor, sicut et Samaria a Salmanasar rege Assyriorum. Hoc est aperte: sententia data in malos, invenit et bonos, dum desiderat case justis. Missa enim mors in Jacob, sicut supra ostensum est; pervenit in Israel, non prætermittens Samariam, sed dum causa, qua missa est in Samariam, inventa est in Jerusalem, missa illuc venit etiam in eum locum, quo eadem res erat. Quia vindicta causam sequitur, non discernens personam.

(b) Unius populi duo nomina posuit. Nam utique qui prius Jacob dicebatur, postea accepit nomen Israel, cum collectatus est cum Filio Dei, et vidit enim per intellectum homo videns Deum. Populus ergo quem Jacob nuncupat, hoc in loco et in hac causa non videns Deum intelligitur, sed quasi carnalis habetur, propter opera bona (c): ut sicut Jacob priusquam videret Deum Christum, non dicebatur Israelita, et hi dum populus dicuntur Jacob, non videntes Deum designentur. Israel autem populum dicit, qui operibus Dei factus dignus habetur videre Deum. Itaque populus Jacob, quia carnali fretus erat auxilio, desperans de adiutorio Dei (idola enim diligebat) traditur morti, dum excitatur adversus eos rex Assyriorum. De Samaria autem hoc dictum intelligitur ab Isaia propheta, quæ prius malum fecit coram Deo, vaccas instituens quibus sacrificarent, adinveniente nova sacerdotia Jeroboam. Mors ergo ad eos missa est: primi enim ipsi capiti sunt, et transmigrati a Salmanasar rege Assyriorum, ut illorum exemplo populus Juda et Benjamin et Levi, quæ duæ tribus remanserunt, et dimidia in Jerusalem Roboam filio Salomonis, qui in templo Domini per sacerdotes Domini sacrificabant. Hos ergo dicit populum Israel propter tribum Juda et Levi, qui et ipsi cum exemplo Samariæ terribi recte

(a) Questio eadem ex *Mat.* secundi generis quæ inter post vulgatas Veter. Test. fuit hæcenus decima quarta.

(b) *Ibid.* Questio decima tertia.

(c) Fortè, non bona.

agere debuerunt, maligne fecerunt idolis servientes. Tamen fuerunt aliquanti reges in Jerusalem, qui post excessum Salomonis et filii ejus Roboam, viam secuti sunt David, recte ambulantes in conspectu Dei. Omnes autem reges Samariæ maligne egerunt in conspectu Domini usque ad transmigrationem suam. Ideoque carnali nomine nuncupati sunt. Et quia Jerusalem eorum impietatem secuta est, traditur etiam ipsa in captivitatem Nabuchodonosor regi Babiloniæ: et hoc est misisse mortem in Jacob, et venisse in Israel. Missa est enim in Samariam; sed dum causa per quam missa est in Samariam, inventa est in Jerusalem, missa illuc venit etiam in locum in quo eadem res erat. Non enim locum sequitur vindicta, sed causam.

XXXVIII. — Si equus et mulus non habeant intellectum, quanto magis terra res sine sensu? Quid ergo est ut dicatur terra benedicere Dominum (*Psal. xxxii, 9; Dan. iii, 74*)?

Non est sic intelligendum ut sonant verba. Opus est enim, quod licet mutum sit, clamare dicitur laudem Creatoris: hortatur enim aspicientes se, benedicere opificem; sicut et omne vas bene compositum, laudat artificem. Quippe cum legatur in Psalmis, *Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam* (*Psal. xxxix, 40*)? In omni ergo insensata substantia, non voluntas, quæ utique nulla est, sed opera benedicunt auctorem. Si autem spiritualiter vis hoc accipere; per terram hominem significatum intelligit, secundum dictum prophete, Memento enim ait, Domine, quoniam terra sumus (*Psal. cv, 14*); quæ opera creaturæ in laudem Conditoris sui prorumpere exhortantur.

(a) *Benedicat terra Dominum*, ait; hoc est, laudet et confiteatur veritatem tuam. Quomodo ergo in Psalmis, *Numquid confitebitur tibi, inquit, pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam*? Non est sic intelligendum ut legitur et sonant verba. Neque enim sensum habet terra, ut gratias agat Creatori. Si autem spiritualiter hoc acceperis, terram hominem intelligit, secundum dictum prophete, Memento, Domine, quoniam terra sumus. Quam operam facti mundi in laudem Creatoris prorumpere exhortatur, ut confessionem veritatis ejus acquirat illis, quæ licet taceat, clamare dicitur laudem Creatoris, cujus opus est. Hæc ergo causa est, quod in creatione terra Deum dicitur benedicere.

XXXIX. — Quid est quod legitur in Salomone, *Spes est, inquit, in tenebris. Melior est canis vivus leone mortuo* (*Eccle. ix, 4*)?

Tenebræ gentilitatem et ignorantiam significant. Spem ergo majorem in gentili populo esse, quam in apostata, vult intelligi per id quod subjecit, dicens, *Melior est canis vivus leone mortuo*: quia sicut leo omnibus feris fortior est, ita Christianitas omnibus sectis. Si quis ergo ab hac destiterit, amittit salutem, ita ut deterior gentili sit. Potest enim fieri ut credat gentilis, et acquirat salutem, quam perdidit apostata. At si non credat, adhuc pejor est apostata; quia deterius est amisisse salutem, quam non habuisse. Canem autem, gentilem significatum Saluator ostendit dicens, *Non licet accipere panem filiorum, et mittere canibus* (*Matth. xv, 26*).

(b) Tenebræ ignorantiam significant et gentilitatem: quia spes est in gentili potius, quam in apostata. Hunc enim dicit leonem mortuum, hoc est, christianum apostatam: quoniam quamdiu in fide duravit, leo erat; at ubi recessit, mortuus dicitur. Canem vero, gentilem dixit de quo spes est, ut credat: quamdiu enim vivit, speratur de illo. Illius autem spes peribit. Nam canem, gentilem significari Saluator ostendit dicens, *Non licet panem accipere filiorum, et mittere canibus*.

XL. — Quid est quod dicit propheta, *Lætare*

(a) Questio eadem ex *Mat.* secundi generis, inter post vulgatas Veter. Test. decima sexta.

(b) *Ibid.* Questio decima nona.

sterilis quæ non parit, erumpit et exclama quæ non parturit: quia multi filii desertis magis, quam ejus quæ habet virum (Isai. lrv, 4)?

Quoniam filii Jerusalem terreæ apostataverunt a Deo, non potest huic gaudium ascribi, sed mæror. Ad opprobrium ergo hujus Jerusalem propheta illum superiorem Jerusalem lætari debere dicit, quam Apostolus matrem nostram appellat (Galat. iv, 26): quia sine genitu et doloribus multo plures filios habet, quam hæc quæ cum lacrymis generat carnaliter, Judæos utique: illa autem Christianos per fidem spiritualiter. Quam ideo desertam dicit, quia ipsa est vita, quam deseruit Adam primus, et secutus est mortem. Cum regenerantur ergo homines, revertuntur ad eam, quam deseruerant, vitam. Hæc vita Christus est, quia ipse dicit, *Ego sum vita* (Joan. xiv, 6). Est et Deus Pater vita, quia ait Dominus, *Sicut habet Pater vitam, ita dedit Filio vitam* (Id. v, 26). Sine dubio et Spiritus sanctus vita est, dicente Domino. *Quia de meo, inquit, accipiet* (Id. xvi, 15). De vita utique qui accipit, vita est. Tres ergo sunt una vita: Hæc est vita, per cuius fidem regeneramur. Ipsa est mater nostra, sicut in Genesi legimus, quia ipsa, id est, Vita, est mater omnium vivorum (Gen. iii, 20). Qui sunt qui vivunt, nisi qui credunt?

(a) Duas matres hoc in loco intelligimus, cœlestem, et terrestrem: id est Jerusalem liberam, de qua dicit Apostolus, *quæ est mater nostra*; et Jerusalem istam quam servire dicit cum filiis suis, hoc est, Judæis. Propheta enim adventum Domini prædicans, et tempus gratiæ plenum in exultatione vocis obtinens, Jerusalem cœlestem, quæ ideo deserta dicta est, quia inhabitantes filios per fidem generatos non habebat, lætari debere hortatur. Tempus enim venerat, ut haberet filios olim prædictos et multo plures quam fuerant hujus Jerusalem: quia Christiani supergressi sunt numerum Judæorum. Sterilis ergo dicta est, quia virgo est, quæ non per mixtionem et complexum generat filium, sed per solam fidem spiritualiter. Unde nec parturire dicitur; quæ enim parurit, dolores patitur. Hæc enim exclamat in lætatione salutis humanæ. Jerusalem vero terrena ideo virum habuisse dicta est, quia carnaliter generabat. Civitas enim quasi in matrem est significata, sicut et habitatio cœlestis illa ad eam vocatur, mater nostra dicitur.

LXI.— An spiritus qui super aquas ferebatur, Spiritus sanctus intelligatur, quia dictum est, *Spiritus Dei ferebatur super aquas* (Gen. i, 2)?

Si videtur hic errasse in ista sententia, non est accipiendum quod dixit. Ideo et a quibusdam Spiritus sanctus esse putatur, quia Dei spiritus legitur esse. Invalida autem et inanis assertio est: non solum enim ordo hoc non patitur, et ratio abnuat, sed et verba ipsa infirma probantur ad causam istam astruendam. Nam his verbis frequenter aliud invenimus significatum in Lege. Inter cætera autem ait Dominus Deus dicens, *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia sunt caro*. Et in subjectis, inquit, *omnia, ab homine usque ad pecus* (Id. vi, 3, 7). Propterea quia diluvium facturus erat super terram, numquid Spiritus sanctus potest intelligi? Nonne de animabus locutus est? Nam non solum nostræ animæ spiritus dicuntur, sed et pecorum. Sic enim scriptum est, *Et mortua est omnis caro in aqua, in qua erat spiritus vitæ* (Id. vii, 22). Et in Ezechiele propheta sic dictum est, dum de reformatione hominum promittit Deus dicens, *Hæc dicit Dominus Deus osibus istis, Extendam super vos cutem, et dabo in vobis spiritum meum, et vivetis* (Ezech. xxxvii, 5). Numquid de sancto Spiritu locutus est et non de anima? Omnia quidem cœlestia spiritus sunt, sed differunt ab invicem, et Deus spiritus est (Joan. iv, 24; II Cor. iii, 17), sed longe aliter. Omnis itaque spiritus Dei est; non tamen Deus est, nisi spiritus qui de ipso est. Cujus significatio hæc est ut sanctus dicatur. Nam et hominés filii Dei vocantur, et

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, et inter post vulgatas Veter. Test.

Christus dicitur Filius Dei; sed intervallum est, quia hic vernus est, illi adoptivi. Sic quoque et inter spiritum Dei diversitas est. Spiritus enim sanctus de Deo est, et consubstantivus ei; reliqui vero spiritus Dei esse dicuntur, sed creatura sunt. Sed nec orlinis est ut Spiritus sanctus ferri super aquas intelligatur; cum super aquas spirituales creaturam esse tradat ratio, et quæ super se habeat potiorem creaturam alteram, quia creatura a creatura differt in claritate (I Cor. xv, 44): quidquid enim prope sedem Dei acceditur, clariora sunt ministeria. Unde dicit Raphael angelus inter cætera: *Ego sum, inquit, unus ex septem angelis sanctis, qui astamus et conversamur ante majestatem Dei* (Tob. xii, 15).

(a) Si ideo a quibusdam Spiritus sanctus putatur, quia Dei esse spiritus legitur, invalida et inanis assertio est. Non solum enim ordo hoc non patitur, et ratio abnuat, sed et verba ipsa infirma probantur ad hanc assertionem astruendam. His enim verbis aliud dictum significatur frequenter in Lege. Ait autem Dominus Deus, *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, propterea quod sint caro*. Et in subjectis, *Sed deleam, inquit, omnia ab homine usque ad pecus*. Hoc utique dicit, quia diluvium inducere habuit super terram. Nunquam hic Spiritus sanctus potest intelligi. De animabus enim dixit. Nam non solum nostræ animæ spiritus dicuntur, sed et pecorum. Sic enim scriptum est, *Et mortua est omnis caro in aqua, in qua erat spiritus vitæ*. Et in Ezechiele propheta sic dictum est, cum de reformatione hominum promittit Deus dicens, *Hæc dicit Dominus osibus istis, Extendam super vos cutem, et dabo in vos spiritum meum, et vivetis*. Non utique ex eo Spiritus sanctus debet intelligi, quia dictum est a Domino, *Dabo spiritum meum in vos*: cum manifeste de anima dixerit Deus. Commune est enim hoc omni spiritui cum sancto Spiritu, ut similiter dicatur omnis spiritus, Dei spiritus. Intelligentia enim hic necessaria est quæ discernat res unius nominis. Nam Deus utique spiritus dicitur, et anima hominis spiritus dicitur, et ventus similiter, et aer, et anima pecoris, et angeli, et quæcumque accepterunt ut vivant per substantiam propriam. Sed jam per intelligentiam discernis aliter Deum spiritum dici, et aliter creaturam: sicut aliter intelligis Christum dici Filium Dei, et aliter homines vocari filios Dei. Quotiescumque autem spiritum qui proprie de Deo est, vult Scriptura significare, addit dicens, Spiritum sanctum; ut per hoc non creatura intelligatur, sed quia de Deo est, non aliud esse quam est Deus, credatur. Moyses autem cum creaturam hylicam, id est confusionem rerum describeret, quæ utique sensu bruta est, super terram et abyssum et tenebras spiritum Dei superferri interlocutus est, ut ex eo spiritu et loco in quo ferebatur, superior creatura, quam spirituales dicimus, cognoscatur. Nam et ex eo quod superferri illum dixit, creaturam illum significavit, quia omnis creatura Dei fertur virtute a quo accepit ut sit. Nam quis ordo est ut Spiritus sanctus super aquas ferretur, quem constat utique super omnem esse creaturam? Si enim Christus in dextera Dei est super omnes cœlos (Coloss. iii, 1), illic est et Spiritus sanctus. Res enim unius meriti et naturæ simul sint oportet: quanquam ubique Deus esse non negetur, hoc est Trinitatis potestas; tamen debita honorificentia etiam reservatur, ut super omnem creaturam esse dicatur, ut proprium illi hoc sit. Quare et dicimus, *Pater noster qui es in cælis* (Math. vi, 9); et, *qui lucem habitat inaccessibilem* (I Tim. vi, 16).

XLII.— Cur angelus missus loqui ad Moysen, in igne et in rubo apparuit in monte (Exod. iii, 1, 2)?

Deus excelsus est: dignum ergo fuit ut in alto appareret, scilicet in loco qui vicinus est cælo. Et quia ignis semper superiora appetit sursum crescen-

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, et inter post vulgatas Veter. Test. secunda.

do ad cælum, in eo debuit cælorum Dominus apparere, qui de humo ad superna contendit. In rubo vero causa fecit, ut appareret, delictorum. Quia enim peccatorum causa Legem descenderat dare, spinæ autem in peccatis significantur, quia *sustinui*, inquit, *ut faceret xram, fecit autem spinas* (Isai. v, 2); et Lex statim vindicare non venerat, sed prius ostendere: ideo ignis rubum non combussit; id est, data Lex non fecit reos de præterito peccatores. Nam et quia peccata non sunt de natura, sed ex accidenti; rubi, id est, spinarum materia non habet radicem spinis armatam. Ratione ergo factum est, ut ita Dominus appareret Moysi.

(a) Natura angelica secundum se simplex est, cujus substantia superiora appetit, non inferiora. Ideoque Dominus in igne apparuit, cujus natura semper ad superiora tendit, ubi Christus est. In rubo autem idcirco, quia et spinas habet quæ noceant, et facilis est ad combustionem et tamen ab igne non combustus est. Ignem fac esse Legem, quia peccatoribus ignis est. Rubus autem in peccatis significatur, quia a Salvatore ad comparisonem cæterorum rubus mala arbor significata est: et peccata nihil aliud quam malitia. Igitur ignis cum in persona Legis apparuit, non tamen exussit rubum: sicut Lex data præteriti peccati causa, non utique vindicavit, sed magis abstinuit vim justitiæ suæ, ut postea jam data si contempta fuisset, vindicaret. Hac ergo causa Dominus in igne et rubo apparuit, quia in rubo ignis Legem significavit.

XLIII (b). — Cum Abraham filium immolare prohibitus sit, cur Jephthe filix sacrificium persolvere non est prohibitus (Gen. xxii, 11, 12; Judic. xi)?

Multum intervallum est inter causam Abrahæ, et causam Jephthe. Primo quidem Abraham legitime natus est, Jephthe vero spurius: erat enim filius meretricis. Deinde Abraham conversationis optimæ, Jephthe autem princeps latronum. Abraham vir justus, et in tentatione probatus; in Jephthe autem nullum justitiæ testimonium. Abrahæ itaque præceptum est, ut filium suum Deo offerret, ut ostenderet hominibus quantum Deo crederet Abraham, qui nec filium suum jubente eo dubitavit occidere. Qui enim contra mundi spem nasci eum potuit facere de sterili et ancilla, non fuit ambiguum quod contra mundi rationem posset eum suscitare a mortuis (Hebr. xi, 19). Hoc facto cumulatus est justitia Abraham. Ostendit enim Deus, quia non sanguinem pueri poposcerat, sed ut famulus suus Abraham hoc facto auctor fieret. Diligentes enim se aliquid pati vult, ut juste illos promovere videatur. Nam Jephthe homo facinorosus et improvidus, stulta devotione munus Deo promisit dicens, *Quidquid mihi redeunti a cæde occurrerit ante ostia domus meæ, hoc offeram Deo*. Numquid coactus devovit, aut numquid intellexit quomodo deberet votum facere? Quid enim si canis illi aut asinus occurrisset, quod Dominus offerri prohibuit; aut si filius alienus, aut si uxor, ut in dolore alieno exultans redderet votum? Idcirco improvidæ menti quod in alienam perniciem devoverat, in illum ipsum Judicio divino retortum est: et usque adeo insensatus fuit jephthe, ut nec postea stulte se devovisse cognosceret, ut error ejus qui ab ipso cœperat, per ipsum emendaretur. Intelligere enim debuit Deum non tali sacrificio delectari, et rogare pro stultitia sua, et aliud offerre quod contra Legem non esset: sed fidelem se præstitit factus parricida, cum constet fidem stultam non solum minime prodesse, sed obesse. In causa itaque filix suæ ipse mactatus est, unde et Deus a tali sacrificio dissimulavit. Si enim hoc prohibuisset, aliud offerre sibi illum voluisse videretur, cum sciret ut indignum non debere

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis inter post vulgatas Veter. Test. septima.

(b) Hæc quæstio deest in Mss. secundi generis.

illum offerre. Filia autem ejus lucrum fecit: quia enim innocens in malis patris mortua est, poena caruit inferi; quod diu forte vivendo adipisci nequisset. Ut autem triumphus victoriæ Jephthe prosecqueretur, non meritum ejus fecit, neque populi: nec enim legitur supplices illos fuisse Deo, ut daret eis defensorem. Aut numquid ipsum Jephthe Dominus misit, aut allocutus est? Sed quia Allophyli deos suos laudabant, quasi qui subjectos illis fecerant filios Israel, vituperantes Deum Abrahæ; idcirco propter honorem nominis sui Deus vindicavit in Allophylos, si non propter istos vel propter meritum Abrahæ et suum culmen. Aut numquid quia spiritus Domini insillit in Samsonem meretriciscentem (Judic. xiv, 6, 19; xv, 14), dignus dicitur, cum hoc factum intelligatur ad Allophytorum perniciem?

XLIV (a). — Quomodo ostendi posset ex Prophetarum testimonio jam in Novo Testamento a gentibus recepto, promissionem quam Deus Abrahæ fecerat, per Christi adventum esse completam?

Scriptum est in Isaiâ propheta, *Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus* (Isai. lvi, 7). Sed forte dicant Judæi, Domus Dei, id est synagoga, omnibus patet. Nec renititur; ita tamen ut, sicut semper, circumcisi applicentur ad Legem. Lex enim eorum est qua jussi sunt more Abrahæ circumcidi. Nihil ergo novum hoc exemplo prophetæ poterit videri; quia ex quacumque gente quis veniens, non est prohibitus adjungere se Legi ab exordio Judaicæ. Nihil novum a propheta dictum poterit æstimari; imo superflue, si semper admissi sunt servire Gentiles Deo Abrahæ, nec aliquando prohibiti invitantur. Et verum est, quia subjicientes se Legi, nequam non suscepti probantur. Si igitur hæc ita sunt, superflue videtur admonuisse propheta, quod semel traditum custoditum est semper. Et an quis tam hebes poterit inveniri, qui dicat tantum prophetam rem superfluum et inanem locutum? Nescio cui hoc tantum sit vel audire et non prohibere. Nam cum Judæi utique populus propter peccata, quæ in Deum cœquebant, ab idolis suffragia requirentes, a Prophetis sæpe correpti, poenitentia iter ingredi nollent, ac reverterentur ad Deum; ad exprobrationem illorum domum suam Deus aperturum se omnibus gentibus ad orandum significavit, ut abdicatis Judæis, alios in loco illorum positurum se ostenderet. Nam si semper admixtæ sunt gentes ad Legem, sicut supra dictum est, quomodo hoc propheta dicebat futurum, nisi quia aliud significavit quam præceptum erat prius? Non enim posset dicere de re quæ quotidie fiebat, quia futura erat. Unde manifestum est istud ad necem proficere Judæorum, quibus ostendit propheta, quod alii his amotis vocandi essent, ac recepturi domum gratiæ Dei, quod promissum fuerat Judæis. Quid sit autem promissum, Isaiâ propheta docet, dicens, *Veniet ex Sion qui eripiet et avertet impietatem ab Jacob; et hoc illis a me testamentum* (Isai. lix, 20, 21). Igitur hoc testamentum est abolitio peccatorum. Hoc est testamentum Novum, quod promissum est per Jeremiam dicentem, *Ecce venient dies, dicit Dominus, et consummabo domum Israel et domum Juda Testamentum novum, non secundum Testamentum quod disposui patribus illorum in die, qua apprehendi manum illorum, ut educerem illos de terra Egypti: quia ipsi non permanserunt in Testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus* (Jerem. xxxi, 31, 32). Hæc est prævaricatio illorum, quando simulacrum vituli fecerunt, tunc Testamentum ejus corruerunt. Unde et tabulæ in quibus data Lex fuerat, sub monte contractæ sunt (Exod. xxxii, 4, 19), ex eo quod graviora præcepta meruerunt accipere. Sed quia clemens et misericors Deus est, promisit per Prophetas mutare se Legem, ut aliud Testamentum

(a) Adversum Judæos. Hæc deest in Mss. secundi generis.

daret, quod differret ab eo quod dederat prius : ut non solum quod grave erat mutaretur, sed et illa quæ in figura data erant, id est, sabbatum et circumcisio : ut quia diu pressi erant, per omnia relevati supplices Deo gratias agerent. Et quia in prævaricatione paterna durantes animos ab idolis avertere noluerant; gentes cum residuis qui fidem servaverunt, Testamento frui quod futurum dixerat, contestatur : ut duplici modo gravati excruciantur perfidi Judæi. Et ad tempus enim gravati sunt præceptis, et in futurum congruas pœnas exsolvent, quia neque in Veteri, neque in Novo Testamento fideles inventi sunt. Novum ergo Testamentum dare se dixit, ut cessaret Vetus, quod datum erat Patribus. Ac per hoc qui in hoc Testamento servit Deo, neque sabbatum, neque neomenias, neque circumcissionem custodit, neque escarum discretiones; sed tantum Dei habet timorem in fide : quia non ex Lege justificabitur, sed ex fide, dicente Habacuc propheta, *Quia justus ex fide vivet (Habac. ii, 4) : ut non utique jam multis utatur præceptis ad Deum promerendum, sed paucis : Isaiâ iterum de hoc seipso eadem dicente; ait enim, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ eorum salvas fient. Verbum enim consummans et brevians in æquitate, quia verbum brevium faciet Dominus in universo orbe (Isai. x, 22, 23).* Reliquis qui in fide promissionis perseveraverint, cæteris dissidentibus, brevium Legis verbum ostendit : hoc est Novum Testamentum quod promisit. Quod non aliter Testamentum diceretur, nisi simili modo etiam hoc sanguinis testimonio firmaretur; sicut et Testamentum Vetus, ut nomen unum sit utriusque : sed in Veteri multa, in novo autem pauca sint præcepta, sicut promisit. Ut quia Abraham patrem multarum gentium futurum dixerat (*Gen. xvii, 4, 5*), eodem modo justificarentur et filii, sicut fuerat justificatus et pater : ut cessantibus quæ post fidem Abrahæ coeperant, suscipientes fidem per quam justificatus est idem Abraham, filii essent Abrahæ, sicut dictum est a Domino. Quod quidem nec mirum nec inauditum est, ut sine cura sabbati et circumcissione et reliquis hujusmodi mandatis justificentur homines. Nec enim per hoc placuit Deo Enoch, ut transferretur, neque, Noe hoc servando in diluvio solus inventus est justus, neque ipse Abraham postquam circumcisus est, justificatus est : *Credidit, inquit, Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam (Hebr. xi, 5, 7, 8; Rom. iv, 3).* Tunc circumcisus est, ut signum esset in eo, quia credidit cum senior esset, filium se habiturum. Non ergo circumcisio commendat Abraham, sed fides. Ideoque credentibus sufficit fides ad justificationem, ut filii sint Abrahæ in fide, non in circumcissione, quia his non est opus circumcissione. Non enim hoc creditur, quod credidit Abraham. Judæi autem idcirco jussi sunt circumcidi, ut fidei Abrahæ signum haberent, non suæ fidei, sed ut filii ejus secundum carnem scirentur : si autem credant, erunt filii ejus et in justificatione. Quid enim prodest dici filium potentis eum qui impotens sit, nisi quia magis obest? Dedecus est enim; inelyti et gloriosi filium esse sine honore. Nam in tantum circumcisio carnis nullius meriti est, ut vindicaturum se dicat Deus per Jeremiam prophetam in omnes circumcisos præputio, si non fuerint circumcisi corde (*Jerem. iv, 4*). Illis autem non indignatur, qui circumcisi corde præputiati sunt carni, quia nemo sine cordis circumcissione placuit Deo. Quicumque ergo circumcisi sunt carne, genus significant Abrahæ juxta carnem; nam qui circumcisi sunt corde, significant genus Dei secundum fidem, quia circumcisi omni mundano errore Deum profitentur parentem. Quid ergo prodest carnis circumcisio, si cum fides defuerit in Judæo, ad meritum Abrahæ pervenire non poterit? Aut quid obest præputium, cum nemo, nisi qui æmulus fuerit fidei Abrahæ, pervenit ad justitiam ejus? Superflue igitur gloriantur de carnis circumcissione, cum videant illam apud

Deum meritum non habere. Et si, sicut est ostensum, melius est fidem habere, quam circumcissionem, meliores sunt Gentiles Judæis; quia isti fidem habent, Judæi circumcissionem. Et quos putas magis agnoscat filios Abraham; qui juxta carnem similes illi sunt, an qui in fide? Sed Abrahæ fides testimonium perhibet. Ac per hoc non in carne, sed in fide gloriatur. Ideoque istos in filios susceperit, quos videt imitatores esse gloriæ suæ. Quomodo enim illos potest appellare filios, a quibus videt abhorrire unde placuit Deo et justificatus est? Non ergo filios suos, sed inimicos poterit judicare. Invidi enim ejus videntur spernentes fidem, per quam glorificatus est. Nec mirum si Judæi dissidentes deprehendantur minime suscipientes Novum Testamentum, cum sciamus illos nec in Veteri fuisse fideles. Semper enim contra Deum rebelles et contumeliosi fuerunt, unde talia præcepta acceperunt, per quæ cervices illorum, quæ inflexibiles erant, premerentur. Nunquam enim bona de Deo sperare voluerunt, cujus tanta beneficia et virtutes tam mirandas agnoverant. Hinc est unde inter cætera dicit Ezechiel propheta, *Levavi manum meam in deserto inter eos, ut dispergerentur inter gentes, et disseminarentur in regionibus, eo quod justificationes meas non fecerunt, et præcepta mea repulerunt.* Et in subjectis, *Ego dedi illis præcepta non bona, et justificationes meas, in quibus non vivit in eis (Ezech. xx, 23-25).* Ostendit qua causa data sint illis præcepta tanta et tam aspera, ut quia ingrati tantis bonis existerent, dictante justitia, præceptis severioribus premerentur. Idcirco non bona ea dixit, cum justa sint : quia non illis ad justificationem proficiebant, sed ad exitium; et pœna licet digne illata, patienti tamen bona non est. Post hæc tamen, quia pius est Deus, Novum Testamentum datum se promisit, in quo abbreviatio facta Legis justificaret credentes, sicut justificatus est Abraham : ut cessantibus neomeniis et sabbato et circumcissione et cæteris præceptis, non quæ naturalis legis sunt, id est, homicidium, adulterium, et talia; ita justificarentur, sicut Abraham. Renovata enim fide Abrahæ, omnia voluit cessare, ut tale tempus esset, quale fuerat quando credidit Abraham. Sed forte dicant Judæi : Si ea quæ a Moyse data sunt, cessare dicta sunt per abbreviationem Legis, numquid circumcisio a Moyse data est ut cesset? Ac per hoc signum patris nostri habemus, quia sumus filii Abrahæ, quod propter testimonium generis cessare non debet. Tempore quidem suo servanda fuit circumcisio, id est, antequam Novum Testamentum daretur, quod promissum erat. At ubi Dei gratia præstante, onera Legis cessare jussa sunt, quid opus est circumcidi? Idcirco autem nova Lex data est, id est spiritualis, ut cessarent carnalia, et suscipientes eam signum ejus acciperent : ut sicut in Veteri Testamento Abrahæ signum habuerunt, ex quo cepit Testamentum Vetus; ita et in Novo signum habeant Salvatoris, qui Novi Testamenti constitutor est. Quemadmodum enim ex Abraham Hebræi dicti sunt, sic et ex Christo Christiani dicuntur. Quicumque ergo adhuc Hebræi dicuntur, Novum Testamentum quod promisit Deus, non receperunt, beneficium et misericordiam Dei in irritum deducetes : qui populum suum jam non hominis nomine volens censerit, sub Filii sui nomine constituere illos dignatus est. Qua igitur audacia dicunt Judæi, nos nostra nos lege uti, sed sua; cum dicat David, *Confitebor tibi in gentibus (Psal. xvii, 50)*; et iterum, *Ephraïm, gentes, cum populo ejus? Et ad Jeremiam prophetam dicit Dominus, Priusquam te formarem in utero, novi te : et antequam exires de vulva, sanctificavi te; et prophetam in gentibus posui te (Jerem. i, 5).* Judaismus certe proprias habet significaciones : ut enim populus iste in Jacob significatur, aut in Samaria, aut in Jerusalem, aut in Judæa, aut in Israel. De gentibus autem apertum est, quia aliter illos significat, quam sunt Judæi. Noster ergo propheta est Jeremias. Quamvis enim in omnibus Prophetis gentes participes domi sui

ostenderit Deus, ad Jeremiam tamen specialiter dicit, quia nobis illum dedit prophetam. Hic enim Novum Testamentum futurum significavit, quod plus gentibus profeceret quam Judæis, quod nunc declaratum videtur. Cum enim in universa terra Novi Testamenti sit prædicatio; tam raro et difficile Juxta fidelis invenitur, ut omnes Ecclesie Novi Testamenti, gentium nominentur, sicut dictum erat in Osee propheta, *Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam* (Osee II, 24; Rom. IX, 25). Repulsis ergo Judæis, convocat gentes ea misericordia et gratia, qua vocare dignatus est et Abraham. Nec enim Abraham non vocatus cognovit Dominum. Itaque qui dignatus est Abraham, idem ipse dignatus est gentes. Cur ergo dicunt, Nostra est Lex; cum manifestum sit, donum Dei omnium esse volentium? Cesset itaque ista usurpationis temeritas, quia gratia Dei communis est omnibus. Quo namque pudore negant Christum nostrum in Lege promissum, cum videant omnia signa in eo, quæ Lex futura prædixerat? Quia et secundum Abraham præmissionem omnes gentes justificantur, in eum credentes (Gen. XXII, 18); et secundum Isaiam prophetam de Virgine natus est (Isai. VII, 14) in Bethlehem ex tribu Juda, sicut fuit promissum, ex semine David (*Michææ* V, 2); et juxta quod Jeremia propheta (*Jerem.* XXXI, 31, 32), Novum Testamentum, quod Deus tunc promiserat futurum, prædicavit; et post omnia signa virtutum ostensa, humiliavit se, secundum dicta Prophetarum; et omnia quæ prædicta sunt, passus, tertia die resurrexit, quemadmodum scriptum est in propheta. Et si tempus præmissionis requirant, sicut in Daniele propheta ostensum est (*Dan.* IX, 24, sqq.), invenient impletum tempore quo natus et passus est Christus: quia a tempore primi anni Darii regis Persarum usque ad nativitatem et passionem Domini et excidium Jerusalem, quod factum est per Vespasianum imperii Romani principem, impletæ sunt hebdomadæ septuaginta, quæ sunt anni quadringenti nonaginta, qui computus per regna et per successores imperii manifestus est. Quomodo etiam a Tertulliano computatum invenitur in libro quem scripsit adversus Judæos, quod ne ad injuriam ejus proficeret, quia recte computavit, præternisimus. Et quis ambigat de hoc numero, cum trecenti circiter anni nunc super hunc numerum inveniantur? Impudentis ergo est post tantum superadditum numerum adventui Salvatoris, dicere, Non venit, Sub Apostolis enim, aut tempore quo agebat Dominus inter homines, se poterat occultare malitia contradicens veritati; ut cum omnia signa promissi Christi videret in Salvatore, de tempore tamen ambigere se diceret, ut perfidiam suam celaret. Post autem, cum super promissum numerum supercrescere multi anni cæperunt, quæ impudentia est negare venisse, quod etiam et signis et temporibus adimpletum scitur? Nam quando aliquid plenum est, et non superabundat, potest contentiosus aliquis dicere non esse plenum, sed superabundantia clauditur os contentioso: ita et Judæi tempore Salvatoris potuerunt dicere, licet per fallaciam, non bene computatum a Darii tempore usque ad Dominum Christum, ut ipse dicatur esse qui promissus est. Fallimur enim in annis et in mensibus et in diebus Imperatorum, et ad liquidum non colligimus. Ubi autem creverint tempora super numerum præscriptum annorum promissi Christi, nulla potest prætendi excusatio, ut non ipse esse Christus dicatur, qui venit, nisi, quod absit, mentitus dicatur esse qui promissus. Quando enim tempus præmissionis emensum est, et negatur venisse qui promissus est quid aliud quam mendacii arguitur qui promissus? Sed veracem esse qui promissus, signa omnia docent, quæ prædicta in Christo sunt, et reperta in Christo noscuntur. Judæi autem, dum emendare erubescunt, non cogitant futurum judicium. Nihil enim pejus est, quam si neget quis verum esse, quod intelligit non esse mendacium.

XLV.—(a) Quomodo homo ad imaginem Dei factus sit, et utrum ad dominationem, et an mulier quoque?

Faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. I, 26). Hoc quibusdam ex alia parte lectionis intelligendum esse videtur; ex hac videlicet, in qua legimus dixisse Deum, *Venite, descendamus, et confundamus linguas eorum* (Id. XI, 7). Quia quantum in superficie videtur, simile est: unius enim vox est, plurali numero loquentis: sed discrepat sensu, quia et dissimilis ratio est. Illic enim de creando homine dicit, quem ad imaginem et similitudinem suam Deus vult creari. Illud autem quod dicit, *Venite, descendamus et confundamus linguas eorum*, ad hoc pertinet, ne se intelligerent homines: unde ad Angelos potest videri locutus Deus, quasi imperator ad exercitum. Communiter enim dicit, quia facturus erat per illos, utpote Creator illorum: ac per hoc, *Confundamus, inquit, linguas eorum*. Nam cum dicit, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, non potest dici Angelis locutus: quia non potest dici una esse imago Dei et Angelorum, sicut imperatoris et comitum. Quia quorum imago est una, non potest dissimilis esse dignitas vel natura. Denique adjecit, *Et fecit, inquit, Deus hominem; ad imaginem Dei fecit eum* (Id. I, 27): ut Deus dixerit, et Deus fecerit; non alter deus aut differens, sed idem Deus. Quod enim unus ad unum dixit, non aliam naturam significavit, sed personam. Cum enim Deus unus sit, tres tamen personæ sunt: et ideo unus est Deus, quia sive in Filio, sive in Spiritu sancto, Dei unius substantia est; quia non potest non hoc esse, quod de ipsa est, quod ipse est. Dei ergo Patris personæ est dicentis, *Faciamus*; Filii vero facientis hominem ad imaginem Dei; sive ad Patris, sive ad suam, nihil interest, quia utriusque una imago est. Fecit autem Filius per Spiritum sanctum. Sicut enim Pater per Filium dicitur facere, ita et Filius per Spiritum sanctum, ipso dicente, quia *ego in Spiritu Dei eicio demonia* (Matth. XII, 28). Igitur una trium imago est; quia sive Pater, sive Filius, sive Spiritus sanctus, unus est Deus. Ac per hoc unus factus est homo ad unius Dei imaginem. In eo autem imago Dei est homo, ut sicut unus est Deus in cælis, ex quo omnia subsistunt spiritualia; ita unus esset in terris homo, ex quo cæteri haberent carnalem originem. Aliquis tamen videtur, quia in dominatione Dei imago est factus homo; et quia dicit, *Et dominetur piscium maris, et volatilium cæli, et totius terræ*: cum non solum viro, sed et mulieri ista cernantur subjecta, quam constat Dei imaginem non habere. Quod quidem duplici modo caret ratione: per hoc enim neque ad Filium dixisse Deus asseritur, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, sed ad dominationes cælestes, quas Apostolus commemorat, si imaginem Dei homo in dominatione habet; et mulieri datur, ut et ipsa imago Dei sit, quod absurdum est. Quomodo enim potest de muliere dici, quia imago Dei est, quam constat dominio viri subjectam, et nullam auctoritatem habere? Nec docere eam potest, nec testis esse, neque fidem dicere, neque judicare: quanto magis non potest imperare?

XLVI (b). — Utrum Samuel fuerit de filiis Aaron, et utrum sacerdos fuisse existimandus sit?

Sunt quidam inter nos, qui partim negotiis secularibus occupati, partim nimis studiosi circa Scripturas sacras, errorem patiuntur, putantes Samuelem sacerdotem fuisse, id est, ex Aaron habere originem: ex cujus progenie constituit Dominus Deus nasci, non fieri sacerdotes. Nec alicui præter filios ejus concessum est, ut poneret in altare incoctum. Ex quibus aliqui plus errantes, negant quidem Samuelem de genere fuisse Aaron; hoc est, non illum dicant na-

(a) Hæc quæstio deest in Mss. secundi generis.

(b) Hæc quæstio deest in Mss. secundi generis.

tum sacerdotem, et nihilominus sacerdotio illum asserunt functum. Quibus prius respondendum est. Pejus enim est negare Samuelem natum fuisse sacerdotem, et tamen asserere illum functum esse sacerdotio, quam dicere sacerdotem illum fuisse ex filiis Aaron. Hic enim ignorantia est, illic stultitia. Cum enim didicerint, qui illum putant natum sacerdotem, ex filiis Aaron non esse; manifestum habebunt non illum fuisse sacerdotem: ignari quia non licuit agere alicui sacerdotium, nisi ei qui esset ex semine Aaron. Comperit enim habent: manifestum est enim, quod Chore cum non esset ex filiis Aaron, et voluisset super altare imponere incensum, hiatu terræ absumptus est cum sociis suis (*Num. xvi. 1-34*). Et Ozias rex, cum non utique esset ex semine Aaron, sed ex tribu Judæ, et præsumpsisset agere sacerdotium, stans ante altare, percussus supra in fronte est, et sic expiravit (*II Paral. xxvi. 16-21*). Illi autem, qui dicunt Samuelem non natum esse sacerdotem, et nihilominus egisse illum asserunt sacerdotium, satis stultum est quod dicunt: et stulto suadere quod bonum est, laboris est maximi. Quanta enim hebetudine ducuntur, ut sole apparente super terram, dicant quia nox est? Cum enim legunt, et non uno loco legant, hoc a Deo esse decretum, et nemo audeat sacerdotium agere præter Aaron et filios ejus, obstinata mente contendunt, sacerdotem fuisse Samuelem: non enim intelligunt, quia si natus sacerdos non est Samuel, et sacerdotium egit, præsumptor dicitur: quia hoc Deus statuit, ut nascerentur, non ferebant sacerdotes. Et de Samuele hoc sentire puto tutum non esse. Quomodo enim posset fieri, ut vir laudabilis et Dei testimonio commendatus hoc ageret, quod inconcessum sciebat? Cujus etiam præsumptionis vindictam pro certo habebat semel et iterum factam. Neque enim Dei judicio potuit ad hoc aspirare, quem immutabilem sciebat: a quo, si forte hoc audisset, tentari se potius credidisset, sciendo Deum nullo modo sententiam suam posse rescindere. Posset enim magis sub Dei apparentia et nomine id agi secum credere, ut circumveniretur a parte adversa, quam judicium suum Deum posse mutare. Denique cum Balaam prohibitus fuisset a Deo, ne iret ad Balac, et postea iterum requisisset, an iret; indignatus ei Deus, ex ore asinæ corripuit eum: quia prohibentem angelum videns asina, coeptam iter implere nolebat (*Num. xxii. 28*). Balaam vero, prohibente Deo ne iret, iterum interrogans, an ire illum vellet; sic de Deo quasi de homine judicavit, qui per id quod impræsciens est, varius et mutabilis est. Sed Balaam nullo divino testimonio commendatur; erat enim hariolus. Samuel autem vir Deo charus, et judiciorum ejus sciens fixam esse sententiam, quomodo aliud fieri debere ei ederet, quam sciebat a Deo esse constitutum? Sed Heli, inquit, mortuo, et filiis ejus sacerdotibus, Samuel coepit agere sacerdotium. Quod nec lectio docet, nec ratio admittit. Hoc enim dicentes, nullum putant tunc fuisse, qui ageret sacerdotium, ut his tribus mortuis, nisi Samuel populi munera obtulisset, sacerdotium agi desiisset. Quæ asseveratio est Dei inimica. His enim Deus impròvidus judicatur quasi nescius, cum id statuit, quod permanere non possit. Ut quid enim nulli alii quam filiis Aaron sacerdotium agere usque in sæculum statuit, hoc est, usque ad tempora adventus Christi, si hoc delicere sciebat? Si autem nescivit, quod absit, impròvidus fuit: et ideo fieri potuit, ut nec Samuel fuerit, illis deficientibus, sacerdos. Si autem providus et præsciens Deus est, permansit quod statuit: et si permansit quod statuit, Samuel non egit sacerdotium, qui Dei non erat sacerdos. In Veteri enim Lege nasci decrevit Deus sacerdotes, in Nova vero fieri Dominus jussit sacerdotes. Eligant nunc unum e duobus; aut natum probent Samuelem sacerdotem, aut factum. Sed consentiant non illum natum esse sacerdotem, quia sciunt illum non esse ex filiis Aaron. Si ergo natus non est sacerdos Samuel, factus autem non legitur, nec probatur, quia nec statuerat Deus fieri sa-

cerdotes; in absoluto est, Samuelem minime fuisse sacerdotem. Sed contradictores clausis oculis, Si sacerdos, inquit, non fuit, vicem tamen egit sacerdotis; quoniam legitur Deo sacrificium obtulisse. Quis audeat negare quod scriptum probatur (*I Reg. vii. 6*)? Obtulit enim Deo sacrificium Samuel, sed non inde vicem sacerdotis egisse cognoscitur. Ipse enim semper dicitur offerre, cujus oblationes sunt, quas super altare imponit sacerdos. Et Saül obtulit hoc utique genere, id est, per sacerdotem, sicut et nunc offertur; et David obtulit, et Salomon obtulit, et cæteri similiter obtulerunt: numquid omnes vicem sacerdotis egerunt? Quamvis enim proprio sacerdos fungatur officio, ille tamen offerre dicitur, cujus nomine agit sacerdos. Ipsi enim imputatur, cujus munera offeruntur. Et qui non fuit sacerdos, quomodo vicem agere poterat sacerdotis? Numquid diaconus potest vicem gerere sacerdotis? Præfectus etenim potest agere vicem præfecti, et prætor prætoris; non tamen privatus potest agere vicem potestatis alicujus: quanto magis sacerdotis vicem agere non potest, qui non est sacerdos? Quo enim consilio ad hoc aspirare audeat, quod sibi scit non licere? Nam si sacerdos alicubi desit, potest alterius loci sacerdos rogatus venire, et vicem ejus agere; non tamen propheta, quamvis sanctæ vitæ sit, agere potest quod scit sibi minime esse concessum. Aliud enim est bene vivere, et aliud potestatem alicujus officii accipere. Sicut enim qui sacerdos est, non ex eo vitam suam commendatam putare debet; ita et qui sanctæ conversationis et vitæ est, non jam ex eo sibi sacerdotium vindicare debet. Quamvis enim bonum sit sacerdotium, tamen malum erit ei, cui concessum non est, et præsumit. Nam si respiciamus quod scriptum est de sancto Samuele, videbimus quale testimonium det ei Scriptura, dicens, *Et innotuit, inquit, omni populo, quoniam fidelis est Samuel propheta Domino (Id. iii. 20)*. Et in Psalmo, *Fiant, inquit, Moyses et Aaron in sacerdotes ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus (Psal. xxviii. 6)*. Quis non advertat ex hac distinctione divisas esse personas dignitatum causa, ut Moyses et Aaron sacerdotalem dignitatem adepti noscantur; Samuel vero inter prophetas Deo dignus existuisse habeatur, qui precibus Deum invocant ad protegendum populum suum, sicut legitur? In tantum autem sacerdotes minime defuisse probantur, ut revocata arca ab Allophylis, bajulis Levitis, viri Bethsamis obtulerint Deo sacrificia absente Samuele. Rege autem facto Saule, Achimaas erat pronepos Heli sacerdotis, qui portabat ephod. Sed hinc, inquit, videtur sacerdos fuisse Samuel, quia vestitus erat ephod. Quasi non hodie diaconi dalmaticis induantur, sicut episcopi. Ephod autem etiam David legitimus fuisse indutum, et duplicem ephod (*II Reg. vi. 14*). Samuel autem adhuc puerulus, succinctus erat ephod (*I Reg. ii. 18*): numquid puerulus potuit Deo munera populi offerre? Vides ergo, quia ephod unum quidem nomen est, sed non unam rem semper significat. Sacerdotes enim portabant, non vestiebantur ephod; reges vero et levita Samuel inducuntur ephod. Aliquando ergo vestis, aliquando quasi armariolum¹, quod portabant sacerdotes ad interrogandum Dominum, significatur ephod. Quantum apparet, probatum est Samuelem non sacerdotem, sed prophetam fuisse: nunc his respondeamus, qui ignorantes quia Samuel non est de filiis Aaron sacerdotis, astimant illum sacerdotem fuisse; nec enim las erat, ut de origine Aaron descendens, sacerdos non esset. Quos primum volo cognoscere, quia si sacerdos erat Samuel, sine dubio et Helcana pater ejus sacerdos fuit: congruum quoque fuerat et filios ejus sacerdotes fuisse: quos, quia sacerdotes non erant, iudices illos constituit filios Israel (*Id. viii. 1*), sicuti et idem ipse erat Samuel. Sic enim legitur, quia judicavit filios Israel. Helcana autem pater Samuelis, propter quod sacerdos non erat, *Ascendebat,*

¹ Ms. Colbert., *armariolum*

inquit, *ex diebus in dies de civitate sua Ramathaim adorare et sacrificare Deo omnipotenti sabaoth : et ibi erat Heli et duo filii ejus, Ophni et Phinees sacerdotes Domini* (I Reg. 1, 3). Quid tam apertum, quia veniebat Helcana offerre munera sua ante Dominum, per sacerdotes tempore competenti, secundum quod statuerat Moyses, ut tribus temporibus anni offerrent munera et decimas suas, ubi fuisset arca Domini et sacerdotes? Quippe cum et duas uxores habuerit tempore uno, quod illicitum est sacerdotibus. Erat enim Helcana ex Levitis, sicut generationum ordo se continet in libro Paralipomenon (*Paralip.* vi, 33). Adhuc enim Levitæ non erant habentes ordinem constitutum ministerii circa sacerdotes et arcam Domini. David enim in regno suo disposuit vices sacerdotibus et Levitis, ut a viginti annis et supra, in Lege autem a viginti quinque annis et supra, inciperent exhibere servitia dominicis cærimoniis, ut essent de filiis Aaron, id est de Phinees et Thamar traduce, classes sacerdotum viginti quatuor, quæ vices suas agerent certis temporibus. Levitæ autem constituti sunt, qui essent tabernaculi janitores, et qui bajuli arcæ Domini, et qui excubias observarent, et qui vasorum essent custodes, et qui promiscuas susciperent oblationes. Et viginti quatuor classes institutæ sunt cantantium et citbarizantium et musicorum cæterorum, ita ut etiam hi, id est, omnes Levitæ habent temporum vices : quia necesse erat eos et otium habere, ut et donorum suarum agerent curam. Et non solum hæc proficiunt ad causam supra dictam, quoniam Samuel non fuit de filiis Aaron; sed et illud quod dicit mater ejus ad Dominum, quia *Si mihi, inquit, dederis filium, commodo eum Domino omnibus diebus vitæ suæ* (I Reg. 1, 11). Non hoc diceret, si natus esset sacerdos, oportebat enim illum servire altari; sed quia Levita erat, et adhuc lex Levitis non erat posita, sed unusquisque pro voluntate sua agebat, ita ut oberrantes illicita præsumerent. Jonatha enim filius filii Moysi, cum inter Levitas deputatus esset, sacerdotium agere præsumpsit tribui Dan. Ac per hoc legimus in libro Judicum, *Quia unusquisque, inquit, placita sibi faciebat, eo quod non esset rex in Israel* (Judic. xvii, 6). Idcirco vocit Anna dicens, *Commodo eum Domino*: ne cum cæteris oberraret. Et ut plenius quæstio discuti possit, etiam illud tractemus, quod dictum est de Helcana, quia *veniebat ex diebus in dies offerre munera sua, et decimas*: quomodo decimas offerebat, qui nihil possidebat? Levitæ enim non acceperunt agros; quia de decimis, quæ a plebe dantur, victum quærebant. Sed potest fieri, et sic datur intelligi, quia potuit habere possessionem uxoris suæ, aut emptam: quia de aliis tribubus accipiebant uxores, non solum hi, sed et cæteri; ita ut et sacerdotes acciperent de aliis tribubus uxores. Nam Joiade sacerdos magnus uxorem duxit de tribu Juda filiam regis Joram (II Paral. xxii, 11).

XLVII (a). — Quomodo hoc quod in Isaia dicitur, *Et apprehendent septem mulieres, etc.* (Isai. iv, 1), septem Ecclesiæ catholicæ significantur?

Et apprehendent, inquit, septem mulieres unum hominem, dicentes, Panem nostrum manducabimus, et vestimentis nostris operiemur: verumtamen invocatur super nos nomen tuum, aufer opprobrium nostrum. In absoluto est, per septem mulieres septem Ecclesiæ esse significatas: quamvis enim una sit, sed septiformis dicitur, ut corpus unum septemplex numero constet membrorum: non solum enim nos, sed et superni cives Ecclesiæ membra sunt, cujus caput Christus est (*Ephes.* v, 23). Sive igitur una, sive septem dicantur Ecclesiæ, non discrepat. Una enim dicitur, quia unum habet caput, quod est Christus; septem autem ideo, quia sicut membra diversa sunt; ita et potentia spirituales, inter quas et nos deputamur, diversæ sunt virtutes, propter quod et aeriæ

dicuntur. Idcirco enim diversæ sunt, ut non omnia singule possint, sed simul omnes corpus sint Christi: quia ipse est caput corporis Ecclesiæ (*Coloss.* 1, 18), ex quo totum corpus subsistit, id est ex quo omnia in cælis et in terra habent originem. In hac ergo quæ in terris est Ecclesia, omnium Ecclesiarum facta est mentio: quia cum huic sacramentum Creatoris prædicatur, etiam cælestibus hujusmodi iustituræ doctrina. Inferioribus enim cum insinatur, necesse est ut audiant et superni. Unde Apostolus, *Mihi, inquit, minimo omnium sanctorum data est hæc gratia, inter gentes evangelizare incomprehensibiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispositio ministerii absconditi a sæculis in Deo, qui universa creavit, ut innotesceret principibus et potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei* (*Ibid.* 23, sqq.). Per hanc ergo Ecclesiam superni docentur, quia *Veritas, ait, de terra orta est* (*Psal.* lxxxiv, 12). Ut enim mentio superiorum fiat, hic septem Ecclesiæ nuncupantur in una plebe, quæ septem Ecclesiæ supplices propheta inducit Salvatori facti homini. Intellexerunt enim ad hoc natum esse Christum, ut auferret opprobrium, primum quidem sub Lege sua agentium, deinde cæterorum. Habebant autem in memoria, scriptum esse, *Veniet ex Sion qui eripiet et avertat impietatem, ab Jacob* (*Isai.* lxx, 30). Hæc ergo septem Ecclesiæ apprehenderunt hominem unum, id est, natum Christum, dicentes, *Panem nostrum manducabimus, et vestimentis nostris operiemur: verumtamen invocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum.* Quid est hoc quod precantur? Si enim pane proprio utuntur, et vestimentis suis induuntur, id est, et vivunt, et nudæ non sunt, quid eis deest? Si enim panis ad vitam significatur, et vestitus ad Dei inductionem¹, quia qui sine Deo est, nudus dicitur; unde Apostolus, *Qui in Christo, ait, baptizati estis, Christum induistis* (*Galat.* iii, 27); et iterum, *Si exspoliati, inquit, non nudi inveniamur* (II Cor. v, 3); quid est quod poscunt ut auferatur ab eis opprobrium; nisi quia hic populus significatur in septem Ecclesiarum numero, qui sub Lege agens Christum expectabat promissum ad abolenda peccata? Ideo dicunt, *Panem nostrum manducabimus, hoc est, verbis Legis quæ animum tradunt Deum, pasce-mur: quia non in pane tantum vivit homo, sed in omni verbo Dei* (*Deut.* viii, 3; *Math.* iv, 4). *Et vestimentis nostris operiemur, id est, Creatoris nostri nomine censebimur: quia hoc unusquisque indutus dicitur, quod et est et proficitur. Denique senatores vel officiales ex vestibus intelliguntur quid sint. Sed quia hæc satis non faciunt ad Deum promerendum, hoc etiam statuit, ut per sacramentum cognitionis unius Dei, hæres esset homo regni cælorum. Per fidem enim peccatis ablutus, et a morte secunda (quæ ex sententia data in Adam, homines apud inferos detinebat) alienus, nullo detinente, pergit in paradysum Dei Patris, in quo dixit latroni Dominus, quod secum esset futurus* (*Luc.* xxiii, 43). Quamvis enim populus supradictus, qui per septem Ecclesias significatus est, sub Dei lege esset, et devotione tam proprii², quam paterni delicti, *Quia omnes, inquit, peccaverunt, et egent gloria Dei* (*Rom.* iii, 23); idcirco orant supra memoratæ Ecclesiæ, ut auferatur opprobrium earum invocatione nominis Christi: quia qui signum ejus habent quo vicit mortem, ab inimico teneri non possunt. Et non solum istæ Ecclesiæ Christi nomen super se invocari precantur, sed et supernæ spirituales in cælestibus degentes. Quamquam enim spirituales sint et cælestes potentia, opprobrium tamen subjacent, si a Creatore suo fuerint alienæ, et nec membra erunt corporis, quæ caput suum non cognoscentes oberrant. Et quia aliud non est quam explanavimus, in subjectis propheta testatur dicens, *In illa autem die illuminabit Deus in consilio super ter-*

¹ Ms. Colbert., *egere.*

(a) Hæc quæstio deest in Ms. secundi generis.

¹ Ms. Colbert., *devotionem.*

² Ms. Colbert., *et devotioe a mundi ipsius origine tu duebatur tunc purificatione tam propria, etc.*

am. Et adiecit, *Quoniam ablatus Dominus, inquit, sor-des filiorum et filiarum, et sanguinem purgabit de medio eorum* (Isai. iv, 2, sec. LXX). Quid tam evidens, quam in illo die, id est quo promissum Dei adimpletum est, et ille sacramentum declaratum est hominibus, illuminati sunt, ut per Creatoris cognitionem purificati, qui rei fuerant mortis, fierent eternæ vitæ hæredes? Promiscue igitur propheta locutus est, ut

omnes dono Dei indigere significaret, ut sive peccatores, sive iusti, Dei misericordiam expectasse noscerentur: peccatores propter delicta propria, ut de faucibus mortis eriperentur; iusti vero paterno absoluti peccato, delicta sententia data in Adam, per quam cuncti tenebantur a morte, libertate accepta Dei regnum intrarent, facti jam non servi, sed filii Dei.

QUÆSTIONES EX NOVO TESTAMENTO.

XLVII. — Deus certe perfectio est et nihil aliud regens; quid ergo opus fuit Christo Salvatori ut nasceretur de Deo, et Filium haberet Deus per quem omnia faceret?

Cum ea quæ non erant Deus voluisset existere, et majestatis suæ minime hoc condignum opus sciret; prius de se, cum sit natura simplex et incorporeus, Filium generavit¹, qui nihil ab eo distaret, ut magnitudini suæ congruus responderet effectus. Quid enim ultra posset facere, quam ut ex se alterum, qui perfectus est, generaret? Hoc ergo perfectum opus est, quo nihil possit aliud videri præstantius. [Cetera enim omnia minora sunt: quanto enim excellentior his omnibus Christus est, tanto magis creatio illorum inferior est generatione ejus. Est et aliud²:] Deus enim ex quo sunt omnia, volens condere creaturam, Verbum prius quod in mysterio apud se habebat, generavit, hoc est fecit existere. Quod Verbum idcirco Filium nuncupavit, ut ostenderet de se illam existitisse, et esse sibi consubstantivum: ut lex, qua filii de parentibus sunt, hoc credibile faceret, per quod manifestaret creaturæ mysterium, quod latuit in eo ex æterno.

XLIX. — Cur Salvator cum sanctus natus sit, et Christus Dominus in ipsa nativitate appellatus, baptizatus est; cum baptismi purificationis causa sit, et peccati (Luc. ii, 41; Matth. iii, 16)?

Verum et manifestum est Salvatore non esse baptizatum; quia Christus non factus sed natus est, dicente angelo pastoribus, *Ecce natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus*. Denique sciens Joannes sanctitatem ejus, prohibuit eum a baptismis: Salvator vero instituit fieri oportere; non utique propter peccatum suum, sed propter implendam justitiam. Dignum enim erat, ut ipse exemplo esset futuris filiis Dei qui per Baptismum filios Dei fieri docebat: et qui credentibus Spiritum sanctum a Deo dari promittebat, debuit istud in semetipso visibiliter demonstrare, quo comperto credentes visibiliter se posse Spiritum sanctum habere sperarent. Nam Salvator utique, cum de Spiritu sancto nasceretur, purificatum corpus habuit. Uncio enim carni ejus spirituales in utero Virginis data est. Spiritus enim sanctus purificavit quod de Maria virgine in corpus Salvatoris profecit: et hæc est uncio carnis corporis Salvatoris. Quare et natus Christus est appellatus. Quod enim per olei uncionem præstabat Deus ministerio Prophetarum illis, qui in reges ungebantur, hoc præstitit Spiritus sanctus homini Christo, addita expiatione. Quia anteriores Christi solam potestatem imperii accipiebant per uncionem; Salvator autem et potestatem accepit homo natus, et purificatus est natus. Incongruum enim erat, ut Dei Filius in corpore peccati subdite nasceretur. Homini ergo causam susci-

piens, et per regenerationem filios Dei fieri docens, baptizari debuit, ut in se hoc ostenderet ratum. Facile enim probatum habetur et soadetur quod dicitur, si a magistro fieri videatur: sic utique et virtutum insignia oportuit fieri, ut jam Filius Dei apparens, per mysterium regenerationis medelam daret corporis passionibus, ut exemplo esset futuris fratribus, quia per regenerationem accipit unusquisque potestatem virtutis.

L. — Si ideo Salvator baptizatus est, ut exemplo esset; quare circumcisus, ceteros prohibuit circumcidi?

Circumcisio præteriti temporis mandatum est, quam usque ad Christum oportuit habere auctoritatem, ut tandiu curreret, quamdiu Christus nasceretur promissus Abrahamæ, ut de cetero cessaret circumcisio, promissione impleta. In figura enim Christi Isaac promissus est. Dixit enim ei Deus, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xxii, 18): quod est Christus. Fides enim, quam Abraham accepit, restaurata a Christo est, ut in semine Abrahamæ, quod est Christus, omnes gentes benedicentur, sicut promissum fuerat Abrahamæ. Circumcisio itaque signum fuit promissi Filii Dei, id est Christi; quo nato cessare oportuit signum promissionis: ita tamen ut ipse promissus adveniens signum patris acciperet, ut sciretur is esse, qui promissus fuerat omnes gentes justificare per fidem in circumcissione cordis. Quia enim patri Abrahamæ carnaliter nascentis filii signaculum circumcissionis corporale fuit; ita et eorum qui spiritualiter nascuntur, spirituale signum est circumcisio cordis: ideoque recte post Christum non adhuc oportuit carnaliter circumcidi.

(a) Circumcisio usque ad Christum indulta est; Abraham autem circumcissionem in Christo promissio accepit, ut tandiu circumcisio curreret, quamdiu Christus nasceretur promissus Abrahamæ, qui omnes gentes justificaret per fidem, sicut fuerat justificatus Abraham. Ideo debuit circumcidi, ut ipse probaretur esse qui promissus Abrahamæ esset: ita ut de cetero circumcisio cessaret, impleta promissione. Baptismus autem non debuit cessare, quia forma renascibilitatis est a Christo coepta: non prius data, et usque ad Christum consummata; sed a tempore Christi incipiens et cursum suum tenens usque ad consummationem mundi.

LI. — Quomodo intelligatur, quod dicenti Mariæ ad angelum, *Et unde hoc sciam, quia virum non cognosco?* respondit Gabriel angelus, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Luc. i, 34, 35)?

Ambigenti Mariæ de conceptu, possibilitatem angelus prædicat, dicens, *Spiritus sanctus superveniet in te; hoc est, Ne dubites, quia virum nescis: quod enim dixi quia concipies, Spiritus sanctus superveniet in te, operabitur ut concipias sine viro. Et virtus Altissimi, inquit, obumbrabit tibi*. Altissimi virtus

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter consurgatas ex Novo Test. ordinis vigesima secunda.

¹ In Mss. secundi generis additur, *in quo ipse sideratur*.
² Hæc quæ uncis includuntur, omittit. In Mss. secundi generis; postque verbum, *generavit*, sic terminatur quæstio: *per quam faceret quas facta sunt, ut ostenderet creaturæ mysterium, quod latuit in illo ex æterno, sicut dicit Apostolus*.

sine dubio Christus est: hoc enim ad ipsius personam pertinet. Superveniens ergo Spiritus sanctus in Virginem, sanctificavit eam opere suo efficiens corpus sanctum ex ea, in quo Virtus quæ dicitur Dei Filius, nasceretur. Cujus obumbratio in Virgine hæc est, ut de imminuitate divinitatis aliquid esset in utero Virginis, quantum posset capere natura humana, quod quasi ex splendore obumbratio diceretur, virtus Dei esset (a); quæ Dei virtus, necnon et Deus. Nihil enim de Deo est, quod non dicatur Deus. Nam hoc corporeum est, ut sit in carne aliquid et caro dici non possit, ut pili, et ossa, et nervi et cætera.

(b) Ambigenti Mariæ de conceptu, etc. Virtus Altissimi sine dubio Christus est. Ad ipsius enim personam pertinet dictum hoc; signum enim Filii Dei, hoc est cum dicitur, Virtus Dei. Juxta divinitatem vero et Pater virtus est, et sanctus Spiritus virtus est, et trium horum una virtus, quia una substantia est. Spiritus sanctus ergo carnem ex Virgine fecit Salvatore: virtus Altissimi autem, id est Christus, obumbravit eam veniens in carnem factam a Spiritu, ut in corpore et anima lateret Filii virtus. Latere autem ejus, est ad tempus non intelligi. Obumbratio autem quid penitus intelligatur, considerandum est. Vis autem hujus verbi si exprimitur, obumbratio virtutis Dei, impetito aliqua intelligitur, ut dum obumbratur corpus, aliquid sumere ex Dei virtute dignoscitur. Hoc autem aliquid totum est, quia non potest partiri divinitas. Sequitur itaque, *Propterea et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quod enim de Spiritu sancto natum est, in se habens obumbrationem virtutis Dei, quæ est Filius Dei, sine dubio sanctum natum est, id est corpus Filii Dei. Sancti enim corpus sanctum est. Sanctus ergo Filius Dei in sancto corpore natus est. Sic etenim de carne Christi dixit David, *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xvii, 9):* ut in corpore sancto ipse significetur.

LII. — Si de Spiritu sancto natus est Christus, id est effectu ejus ex Maria caro factus, cur dicitur est, *Sapientia*, quæ utique Christus est, *adificavit sibi domum (Prov. ix, 1)?*

Questio ista gemina ratione potest intelligi. Primum enim domus Christi Ecclesia est, quam edificavit sibi sanguine suo. Deinde etiam potest et corpus ejus dici domus ipsius, sicut dicitur et templum ejus. Si enim propter habitationem dicitur templum Dei, non absurde dicitur et domus, sicut legimus in Lege. Sed si effectu Spiritus sancti factum est corpus, et domum posse dici arbitramur, quare ad personam Christi relatum est, quaritur. Factum Filii, factum Patris est, quia utriusque una virtus est. Simili modo etiam factum Spiritus sancti, factum Filii Dei est, propter naturæ et voluntatis unitatem. Sive enim Pater faciat, sive Filius, sive Spiritus sanctus, Trinitas est quæ operatur: et quid juid Tres fecerint, Dei unius est operatio.

(c) Factum Filii, factum Patris est; quia una virtus Patris et Filii est. Sic factum Spiritus sancti, factum Christi est; quia de ipsius accepit. Secundum personam ergo effectu Spiritus sancti Christus caro factus est, id est homo natus: secundum divinitatem autem Christus operatus est in Virgine, ut fieret caro. Quia Spiritus sancti et Christi una divinitas est; ac per hoc opus Spiritus sancti, opus Christi est.

LIII. — Si omnia ratione facta sunt, quid est et octavo calendis januarias Salvator natus esse dicitur?

Novo sic poterit hebetari, ut neget omnia facere Deum cum ratione. Ideo ergo Christus descendens de sacris sedibus ad salutem mundo tribuendam, ut

(a) Forte, obumbratio diceretur virtutis Dei, essetque et virtus.

(b) Questio eadem ex Mss. secundi generis, inter postulatæ ex Novo Test. ordine II. gesima octava.

(c) Questio eadem ex Mss. secundi generis.

etiam mundum ipsum, et tempora a se imitari crearet; tunc nasci homo voluit, ad diminutionem mundi generis augmentandam in Deum, quando magna diminutione lux quæ dies est, crementum accipit: accipere: et tempus natiuitatis ejus ratione congruat doctrinæ divinæ, quæ ex umbra mortis hominibus capit multiplicare ad vitam.

LIV. — Si ex semine David Christus Filius factus est secundum carnem, hoc est, natus per Filium Dei est in utroque, quia sanctus natus est; quomodo ergo postquam baptizatus est, dicitur ei a Domino Deo est, *Tu es filius meus, ego hunc genui te (Psal. ii, 7)?*

Christus Dei Filius ex æterno est secundum spiritum sanctitatis: juxta carnem vero ex semine David natus est Filius Dei, ut in utroque non factus, sed Filius habeatur, sed natus. Illud autem quod in baptismo audit, mysterii, non sua causa est. Nam hoc omnibus audit qui baptizantur. Ipse autem demonstrat tantummodo, ut ex hoc appareat in hoc virtutibus Deus: ceteri vero firmantur, quia ex hoc incipiunt esse filii Dei, cum sanctum accipiunt Spiritum. Quævis enim sanctum natum sit corpus Domini, non tamen sacramento regenerationis firmatus fuerit homo Christus esse Filius Dei, nisi Spiritum sanctum accepisset, juxta decretum renascibilitatis datum. Nam et Judei filii Dei dicti sunt in devotione, non in sacramento quod nunc operatur, ut accepta remissione peccatorum superveniente sancto Spiritu, dicitur filii Dei. Salvator ergo et natus est secundum carnem Filius Dei, et post in mysterio firmatus. Ne enim poterat quod de sancto Spiritu natum est, hoc de Deo nasci: sed ut propositum mysterii impleretur, superveniente Spiritu non diminutum est, sed accitum.

(a) Christus Filius Dei secundum spiritum ex æterno est, juxta carnem autem Dei Filius ex semine David est ex natiuitate. Non per baptismum factus, quia de Spiritu sancto natus purificatum corpus habuit. In baptismo autem ideo audit, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, ut ostenderet per mysterium baptismatis filios Dei fieri. Denique Spiritu descendente et manente in se, audit hæc verba: quia ante accepit Spiritum sanctum non sunt filii Dei. Audia ergo non sibi, sed nobis, ut in illo disceremus quomodo filii Dei esse possemus. Non enim sibi baptizatus est, sed nobis; quomodo alio loco ipse Dominus ait, *Non propter me venit hæc vox, sed propter vos, ut credatis (Joan. xii, 30):* ita et hoc factum est, ut forma nobis fieret.

LV. — Quid cause fuit ut illo tempore eru cæcis se permitteret Dominus, quo octavo calendis aprilis Pascha acturi erant Judæi?

Omnia propriis locis et temporibus egit Salvator. Et enim omnia se voluntate Patris recte condidisse doceret, tunc voluit passione sua mundum redimere et reformare, quando eum et creaverat; id est in æquinoctio, unde mundus initium cepit, et dies super noctem increscere. In regno itaque ageas Romano, non nisi octavo calendis aprilis pati debuit, quando æquinoctium habent Romani. Tunc enim utique primum hæc pars mundi illuminata est, et ex eo dies cepit crementum accipere. Ideoque et passione Salvatoris tunc a tenebris ad lucem perducta est. Nulla itaque vituperatio auctoris potera videri, quando ipsam creaturam tunc reformavit quando et fecerat. Nec enim reprehendi poterit rei lapsæ initium creationis, cum ad id redcat instantiatio. Eadem enim die voluit esse renovationis gaudium, quo fuerat et dedicationis.

LVI. — Quare in Matthæo pater Joseph Jacob scribitur, et in Luca Heli, ut autem duos patres

1 In Mss. secundi generis ita concluditur: Ergo mysterium hoc continet ut salus mundo tunc redderetur, quando cum accepit.

(a) Questio eadem ex Mss. secundi generis, inter postulatæ ex Novo Test. ordine quadagesima quinta.

habere imperite descriptus sit, aut certe qui vere pater ejus sit, nesciatur (*Math. i, 16; Luc. iii, 23*)?

Non est ambiguum patrem Joseph Jacob fuisse. Ordo enim a David per Salomonem trahitur ad Jacob, cuius filius est Joseph: Heli autem filius Mathat, a David per Nathan filium ejusdem David, ordinem tenet, usque ad tempus quo Salvator advenit. Unde singuli Evangelistae a David singulorum fratrum generationum ordinem prosecuti, quasi furcam fecerunt, ut Mathaeus a David per Salomonem descenderet ad Joseph; Lucas vero ab Heli, qui tempore fuit Salvatoris, ascendit per traducem Nathan filii David, et utriusque, id est, Heli et Joseph junxit tribum, ostendens unius generis esse utrumque; ut cum Heli sociat Joseph, non discrepare eos in generatione, sed patres ostendat: ac per hoc non solum ipsius Joseph filium esse Salvatorem, sed et Heli. Ipsa enim ratio, qua ipsius Joseph filius dicitur Salvator, ipsa est et Heli filius, et caeterorum omnium, qui de eadem riba sunt. Hinc est quod dicit Apostolus, *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem* (*Rom. x, 5*). Divino etenim nutu permotus Lucas est, ut ab Heli per traducem Nathan ascenderet ad David, et per Tharam patrem ejus ascenderet ad Sem filium Noe, et adhuc super diluvium perveniret ad Seth filium Adae, qui redditus est pro Abel: et eadem ratione faceret filium Adae Salvatorem, qua dicebatur filius esse Joseph et Heli. Super Adam autem transcendens, assignaret ante omnem carnem Christum Filium Dei esse. Illud quod quibusdam videtur, quia Heli acceperat uxorem Jacob, quomodo Lex mandavit, ut si quis mortuus fuisset sine filiis, acciperet frater aut propinquus uxorem ejus, et resuscitaret semen patris sui (*Deut. xxv, 5*); et ita factum, ut Heli generaret Joseph Jacob, cuius uxorem acceperat, et per hoc jungi generationem, ut non immerito Joseph patrem habere Heli dicitur: hoc nec probabile est, nec ad ullam rem proficit. Illud autem quod supra dictum est, et per generationem jungit duos fratres filios unius, et Christum ostendit Filium Dei esse ante omnem generationem. Evangelista enim cum referret, dicens, *Et ipse Jesus erat incipiens fere annorum triginta, filius sicut putabatur Joseph, qui fuit Heli, id est Jesus filius aestimabatur Joseph: et non solum Joseph erat filius, sed et Heli. Non quia Joseph filium dicit Heli, sed eodem genere, quo Joseph vocabatur filius esse Jesus, ita erat etiam filius Heli, propter quod fratrum filii erant Joseph et Heli, id est Salomonis et Nathan filiorum David, ut per David ascendens ad Abraham et Noe et Seth, et ad ipsam Adam, et super Adam, doceat esse Christum Filium Dei. Cum enim dicit, *Qui fuit filius Seth, qui fuit filius Adae, qui fuit Filius Dei*; Christum utique ita licit Adae filium, sicut dicebatur filius Joseph. Ait enim Maria ad eum, *Fili, quid fecisti nobis sic? Etenim ego et pater tuus maesti et tristes quaerebamus te* (*Luc. ii, 48*). Super Adam autem junxit Christum Patri Deo, ut qui horum, id est ab Adam usque ad Joseph et Heli filius dicebatur, ante istos omnes Dei verus Filius intelligeretur, ad confusionem Photini, qui Christum nominis ex Maria, nec ante fuisse contendit (a). Quorum enim non erat, filius dicebatur; Dei, cuius Filius verus erat, negabatur. Si enim, quod improbabile est, et ad nullam rem proficit, Joseph Heli filius dicitur, secundum quod supra diximus, non dixisse videbitur de Christo, quia fuit Filius Dei, sed de Adam. Per ordinem enim singulorum filiorum patres subjiciendo, venit ad Enos, cuius patrem dicit Seth, patrem autem Seth dicit Adam, Adae vero patrem dicit Deum: et nescio quae utilitas sit sic*

^a Mss. secundi generis: ad tempus quo fuit Joseph. Hi enim duo filii, id est Joseph et Heli, duorum fratrum, Salomonis et Nathan, singuli ex singulis fratribus per ordinem generationum suarum pervenerunt ad tempus quo Salvator advenit. (a) Reliquum deest in Mss. secundi generis.

asseverare. Si autem per ordinem, sicut diximus, singuli patres Christi dicantur, sicut et filius dicebatur Joseph, quia dictum est, *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem*; ipso ordine legitur filius esse Seth, et filius Adae. Et super hos omnes assignatur Filius Dei, ut ante ipsos dicatur esse, quorum filius nuncupatur.

LVII. — Quid est hoc ut cum in Malachia propheta scriptum sit, *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui praeparet viam tuam ante te*; Marcus hoc evangelista in Isaia propheta scriptum asserit (*Malach. iii, 1; Marc. i, 2*)?

Non potuit latere Marcum, quid scriberet: nec enim expertus erat lectionis, qui ab infantia divinis litteris imbutus, et exercitatus erat in Legi, maxime cum Apostolos sit secutus. Sciens autem omnia ad auctorem referenda dicta, haec ad Isaiaam revocavit, qui sensum istum prior intimerat dicens, *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domino, rectas facite semitas Dei nostri* (*Isai. xl, 3*). Denique post verba Malachiae statim subjicit Evangelista dicens, *Vox clamantis in deserto*; ut jungeret verba utriusque prophetae ad unum sensum pertinentia sub prioris prophetae persona.

LVIII. — Qua ratione negat se Joannes Christum scisse ante baptismum, cum venienti ei ad baptismum dicat, *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me* (*Joan. i, 31, 33; Math. iii, 14*)? quomodo ignorabat eum quem prohibuit, humilians se ei?

Tanta sanctitate praeditus est etiam ab ipsis cunabulis Joannes, ut nec falli nec fallere credatur, nec Dominum suum qui eum in utero per Spiritum sanctum illuminaverat nescire: ac per hoc verum est, quia et descendente in eum Spiritu agnovit eum, et priusquam ad baptismum veniret, non ignoravit eum. Sciebat enim eum, sed an ipse esset, qui donum Dei olim Patribus reponissimum ministraturus esset, nesciebat: hoc est, quod tunc se didicisse profestetur, cum vidit in eum Spiritum descendisse. Sic enim se a Deo instructum dicit Joannes, *Super quem, ait, videris Spiritum descendente et manentem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto*. Hoc etiam Apostolus contestatur: *Dico enim, inquit, Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum* (*Rom. xv, 8*). Hoc est in quo nesciebat Dominum Joannes: quamvis enim magnificentiam ejus non ignoraret, hoc tamen latuit eum, quia per ipsum fides Abraham implenda erat.

LIX. — Si Baptisma caeleste mysterium est, cur Nicodemus cum de Baptismo dubitanti loquitur Dominus, *Si terrestria, inquit, dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixero vobis caelestia creditis* (*Joan. iii, 12*)?

Qui Baptisma putat carnali ratione consistere, hic non est spiritualis: nec donum caeleste poterit consequi, qui se non per aquam, sed per fidem immutari non credit. Aqua enim certitur, sed qui non videtur Spiritus operatur, ut fides in eo sit. Quia sicut sordes corporeas aqua, ita Spiritus animam abluit a peccatis; ut quomodo visibilia visibilibus, ita et spiritualibus prosit Spiritus: ac per hoc spiritualis ratio vertitur in Baptismo. Plus enim est ibi quod auditur, quam quod videtur. Cum hinc ergo Nicodemus carnali instructus ratione dubitaret, Salvator ut eum ad fidem attraheret exemplo usus est congruo, ut ad rem invisibilem firmendam visibile daret exemplum, quod solo auditu consistit, non visu, et non negatur: et est tamen terrenum, quia mundi rem operatur. Ait ergo Dominus ad Nicodemum suadendo illi, *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat vel quo eat. Sic est omnis qui renascitur ex aqua et Spiritu sancto*: ut quomodo vox venientis spiritus, id est, venti, auditur quidem, non autem videtur, sicut dictum est; sic et ratio Baptismi auditur quod dicatur, tamen quomodo per Spiritum

ill non videtur : auditur tamen eam quid futurum est ab eo qui verba insinuat, prædicatur, ut fieri credatur quod auditur, non tamen ratio facti reddatur. Cum autem nec per exemplum Nicodemus duceretur ad fidem, tunc auditur a Salvatore, *Si terrestria, inquit, dixi vobis, et non creditis; quomodo si dixerò vobis caelestia, credetis?* Ista verba terrena dixit, quæ ad exemplum protulit : hoc est, si per rationem terrenam, inquit, exempli dati, spiritus, id est, venti, non creditis posse fieri, quia quomodo fiat, non videtur; quomodo fieri poterat, ut si darem caelestia exempla, quæ utique nescitis, crederetis? Potest enim homini suaderi quod nescit, per id quod scit; ut puta Deus dicit de Christo, quod Filius ejus sit verus, quod quomodo sit, comprehendi non potest: per id autem quod scimus secundum carnem quomodo sint illi, credimus ideo Deum dixisse, Christus Filius meus est verus, ut de semetipso illum esse significaret. Hoc modo et Salvatorem quod nec verbis nec animo explicari potest, per id quod sensibile est et auribus auditur, voluit commendare; hoc est per exemplum spiritus qui est ventus, quem et sensibilitas capit et auris audit, sed unde veniat nescit, factum Spiritus sancti, quod capi non potest, voluit facere credibile. Sed et in Actibus Apostolorum eodem modo legitur : *Et factus est, inquit, subito de caelo sonus, tanquam adveniens spiritus validi, et replevit totam domum* (Act. II, 2), etc. Ecce aperte exemplo venti Spiritum sanctum insinuat ita de caelo advenisse, et sonuisse, quemadmodum validus ventus sonat super terram. Nam et Jeremias ventum spiritum vocat dicens, *Ventus spirat in omni regione. Qui propterea quod in hoc mundo est, et per diversa circumfertur loca, unde veniat, vel quo eat, nescimus. Spiritus autem sanctus de caelo venit, sicut legimus, ut credentes illuminet. Quomodo ergo quibusdam videtur de Spiritu sancto Salvatore dixisse, Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, vel quo eat?* cum constet exempli causa locutum hoc Salvatore. Denique subjecit, *Sic est, inquit, omnis qui renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto. Quid tam apertum, quia spiritum ventum significavit? Sed idem putant non ventum significatum, quia ait, Ubi vult spirat: quasi non omnis creatura, lege sibi posita, remissa sit arbitrio proprio. Et nos enim imus, et facimus quod volumus, agentes sub lege; quare et rationem præstabimus. Aut possibile putatur, et nec stultum videtur ut effectum volens sancti Spiritus inspicere, illum ipsum daret exemplum. Igitur omni genere quæstionem solutam arbitror.*

(a) Quod dixit, *Si terrestria dixi vobis, et non creditis*, non pertinet ad Baptismum; quia baptismum nostrum scimus esse spirituale, quamvis per aquam celebretur: sed ratio illic vertitur caelestis. Nec enim aqua purificat, sed invisibiliter et incomprehensibiliter Deus. Pertinet vero ad imitationem dati exempli, id est, ad id quod dixit, *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, vel quo eat.* Per hoc enim exemplum ad fidem Nicodemum voluit informare, ut crederet renasci hominem per aquam et Spiritum, non tamen posse capi quomodo fiat: sit enim spiritualiter. Sic enim spiritus, hoc est venti vocem audis, quæ est sonus, sed nescis unde veniat, vel quo eat: sic et cum qui renascitur, quomodo immutetur nescis, tamen quia sit sentis, quia immutationem ipsam sentis. Si enim ventus ubi vult spirat, quanto magis Spiritus qui de Deo est, quem vult sanctificat? Ideo autem dixit, *Ubi vult spirat*; quia omnis creatura quamvis sub Lege agatur, proprio tamen dimissa est arbitrio. Si quis autem spiritum istum, Spiritum sanctum putat intelligi, non stat: quippe cum exempli causa spiritum istum posuerit, per quem quod dixerat renasci per aquam et Spiritum hominem oportere, et a Nicodemus non cre-

debat, suaderet. Nam utique aliud est exemplum, et aliud quod firmatur exemplo. Si ergo in exemplo datus est, non est Spiritus sanctus, mandans qui dicitur ventus. Volens enim rationem spirituum suadere non credenti Nicodemus, exemplum spiritus dedit, ut per ipsum ratio et operatio sancti Spiritus crederetur. Spiritus tamen sanctus scimus quia de caelo venit, ut se infundat credentibus, sicut facit legimus inter initia Apostolis, et sonum tunc vocem appellatum. Ita enim dictum est, *Et subito factus est de caelo sonus tanquam adveniens spiritus validi.* Hæc sonum in subjectis vocem appellat. Exemplo enim spiritus, id est venti, Spiritus sancti opera ostendit, ut dictum Salvatore maneret. Quid enim aliud est cum dicit, *Et factus est de caelo sonus tanquam adveniens spiritus validi?* Sic utique dixit Spiritum sanctum descendisse et sonuisse sicut ventus validus. Hunc ergo spiritum ad exemplum dedit. Denique ait, *Sic est omnis qui renascitur.* Et hic unde veniat nescimus: Spiritus autem sanctus de caelo venit.

LX. Si lex et Prophetae usque ad Joannem, quomodo Salvator ad sacerdotes mittit offerri munera pro emundatione lepræ (Matth. VIII, 4; Marc. I, 41; Luc. V, 14)?

Hoc quidem non fuit temporis, sed ad condemnationem factum est Judæorum: ut cum veritatis culmen meliorati temporis non intelligerent ad lacram salutis suæ factum, inclinarer se veritas ad accusationem eorum. Cum enim velut Legis inimicum haberent Salvatore, quia misericordiae causa ab opere illos Legis volebat liberare, sicut prædicatum erat ab Jeremia propheta: ait enim inter cetera, *Et dabo illis testamentum novum, non quale dedi patribus eorum* (Jerem. XXXI, 31, 32): tunc Salvator, ne inimicus, sicut putabant, appareret, nova prædicans, eam qui mundatam fuerat a lepra, ad sacerdotes misit offerre munera pro emundatione sua, sicut præceperat Moyses (Levit. XIV, 2). Et ut ad accusationem eorum hoc proficere testaretur, *In testimonium, inquit, illis: et in judicio hæc res contra illos testis esset, qui Salvatore inimicum Legis dicebant. Hoc secutus est et apostolus Paulus: cum enim prædicaret jam non oportere circumcidi, ipse Timotheum circumcidit propter scandalum Judæorum* (Act. XVI, 3): maluit enim rem superfluum facere, quam tumultum excitari a falsis fratribus: quod quidem errori profecit Judæorum. Satis enim eis factum est ad horam, per quod in perpetuum errarent.

(a) Hoc secutus est apostolus Paulus. Cum enim prædicaret jam non oportere circumcidi quemquam, ipse Timotheum circumcidit, propter scandalum Judæorum. Maluit enim rem superfluum facere, quam imperitiam eis quibus aliqui possent salvari, scandalum esse. Dominus autem prope similiter, ut Judæis, quod de illo opinabantur, auferret (dicebant enim hunc inimicum traditionis Judaicæ), tunc jussit ut leprosus offerret munera pro emundatione sua, sicut præceptum erat a Moysæ et subjecit, *In testimonium illis; ut hæc res testis esset contra illos, quia Salvator non erat Legis inimicus. Factum itaque est quod jam cessare debuerat. Sed quia solent superfluum jam non nocere, ideo factum est ut prodesset illis utique, qui male opinabantur, ut satis sibi facerent, quia Salvator non erat Legis inimicus.*

LXI. Quid est ut Judæis discipulos accusantibus, eo quod sabbatum violarent, spicas manibus confricantes et comedentes, Salvator exemplum David proferret, quia manducavit panes, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus (Matth. XII, 1-4) per quod non videntur excusari, sed simul cum David rei fieri: quippe cum nec sabbatis fecerit hoc David.

Salvator hypocrisim Judæorum multis vult exemplis arguere, majora ostendens admissa in Lege, et nullum ausum fuisse accusare: ut non solum sand-

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. duodecima sexta.

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. vigesima octava.

iterum sabbatum in Lege violatum monstraret, verum etiam sacerdotalem panem ipso sacerdote concecente præsumptum illicite; et quod majus est, a summi auctoritate Legis suæ viris. Primus enim Jesus ave divino præcepto sabbatum non servavit; quo icto muri Jericho ultro ceciderunt (*Josue vi, 15-20*). quantum profuit sabbatum non custodisse, sed si om? Et Machabari, cum prius cæsi fuissent, sabbatis dimicaverunt, et de hostibus triumphaverunt (*1 Machab. ii, 38, 41*). Et sacerdotes ut dominicis ceremoniis inservirent, in templo sabbatum contemnebant. David autem jam unctus in regem, postquam Dei virtute interfectum armis exspoliavit Allophylum, itinere positus, necessitatem famis passus, a sacerdote panem accepit (*1 Reg. xxi, 6*), quem non illi celabat manducare: sed excepta necessitate non liceat; licitum autem erat, si necessitas exegisset. Denique sacerdos videns necessitatem, non negavit; et David a Deo electus, sine cunctatione accepit: talis usus est et sabbati, quare et circumcidi in sabbato non prohibetur. Hæc enim quæ periculosa non sunt, sic servanda mandata sunt, ut non obsit, si ex necessitate fuerint admissa: quia non ad salutem, sed ad reverentiam mandata sunt. Illud autem quod omnino non licet, semper non licet, nec aliqua necessitate nitigatur, ut admissum non obsit. Est enim semper illicitum, quod legibus quia criminis est, prohibetur. Superiora autem illa, quæ diximus aliquando icere, talia sunt, quæ jejunia legitima, quæ in necessitate soluta, non faciunt reos, si stomachi fuerint causa aut infirmitas febrium. Hæc igitur scientes, doctores Judæi discipulos accusabant, quasi sabbatum violarent, sicut supra dictum est. Salvator autem novit illis de tempore impletæ Legis præjudicare, ne plus ad insaniam prosilirent; sed de præterito, unde sabbatum vindicandum magis putabant, calumniosos illos ostendit: et non solum in sabbati causa, sed etiam in sacerdotali pane confusi sunt, sicut supra ostensum est.

(a) Noluit Salvator de tempore impleti sabbati præjudicare Judæis. Aperte enim audire quod verum est, non illos dignos judicavit, utpote infideles: sed de eo illos voluit convincere, quod sibi præsumebant, id est de tempore quo adhuc sabbatum robur suum tenere videbatur, cum accusarent discipulos cur sabbatis spicas vellere, et conficantes manibus manducarent, et jam sabbati servandi tempus esset impletum. Prætermissum hoc ostendit illis, etiam tunc quando sabbati adhuc lex manebat, necessitatis causa sabbatum fuisse violatum: quod enim non licebat, fecit David; et quod prohibitum erat fecit Jesus Nave, quando muros Jericho septem diebus armatos jussit circumire; et quod interdictum erat Machabæi gesserunt, sabbatis se defendentes; *Et in templo, inquit, sacerdotes sabbatum violant, et sine crimine sunt.* Per hæc ergo ostendit, malevolentia magis quam errore accusari discipulos a Judæis; quando hæc omnia scientes a volentibus sabbatis gesta, et a sanctis quidem, accusabant innocentes. Sic enim mandatum est sabbatum custodiri, ut si necessitas tamen esset, reus non fieret qui sabbatum violasset. Ideo sabbatis circumcidi non est prohibitum, quia necessitas erat ut fieret. Unde et discipuli esurientes spicas vellebant, quod non licebat secundum præteritum tempus, sed necessitate famis factum est licitum: sicut et David fecit quod non licebat cum esuriret, et sciens famem hoc excusare. Talis hæc causa est, qualis hodie in jejuniis legitimum. Numquid si quis æger jejunium corruerit, reus constituitur? Non utique, quia non est periculum. Hoc enim aliquando licet, sicut sabbatum apud veteres. Quod enim semper non licet, non habet excusationem necessitatis.

LXII. — Quid est ut occisis filiis Liæ, qui erant

ex tribu Juda, Rachel filios suos plangere dicatur (*Math. ii, 18*)?

Quantum ad historiam pertinet, Rachel filii sunt tribus Benjamin. Porro olim pro maleficiis propriis, operibus scilicet Sodomitarum, et stupro quod in concubinam viri Levitæ gesserant, a reliquis tribubus extincti et erasi sunt (*Judic. xix, xx*). Quamobrem consolationem recipere velle negatur, sciens nullam spem eorum qui perisse noscuntur. Filii autem Liæ in primævis annis, in Salvatoris causa occisi sunt. Unde eorum causam planctui non vult adscribi; quia et innocentes occisi sunt, et propter Deum, a quo sine dubio, mercedis gratia, æterna vita donati sunt. Quapropter planctum Rachel filiis dicit competere, qui et in præsciti et in futuro erasi sunt. Illi autem carnaliter plancti, spiritualiter consolati sunt. Filii autem Rachel carnaliter conversati, flammis spiritualibus consumerentur. Idcirco autem Liæ filiis occisis adimpletum planctum Rachelis Evangelista testatur, quia tunc plangere filios suos cepit, quando filios sororis suæ in tali causa vidit occisos, ut æternæ vitæ hæredes existerent. Cui enim aliquid adversum avenit, ex felicitate alterius, infausta sua miseries luget.

LXIII. — Qua ratione Magi chaldæi per stellæ apparentiam Christum regem Judæorum natum intellexerunt: cum stella indice temporalis rex soleat designari (*Math. ii, 1, 2*)?

Ili Magi chaldæi non malevolentia astrorum cursum, sed rerum curiositate speculabantur. Sicut enim datur intelligi, traditionem Balaam sequebantur: qui cum accersitus esset a Balach ad maledicendum populum Dei, divino nutu benedicere cepit. Ex hujus ergo relatione compertum habebant, futurum Dei providentia ex Jacob qui regnaret. Hinc enim, quod non est occultum, prophetavit dicens, *Orietur stella ex Jacob*, etc. (*Num. xxiii, xxiv*). Istam ergo traditionem Magi secuti, videntes stellam extra ordinem mundi, hanc esse intellexerunt quam Balaam futuram indicem regis Judæorum prophetaverat. Quod quidem factum contra inimicos religionis est. Inde enim testimonium accepit unde solet improbari. Astrologi enim inimici sunt veritatis.

(a) Ili Magi chaldæi non malevolentia, etc. *Orietur stella ex Jacob, et exsurgit homo de Israel, et confringet duces Moab, et prædabitur omnes filios Seth, et erit Edom hæreditas ejus*, etc. Hæc ergo prophetia est Balaam, non quia fuit propheta, sed Deus causam populi sui egit per illum, non voluntarium sed invitum: sicut prophetasse inveniuntur missi a Saül ad David capiendum, et sicut ipse Saül cum dictum est, *Num. quid et Saül inter Prophetas (1 Reg. xix, 20 24)*? Hinc enim probare voluit Deus quanta sit majestas Dei Judæorum, qui cum maledicere venerat, convertit, ut bonum illi videretur benedicere populum Dei. Nec enim maledictum ejus poterat timere, cujus cor habebat in potestate. Hunc ergo prophetam hanc intinasse collegis suis datur intelligi, qui cum curiosi sunt circa astra, videntes stellam incognitam, et nimia claritate fulgentem, ita ut solem luce superaret (videbatur enim per diem), conferentes inter se, animadvertenter hanc esse stellam quam futuram dixerat Balaam.

LXIV. — Quomodo probatur post tres dies et noctes resurrexisse Salvatorem ex mortuis?

In hac causa si numerum dierum ac noctium per ordinem requiris, effectum intelligentiæ non habebis. Quia et Moyses quadraginta diebus et quadraginta noctibus jejunavit (*Exod. xxxiv, 28*), et tamen non integer numerus invenitur: quando enim per diem ascendit, et per diem descendit, omnem utique numerum non implevit: sed quia ubi dies est computatur nox, et ubi nox est computatur et dies, ut a parte

¹ Mss. secundi generis, plus plangere.

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. trigesima nona.

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. ordine vigesima tertia.

ad totum, quadraginta dies et quadraginta noctes dicuntur. Ita est quod dixit Salvator, *Sicut fuit Jonas in ventre cæti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit Filius hominis in corde terræ* (Math. xii, 40). Et quia tres noctes sunt, tres accipiantur et dies. Est enim nox ne novum aut contra rationem forte videatur, ut cum nox ex die pendeat: nam ante lucem factam, ex qua appellatus est dies, quam vesperum quod sequitur nox institutum, minime dubitatur, quod passio Dominica a nocte sumere asseveratur. Inilium, non absurdum est. Nam sicut lux, id est dies, imago vitæ est; Ita nox similitudo mortis est, id est tenebræ: sicut in Scripturis evidenter ostenduntur filii lucis, et e contra tenebrarum. Nec mirum si cum ubique dies nocti, et lumen tenebris, hic solum quæ sunt sequentia anterioribus preponantur; vel quod in tali causa rerum ordo confunditur et mutatur, ut ante signavimus. Nam mortis tres magis, quam dies esse videtur. Ideo etenim a nocte initium sumitur, quia non aliter principi tenebrarum nisi per noctem potuit subintrari, id est non potuit vinci: et ut aliquatenus Dominus lucis, id est æternæ vitæ, principi tenebrarum sive mortis subjectus esset ad tempus; quatenus et præteritos et post futuros a morte liberaret. Nam non esset mors penitus evacuata, nec unquam tenebrarum caligo discussa, si Dominum non vidisset subintrantem. Etenim tanta luce secretum mortis, in quo dominabatur, evanuit, nec penitus vinci potest, nisi qui vel per sua vel in suis capitur. Recto ergo in tali negotio tantummodo nox obtinet principatum, ita ut amitteret potestatem: et ut Judæi non credentes in perpetua nocte remanerent, nec auctor dies tanti sceleris, imo sacrilegii, sed nox fieret, præcedenti nocti contra rerum seriem subditur dies, sicut Deus et Dominus omnium rerum principi nefuriæ mortis, ut omnes a mortis laqueis explicaret. Quod si cui adhuc forte videtur esse contrarium, diligenter advertat ne incipiat illud durius æstimare, quod Deus se personam induens servi, non dicam hominis, morti dederit. Quid ergo hic et ordinem queris, ubi omnia videas esse contraria? Quæ est enim lux quæ fuit in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt (Joan. i, 5)? Dominus lucis, qui et comprehensus est. Qui enim scit se ad hoc comprehendi ut feriat, tempus illud in mortem computat. Est et dies sequens qua auditus et crucifixus est. Est et nox quæ cadit in sabbatum, est et ipsum sabbatum. Est etiam vesper post sabbatum, hoc est quod Judæis a Moysæ præceptum est in figura, ut vespere intrarent in sabbatum, in quo Dominus resurrexit: qui complectitur diem dominicam; quia nox non computatur sine die, neque dies sine nocte. Hac ratione, post tres dies et post tres noctes Dominus resurrexit.

(a) Præscius Salvator omnium quæ in se futura erant, hæc protestatus est, certus ad hoc se a Judæis comprehendi ut occideretur, se quoque impietati illorum non repugnaturum, cum posset utique eos illudere: quippe eum propterea jam detentus, aurem servi principis sacerdotum, quam producto gladio absciderat Petrus apostolus; reddidit; ut se ostenderet non infirmitate humilitatum, sed providentia quadam voluntati illorum cessasse ad tempus, ut per hoc regnum inferni destrueret. Improvidus enim diabolus sensibus se Judæorum immersit, ut eos ad necem Salvatoris incenderet, quasi sibi processet, si hic qui viam veritatis ostenderet, tolleretur de vita: nesciens futurum adversum se. Cum enim peccati causa de captivitate hominis triumpharet, inventus ipse reus per id quod Christum innocentem occidit, ut eum qui peccatum nesciebat, inter peccatores teneret; ita factum est, ut etiam illos quos jure in inferis tenebat, amitteret. Igitur horum præscius Salvator, noctem qua comprehensus est, simul computavit. Omnis enim detentus, qui se iudicis manus non credit evadere, antequam feriat, jam se mortuum dicit. Adde huic

(a) Quæstio eadem ex Mas. secundi generis, Inter post vulgatas ex Novo Test. decima octava.

diem quo passus est, et sequentem noctem. Adde sabbatum et noctem quæ lucecit in diem dominicam cum ipso die dominico, et complevistis mysterium verborum Domini. Novissima enim nocte cum adhuc tenebræ essent, et dies inciperet oriri, inter lucem et tenebras surrexit, ut et nox computetur, et dies, quo possit numerus a Salvatore prædictus integer inveniri.

XLV. — Si uno ore et ratione Evangelistæ loci sunt; quomodo factum est ut tribus dicentibus, id est Matthæo, Luca et Joanne, quia sexta hora crucifixus est Dominus, Marcus e diverso tertia hora crucifixum dicat Salvatorem (Math. xxvii, 45; Luc. xiii, 44; Joan. xix, 14; Marc. xv, 25)?

Obscuris vera involvere non est bonum. Nam tres Evangelistæ unum sensum habuerunt, Marcus autem rem quæ ab illis prætermissa fuerat, voluit intimare, sciens necessariam. Nec enim falli posset qui auctorem exempla secutus, ea quæ scripsit magna devotione et industria didicit, et nec sine sancto Spiritu fecit. Quid ergo ex hoc ostendere voluit, debet absolvere. Contendendum itaque est, quia non a Pilato, sed a Judæis Salvator crucifixus est. Quantum enim ad legem Romanam pertinuit, innocentem pronuntiavit Salvatorem. Ait enim Pilatus Judæis, *Ego nullam inveni causam in eo*. Et dicentibus illis, *Crucifige eum*; respondit, *Quid enim mali fecit?* Denique persistens et volens educere eum de manibus eorum calamitatis passus est, dicentibus eis, *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari*. Sic factum est ut traderet eum iudicio illorum (Joan. xix, 4-13). Sententiam ergo non dedit Pilatus, sed Judæi. Denique præmoniti sunt, inquit, a principibus sacerdotum, ut dicerent, *Crucifigatur*. Hæc sententiam tertia hora datam vult intelligi in quæ assiduis vocibus perdurantes cum intervallo horarum fere trium, quibus itum et reditum est ab Herode, crucifixerunt Salvatorem. Omnis enim qui addicitur morti, ex eo jam mortuus computatur, quo sententiam excipit. Manifestavit igitur Marcus, quia non in iudicis sententia Salvator crucifixus est. Difficile est enim innocentem probare eum, qui sententia iudicis puniret. Discordare ergo se passus est in verbo, ut doceret tertia hora coeptum esse, quod sexta hora impletum est: non legibus, sed persistente malevolentia Judæorum.

(a) Obscuris vera involvere non est bonum. Nam tres Evangelistæ verum dixisse ipsa concordia ostendatur. Marcus autem sensum nescio quem occultum voluisse prodere, res ipsa declarat. Nec enim falli posset, qui auctorem exempla secutus, ea quæ scripsit, magna devotione et industria didicit. Quid ergo ex hoc dicto prodere voluit, solerti vigilantia investigandum est. Nec enim otiose a tribus Evangelistis discordare se passus in verbis est. Animadvertamus ne verum dicant, qui sententiam datam tertia hora dixerunt, ac per hoc tertia hora crucifixum Salvatorem, quamvis illud probare non valuerunt. Sensum enim forte sciunt, sed quatenus defendunt, ignorant. Ideoque Pilati persona interim sequestrata videamus, unde sententia data in Salvatorem accepit exordium, et tunc apparebit an possit verum videri quod dicimus. Constat itaque principes Judæorum præmonuisse Judæos ut Barabbam latronem peterent sibi in die festo dimitti, Jesum vero crucifigere debere. Contra quod Pilatus cum diu resisteret, volens dimittere Salvatorem, frequenter intrans et exiens ad Judæos, dicebat nullam se in eo causam mortis videre. Illi autem insistentes dicebant, *Crucifigatur*. Hinc moræ ortæ sunt, et cum illuditor a militibus, et prodicitur, et veste purpurea induitur, et fit ei corona de spinis, et adoratur, et conspuitur, et flagellatur, et palmis verberatur, propterea sexta hora in crucem positus est. Ad Pilatum autem adductus est: tunc exivit ad eos Pilatus foras, quoniam ipsi non introierunt prætorium; et

(a) Quæstio eadem ex Mas. secundi generis, Inter post vulgatas ex Novo Test., vigesima prima.

Illocutus est eos, et audivit falsas accusationes eorum, et misit illum ad Herodem, et regressus est, et iterum interrogavit Jesum, et ipse e contra respondit ei, et postea iterum exivit ad Judæos et collocutus dicebat, nullam causam mortis esse in Salvatore. Interea perventum est ad horam tertiam per has moras. Tunc Judæi venienti Pilato dimittere eum dixerunt, *Crucifigatur*. Contra quos Pilatus diu resistens, cum non potuisset biuere, tradidit Jesum sententiæ illorum hora sece exta. Sic enim scriptum est, *Tunc tradidit eum vocantibus illorum*. Ideoque dictum est recte sententiam tertiam hora datam; quia non a Pilato data est, sed a Judæis. Pilatus autem in invitum consensisse videtur: propter invidiam enim maxime dicentium, *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris*. Quid ergo Marcus vult purgare hoc, secutus est, videamus. Ostendere omnino Salvatore non iudicis sententiæ occisum, quia inefficace qui iudicis sententiam excipit, non iuste occisus videtur.

LXVI. — Quomodo Marcus evangelista dæmonia cognovisse ait et professa esse Jesum, e contra autem Apostolus, principes et potestates hujus sæculi neget cognovisse divinitatem Domini Jesu? Dicit enim inter cætera Marcus, *Sciebant eum ipsum esse: Apostolus vero, Quem nemo, inquit, principum vjvs sæculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam hominum majestatis crucifixissent (Marc. 1, 34; 1 Cor., 8)*. Si dæmonia sciebant, quomodo principes igno-

rabant? Quibusdam videtur principes hujus sæculi, majores Judæorum significasse, quasi juxta illud quod Petrus apostolus dicit, *Scitis enim, inquit, fratres, quia per ignorantiam gessistis hoc malum, sicut et principes vestri (Act. III, 17)*. Ergo Judæorum erant principes, non tamen hujus sæculi principes erant. Unde ait, *vestri, non sæculi: quippe cum dixerint regem se habere Cæsarem, sub cujus fuerant redacti potestate. Sunt autem isti hi principes, quos alio loco significat Apostolus dicens: Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates hujus mundi, adversus tenebrarum harum rectores (Ephes. VI, 12)*. Recte ergo quaeritur. Si enim isti non cognoverunt Jesum, quomodo poterat fieri ut dæmonia agnoscerent eum? Sed aliud est quod cognovisse in Christo dæmones dicit, et aliud quod hujus sæculi principes negat cognovisse. Nam dæmonia sciebant ipsum quidem esse, sed qui per Legem fuerat commissus. Omnia enim signa videbant in eo, quæ dicebant futura esse Propheta; ut quod ex semine David de virgine venturus esset redemptor Israel: mysterium autem divinitatis ejus ignorabant, sicut et principes eorum. Denique quaerit, quamvis captivus, diaboli a Salvatore dicens, *Si tu es Filius Dei, etc. Math. IV, 3*. Videns enim aliquando divinam virtutem, aliquando hominis infirmitatem, ambigens quid verum esset, torquebatur. Concordant ergo Scripturæ eundem ea quæ revelata sunt. Impossibile est enim discordare unius spiritus viros.

(a) Quibusdam videtur principes et potestates hujus sæculi Judæorum majores et principes dixisse, qui iuxta Petri apostoli dicta ignoraverunt quid mali fecerunt. Ait enim, *Scio, fratres, quia per ignorantiam gessistis hoc malum, sicut et principes vestri*. Judæorum principes hi fuerunt, non tamen hujus sæculi principes dici poterunt: quippe cum in potestate redacti fuerant Romanorum, proflentes se non habere regem nisi Cæsarem. Hi autem sunt principes isti, quos alio loco significat Apostolus, dicens, *Non est nobis colluctatio adversus carnem, sed adversus principes mundi principes, et tenebrarum harum rectores*. Si ergo hi sunt principes qui nescientes Dominum majestatis Christum esse, crucifixerunt, quomodo a dæmonibus potuit sciri? Non illum aliter scierunt dæmones, quam sciebant principes hujus sæculi. Sciebant enim ipsum

esse qui promissus erat in Lege per signa prophetiæ: non tamen mysterium ejus, quo Filius Dei erat ex æterno, sciebant, neque sacramentum incarnationis.

LXVII. — Quid est quod in cruce positus Salvator ait: *Pater, ignosce illis; non enim sciunt quid faciunt (Luc. XXIII, 34)*: si enim nesciunt, quid est quod ignoscitur, maxime cum dicat rex Abimelech ad Deum, *Numquid gentem ignorantem perdes (Gen. XX, 4)*?

Non omnis ignorans immunis a pœna est: ille enim ignorans potest excusari a pœna, qui a quo discretus non invenit. Istis autem hoc ignosci petit, qui habentes a quo discerent, operam non dederunt. Hujusmodi non licet ignorare. Accipient ergo veniam, si convertantur.

(a) Non omnis ignorans immunis a pœna est. Hic enim qui potuit discere, et non dedit operam, reum se fecit. Erat enim ut discretus, et a quo discretus: sed negligentior luxuria aut malevolentia factus inexcusabilis est a crimine. Unde dicit Salvator, *Si non venissem et locutus eis fuisset, peccatum non haberent (Joan. XV, 22)*. Ille autem qui non suo vitio ignorat, ideo enim ignorat quia non fuit a quo discretus, nec timore comperit doctrinæ opinionem, omni genere immunis a condemnatione est. Ideo hiis, si convertantur, Dominus veniam postulat a Patre, qui cum prædicaretur veritas, ut eam addicerent operam non dederunt, sed per ignorantiam auctorem ejus occiderunt. Unde Petrus apostolus in Actibus ait, *Convertimini, ut deleantur peccata vestra (Act. III, 19)*.

LXVIII. — Cum utique orandum pro inimicis Dominus docuerit, quid est quod in Apocalypsi contra hos animæ occisorum ulcisci se petant, a Deo postulantes vindictam (*Math. V, 44; Apoc. VI, 10*)?

Sic enim animæ occisorum clamant vindicari se postulant, sicut sanguis Abel clamavit de terra (*Gen. IV, 10*). Causæ ergo sunt quæ clamare dicuntur, cum loqui non possint. Sanguis enim effusus quid aliud quam vindicari se postulat, clamans non voce, sed ratione? Nam et opus opificem laudare dicitur per hoc ipsum quod videntem se oblectat. Non enim tam impatientes sunt sancti, ut urgeant jam fieri quod sciunt tempore præfinito futurum, quod nec anticipari potest, nec differri. Sed hoc dicit ostendere voluit, vindicaturum Deum sanguinem sanctorum suorum: ne quia tam patiens nunc videtur, inultum putaretur impium bellum, quod contra sanctos geritur: ut et terrorem incutiens persequentibus Dei servos; et exhortaretur pro se patientes. Revelatur enim anima patientis quando vindicari se audit a potente. Præ se enim spem fert, si mortem suam audiat iudici displicere: tunc enim pro certo habet innocentem se esse. Et Deus quidem misericors et patiens est, sed moderate. Expectat enim ut impli credant, et peccatores se emendent: si quo minus, plectentur, quia Dei longam patientiam contempserunt. Cujus rei exemplum etiam tempore misericordiæ prædicatæ ostendit, ne non patiens, sed insensibilis, et quem neque dolor sicutus, neque pietas commoveret, videretur. Hinc est unde ait per prophetam, *Tacui, numquid semper tacebo (Isai. XLII, 4)*? et Dominus, *Numquid non faciet, inquit, Deus vindictam servorum suorum clamantium ad se die ac nocte (Luc. XVIII, 7)*? Sic utique clamant, sicut supra diximus. Si quis ergo christianus ad tempus vindicet, non acerbe, neque cum sanguine, non peccat: melius tamen fecerit, si dimiserit iudici Deo.

(b) Apocalypsis cum futura mala et tribulationes diffidentis et malæ vitæ causa Deo vindice testaretur, exemplare etiam poenarum uniuscujusque peccati occulata fide demonstrans, ut nihil impietatis et crudelitatis inultum remanere probaret, animas occisorum

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi vulgatas ex utroque Test. quarta.

(b) Ibid. Quæstio duodecima.

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. quadragesima octava.

die ac nocte dicit vindicari se postulare. Quod quidem non est contrarium : quia Deus utique qui hanc legem dedit, vindicare se in diem iudicii repromisit, ut hoc præceptum ad præcens dedisse videatur, quod excusat occisorum animas, si illic jam positi diem ultionis deprecant. Et tamen, ut verius dicam, causam clamare intelligendum est. Ipsa enim non tacet, sed semper vindictam flagitat : sicut dicit Deus ad Cain, *Sanguis fratris tui clamat ad me de terra*. Quid est hoc, nisi quia causa facinoris clamat, vindicari desiderans? Si enim dicimus, propter opus, Laudat terra Dominum; cum utique neque vocem habeat, et careat intellectu : sic propter opera mala clamare dicitur sanguis. Nam utique non tam impatientes erant, neque tam imperiti, ut ante diem futurum iudicii vindicari se peterent, ne postulare fieri quod sciebant non effici ante tempus desinitum. Et Salvator similiter, *Non faciet*, inquit, *Deus vindictam electorum suorum clamantium die ac nocte?*

LXIX. — Si jam prædicante Joanne, aut Salvatore, Lex cessavit; quomodo Salvator ait, *Non veni solvere Legem aut Prophetas, sed adimplere* (Math. v. 17)? Si enim prohibita est¹, quomodo non soluta est, quæ agendi amittit auctoritatem?

Omnia quæ de Christo dicta sunt, adimpleta sunt : et ipso Dominus sic adimplevit Legem et Prophetas, cum omnia quæcumque de se scripta sunt, fecit, nec dissolvit aliquid, sed confirmavit. Lex enim et Prophetæ usque ad ipsum. Prophetæ enim de ipso locuti sunt, ideo ultra illum quæ ab his de hoc, id est, de Christo dicta sunt, tendi non possunt; neque ad tempus ipsum aliquid huiusmodi Prophetæ reperire potuerunt : quia neque habent de quo dicant, et de quo dicebatur jam venit. Omnia etenim suis voluminibus complexi sunt, et incarnationem, et conversationem, et passionem, et resurrectionem, et divinitatis manifestationem, et futurum ejus iudicium revelaverunt : ac per hoc cessaverunt Prophetæ impleto opere dispensationis. Lex autem duplici modo cessavit; nec quidem tota : nam et id quod cessavit poterit permanere, si arduum conditio. Aliud enim cessavit in sententia, aliud in ipsa Lege. Prædicante Joanne baptismum penitentiae in remissionem peccatorum, cessavit sententia Legis, quæ reos tenebat peccatores; cessaverunt etiam opera Legis, quæ ad duritiam cordis judæi fuerant data in cæcis, neomeniis, sabbatis, et cæteriis. Mæoricordiam enim adveniente, cessavit vindicta. Sed opera Legis in perpetuum cessaverunt. Sententia vero hæc cessat et aboletur, qui permansere in beneficio consecuto. His autem qui redeunt ad hominem veterem, refricatur Legis auctoritas, quia immemores beneficii veteri redeunt sub sententiam Legis. Circumcisio vero et sabbatum usque ad illud tempus valuit, quo novæ legis prædicaretur mandatum. Sic enim data sunt, ut adveniente lege fidei cessarent. Unde dicit Apostolus, *Finis Legis Christus* (Rom. x. 4). Nam et Daniel hoc significat, cum et de adventu Domini et temporibus holdomadum prophetat, quia et chrisma et iudicium et sacrificium et ipsa civitas cessatura erant (Dan. ix. 24-27). Spirituali enim adveniente lege, necesse erat cessare carnalia. Tunc enim ex parte corporis serviebatur Deo, nunc ex parte animæ; pridem visibilibus, modo invisibilibus; tunc in carne, nunc in animo. Quia Deo utique qui spiritus est, in spiritu serviendum est (Joan. iv. 24). Non ergo soluta Lex est, quia cessavit, sed successum illi est impleto tempore. Nec enim administratio ejus accusatur aut iudicium, si peccatoribus indulgentia datur : cum hinc magis recte data et justa probetur, quia quibus dominabatur, peccatores fuisse non negantur, quia *justis*, inquit, *Lex non est posita* (1 Tim. i. 9). Non ergo quia misericordia præferenda est, contemnenda putetur justitia; cujus reverentia si non esset, ipsa misericordia fructum non haberet. Nisi enim hanc

¹ Sic codex Colherthinus. At Mss. secundi generis: *Si enim cessavit. Falsum, prophetia est.*

servaverit post acceptam misericordiam, nihil poterit indulgentia. Nam dixit Lex, *Non facis idolum, neque adoraveris quæ in caelo sumuntur, quæ in terra deorum; et. Non pejerabis; et. Non patrem et matrem, et. Non occides. Neque fructus. Neque fratrum facies, Non dicas falsum testimonium, Neque concipias quidquam proximi tu* (Lev. xx. 4-17). Nonquid hæc cessasse dicenda sunt? Sine his enim qui poterit vel in hac vita ideo peccari? Ac per hoc cetera cessaverunt quæ supra sumus, neomeniæ, sabbata, lex escarum, sacrificia circumcisio, etc. Hinc est unde dicit Apostolus alia, *Principes non sunt timori operi bono, sed timori. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habes laudem ex illa* (Rom. xiii. 5). Hæc servata bene faciunt, non tamen perfectas. Unde Salvator, *Ne abundaverit*, inquit, *justitia vestra plus quam Scriburum et Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum* (Math. v. 20). Adde enim istis potiora Salvator non solvit utique Legem, sed adimplevit. Scimus ex Legis ad salutem hominis pertinere, utputa, *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (Levit. xxiv. 20); et timens ne pateretur quod alii facere prohibitus est, eliberet se a nequitia. Salvator autem superiora huic sensum addens justitiam, *Ego autem, inquit, dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percussit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et sinistram* (Math. v. 39); ut dum vicem non reddidit malo, perfectus sit. Reddere enim vicem justitia est, sed non plena; si vero dissimulet ab injuria, plena justitia et abundans. Retribuere enim, gaudere ad tempus est; remittere autem, in futurum præstat letitiam. Sic ergo adimplevit Legem Salvator, dum quæ in justitiam docuit, hic justiores effecit, quod illa non potuit. Quamobrem gaudium Legis est, quia discipulis peritiores effecti sunt. Destruisset plane Lex, si impune peccare docuisset. Porro autem suspensam sententiam, ut hic qui male facit, habeat spem positendi : si quominus, redit in illam sententiam commulata, quia non cognovit ad hoc se remissum et emendaret se.

(a) Prophetarum dicta de Salvatoris adventu, impleta sunt cum venit; quando enim quod prædictum est, factum est, impletum videtur : Lex autem, quæ ad tempus data diximus, cum tempore, quod transgredi prohibita est; quia quod impletur, cessat. Auctoritatem enim amississet, et destructa videretur, si non juxta prædictum tempus cessasset. Nam si alicui potestate constituto successor datur, nunquid destructus dicitur? Destructa plane esset Lex si tempore quo viguit, accusaretur. Et non dixit, implese se Legem aut Prophetas; sed, *adimplere*. Adimplere autem non aliud significat quam plene addere. Quid est autem addere Prophetis, nisi culturam Dei sub Trinitatis nomine ordinare? Quamvis enim Prophetæ in Dei nomine docuerunt et corripuerunt populum; hoc tamen mysterium in abscondito erat. Legem autem hæc est adimplese, manentibus præteritis nova addere. utputa, *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis percussit te in maxillam tuam dexteram, præbe illi et sinistram*. Sic fuit adimplere. Non enim destruxit illam, sed potiora addidit, non ut peccare videretur qui vindicet, sed ut melior sit qui non retribuit. Nec aliud ergo voluit, quam quod Lex in sensu habet, sed voluntatem ejus perficit. Ut enim Lex hominem justitiam doceret, et per hæc saluum faceret, mandavit ut si quis oculum tolleret alicui, oculum amitteret : et ut hoc timere territi homines non facerent quod sibi fieri notebant, et per hoc salutem haberent. Sed quoniam fragile genus est hominum, et ad peccandum proclive, ideo incurrit ut patiarer quod sibi fieri non vult. In mutatis ergo Salvator verbis docuit quod salvi pro-

(a) Questio eadem ex Mss. secundi generis, inter præ vulgatas ex Novo Test. decima tertia.

scit, ut sensum Legis adimpleret, ut quia timore legis salvi esse nequiverunt, per patientiam victi redarentur, sese corrigentes. Hoc præceptum dicitur, ut non insolentes viverent patientia bonorum, non illis retribuunt condigna; ut si voluerint irrigi, boni ex hoc profectum habeant, illi vero generantur poenam. Non ergo justitia destructa est, quam demus etiam per Apostolos operatam: quia et Petrus apostolus in Anania et Saphira hanc servavit (Act. v, 4-10). Et Vas electionis non repudiavit, sed visus est, dum et Elymam magum resistentem vice omni, excæcavit (Id. xiii, 8-11). Est etiam aliud modo impleta Lex est. Dicit enim Dominus, *Audistis nunc dictum est, Diliges proximum tibi, et odio habebis inimicum tibi; hæc justitia est: Dominus autem, Ego autem, inquit, dico vobis, Diligite inimicos vestros (Matth. 5, 43, 44)*. Addit utique, quod est adimplevit, quia non destruxit vetera, sed ut perfectos faceret, potiora mandavit. Inimicos enim, hoc est malos, quia retributione, quæ justitia dictante fit, emendare et corrigere non potuit, per amorem illos et obsequium saluos fieri voluit, quod et Lex in sensibus habebat. Lex enim sic voluit inimicitiam tollere, ut per retributionem territi homines desinerent esse inimici: et quoniam audacia sua homines timorem Legis et naturam spreverunt, crescentes in malum; per humilitatem Salvator inimicitiam voluit vinci, ut vel sic homines flecterentur ad bonum, dum viderent non sibi reddi inimicitiam; permanentes autem gravius tractandos fore, quia nec humilitate ejus, cujus vicissitudinem experiri debuerant, victi sunt. Non ergo justitia in vindicta obliiterata est, sed suspensa ad utrumque; quia cessavit circa eum qui sese cognovit: si quominus, plecteret contumacem.

LXX (a). — Dominus certe inimicos nos diabolo fieri præcepit: quid ergo est ut in Evangelio dicat, *Esto consentiens adversario tuo cito (Ibid. v, 25)*? Quis est hominis adversarius, nisi diabolus?

Nulli dubium est diabolus esse hominis inimicum, maxime fidelis. Vehementiora enim tela sua contra Dei servos excacit. Sicut ergo ista bonorum inimicus est, ita et lex malis adversa est. Quis enim contemnerit se non adversetur? Dominus ergo peccatorem alloquitur, ut consentiat mandatis quæ illum inobedientem condemnant, ut subiciat se voluntati eorum, et fiat ex inimico amicus. Quia et contemptor legis inimicus est ejus: voluntati enim ejus resistit. Ideoque hortatur Dominus peccatorem, ut bene agendo reconciliat sibi legem, ne in die judicii accuset eum apud judicem, et condemnatus poenas det sprete legis: Omni etenim, inquit, qui male vult agere, discipuli a Dominica inimica videtur: cui nisi consenserit, mittetur in gehennam, diabolo, qui vere inimicus humani generis est, preparatam.

LXXI. — Jacob appellatus est Homo videns Deum, et Moyses vidit Deum facie ad faciem; necnon et Isaias, *Vidi, ait, Deum sabaoth oculis meis: contra autem Joannes evangelista, Deum, inquit, nemo vidit unquam (Gen. xxxii, 28; Exod. xxxiii, 11; Isai. vi, 5; I Joan. iv, 12)*; hoc, quantum videtur, contrarium est.

Quantum ad fidem veri pertinet, Deum omnino nemo vidit unquam, neque Patrem, neque Filium. Quod enim visus dicitur, ad intelligentiam refertur; visus est enim velut in imagine. Veluti nos cum imperatores nesciamus, videmus eos in figura, non in veritate: ita et Deus visus est, ut intelligeretur Deus esse qui apparebat, per rationem, non per substantiam; quia in natura sua Deus videri non potest. Et ut verius propositæ questionis secreta pandamus, sensum Evangelistæ explicare nitamur. Joannes enim occultum aliquid prodere voluit, quod scivit ad salutarem doctrinam pertinere: idcirco, *Deum, inquit, nemo vidit unquam, nisi unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit*. Animadvertamus sensum Evangelistæ:

(a) Hæc questio deest in Mss. secundi generis.

ut enim verum esse, quia nemo vidit Deum unquam, ostenderet, Filium hoc enarrasse docet: quem falli nique impossibile est, quia in sinu Patris est. Sinus autem Patris quid est, nisi affectus in charitate veri Patris per naturæ unitatem in Filium? Quamobrem nemo vidit Deum, nisi unicus Filius: hoc Joannes apostolus Filium Dei audivit dicentem inter alia, *Non quia Patrem vidit quisquam, nisi qui est a Deo, hic vidit Patrem*. Ut ergo ad condemnationem proficeret Judæorum, qui Christum Dei Filium audire volebant vel credere, ostendit Evangelista hunc esse Christum qui Patribus apparuisset in Deum¹: illum autem qui Pater est, nunquam videri nisi a Filio. Quando enim Deum Patrem negat visum, et Deum apparuisse Patribus profertur, manifestare se vult Dei Filius, quia ipse semper in Deum visus a Patribus est. Unde inter cætera dicit Judæis de Patre, *Neque vocem ejus audistis aliquando, neque figuram ejus vidistis (Joan. v, 37)*. Ecce non est contrarium, et visum et invisum esse Deum.

LXXII. — Quando legitur in Apocalypsi Joannis, *Vade, inquit, et accipe librum de manu angeli, et devora illum, et amaricabit ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulcis sicut mel (Apoc. x, 8, 9)*: quis iste liber est, qui amarum facit ventrem cum sit dulcis?

Omnia divina volumina amara sunt, sed perfidias atque carnalibus. Idololatriæ enim insuavo est, cum audiunt unum Deum prædicari in Christo. Et Pothinus simul pertimescit horrore correptus. Erubescit etiam Sabellius audiens Patrem esse qui Filius dici non possit, quia ab ipso sunt omnia; Filium autem idcirco Filium appellari, quia non utique Pater ipse est, sed de Patre, nec a quo, sed per quem sunt omnia. Confutatur et Arius, cum legit Christum verum esse Filium Dei; sine dubio enim verus dici non posset, nisi proprie esset de Deo. Convincitur et Marcion, addiscens quia Verbum caro factum est, qui putat Christum carneum negandam. Arguitur etiam improbis Manichæus, videns scriptum ab Evangelista, quia Salvator non solum præsentia sui nuptiarum vota decoravit, verum etiam poculis honestavit (Joan. ii, 1-11), qui nuptiarum aditus intercludit et promiscue convenire hortatur. Hæc continentur in libro, quem accepit Apostolus devorandum. Ille liber Evangelium est quod *κατά* Joannem intituitur, quod non solum male sentientibus amarum est, verum etiam indisciplinatis, qui nolunt corripi, ut in pejus proficiant. Ista revelatio eo tempore facta est, quo apostolus Joannes in insula erat Pathmos, relegatus a Domitiano imperatore, fidei causa. Tunc fuit in Spiritu, ut posset videre coelestia, et dum hæc ei ostenduntur, quæ futura sunt causa impietatis et stupri et cæterorum, datus est illi liber qui dulcis quidem erat in ore, sed amarum faceret ventrem: ut ex his qui videntur unius corpus esse hominis², istis dulcis esset; qui propter quod integræ professionis sunt, in ore significati sunt: hoc enim dulce in ore est, quod unum est: illis autem qui hæretica pravitate carnaliter vivunt vel sentiunt, propter quod in ventre significati sunt, amarum. Accusabit enim eos in die judicii Dei. Post revelationem ergo Evangelium jussus est scribere, propter hæc quæ supra diximus. Et Ezechielii prophetæ similiter dictum est, ut acciperet librum qui esset dulcis in ore ejus, quando perfidiam populi misus est increpare (Ezech. iii, 1).

(a) Frequenter, qui compendium quærit, solet errare. Quid est ut non omnia ad causam dicta proponas, sed aliqua reprimas, ut obscurior fiat sensus? Nam dictum est Joanni, *Vade, et accipe librum, qui est in manu angeli, et devora illum; et erit in ore tuo dulcis tanquam mel, sed amaricabit ventrem tuum*. Et ait, *Oportet, inquit, te prophetare iterum populis et*

¹ Abest, in Deum, a Mss. secundi generis.

² Ms. Colbert., *corporis esse hominibus*.

(a) Questio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. sexagesima quinta.

im, et non fecit, contrarium est. Sed quia non ab hoc factum intelligitur, qui fecisse negatus est, contrarium dici non potest. Prophetas enim dicitur ad personam pertinere Christi, Apostoli vero ad personam Patris. Deus enim Pater reconciliavit sibi mundum per Christum; et ita factum est, ut eum, id est, Christum, faceret peccatum. Hoc est enim fecisse eum peccatum, dare illum in utero virginali, ut nasceretur homo, ex parte carnis factus peccatum, quia caro peccati est, hic utique quæ causa sors et conditio nonangebatur hominem procreare. Ad hoc igitur natus est, ut hostia pro peccatoribus offerretur. Peccatum ergo actus dicitur, quia secundum Legem hostia quæ pro peccatis offerrebat, peccatum nuncupabatur. Similis locus est Actus Apostoli ad Galatas dicentis de Salvatore, *Factus pro nobis maledictum*: ipse sensus est, *Factus est pro nobis peccatum sive maledictum nostra causa a Deo Patre qui permisit illum a Judæis occidi, ut incredulitatis suæ causam abdicarentur a nobis in locum illorum inductis; sicut dicit Salvator, Tollatur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus (Matth. xxi, 43). Nam omne quod permittit Deus, facere dicitur: quia si non permittat, non fit. Unde dicit Dominus ad Pilatum, Non haberes potestatem in me, nisi data esset tibi desuper (Joan. xix, 11). Non ergo immitens, sed permittens dare dicitur potestatem, ut dum mala mens voluntatis suæ accipit potestatem, sit rea: sicut Judæi qui occiderunt Salvatorem, fecerunt illum maledictum suum. Dei iudicio. Crux enim Salvatoris maledictum est Judæorum. Non enim sicut hostia quæ pro peccatis offerrebat, abluetur offerentem; sed contra oblati Salvatoris macula et peccatum sit offerentium: justificatio autem illorum qui dissentiant, ut gentibus benedictio Abraham fieret in Christo Jesu. Oblatio enim Judæorum profecti Gentibus non dissidentibus a fide Jesu Christi.*

LXXV. — Cur Salvator pro se tantum et Petro didrachmam solvit, non etiam pro cæteris Apostolis (Matth. xvii, 26)? Quippe cum omnes eum, relictis facultatibus omnibus, subsecuti sint, pro omnibus solvere debuisset videtur.

Didrachma, caput exactio intelligitur, non prædiorum, [quod nunc pannosum aurum appellatur, quia et pauperes exiguntur:] nec enim Salvator aliquid possidebat in mundo, cum sit dominus mundi. Mortuus enim alienis impendiis sepelitur: et nos a quibus mundus extraneus est, facultates augere cupimus, ut morientes mandum a nobis invasum, non tantum voce, sed et litteris contestemur, ut professione nostra ab eo, cujus mundus est, condemnemur. Hinc Dominus, *Qui non, inquit, reliquit omnia, et secutus me fuerit, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 26).* [Quicumque ergo sic habet facultates suas, ut spem in illis non habeat, paratus autem sit pro fide illas abjicere, viam ambulat qua itur ad Christum Dominum nostrum.] Didrachma ergo ab his exigenda erat, qui aliquid negotii gerebant, aut artibus operam dabant. Salvator autem, quia nihil horum curabat, neque discipuli ejus, exigendus utique non erat: sed quia inimicus diabolus semper in insidiis erat, occasionem querens si posset inclinare Salvatorem; exactorum didrachmæ animos occupavit, ut ejus faceret voluntatem; ut accedentes ad Petrum, qui primus inter Apostolos erat, solvi debere ab eorum magistro dicerent didrachmam, qui ab his oneribus liberi erant. Nihil enim agebant in mundo quod esset mundi: ut quia non erat unde solvcret, aut his scandalo esset, aut certe humilitate suffragi quæreret a quo solveretur. Tunc Dominus ut improvidum diabolum adversus semetipsum semper machinari ostenderet, ad mare Petrum apostolum jubet, et capti piseis os aperire, et illic invenire nummum exactioni debitum:

quo soluto, non solum scandalum non esset exactoribus, neque inclinaretur requisito auxilio ad solvendum; verum etiam signum virtutis maxime demonstraret, per quod captos a diabolo ad se traheret, ut argumento et astutia sua diabolus torqueretur. Dicitur ergo exactores didrachmæ ad Petrum apostolum, *Magister vester non solvit didrachmam, etc.* Quo dicto, magistrum ut pro omnibus discipulis solveret, conveniunt. Salvator autem cum pro se et Petro dari jubet, pro omnibus exsolvisse videtur: quia sicut in Salvatore erant omnes causa magistris, ita et post Salvatorem in Petro omnes continentur. Ipsum enim constituit esse caput eorum, ut pastor esset gregis dominici. Nam inter cætera dicit discipulis, *Vigilate, et orate, ne intretis in tentationem (Matth. xxvi, 41)*. Et Petro dicit: *Ecce satanas expostulavit, ut vos venillet sicut triticum: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos (Luc. xxii, 31, 32)*. Quid ambigitur? Pro Petro rogabat, et pro Jacobo et Joanne non rogabat, ut cæteros taceam? Manifestum est in Petro omnes contineri: rogans enim pro Petro, pro omnibus rogasse dignoscitur. Semper enim in præposito populus aut corripitur, aut laudatur. Quia et alio loco dicit: *Ego pro his rogo quos mihi dedisti, Pater; et volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum (Joan. xvii, 9, 24)*.

LXXVI. — Joannes in Evangelio, *Lex, ait, per Moysen data est, Gratia et veritas per Jesum Christum facta est (Id. i, 17)*: ergo Gratia et veritas ante non fuit. Quomodo ergo Lex a Deo data dicitur, in qua veritas non fuit?

Non sic passim prætereundum est, sed considerandum est quid sit, *Lex per Moysen data est*. Per Moysen enim Lex data manifesta habet præcepta; sed scripsit et historiam, quæ et ipsa Lex appellatur. Et videamus, quid in præceptis ejus non erit verum: forte quod dicit, *Non occides, Non fornicaberis, Non furtum facies (Exod. xx, 13-15)*? talia sunt et cætera. Nam historia ejus, quæ ante adventum Christi veritas non erat, hoc manifestum est. Etenim quæ sub velamine erant, quid significarent, incertum erat. Cum autem per Christum manifestaretur, cujus persona sit quæ dicit in Genesi, *Faciamus hominem ad imaginem et ad similitudinem nostram (Gen. i, 26)*, et quis est qui fecit; et quis fuerit qui in ruo a Patriarchis visus fuit (Exod. iii, 2); et qui in petra operatus sit, quæ dedit aquas in deserto (Id. xvii, 6); quia *Petra, inquit, erat Christus (I Cor. x, 4)*: sic fuit veritas per Christum, quando ea quæ latebant, aut in dubium veniebant, quid significarent a Christo ostensum est. Nam inter cætera Dominus ait, *De me scripsit Moyses (Joan. v, 46)*. Hoc prius latuit; error enim erat. Putabatur enim Deus Pater, qui erat Filius; et qui æstimabatur angelus, cognitus esse Dei Filius. Et promissio facta fuerat Abraham, quæ quamdiu non reddebatur, in ambiguo erat; cum autem veniente Christo reddita est, facta est veritas: quando et quod promissum est redditum est, et cæpit sciri quod erat promissum. Promittentis enim fides tunc vera probatur, cum exsolvit promissum.

(a) Videndum est quid sit, *Lex per Moysen data est*. Per Moysen autem Lex data, manifesta habet præcepta, et quid illic non erit verum? *Non occides, Non fornicaberis?* talia et cætera sunt. Sed scripsit et historiam in qua usque ad adventum Salvatoris, quæ esset veritas, manifestata non erat. Cum ergo per Christum manifestatur, cujus persona dicat, *Faciamus, et quæ sit quæ faciat; et quis fuerit qui in ruo, aut Patriarchis visus sit; et qui in petram, cum aquam ipse produxit, operatus sit, quia Petra, inquit, erat Christus: sit ergo veritas per Christum, dum ea quæ in dubium veniebant, quid significarent intelliguntur. Itaque Lex per Moysen data reos constituit peccatores:*

¹ Mss. secundi generis: *ipsum enim, post se reliquit pastorem, ut pastor esset gregis dominici.*

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. trigesima.

¹ Absunt hæc a Mss. Colbertino.

² Hæc absunt a Mss. secundi generis.

³ Mss. secundi generis addunt, *quasi cui curam domus delegerant.*

Gratia autem promissa in Lege adveniens, donatis peccatis peccatores morte privavit. Ordo ergo fuit primum Legem dare, postea vero misericordiam, quæ tunc sit Gratia, dum donat peccata. Ante enim promissio erat, quæ postea sit Gratia. Veniet enim, inquit, ex Sion qui eripiat et avertat impietatem ab Jacob (*Isai. lxx, 20, sec. LXX*). Hæc promissio per Christum, facta est Gratia, dum donat gratis peccata. Quomodo autem donaret peccata, si non prius Legem daret, per quam reis factis veniam largiretur? Nam non darot nisi quod sibi debebatur. Deberi autem non poterat, nisi Lex præcederet.

LXXVII. — Quid est quod inter cætera dicit Marcus Evangelista de Christo, *Intrans in domum voluit neminem scire, et non potuit latere* (*Marc. vii, 24*)? si ergo voluit et non potuit, infirmata voluntas ejus videtur.

Impossibile prorsus est ut Salvatoris voluntas non impleatur; nec potest velle quod scit fieri non debere: Idcirco quod factum est, hoc voluisse dicendus est. Nam voluntas ejus nunquam extra naturam ejus est. Sicut ergo natura ejus in reprehensionem non cadit, ita nec voluntas. Nam quod proponitur, factum legitur in finibus Tyri: tunc intravit in domum, et neminem voluit scire. Nunc requiritur quomodo vel quare neminem voluit scire. Animadvertendum est enim, quia istud in finibus gestum est Gentilium, quibus adhuc tempus prædicandi non erat. Denique mittens discipulos suos præcepit, dicens, *In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne introieritis; sed ite potius ad oves quæ perierunt domus Israel* (*Matth. x, 5, 6*). Idcirco noluit se prodii, quod esset in domo; requiri autem se non noluit, sed libenter accepit. Quamvis enim tempus non esset prædicandi Gentilibus, ultro tamen venientes ad fidem non suscipere, invidiæ erat. Sic factum est, ut dum Salvator a discipulis proditus non esset, ab aliis tamen qui euni ingredientem domum viderant, proditus sit: et cœpit sciri quod esset in domo, ut intrarent ad illum qui vellet consequi beneficia. A suis ergo noluit prædicari, quod esset in domo. Requiri enim se voluit; et ita factum est. Non enim latuit ab aliis demonstratus quod esset in domo. Denique mulier Chananaea audiens de illo, intravit ad eum deprecans ut expelleret dæmonium a filia ejus: quæ nisi prius subjicisset se Deo Judæorum, beneficium consecuta non esset. Impleta ergo voluntas Salvatoris est secundum quæ explanavimus: ea enim quæ compendio brevitatis studens Evangelista complexus est, discutientes, invenimus quod latebat.

(a) Hoc quod per compendium propositum est, ut plus sensum posset oculere, in finibus factum legitur Tyri: quia cum Salvator pervenisset in fines Tyri, intravit in domum. Et quia non adhuc Gentibus prædicare oportebat, jussit neminem alicui nuntiare adventum suum: hoc est, *neminem voluit scire*: et subauditur, a suis noluit nuntitari alicui quia erat in domo. Requiri autem se noluit, quia tempus offerendi Gentibus gratiam non erat. Denique veniens mulier, comperto ab aliis qui viderant illum intrasse in domum, orabat expelli dæmonium a filia sua. Salvator autem sciens non esse tempus dandi ultro gratiam Gentibus, ait, *Sine, nati prius salventur. Non enim licet accipere panem filiorum, et mittere canibus*. Tunc mulier consentit Salvatoris verbis, et accepit beneficium quod volebat. Consentiendo enim junxit se Deo Judæorum. Hæc ergo causa noluit per suos sciri quod esset in domo: et ita factum est ut voluit.

LXXVIII (b). — Legitur in Evangelio Joannis, quod cum negasset se Salvator ascendere ad diem festum, ascendit (*Joan. vii, 8, 14*): hoc inconstans esse videtur.

Semper breviate propositione sensum occultas. Nam

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. vicesima quinta.

(b) Hæc quæstio deest in Mss. secundi generis.

hoc quod in questionem vocas tunc factum est, quando in Galilæa positus propter tumultum Judæorum, fratribus suis adhuc non credentibus sibi, compellatur ascendere in Judæam, quia saturus erat dies festus Judæorum, ut seditionem pateretur. Ipse autem respondit eis, dicens: *Vos ascendite ad diem festum istum, quia mundus vos non odit: me autem odit, quia arguo opera ejus. Ego non ascendo ad diem festum istum, quia tempus meum nondum impletum est*. Tunc fratres ejus ascenderunt ad diem festum, ipse vero mansit in Galilæa. Post autem et ipse ascendit ad diem festum. Quid videtur contrarium, quando non tunc ascendit quando negavit, sed ascendit postea; et ascendit non quasi ad diem festum, sed quasi ad litem? Illi enim omnes læti ascenderunt, quasi ad percipiendas delicias diei festi. Certum est ergo, quia non ascendit ad diem festum. Salvator autem ille fuit dies festus, quo passione sua redemit mundum. Denique dicit: *Nunc clarificatus est Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo* (*Joan. xiii, 31*). Hic dies festus ejus est, in quo vicit mortem.

LXXXIX (a). — Si proprio arbitrio vivimus, quare Salvator dixit, *Nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum* (*Id. vi, 44*): et consentiens his Apostolus, *Neque volentis, inquit, neque currentis, ad misericordiam Dei est: et, Cujus vult miseretur, et quem vult indurat* (*Rom. ix, 16, 18*)? Quomodo voluntatis arbitrium liberum est, quando alterius nutu aut ad bonum ducitur, aut ad malum?

Aliter causa se habet quam proposita est. Non enim hic quæstionis hujus sensus est quem obtendis. Nam nullo genere ex his liberi arbitrii poterit causa turbari: quia si penitus sensum dictorum advertas, scies hinc magis arbitrii liberi firmari sententiam. Hæc enim contra malevolos Judæos prolata sunt. Cum enim dolo simulationis ortæ ex invidia, Joseph patrem proprium et filios ejus fratres asserebant Salvatoris, ne Dei esse Filium crederetur, tunc Salvator ait, *Nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me, attraxerit eum*. Quomodo autem Pater attraheret ad Filium, nisi per opera quæ faciebat per illum? Sic enim dicit, *Pater manens in me, ipse operatur* (*Joan. xiv, 10*): ut opera hæc attraherent ad fidem Christi. Virtutes enim quas faciebat Salvator, ipsæ suadebant Deum esse Patrem Christi: ut qui alium patrem habere illum diceret, non attraheretur a Deo ad Christum. Ideo ergo Deus operabatur per Christum, ut verbis ejus fides commo-deretur, quibus dicebat se Filium Dei. Hæc est attractio, non violentiæ, sed testimonium Dei in Christo, cui qui credit, attractus dicitur ab eo ad Christum. Nemo enim Salvatori credit, nisi qui Patrem illius proprium dicit Deum. Nam Apostolus non ut arbitrium pulsaret, hæc fatus est quæ in questionem redegit; sed ut iudicium Dei retractari prohiberet, hæc dixit, justum prædicans Deum: scit enim cuius debeat misereri. Cordis enim inspector providet postulantis mentem, an mereatur accipere. Denique dicit per prophetam, *Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (*Isai. xxix, 13*). Nam simulatoris animum justum est ut obduret. Qui enim non per errorem, verum vocat falsum, sed per malevolentiam, ut intelligens bonum, fingat se nescire quod bonum est, ut convertat illud in malum; hoc utique debet illi præstari, ut vere non intelligat bonum, ne salvetur, quod non vult. Nec enim justum est, ut invitatus salvetur, qui non per ignorantiam salutem spernit, sed per malitiam vel invidiam. His igitur confirmatur magis liberum arbitrium quam destruitur, ut unicuique pro voto suo respondeatur.

(b) Nullo genere ex his liberi arbitrii causa poterit turbari. Si enim dicta ad causam referas quæ dicta sunt, scies hinc magis arbitrii liberi firmari senten-

(a) Religianzare videtur auctor hujus sequentisque quæstionis.

(b) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis inter post vulgatas ex Novo Test. trigesima secunda.

tiam. Cum enim Judæi studio malevolentæ suæ de Salvatore dicerent, *Nonne hic est filius Joseph, cujus nos novimus patrem? Quomodo ergo hic dicit, Quia de celo descendit?* Ad hoc respondit Jesus: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, attraxerit eum.* Nunc videndum est quomodo trahit Pater. Ipsius Salvatoris verbum sumatur; dicit enim, *Opera quæ facio, Pater facit. Credite quia ego in Patre, et Pater in me.* Si ergo in Filio Pater operatur, opera autem sunt quæ invitant ad fidem; recte dicit, quia *nemo venit ad me, nisi quem Pater traxerit.* Trahit autem, cum operatur per Filium. Nam qui sibi vult credi, quomodo tollit liberi arbitrii voluntatem? Et qui incredulum arguit, qua ratione trahit invitum? Ad Judæos utique hoc protulit, qui alium patrem illius, quam qui est, dicebant. Nemo enim Salvatori credit, nisi qui Patrem illius dicit Deum. Apostolus quoque non ut arbitrium pulsaret, hæc fatus est quæ nunc proposita sunt; sed ut ostenderet Dei esse justum judicium, qui falli non potest in danda aut non danda misericordia. Est enim qui postulat, et non meretur accipere; alius vero petit, et meretur accipere. Illic enim non solis verbis, sed operibus obsecrat; ille sola lingua; hic et corde tribulato; talis enim potest impetrare. Denique quid dictam in Lege est? *Plebs hæc labiis me honorat, cor autem illorum longe est a me.* Si ergo duo pelant, unus autem ex his accipiat, debet sciri huic sic postulasse ut dignus esset accipere: quia Deus qui justus est, non dat nisi cui dandum scit. Vides ergo non arbitrium negatum, sed firmatum. Nam si una mente, una operatione duos audieris postulasse, et unum ex his exauditione, alterum despectum; recte et arbitrium non esse, et Deum acceptorem personarum putares.

LXXX. — Certe aut filius Dei quisque est aut diaboli: semper ergo filius est; sed aliquando Dei, aliquando vero diaboli: quid ergo nascimur requirendum est.

Dominus cum filii Israel sæpe delinquerent educti de Ægypto, iratus sententiam dedit, dicens, nullum illorum intraturum in terram promissionis excepto Caleb et Josue filio Nave, qui prius Auses dicebantur. Eos autem qui nati fuerant in deserto, ipsos dixit intraturos, eo quod nescirent bonum aut malum. Nescire autem bonum aut malum, simplicitas quamdam est naturalis, quæ neque ad malum erudita est. Hæc est ignorantia sine malitia. Sine sensu enim nascimur: sed natura nostra hoc bonum habet, quod capax est ediscere veritatem. Filius autem diaboli est, qui natus malis rebus imbutur, ut his studeat quæ inimica sunt Creatori, multos asserens deos, et his immolandum quasi mundi rectoribus. Illic si respiciat, et iuxta naturam suam sentiat, ad Creatorem se confertens, filius Dei erit. Ac per hoc neque filii Dei sunt qui nascuntur, neque filii diaboli. Quid enim dicit Salvator Judæis? *Vos de patre diabolo estis, et concupiscentias patris vestri vultis facere (Joan. viii. 44).* Vides ergo operibus et professione filios creari diaboli: hos autem esse filios Dei, qui confitentur proprium esse Deum Patrem Christi, recte versantur. Sic enim Deus instituit genus nostrum, ut sine sensu nascamur, possibilitatem tamen habeamus descendendi, sive bona, sive mala; ut ipsi nobis aut mala acquiramus, aut bona: ut lætemur in nobis, cum recte agentes remuneramur; aut ipsi nobis imputemus, si prava sequentes condemnemur.

(a) Dominus, cum filii Israel sæpe delinquerent educti de Ægypto, iratus, nullum illorum in terram promissionis intrare permisit, excepto Caleb et Jesu Nave. Filios autem eorum qui nati fuerant in deserto, ipsos dixit intraturos, eo quod nescirent bonum aut malum. Nescire autem bonum vel malum, simplicitas quamdam est naturalis, quæ neque ad bonum neque ad malum erudita est: hoc est, ignorantia sine malitia. Sine sensu enim nascimur, sed nostra natura capax est ediscere veritatem. Filius autem diaboli est, qui

(a) Questio eadem ex Mas. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. quadragesima prima

natus malis rebus imbutus, iis studet quæ adversus Creatorem sunt, dicens multos esse deos, et iis sacrificandum quasi mundi rectoribus. Hic si respiciat, ad naturalem regressus justitiam, recipiens fidem Christi, erit filius Dei: ac per hoc neque filii Dei sunt qui nascuntur, neque diaboli. Quid enim dicit Salvator Judæis? *Vos de patre diabolo nati estis, et concupiscentias patris vestri vultis facere.* Vides ergo operibus et professione filios diaboli procreari. Sic enim Deus instituit genus nostrum ut sine sensu nati, possimus tamen erudiri ad utrumque, ut sive ad bonum, sive ad malum ipsi nobis quodammodo simus auctores: ut lætemur in nobis, cum recte agentes remuneramur; aut nobis imputemus si prava sequentes poenis subjiciamur: ideo judicio nostro nos dimisit, ut neque queramus de malis, neque frustra, sicut et Dei filios per fidem fieri, de nobis gaudeamus si coronemur. Deus conditor et auctor substantiæ nostræ voluit aliquid nos proprium nostrum habere, ut non indigne gloriemur de fide, quam habemus in Deo. Qui enim potestatis suæ non est, quidquid habuerit, alienum est; ut nec gloriari possit de bonis, nec reus constitui de malis.

LXXXI. — Apostolus ait, *Nos natura Judæi (Galat. ii, 15):* de Judæis ergo nasci Judæos ostendit: non de proselytis dico, quos constat fieri Judæos. Denique qui in eremo nati sunt, non sunt circumcisi, et tamen Judæi erant. Non ergo circumcisio Judæum facit; sed nativitas sub Dei Creatoris devotione progenita. Si ergo de Judæis Judæi nascuntur, quare non etiam de Christianis Christiani? nam et de Paganis Pagani nascuntur.

Non omne quod nascitur, hoc est unde nascitur. Nam et aurum de terra nascitur, et non tamen terra est; et gemmæ et alia multa: et de ligno esca nascitur, et de ovo pullus. De Paganis autem ut Pagani nascuntur hæc facit causa: quia enim omnino paganus in ignorantia est, et qui nascitur ex eo sine sensu est, ambo ignorantes sunt. Sed hoc interest inter utrumque, quia qui generat, sine dubio blasphemus est, ac per hoc filius diaboli est: natus autem infans nescit blasphemare, sicut nescit benedicere; paganus tamen est, quia sine sensu est. De Judæo autem idcirco Judæus nascitur, quia sub Creatoris devotione generatur. Sicut dicit Adam de Cain, *Procreavi hominem per Deum (Gen. iv, 1).* Sicut enim Pagani indevoti Creatori, demeritis gratias agunt in omnibus quæ agunt; ita et Judæi Deo Creatori supplices, laudant eum in omni actu suo, in eo despiciendi quia non cognoscunt Christum, per quem sunt omnia. Hoc etiam modo de Judæo Judæus nascitur. Non enim sicut quibusdam videtur, quia circumcisio facit Judæum. Circumcisio enim signum Judaismi est, non Judaismus: quia non Abraham circumcisio justitia est, sed signum justitiæ, ut nati ex Abraham signum haberent, per quod probarentur filii esse Abraham: quippe cum ex Juda Machabæo hoc nomine sint appellati, ut non solum ex Juda, sed et cæteri ex omnibus filiis Jacob, Judæi vocarentur, propterea quod Judas dux fuerit eis. Idemque nati Judæi signum accipiunt, ut qui sunt intelligantur. De Christiano autem: ideo non nascitur Christianus, quia ipse qui generat, non natus, sed factus est Christianus. Quamobrem et iste qui nascitur, fieri oportet, ut sit. Nec enim per substantiam nascitur, sed per fidem quæ jam natus accedit. Ignorantia enim cum carne nascitur, fides autem postea spirituali ratione inseritur. Sed dicitur e contra, *Si factus utique est qui generat, hoc jam debet generare quod ipse est, ut accepta dignitas traducem faceret.* Nam senatores generant senatores. Sed senatorum dignitas non habet apud Deum meritum. Neque ipsa natura, hoc est substantia consequitur beneficium, sed in sola fama et sermone dignitas vertitur. Ac per hoc currit quidem sermo per traducem carnis, sed nihil aliud præstat, quam opinionem dignitatis: sicut et hi qui consules sunt, aut statuis honestantur, gaudent in vano. Christiani autem cum fiunt, ipsi naturæ accedit dignitas, ut essentia

ipsa hominis aeternam habeat incorruptibilitatis beneficium ut non opinio sola, sed et res sit in effectu apud Deum. Tale est ut istud, si quis disertus pauper in laude sit et egeat pane, aut reliquis necessariis. Hæc enim vera laus est, si sic illi proficiat quaesita dignitas, ut nullius egeat; dum hoc naturæ ejus præstat, ut per se ipsa vivat, et bene vivat nullo requisito suffragio: hoc est, vere divitem fieri et gloriosum.

(a) Non omne quod nascitur, hoc est quod unde nascitur. Nam et aurum, etc. Paganus tamen est, quia sine sensu est, neque suam habens meritum, neque alterius. De Judæo autem idcirco Judæus nascitur, etc. Sed dicitur et contra, Si factus utique est qui generat, hoc debet generare quod ipse est, ut jam accepta dignitas tradocem faciat: sicut et in Judæis, quia Abraham de pagano, Dei cultor factus est, et ex eo origo Judæorum; sicut et facti senatores, jam senatores generant. Sed senatorum dignitas non apud Deum meritum habet, neque ipsa natura, id est substantia consequitur beneficium; sed in sola fama et sermone dignitas vertitur; ac per hoc currit sermo per traducem carnis, nihil aliud præstans, quam opinionem mundanæ dignitatis. Quare autem de Judæo Judæus nascitur, jam dictum est: Christianus autem cum boni dignitas naturæ ipsi accedit, ut substantia hominis qua constat beneficium consequatur, ut non opinio sola, sed et res sit in effectu apud Deum. Denique accepta remissione peccatorum, purificatur totus homo, ita ut et filius a Deo adoptetur. Quamobrem omnes natos renasci oportet, quia misericordia Dei singulis donat gratiam. Nec enim alter alteri potest remissionem accipere. Anima enim quæ nascitur in corpore, vel cum corpore, subdita morti inventæ ab Adam, nisi signum acceperit evictæ mortis, tartarum inferni non evadit. Unusquisque enim sibi accepit beneficium, non et ei qui nondum est. Si enim factus Christianus immortalis jam esset, recte natus de illo hoc esset quod et genitor. Nam qui fiunt Christiani, signum accipiunt, ne a morte secunda teneantur: non tamen mortem præsentem, quam Adam invenit, evadunt. Infantes autem propterea baptizantur, cum sint innocentes, ut anima rudis nata in corpore, signum habeat mortis evictæ, ne possit ab ea teneri. Hoc signum Abraham non habuit: neque Prophetæ, quia tempus illos non invenit; reservatum est autem Filio Dei, qui veniens vinceret mortem, et hanc gratiam credentibus largiretur. Hinc est unde Dominus ait Judæis, *Abraham pater vester cupivit ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est* (Joan. viii, 56). Sciens enim Abraham Christum ad liberationem humani generis repositum, semper enim necesse erat ortum ejus in inferis positos exspectare; quem ubi in spiritu natum esse vidit, gavisus est, certus quod in brevi de inferno ereptus induceretur in caelos. Quomodo ergo de Christianis nasci deberent Christiani, quando qui non crederit, aut non fuerit baptizatus, non erit Christianus?

LXXXII. -- Paganos elementis esse subjectos nulli dubium est: quid est ergo quod Apostolus dicit, *Eramus et nos sub elementis hujus mundi servientes?* (Galat. iv, 3). Si itaque et Judæi elementis erant servientes, quid differabant a Paganis?

Manifestum est adjectione, aut diminutione, sive inimitatione unius syllabæ sensum perverti. Idcirco Paganos elementa colere omnibus cognitum est; Judæos autem non elementis, sed sub elementis Deo servisse, propter neomenias, et sabbata, et circumcissionem, et cætera talia; hæc enim carnalia sunt. Quidquid enim visibile est, carnale est, et de elementis est. Sed quia ex præcepto Dei erat, Deo serviebatur; ut ex visibilibus ad invisibilia veniretur, et ex hac causa profectus fieret ad majora capienda, ut in his meditati digni forent promissis spiritualibus. Ex ea gigitur parte, quam supra dixi, sub elementis servie-

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. quinquagesima sexta.

bant Judæi; ex alia parte legem habebant spirituales, quæ et peccare prohibet, et exhortatur ad dilectionem Domini Dei, qui venturus eis fuerat promissus ad remittenda peccata.

(a) Paganus non sub elementis serviant, sed ipsi elementis. Colunt enim astra, solem, lunam et sidera; hæc in firmamento: in inferioribus autem terram, aquam: in mari vero Neptunum: in inferis autem Plutonium: a parte creaturam mundanam colunt, præterito Creatore. Nam Judæi hoc modo sub elementis, Deo tamen serviebant, qui hæc ipsa mandata dederat. Observant enim neomenias, sabbata, peccatorum sacrificia. Initio mensis septimi tuba canere, quinto decimo autem die mensis septimi medullas palmarum et ramos ligni spinos, et ramos salicis circumferre, et in castris septem diebus habitare. Hæc ergo observantes, recte sub elementis dicuntur servisse: hæc enim ex elementis sunt. Christiani autem non sub elementis, sed supra elementa Deo serviant, ad Jerusalem caelestem properantes, in spiritu Deum adorant, non in visibilibus et mundanis, sed in animo Dei culturam habentes, invisibili invisibiliter servientes, sicut dicit Dominus in Evangelio, *Veniet hora, in qua veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate* (Joan. iv, 23). Hæc ergo veritas est, spiritum Deo servire, animo magis quam corpore: ut quia Deus spiritus est, spiritualiter excolatur. Ex hac parte Judæos sub elementis subjectos dicit fuisse, quia supra memoravi: ex alia autem parte, Legis spirituales fuisse rationem, qua et peccare prohibuit, et diligendum ex omni corde Dominum mandavit, et spem habere in Christo. Sed Apostolis prædicantibus hæc, magis defendebant quæ carnaliter data fuerant. Hæc Apostolus memorat ut obfuscat Judæos, qui obtractantes Legis spiritualis, visibilibus erant subjecti: et ut hæc vere, ad comparationem legis fidei, infirma ostenderet, etiam interposita persona hoc denotat, qui utique eorum amulus fuerat vehementer. Cognitio autem Christo, hæc contemni aestimavit, quia multum differt Gratia Dei per Christum a Lege factorum.

LXXXIII. — Si per Christum salus, et vera et perfecta cognitio: cur non ante venit, ut et anteriores nostri qui in ignorantia fuerunt, addiscerent veritatem? Denique post adventum Christi multi salvati sunt, magis quam prius. Unde et si ante venisset, multo plures salvati fuissent. Si ergo ita est, reprehensibile videtur.

Nulli misericordiam facienti calumniam fieri oportet. In potestate enim dantis est, quando vel quantum velit misereri. Exhortandus est enim hujusmodi et precibus provocandus, non contentione a bono opere revocandus. Forte non contradiceretur, si pro hac misericordia vicis illi aliqua redderetur. An quis medicum arguet qui medicamenta sua et officium suum gratis impendit? aut accusabitur tarditas ejus ab eis, a quibus non est requisitus? Hæc quidem diximus secundum rationem, sed Salvatoris bonitas ista non curat propter imbecillitatem humanam: suam enim sequitur naturam ad faciendam misericordiam. Idcirco tunc venit quando debuit venire, voluntatis suæ rationem seculus, non meritum nostrorum. Nam si merita perpendas, venire non debuit. Venit ergo quando et subveniri debere scivit, et gratum futurum beneficium. Si autem ei cui necessitas imminet ante subveniatur, erit quidem gratum; non tamen valde poterit scire quid sibi præstitum est: si autem in ipsa necessitate posito auxilium ferat, sciet quale beneficium consecutus sit. De tribulatione enim ereptus, majores gratias referet: quomodo si esurienti offeras panem; si autem offeras cum non esurit, non utique tam gratum erit. Idcirco recte factum est, ut non ante veniret Dominus. Primum enim dimisit genus hominum uti voluntate sua, non sine testimonio sui, quia ex ipsa mundi fabrica per annua munera, quæ elementorum ministerio humanis usibus exhiberi decre-

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. quinquagesima nona.

vit, intelligi et timere divinitatem suam voluit. Quippe eum etiam ex traduce primi hominis, deinde Enoch et Noe notitia ejus esset in terris. Sed cum languore quodam humani generis obsolescere cœpisset cognitio Dei inter homines, et mores immutarentur, cligere dignatus est Abraham, in quo forma esset renovata notitiæ Dei et morum. Et cum adhuc reverentia segnior esset, postea per Moysen Legem litteris dedit, quæ neque obsolesceret, et magis metum incuteret. Major enim timor est, ubi auctoritas manifesta est. Et quia acceptam Legem gentes spreverunt, non se subicientes ei, neque ii qui acceperunt servaverunt eam; motus Dominus misericordia, misit Filium suum, qui se pro illis offerens, mortem destruens, data omnibus remissione peccatorum, Deo Patri illos justificatos offerret. Non enim posset descendi ad inferos, nisi per mortem. Nec ordo enim nec ratio poscebat, eum qui mortuus non fuisset, intrare januas tartari. Nonne si quis vult in terra una barbaros decipere, immutat se in habitu illorum, ut putetur unus ex his, et sic explorat quomodo illos subvertat? Ita factum est et de diabolo: quoniam malo more hominem subverterat, ut in morte non remaneret, inventum est remedium, quomodo quos male tenebat amitteret, et subintraretur ei: et quem potabat se velut hominem occidisse, reperiret illum apud inferos Deum. Quo facto, reus inventus omnes quos tenebat amisit, et de cætero aperta est ad cœlum via. Ecce quantum profuit adventus Salvatoris, ut scientes homines de quo periculo liberati sunt, sine cessatione gratias illi referant. Sed forte e contra dicatur: Si multi ante Legem et post Legem peccatis pressi totos se carni dederunt, et digni fuerunt in tartaro remanere, sine dubio fuerunt qui devotione et Creatoris reverentia vitam suam natura lege frenarunt: numquid non etiam hi detenti sunt apud inferos, exuti hac vita? Si autem ante venisset post mortem Adæ, liberato Adam qui prior peccaverat, cæteris ad cœlum aperiret viam, ut qui bene vixerant, agnito Creatore defuncti reciperent in cœlum. Damnum ergo est, quia non ante venit Christus? Damnum esse manifestum est, sed quare justum an injustum sit. Solent enim damna justa esse, de quibus queri non liceat. Numquid fur deprehensus et juxta legem in quadruplum condemnatus, ausus est queri? Ac per hoc damnum quod genus hominum passum est, juste fictum est, unde et permissum est. Quare et Salvator inter ipsa primordia venire non debuit. Cum enim diabolus superbiret, homo factus a Deo positus est illi inimicus, ut auxilio Dei munitus, quia impar erat, resisteret ei accepto mandato. Diabolus autem solita subtilitate simulavit se ignorare quid præceptum esset a Deo, et invenit Evam instabilem: postea autem promittens illi, quod si interdictionem contigisset, præstaret illis divinitatem; circumvenit eos. Tunc diabolus superato homine triumphavit: hic victus genus suum subjecit peccato. Quoniam in-justum erat victori violenter auferre spolia, quia Deus quod facit juste facit. Præterea cum acerbe peccaverit homo assentiens ei, contra mandatum Creatoris, fieri se Deum; idololatriam admisit, per quod in Deum peccavit: ideoque non illi statim debuit subveniri; quippe cum nec penituerit, nec grata ei fuisset misericordia, si non scivisset quid mereretur. Quanquam enim omnia possit Deus, illud facit quod convenit rationi, ut irreprehensibilis perseveret.

(a) Si ei cui necessitas imminet, ante subveniatur, erit quidem gratus, non valde tamen poterit scire quid sibi præstitum est. Si autem in ipsa necesitate posito auxilium ferat, sciet quale beneficium consecutus est. De tribulatione enim ereptus plus gratias agit quomodo si esurienti offeras panem: si autem offeras non esurienti, quæ erit gratia? Ideo recto

factum est, ut non ante veniret Dominus. Primum enim dimisit genus humanum uti voluntate sua, non sine testimonio sui: quia ex ipsa fabrica mundi per annua munera, quæ elementorum ministerio humanis usibus exhiberi decrevit, cognosci et timeri divinitatem suam voluit. Postea vero cum obsolesceret notitia Dei in terris, et mores immutarentur, dignatus est visitare genus hominum, ut data Lege, vel reformata (erat enim in natura, sed negligi cœperat), et notitiam sui et Legis auctoritatem restauraret; ut recognito Deo, et revocata Lege timere inciperent: certi quia qui Legem dedit, judicaturus esset actus humanos. Et quia accepta Lege a peccatis se cohibere nequiverunt, cum possent, diu etiam per Prophetas admoniti: motus Deus misericordia misit Filium suum, qui se pro illis offerens, et mortem destruens, data illis remissione peccatorum, Deo Patri illos justificatos offerret: ut scientes de quo periculo sunt erepti, sine cessatione Deo gratias agant; ut etiam si usus exegerit sanguinem pro illo fundentes, nec sic se illi vicem reddere profiteantur. Quam gratum ergo et pretiosum beneficium existimant, quod nec morte compensari putant? Sed forte contra dicatur: Si multi ante Legem, et post Legem peccatis pressi totos se carni dederunt; sine dubio fuerunt aliqui, qui creatori Deo devoti a vitis se infranarent. Age, numquid hi expuncti a vita non in infernum descenderunt? Si autem ante, post mortem Adæ, Christus venisset; liberato Adam, qui peccato proprio tenebatur, a morte, cæteris ad cœlum iter fecerit credentibus, ut quia hic bene vixerant, grati Creatori et restauratori defuncti reciperent in cœlum. Damnum ergo est, quia non ante venit Christus. Damnum esse manifestum est. Sed quare an justum an injustum sit. Solent enim damna justa esse. Numquid fur reprehensus, cum in quadruplum juxta legem damnatur, non damnum patitur? Sed justum est, ac per hoc justum quod hominum genus passum est, juste provenit, ideo et permissum est. Quare et Salvator inter ipsa primordia venire non debuit. Cum enim diabolus superbiret, et homo a Deo factus positus est illi inimicus, ut auxiliis Dei munitus, quia impar erat viribus, resisteret illi accepto mandato cuius Dei imaginem in terris ad errorem auferendum, per id quod unus ab uno factus, ex quo cæteri, demonstraret. Diabolus autem solita subtilitate simulavit se ignorare quid præceptum fuisset a Deo, et invenit Evam instabilem, post autem promittens illis, quod si interdictionem degustassent, futuri essent dii; circumvenit eos. Sic diabolus devicto homine triumphavit, hic victus genus suum vendidit peccato. Non ergo justum erat victori statim auferre violenter spolia: quia quod facit Deus, juste facit. Præterea cum acerbe peccaverit homo; assentiens enim fieri se Deum, idololatriam admisit, hoc est in Deum peccavit: ideoque non illi statim debuit subveniri, qui nec penituit. Post autem justis multa mala intulit satanas: Job, Joseph, Jeremia, Isaiæ, Zachariæ, et cæteris Prophetis, et justis. Ideo commissus est Christus a Deo Patre suo qui illum vinceret, et se manifestaret, regnum ejus auferens ratione, non potestate; quanquam omnia possit Deus: sed illud facit quod congruit rationi, ut irreprehensibilis perseveret.

LXXXIV. — Quare lunæ cursum in ratione Paschæ custodientes, Paganos reprehendimus, quia dies lunares et motum custodiant?

Absit a Christianis ut sidera venerari dicantur, quibus indulta est spiritali cultura, ut despicientes quæ videntur, his quæ invisibilia et super cœlestia sunt, copulentur; et hæc omnia transcendant futuri cum Angelis Dei. Nam et siderum cultores aut cum ipsis erunt, aut infra ipsa. Quomodo enim fieri potest, ut aliquis super hæc sit quæ colit? Paganus itaque non computum lunæ observant; sed lunam ipsam velut deam venerantur. Et effectus curriculum ejus apprehendisse se arbitrant, quid certis diebus agendum, quidve cavendum sit, decernunt, imperio ejus quasi vitam et conversationem suam ordine quodam

¹ Ms. Colbert., *expuncti*.

(a) Quæstio eadem ex N. S. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. quinquagesima octava.

subicientes : quos, quia extra Dei ordinationem hæc ausi sunt usurpare, falli frequenter deprehendimus. Hæc enim luminaria in signa temporum Deus constituit. Unde et nos numerum lunæ custodimus, non illam ipsam excolumis; ut a quarta decima luna, quæ nobis secundum Legem prima est, rationem Paschæ observemus. Omnia enim plena Deus instituit : ideoque a quarta decima usque ad vigesimam primam, his septem diebus Pascha nobis celebrare concessum est, ut de his septem aliqui dies a parasceve usque ad resurrectionem Domini concludantur : ut neque tertia decima in passione sit, neque quarta decima in resurrectione, aut quinta decima : ne ante primam secundum nos lunam, passio Christi sit, neque resurrectio ejus non primo die quo ceptus mundus est. Omnia enim mundi tempora unius hebdomadæ curricula numerantur; quia his Deus mundi membra et ornamenta composuit. Sex enim diebus mundum aptavit, et septima cessavit, quam sabbatum appellavit. His enim septem diebus totius mundi ratio et numerus continetur. Semper enim in se redeuntes multiplicant numerum temporum. Post sabbatum enim a primo die repetit semper usque ad diem septimum, id est sabbatum : ut resurrectio Domini primo die inchoati mundi facta discatur; qui dies dominicus dicitur. Ipsum enim fecit Dominus unum cum vespere, et in septenarium numerum evolutus incipit iterum, ut sit post hebdomadam primus. Quod ita decretum ab initio est propter sacramentum incarnationis Domini, et passionis, et resurrectionis. In corpore enim Domini totus prope mundus resurrexit, et instauratus est. Absolutum est, non nos lunam colere; sed numerum, qui per lunæ cursum institutus est, custodire. Diabolus autem, qui est satanas, ut fallaciæ suæ auctoritatem aliquam possit adhibere, et mendacia sua commentitia veritate colorare, primo mense quo sacramenta dominica scilicet celebranda, quia non mediocri potentia est, Paganis quæ observarent instituit mysteria, ut animas eorum duabus ex causis in errore detineret : ut quia prevenit veritatem fallacia, melius quiddam fallacia videretur, quasi antiquitate præjudicans veritati. Et quia in primo mense, in quo æquinoctium habent Romani, sicut et nos (a), ea ipsa observatio ab his custoditur; ita ut etiam per sanguinem dicant expiationem fieri, sicut et nos per crucem : hæc versutia Paganos detinet in errore, ut pulent veritatem nostram imitationem potius videri quam veritatem, quasi per æmulationem superstitione quadam inventam. Nec enim verum potest, inquirunt, æstimari quod postea est inventum. Sed quia apud nos pro certo veritas est, et ab initio hæc est, virtutum atque prodigiorum signa perhibent testimonium, ut, teste virtute, diaboli improbitas innotescat. Quoniam enim sola est quæ facile suadeat, hæc contra versutiam et præventum diaboli posita est, ut simulationem ejus revelet. Nemo enim etiam inimicorum negare audeat illic esse veritatem, ubi virtus apparet.

LXXXV. — Quid est ut cum constet a David usque ad transmigrationem Babylonis decem et septem esse generationes; evangelista quatuordecim dicat (*Math.* 1, 17), prætermittis Ochozia, qui post Joram est filium Josaphat, et Joas filio Ochoziæ, et Amasia filio Joas?

Nihil Evangelistam quom sensum Legis secutum credibile videri debet. Ideoque non immerito hi ab Evangelista sublatis sunt de numero cæterorum. Sic enim horum continuavit impietas, ut malignum eorum nullum intervallum haberet. A Joram autem ceptum malignum, sic perambulavit usque ad Oziam filium Amasia, ut nullius lateris esset suffragium, quo ex parte merito patris aliquis horum remaneret in numero regum. Nam Joram maligne agens merito Josaphat præmissus in numero est; et Ozias merito

Joathan reservatus in numero est. Illorum autem trium continuata malignitas in Deum est. Salomon quoque merito patris remissus in regno est; et Roboam filius Salomonis maligne agens merito Asa relictus est in numero regum. Illi autem tres in medio malorum conclusi sunt maligne agentes, ideo erasi sunt. Pejus enim a perditione generis exemplum est, quando se jugiter malignitas pandit (a). Et ut proprie dicam, propterea quod ex iraduce eorum non est Joseph, prætermitti sunt. Ab Abraham enim horum generationem secutus est Evangelista, ex quibus originem trahit Joseph, cui desponsata est Maria, quæ genuit Christum.

LXXXVI. — Quid est quod probet Mariam matrem Domini ex tribu et semine esse David?

Idonei testis proferemus sermonem. Dicit enim Angelus ad Mariam inter cætera : *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* (*Luc.* 1, 32, 33). Quomodo diceretur ab idoneo teste pater ejus David, si non esset mater ejus Maria ex semine David?

LXXXVII. — Si unus est Deus, cur in tribus spes salutis est, et non in duobus aut quator, aut certe in ipso uno? et quare non est ab initio Trinitas predicata?

Nihil pene novum effectum est : sic enim Trinitas prædicatur, ut unus Deus credatur. Non ergo additum est aliquid, sed sacramentum Dei unius revelatum. Inter ipsa autem primordia manifestari non oportuit; quia prius prædicandum, et postea id quod prædicatum est, revolandum : ut scias Patrem esse, a quo cuncta sunt; Filium vero dici, per quem sunt omnia; Spiritum autem sanctum appellari, per quem omnia, quæ a Patre quidem, sed per Filium sunt, regenerantur ad fidem Dei unius. Ili ergo tres sunt quidem, sed una divinitas. Ratio igitur facit ut tres sint, non plures aut infra. Omnis enim numerus usque ad novem pervenit, quia tres dum invicem in se sunt, faciunt numero novem; quia in uno tres sunt, et tres sunt unum. Qui enim videt unum, videt tres, dum nihil differt alter ab altero. Tres ergo unum, et ter tres unum. Hæc enim in uno numero perfectio est, quantum ad numerum pertinet, quia de uno sunt omnia. Addito enim uno ex quo vel in quo tres qui numerantur novem, sicut decem vel viginti. Semper tamen usque ad novem venit, et unus additur, quia novem unum sunt, et plena perfectio sit unitatis.

(b) Unus quidem est Deus, sed non singularis est. Habet ex æternis in mysterio alterum qui sit cum altero. Et quoniam Deus pater in se habet alterum cum altero, sicut dixi, dignum fuit unum prius prædicare, non manifestato mysterio quod erat in ipso : quoniam caput Filii Pater est, et caput Spiritus sancti Filius, quia de ipso accepit : et sicut Pater misit Filium, ita et Filius misit Spiritum sanctum. Postquam autem cognitus est Deus ex quo sunt omnia, tunc scientibus se manifestavit Filium suum, quem ex æterno habuit apud se. Manifestatus autem Filius ostendit Patrem esse qui prius unus Deus prædicabatur esse. Quo cognitio palam fecit esse etiam Spiritum sanctum, qui tertius sit a Patre, secundus autem a Christo secundum numeri ordinationem; juxta substantiam autem non esse et non differre alterum ab altero : et hoc ex æternis fuisse in mysterio Dei, qui in Trinitate est adorandus. In eodem enim honore vult recipi, quod ex ipso est, in quo recipitur ipse a quo est. Dignum enim est, quia in ipso fuerunt et omnia per Filium facta, et per Spiritum sanctum illuminata, ut in Trinitate salus prædicetur, servato ordine personarum, unius divinitatis indiscreta adoretur potestas. Ut ergo tres sint non

(a) Loquitur perfide ac si alibi quam Romæ scribat : non ergo idem ipse est auctor questionis cxi apud Romanos 257/42.

(a) Reliquum docet in Mss. secundi generis.

(b) Questio eadem ex Mss. secundi generis, later post vulgatas ex Vetere Test. nova.

plus aut infra, ratio facit : quia omnis numerus usque ad tres pervenit. Tres enim quia invicem in se sunt, undique Trinitas annuntiat, quia in uno tres sunt, et tres unum sunt. Unum qui videt, videt tres, dum nihil differt alterum ab altero. Tres ergo unum, et unum tres. Hæc est Trinitas undique perfecta. Et hæc est Trinitas intelligentia, quæ tunc perfecta est, si unum dicantur.

LXXXVIII. — (a) Si major gratia, et manifestior intelligentia in Novo est quam in Vetere Testamento; quare Isaias propheta sedentem in throno majestatis vidit Dominum sabaoth, qui est Christus, juxta interpretationem Joannis evangelistæ? dixit enim inter cætera, *Hæc locutus est Isaias, quando vidit majestatem ejus, et locutus est de eo (Isai. vi, 1; Joan. xii, 41)*. In Novo autem Stephanus primus martyr stantem se vidisse dicit Jesum a dextris Dei (*Act. vii, 55*). Quid est istud ut hic subjectus videatur post triumphos, et illic quasi Dominus antequam vinceret?

Prout causa fecit ita et Dominus se ostendit. Prophetæ enim visus est quasi rex corripuens plebem : et hoc se ostendit quod erat, hoc est, sedentem. In pace enim erat causa divinitatis ejus. Stephano autem ut stans appareret, fecit calumnia Judæorum. In Stephano autem Salvatoris causa vim patiebatur. Ideo sedente iudice Deo, stans apparuit, quasi qui causam diceret : et quia bona causa ejus est, ad dexteram iudicis erat. Omnis qui causam dicit, stet necesse est.

LXXXIX. — Salvator inter cætera dicit de Spiritu sancto, quod *Veniens, inquit, ille arguet mundum de peccato, et de justitia, et de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me; de justitia vero, quia eo ad Patrem, et jam non videbitis me; de iudicio autem, quia princeps hujus mundi iudicatus est (Joan. xvi, 8)*. Causam quidem videtur dixisse arguendi mundi, sed indiget explanatione.

Cum Salvatori non crederent Judæi, neque mundana potestates; quia non solum hominibus se manifestari voluit, sed et principibus et potestatibus in cælestibus, sicut docet Apostolus in Epistola ad Ephesios (*Ephes. iii, 10*); post passionem suam vera se locutum Spiritum sanctum probaturum ostendit. Et hoc est arguere mundum, ostendere illi vera esse quæ credere noluit. Credere enim noluit a Deo venire Salvatore. Salvator autem servata justitia non trepidavit reverti ad eum qui se miserat : et per id quod regressus est, probavit se inde venisse. Quia nemo, inquit, *ascendit ad Deum, nisi qui descendit a Deo (Joan. iii, 13)*. Videntes ergo potestates ascendere eum, confusæ sunt, videntes verum esse quod velut falsum spreverant. Itaque ista justitia arguit eos, quæ justum probatum est, quia regressus est unde venerat. Sic autem arguit eos de peccato, quia non solum credere ei noluerunt, sed et occiderunt eum. De iudicio vero sic eos corripuit, dum ostendit principem mundi reum factum et comprehensum ab eo, cujus fidei non communicarunt. Videntes enim animas de inferis ire in cælos, cognoverunt adjudicatum esse principem hujus mundi, ut reus factus in causa Salvatoris, quæ tenebat, jure amitteret. Hæc quidem ascendente Salvatore visa sunt; sed superveniente in discipulos Spiritu sancto, palam aperteque manifesta sunt. Vera enim correctio tunc fuit, quando post passionem resurrectionemque ad testimonium Salvatoris publice a perfidia videbantur resurgentes mortui, claudi currentes, leprosi mundati, paralytici confirmati, cæci aspicere, surdi audire, muti eloqui, dæmoniacy purgari, infirmi recuperata sanitate gratias agere. Hoc modo Spiritus sanctus arguit mundum; quia in nomine Salvatoris, qui reprobatus est a mundo, omnium curationum virtutes operatus est.

(a) Hæc questio deest in Mss. secundi generis.

SANCT. AUGUST. III.

XC. — Si diabolus ipse est satanas, quid est ut inter cætera dicat ad Judæos Salvator, *Vos de patre diabolo estis, et concupiscientias patris vestri vultis facere. Ille homicida fuit ab initio, et in veritate non stetit; quia veritas non est in eo : cum loquitur mendacium, ex suis propriis loquitur; quia mendax est sicut et pater ejus (Joan. viii, 44)?*

Diabolus non speciale nomen est, sed commune cum cæteris. In quocumque enim opera diaboli fuerint inventa, sine dubio diabolus appellandus est. Operis enim nomen est, non naturæ. Itaque hoc in loco patrem Judæorum Cain significat, cujus imitatores volentes esse Judæi, Salvatore peremerunt. Hinc dicit eum, quia se parricidio maculavit, et reum fecit mortis, in veritate non stetit. Ab ipso enim forma data est fratricidii. Istum ipsum dicit, *cum loquitur mendacium, de suis propriis loqui, ut ostenderet unumquemque nonnisi propria voluntate peccare. Sed quia imitator diaboli est, adjecit, Quia mendax est, sicut et pater ejus*. Illic enim ut primum hominem morte condemnaret, simulavit se nescisse quid præceptum fuisset ei a Deo. Sic et Cain interrogatus finxit se nescire, ubi esset frater suus Abel, quem occiderat (*Gen. iv, 9*). Hoc ergo in loco diabolum Cain esse dixit; patrem autem ejus diabolum, cujus opera secutus est. Diaboli enim filius, diabolus est. Sed diabolus ille qui est satanas, patrem in malitia sua nullum habet. Ipse enim sibi in malo auctor est. Prior enim ipse peccavit, ac per hoc quicumque imitati illum fuerint, filii ejus dicuntur, et ille pater eorum. Etenim nos in fide patrem Abraham habemus, quia prior ipse credidit Deo : ac per hoc nomen ejus censemur. Fideles enim dicimur sicut et ille.

XCI. — Querendum quomodo contradicendum sit argumentis Photini dicentis, Christum ante Mariam non esse.

A Joanne prius quæramus Baptista, quem ipse Salvator testem suum esse professus est. Ait enim inter cætera de Domino, *Qui de sursum venit, super omnes est : qui autem de terra est, de terra loquitur. Qui vero de cælo venit, quod vidit et audivit, testificatur : et testimonium ejus nemo accipit (Joan. iii, 31, 32)*. Ecce Joannes omnes secum pariter ad comparationem Domini terrestres appellat : quia illum de cælis testatur venisse, cæteros vero omnes de terra esse, hoc est, de inferioribus. Et ipse Dominus inter cætera eadem loquitur, dicens : *Non enim descendit de cælo ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me, Patris (Id. vi, 38)*. Et iterum Dominus inter alia hoc sensu loquitur dicens : *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem. Ipse enim Pater diligit vos, quia vos me diligitis et creditis quia a Deo exivi. Exivi enim a Patre, et veni in hunc mundum : iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem*. Tunc videntes discipuli manifeste illum esse locutum, dicunt ei : *Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. Nunc scimus quoniam scis omnia, et non opus tibi est ut quis te interroget : in hoc credimus, quoniam a Deo existi (Id. xvi, 26-30)*. Hæc interpretatione non indigent. Quippe cum ista summa sit religionis nostræ, ut Christum ante carnem in cælis cum Deo fuisse credamus, ut Filium apud Patrem. Nam si propter justam conversationem et cælestem doctrinam de cælo et a Deo se dixit exiisse, et venisse in mundum, eadem debuerant dicere de se omnes Prophetæ et Apostoli. Et quia dixit, *Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem*; hoc forte dicatur significasse, quia doctrina quæ venerat a Deo, relicto mundo ad Deum est regressa? Aliud enim quod dicant non habent. Si enim de cælo venisse, et a Deo exiisse, et venisset in hunc mundum, ad virtutis et doctrinæ pertinere causam, non ad Salvatoris personam, cum dicit, *Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem*; illo utique redit unde venerat : sed videmus post abcessum Domini, et virtutem fuisse in mundo et doctrinam. Vides ergo non de virtute dictum esse

(Soicante-douze.) Google

a Domino et doctrina, sed specialiter de se Dominum locutum. Quod in virtutibus que in Christo operata est, dicit esse verba; hæc ipso virtus Deum Patrem suum appellat. Ecce incurrit quod times: quia si virtus Dei Filius Dei est, ipsa utique virtus Dei est, de qua dicit Apostolus, *Christum Dei Virtutem et Dei conspectum* (1 Cor. 1, 24): hæc exivit a Deo, et iterum ad eum regressa est. Itaque hæc ipsa Virtus que Christus est, in Spiritu Dei deumonia se testatur episcopo (Matth. 12, 28); qui Spiritus per Apostolos operatus est, ut scias Spiritum sanctum per quem Dominus operatus est, post obsecrationem Domini hoc in mundo per Apostolos operatum: ut plebes appareat Dominum de sua persona locutum, quia recto mundo regressus est ad Deum. Aut si putas virtutem tantum non esse Christum, quæ erunt virtutes et doni filii Dei: et ubi est illud quod legitur, *Unigenitus Filius Dei, qui est in sinu Patris* (Joan. 1, 18)? et iterum, *Sic enim, inquit, dilexit Deus mundum hunc, ut Filium suam unicum daret pro eo* (Id. 3, 16)? An inadvortis jam virtutem Dei, que corporaliter operata est in mundo, ipsam unam esse que et Dei Virtus dicitur et Filius. Et videmus quid crederent, aut em, Apostoli audientes a Domino, *Ecce iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem*: responderunt enim, *Ecce nunc possum loqueris, et proverbium nullum dicitis. Nunc scimus quis novus omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget: in hoc credimus, quoniam a Deo existi*. Nunc videamus si de virtutibus ambigebant discipuli, utrum a Deo existant, cum viderent Lazarum jam tertium quarta die resuscitatum (Id. 11, 44), cæco a multitudine oculos reformatos (Id. 12, 7), tactu limbricæ mulierem a probrum liberatam (Matth. 12, 20-22), aquæ naturam mutatam in vinum (Joan. 4, 9). At de persona Domini nemo plane dubitavit, vel de virtutibus: quippe cum dicerent illum alii esse Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex Prophetis (Matth. 17, 14). Nam cum lapidare vellent illum Judæi, respondit eis Jesus: *Multa opera bona ostendi vobis a Patre meo; propter quod coram opus lapidatis me?* Dixerunt ei Judæi: *Nos de bono opere non te lapidamus, sed propter blasphemiam; et quia cum sis homo, facis te Deum* (Joan. 8, 31-35). Si ergo Judæi quod Dei opera essent non ambigebant, Apostoli ambigebant? Quoniam ergo omnia dubitatio de Salvatoris persona erat (res enim inaudita, et que in sensum humanum non rueret, stuporem hominibus faciebat, cum audiebant dicentem illum se a Deo exisse, et proprium sibi patrem esse Deum); idcirco discipuli satis sibi esse factum confidentes manifestatione verborum Domini, dixerunt ad eum: *Nunc scimus quoniam novus omnia, et non est opus ut quis te interroget: in hoc credimus, quoniam a Deo existi*. Si enim non vere a Deo exivit, fides Apostolorum exinanitur: sed non potest, quia a Salvatore probata est. Respondit enim eis, *Modo credidistis*; id est, tanta signa videntes non credebatis. Itaque probatum est Apostolis Christum a Deo exisse et venisse, ut per hanc exitionem Filium istum Dei credere non esset ambiguum. Si enim nemo vidit Deum nisi qui est a Deo hic vidit Deum (Id. 6, 46), et si nemo novit Patrem nisi Filius (Matth. 11, 27); hoc est vere apud Deum Patrem fuisse, et ab eo exisse, et venisse. Nemo enim alius poterat a Deo exire, nisi hic qui in principio erat apud Deum (Joan. 1, 1); quia et nec quisquam alius sciebat, aut viderat Deum. Ideo non incredibile nobis est, verum Filium hunc Dei credere. Sicut dicit Joannes in Epistola prima, *Et simus, inquit, in vero Filio ejus Jesu Christo. Ille est verus Deus, et vita æterna* (1 Joan. 5, 20): et Apostolus, *Qui proprio, inquit, Filio non pepercit* (Rom. 8, 32): et Evangelista, *Quia proprium, ait, sibi patrem dicebat Deum* (Joan. 5, 18). Si verus ergo Filius Dei est Christus, quomodo homo tantum est? verus enim Filius non diceretur, nisi proprie ab eo esset genitus. Aut dicat Photinus, quare verus Filius Dei creditur, si non est verus? Aut quid opus erat hunc credere Filium Dei, si unus esset de cæteris

sanctis, qui filii Dei digni sunt appellari? Aut nunquid aliqua indignitas in hoc est, per quam Filii Dei sicut cæteri sunt, credi non possent: et incerto dicitur, et hic de quo incredulum videtur, credatur Filius esse Dei? Si enim potius cæteris est, quid opus est ut dicatur, *Credite Christum Filium Dei esse*, a unus esset de cæteris; nisi quia, ut abster de hoc creditur, præcipitur, quoniam de cæteris? Ut quia multi sunt qui filii Dei sanctitatis causa appellantur, hoc solus verus Filius Dei creditur, unde et unicus dicitur. Nam quis sanctorum assens fuerit Filium Dei se dicere, non decem et unicum, nisi Salvator omnium naturitatis suæ a Deo profectus? Quomodo autem poteretur se adorari, si nesciret se de Deo, cum scriptum sit, *Dominum Deum suum adorabis, et ipsi soli servies* (Deut. 10, 15)? Quippe cum Joannes angelum corripserit, eo quod adorare se vellet, dicens ei, *Ne feceris, quia consecratus sum tuis: Deum adora* (Apoc. 19, 10, et 22, 9). Et cum soli Deo servandum Scriptura testatur; Apostolus tamen, *Qui servit, inquit, Christo, placet Deo* (Rom. 14, 18). Quare? (quia unus enim Deus et Christus, Pater et Filius. Apostolus se Christi servum lateat, et dicit Corinthiis, *Nolite fieri servi hominum* (1 Cor. 7, 25). Et ad Galatas, *Paulus apostolus, non ab hominibus, neque per hominem; sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis* (Galat. 1, 1): ostendat aperte Christum Deum esse et hominem, ut apostolatam suam non ab homine esse, sed a Christo, juxta quod Deus est, et a Patre Deo esse demonstraret. Denique in subjectis ait: *Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici; sed per revelationem Jesu Christi* (Ibid., 1, 12). Quod tam apertum? Dei enim doctrinam non per hominem dicit se esse assecutum, sed ab ipso Deo edoctum. Nam nos Dei doctrinam per homines accipimus: Vas autem electionis nihil se probat ab Apostolis assecutum, hoc est, ab hominibus. Nam si, quia Dei doctrina est, ideo non per hominem discitur, quam laudem suam testatur Apostolus, si sic didicisset sicut cæteri Apostoli? Utique dicit, *Neque ego ab homine accepi illud, neque edoctus sum; sed per revelationem Jesu Christi?* Quis ambigat hoc loco Christum Deum significatum? Sed quid mirum, cum inter cætera dicat ad Romanos, *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus, benedictus in sæcula* (Rom. 15, 5)? Quid est, et ex quibus Christus secundum carnem? Non enim hoc diceret, nisi esset et secundum Deum; ut secundum carnem ex patribus, secundum divinitatem vero ex Deo Christus sit super omnia Deus. Sed forte ad Patris personam pertinere dicitur? Sed hoc loco nulla est paterna nominis mentio. Neque si de Christo dictum negatur, persona cui competat detur. Quare autem Christo non competat, cuius nomini cælestia, terrestria et inferna genua flectunt (Philipp. 2, 10)? hoc est, super omnia esse Deum. Præter hæc cum alia nulla sunt. Dicit nunc Photinus, si hæc homini genua flectunt: aut si Deus potentias illas cælestes et sanctos Angelos ut hominem adoret, decrevit. Sed absit, quia Deus nihil stultum decrevit; maxime cum non liceat, nisi Deum adorari; quanto magis in caelis? Rex enim adoratur in terris quasi vicarius Dei. Christus autem post vicariam impletam dispensationem adoratur in caelis et in terra. Legimus namque, quia *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14): hoc est, ministro Spiritu sancto incarnatum esse ex Maria hoc Verbum, in principio apud Deum fuisse, et Deum esse, hoc quoque Filium Dei appellari. Quomodo ergo non ante Mariam est quod in principio erat, et Deus erat? Etiam si obsecutus Deum hoc esse negas, Verbum tamen non negas: neque ignoras hoc Verbum Filium Dei appellari, et hoc apud Deum fuisse in principio. Quare ergo ratione post Mariam dicit esse, quod in principio legis fuisse? In Apocalypsi eam legimus de Christo, *Et nomen ejus est, Verbum Dei* (Apoc. 19, 15). Quod verbum multas habet inter-

¹ Ms. Colbert., verum.

relations. Nam nihil de Deo est quod non Deus licatur; sed propter auctoritatem unius Dei, quod de ipso natum est, Verbum appellavit: ut hac ratione lucti, qua scimus verba nostra non nisi ex nobis esse, Christum de Deo esse crederemus. Nec aliter quidem oportuit dici ut de ipso, et non extra eum crederetur. Nam similis modo et Virtus et Sapientia Dei vocatur, ut eadem ratione de ipso intelligatur. Si enim dixisset Deus et Deus; non illum de se esse significaret, sed deos fecerat deos, quod unitati adversum est. Hæc ratio in divinis Libris est, ut significatus Deus Christus, modum non excedat Dei unius. Quam utem illud tuum stultum est, Photine, quo sic distinguis in capite Evangelii Joannis, ne Verbum Deus licatur? Sic enim legis: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat. Verbum hoc in principio erat apud Deum.* Quid sibi vult hæc distinctio? quem indicat sensum? quam significat pietatis rationem, nisi solam adversus Dei Filium inimicitiam? Quæ enim significatio est pronuntiantis, *Et Verbum erat apud Deum, et Deus erat*? Hæc ergo lectis monstræ sapientia est, ut doceat quia est Deus? Quæ lingua est, quæ gens, quæ terra, quæ secta, quæ reget Deum esse? Et ut quid insinuat dicit, *Et Verbum erat apud Deum*: aut verbum hoc quid vult intelligi, nisi rationem ejus ostendat? Non enim propter Deum Evangelium scribitur, de quo nemo dubitat, sed propter Verbum de quo questiones fiunt. Mysterium enim Dei est, quod ideo creditur, quia non est miribus manifestum. Ideoque Scriptura contendit loquere quid sit Verbum, dicens: *Et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Istud et rationi convenit, et pronuntiatio integra est. Ostendit enim quia Verbum hoc, quod in principio apud Deum erat, et Deus erat, in sacramento mysterii æterni Dei quod ignotum erat a sæculis et generationibus, Deus Verbum apud Deum Patrem fuisse credatur. Et quia carnalibus in dubium venit, qui volunt Scripturam pro sensu suo loqui capacitate, fides posita est, quæ sensum Scripturæ secuta præmium mereatur. Salomoni cum sapientiam a Deo postulasset, responsum a Domino est: *Ecce dedi tibi, inquit, cor sapiens et prudens, quale non fuit ante te, et post te non exsurget vir similis tibi* (III Reg. iii, 12). Quid dicemus? Verum est quod promisit Deus? Ino verum est. Nemo ergo hominum similis erit Salomoni. Et quid videbitur de Christo, qui inter cætera, *Regina, inquit, Austri, venit ab ultimis terræ audire sapientiam Salomonis: et ecce plus Salomone hic* (Math. xii, 42)? Nunc elige qui credas, Photine, Deo an Christo, Patri an Filio? Si Patri credis, arguis Filium; si Filio credis, accusas Patrem. Si enim homo tantum est Christus, frustra se præpositi Salomoni contra promissum Dei; si autem intelligitur esse et Deus, digne se anteposuit Salomoni, et promissum incontaminatum est Dei, quia non exsurrexit homo similis Salomoni. Christus enim idcirco se potior ostendit, quia Deus est. O dementiam Photini, qui Christum ante Mariam fateri non vult, quem voce sua audit testantem quod ante Abraham sit! Cum enim de tempore agerent cum eo Judæi dicentes, *Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* respondit eis, *Amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum* (Joan. viii, 57, 58). Non dixit, melior sum: sed ad interrogata respondit, quia ante erat quam putabant Judæi. Maledictum plane. Legis Photinus evadere non potest, quia spem suam habet in Christo, quem tantum hominem dicit, cum legat, *Maledictus homo qui spem habet in homine* (Jerem. xvii, 5). Apostolus autem sciens Christum Deum, ideo et in præsentem et in futuro spem esse in eo ait, *Si in hac tantum vita, inquit, sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus* (I Cor. xv, 19). Non ergo homo tantum est, in quo spem habere docemur; quia vana spes in homine est. Hæc diximus pauca de multis: sufficeret enim, si bonæ mentis esset. Photino hoc solum quod postremum posuimus.

XVII. — Quomodo intelligitur quod dicit Salvator, *Pacem meam do vobis; pacem meam relinquo vobis: Non sicut hic mundus dat, ego do vobis* (Joan. xiv, 27)?

Qui pacem suscipit Salvatoris, inimicitiam contrahet mundi. Nisi enim discordaverit a diabolo, pacem non habebit cum Christo. Nemo enim potest duobus dominis servire (Math. vi, 24). Hic ergo a mundo discordat, qui legem Dei fideliter servat. Christi pacem munus, omnium adversariorum comprimit tela. Quis enim audeat adversus eum quem scit regis amicum? Aliter tamen mundus pacem dat, quam se Salvator dare promisit. Mundus enim aut metu dat pacem, aut prece. Salvator vero cum sit fortissimus omnium, nullum utique metuens, non rogatus dat pacem. Salvatoris ergo hæc pax est, quæ idcirco datur, ut munimentum sit contra hostes. Pax quidem uno nomine appellatur, sed longo intervallo discernitur, Dei et mundi. Hæc enim fragilis est, illa fortis; hæc carnea, illa spiritualis; hæc terrena, illa cælestis; hæc de necessitate est, illa de voluntate. Christus enim nullus egens pacem offert invalidis et inermibus, Dominus servus, bonus malis, Deus hominibus. Recte ergo ait, *Non sicut hic mundus dat, ego do vobis*: hoc enim dicens, intelligi voluit clementiam bonæ voluntatis suæ. Cum enim omnis idcirco det pacem ut proficiat sibi; hic, id est Salvator, ad hoc dat, ut prosit non sibi, sed eis quibus dat. Aliter ergo mundus dat pacem, quam dedit Salvator. Et mundi pax non docet bonam vitam, non suadet ad patientiam, non provocat ad justitiam, non hortatur ad misericordiam, non promittit æternam vitam. Quicumque enim acceperit pacem Christi, alienus erit a vitis hujus mundi, quæ militat adversus animam.

XVIII. — Quærendum au Spiritum sanctum habuerint Apostoli tempore illo quo fuerunt in terra cum Domino: quia inter multa dicit Evangelista, *Spiritus nondum erat datus, quia Jesus nondum fuerat honorificatus* (Joan. vii, 39); et alio in loco, *Si diligitis me, ait, præcepta mea servate, et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut vobiscum sit in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere; quia non videt nec cognoscit eum: vos videtis eum et cognoscitis; quia apud vos manet, et vobiscum est* (Id. xiv, 15-17). Quid est hoc? Negat datum Spiritum ante passionem: rogaturum autem se promittit Patrem, ut mittat eum. Item subjicit, quia cum ipsis erat, et manebat apud eos. Post resurrectionem autem legitur insufflasse et dixisse eis, *Accipite Spiritum sanctum* (Id. xx, 22). In Pentecoste autem descendisse legitur Spiritus sanctus in Apostolos (Act. ii, 1-4). Tantas video in hac causa perturbationes, ut quid tenendum sit nesciam.

In his omnibus quæ proposita sunt, non una est causa: Breviter enim singularum causarum significatae sunt formæ; quia unus quidem est Spiritus, sed dona habet multa. Cum ergo legitur Spiritus sanctus, intelligi debet et ejus officium, in quo sit significatus. Nam quia et cum eis erat, et venturus erat, non est falsum: sed si non istud ad personam trahas, sed ad naturam. Alterum enim se venturum a Patre promissit Christus; ut quia indifferens est eorum divinitas, in præsentia Christi non putetur absens Spiritus sanctus, et in adventu et in apparentia Spiritus sancti præsens æstimetur et Christus. Ideo cum venturum eum promittit, dicit, *Vos videtis eum, quia apud vos manebit, et vobiscum erit*: ut securi essent Apostoli, quia post ascensionem Domini non minorem aut degenerem ad tuitionem habituri essent pastorem aut regem. Nam non est dubium non datum esse credentibus Spiritum, nisi sicut Evangelista testatur, postquam deïcta morte resurgens clarificatus est Dominus. Ipsius enim triumphantis Domini verba sunt et dicentis, *Quia Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, quem accipituri estis non post multos hos dies* (Act. i, 5). hoc

tempore quo ascendere ad Patrem disposuit, interfatus videtur. Illud autem quod insubtilitate in discipulos Dominus legitur post dies paucos resurrectionis suæ, et dixisse, *Accipite Spiritum sanctum*, ecclesiastica potestas collata intelligitur esse. Quia enim omnia in traditione dominica per Spiritum sanctum aguntur, idcirco cum regula eis et forma traditur hujus disciplinæ, dicitur eis, *Accipite Spiritum sanctum*. Et quia vere ad jus ecclesiasticum pertinet, statim subiecti dicens, *Cujus tenueritis peccata, tenebuntur; et cuius remiseritis, remittentur ei* (Joan. xx, 23). Inspiratio ergo hæc, gratia quedam est quæ per traditionem infunditur ordinatis, per quam commendationes habeantur. Unde Apostolus dicit ad Timotheum, *Noli, inquit, negligere gratiam quæ est in te, quæ data est tibi per impositionem manuum presbyterii* (1 Tim. iv, 14). Semel ergo fieri oportuit, ut de cætero traditio ista non sine dono Spiritus sancti esse crederetur. Sicut enim in Salvatore forma data est visibiliter, ut post Baptismum Spiritus sanctus credentibus de cætero invisibiliter dari non ambigeretur: ita et in supra dicta causa forma data est in principio, ut ex eo traditioni ecclesiasticæ Spiritus sanctus infusus crederetur. Ut autem Apostoli præsentem Domino virtutes facerent, potestas data est, sicut et prius Prophetis. Trium ergo officiorum formæ doni Spiritus sancti in Apostolis sunt ostensæ. Quarum prima hæc est, quæ ad jus ecclesiasticum pertinet in regenerandis vel cæteris officis. Secunda, quæ in Pentecoste data est, quæ est generalis. Non solum enim in Apostolos, verum etiam in omnes decidit Spiritus sanctus credentes. Tertia forma est, quæ solis Apostolis concessa est in signis ac virtutibus faciendis, usque dum fidei semina jacerentur ad crementum. Semina enim fidei sunt virtutes per Apostolos factæ. Ipsi enim antistites positi sunt hujusmodi veritatis, qui per signa et prodigia non irrationabilem esse fidem nostram testarentur. Nulla enim probatio major est veritatis quam virtus. Hæc est enim quæ omnem terrenam philosophiam accusat, quia semper solis verbis studuit, non habens testimonium virtutis, quæ stabile esse quod verbis astructum erat, demonstraret. Igitur Spiritus sanctus generaliter semel datur omnibus credentibus, per quem filii Dei esse probentur, dum manet in eis. In signis vero et prodigiis faciendis, non manet in homine, sed vocatus advenit, aut suggerit necessaria, et recedit. Similiter et in traditione vel ordinatione deforis gratiam præstat, tuitionem etiam deferens devotis fidei.

(a) In his omnibus quæ proposita sunt, non una est causa. Breviter enim, etc. Nam non est dubium credentibus non datum esse Spiritum, nisi postquam devicta morte clarificatus est Dominus. Ante accensum enim Dominus formam discipulis dedit, quomodo accipere deberent baptizati Spiritum sanctum, quod nunc ab episcopis custoditur. Trium ergo officiorum formæ doni Spiritus sancti in Apostolis datae sunt. Prima est quæ generalis est, quæ in Pentecoste data est; non solum enim in Apostolos, verum etiam in omnes cecidit Spiritus sanctus credentes, ut loquerentur magna Dei lingua diversis unius gentis homines. Secunda forma specialis est. Non enim pertinet ad omnes credentes, sed ad episcopos tantum, ut baptizatis per manus impositionem dent Spiritum sanctum: quæ inter episcopos potest dici generalis. Tertia forma est, quæ solis Apostolis est concessa, in signis ac miraculis faciendis ad fidei incrementum. Semina enim sunt fidei virtutes per Apostolos factæ. Itaque per ordinem officiorum Spiritus sanctus Apostolis datus est, ut primum decideret in eos, sicut et in cæteros credentes, in Pentecoste. Deinde quasi primi sacerdotes, ut episcopi manus imponentes credentibus darent Spiritum sanctum. Nam prodigia ut fierent per Apostolos, temporis gratia est, non per-

(u) quæstio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. quadragesima secunda.

sonarum: sed beatificati sunt, quia eos tempus invenit, quo Dominus donum suum effudit super terram, ut potestatem acciperent ad exemplum credentium, per Spiritum sanctum faciendarum virtutum. Ut autem præsentem Domino missi demonia pellerent et virtutes cæteras facerent, Apostolis potestas data est, ut sine invocatione nominis imperarent demonibus, aut cæteris ægrorum passionibus, et salutis prouideretur effectus. Hac scilicet rationis potestate, quæ nisi sunt propheta, Elias et Eliseus, in virtutibus laudandis. Denique dicit Salvator discipulis suis, *Amen, amen dico vobis; si quid petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis: nequemodis non petistis quidquam in nomine meo; petite, et accipietis* (Joan. xvi, 23, 24). Quoniam ergo sine invocatione nominis fecerunt virtutes Apostoli, sicut supra memoravi, non tamen omnino sine nominis potestate. Per id enim quod ab ipso missi erant, qui demonibus et passionibus terrori erat, ipso metu lugabantur demonia, et infirmitates curabantur. Itaque nomen Domini tacite operabatur. Denique apostolus Petrus dicit Judæis inter cætera. *In nomine Jesu Christi Nazareni, quem vos abnegastis et crucifixistis, hic astat sanus coram vobis* (Act. iii, 16): nec quidem aliud nomen datum est sub cruce, in quo oporteat salvos fieri.

XCIV (a). — Querendum est, si Judas Scariothes proditor Domini, ante passionem Salvatoris laqueo vitam finivit.

Tradito Salvatore, et illucescente parasceve, omnes principes sacerdotum et Scribae et seniores convenerunt in domum Caiaphæ pontificis, qui per lucem sciebant esse Jesum, ut audirent eum. Hoc Mathæus et Marcus evangelistæ testantur, et nullum ex his ante perfectum impium opus a domo præsidis accessisse, quippe cum omnis instantia eorum et devotio ad agendum Pascha mors esset Salvatoris. Occupatus ergo eis ad necem Domini a mane usque ad horam nonam, quo modo Judas eis retulisse pretium sanguinis, quod acceperat, ante crucem Domini probatur, et dixisse illis in templo, *Peccavi, quod tradiderim sanguinem justum* (Matth. xxvii, 1-5)? cum consistit utique omnes principes et seniores ante passionem Domini non fuisse in templo. Quippe cum etiam in cruce posito insultarent ei (*Ibid.*, 41). Non enim tude potest probari, quia ante passionem relatam est, cum sint multa, quæ cum ante facta probantur, novissima ordinantur: et iterum, quando locus admittit, ut quod post factum est, anteponatur. Nam manifestam utique est quinquagesimum annum anteriorem esse quam tertium. Sic ergo aliquando evenit, ut anticipentur quæ posteriora sunt. Unde et Maria cum post resurrectionem fratris sui Lazari, ante sex dies Paschæ in creta unguento pedes Domini unxit et probetur, propter significationem ejus anticipatum est ab evangelista, dicente inter cætera, *Maria autem erat, inquit, quæ unxit Dominum unguento* (Joan. xi, 2). Hoc refert antiquum Lazarus moreretur: quod nisi postea factum inveniremus, nesciremus quo tempore factum esset. Sed ne forte post nonam horam factum sit, ut videns impius et crudelissimus Judas occisum Salvatorem, et ob hoc velum templi scissum, terram tremuisse, saxa fissa, elementa conterrita, ipso metu correptus doluerit, non nescius justum se tradidisse, in cuius passione sic indignatus sit iudex Deus. Sed et post horam nonam occupati erant, sicut æstimo, seniores et principes sacerdotum. Vespere enim eadem die Pascha acturi erant; sabbato autem nimis portare non licebat secundum Legem: ac per hoc improbabile est apud me, quo die, imo quo tempore laqueo vitam finivit Judas Scariothes.

XCv. — Unde ora sit observatio Pentecostes, vel qua ratione?

Non est ambiguum cuncta religionis nostræ veteri¹

¹ Vero, juxta Er. Lugd. Ven. Lov. M.

(a) Hæc quæstio docet in Mss. secundi generis.

testimonio roborari, et Legis veteris prerogativa signari. Omnia enim præterita Legis veteris, in figura fidei nostræ futura gesta et designata noscuntur, ut verum nos tenere non ambigeremus, quando ea quæ nunc et audimus et credimus, ante sæcula prædestinata videmus, non solum vocibus, verum etiam signorum virtutibus commendata. Sed nunc illud est, si eodem modo ut designata sunt, a nobis intelligantur, ut dies Pentecostes, unde et qua ratione tractus sit congrue dignoscamus. Scripturæ enim dominicæ sensus suos sollicitis et devotis aperiant, negligentibus claudunt. Nec enim par erat, ut res quæ meritis ac dignis reservatæ sunt, passim ab omnibus viderentur. Pentecostes ergo, qui quinquagesimus a Pascha computatur dies, hanc habet rationem, ut sicut post hebdomadam dominicus dies primus est, in quo adimpletum est Paschæ mysterium in redemptionem salutis humanæ; quia semper post curricula dierum septem, ad primum reverti necesse est, ut ostendatur aetatem mundi septenario numero consummari, et ad requiem pervenire: ita et post hebdomadas septem, primus dies est Pentecostes. Denique nunquam alio die quam die dominico Pentecostes est, ut totum quod ad salutem humanam proficit, dominico die et inchoatum et adimpletum noscatur. Dominico enim die factus est mundus, et post lapsum rursus dominico die reformatus; cujus reformationis figura data est primum in circumcissione, in qua futuræ fidei signum fuit. Post hebdomadam enim, qui octavus est, primus est in mysterio. Hæc est enim dies, quam fecit Dominus. Unum eum diem fecit, ex quo ceteri curricula sortirentur. Ac per hoc ipso die resurrexit quem fecit, et secundum numerum supra dicte rationis, ipso die et in monte Sina Legem dedit per famulum suum Moysen: ut sicut agnus figura passionis Domini fuit in sacramento Paschæ; ita et legislatio, evangelicæ prædicationis: quia eodem die, id est Pentecoste. Lex data est, quo et Spiritus sanctus decidit in discipulos, ut auctoritatem caperent, ac scirent evangelicum jus prædicare. Quod factum duplici testimonio confirmatur, quia et prædestinatum ostenditur, et manifesta Spiritus sancti infusione divinum et supercœleste probatur ad legi nostræ testimonium perhibendum. Cum enim incognitis sibi imperiti diversis linguis magna Dei loquuntur, divinitus se inspiratos ostendunt. Filiis ergo Israel tertio die mensis tertii data est Lex per Moysen, sicut in libro Exodi continetur (*Exod. xix, 16*), qui dies a quarta decima mensis primi, quo die factum est Pascha in Ægypto (*Id. xii, 18*), quinquagesimus est, hoc est Pentecoste. Unde factum est, ut ad legem fidei prædicandam in Pentecoste Spiritus sanctus descenderet in Apostolos (*Act. ii, 4-4*), ut gesta veterum, futurorum imagines haberentur, ad securitatem fidei nostræ: quia falsum videri non potest quod ab initio prædicatum est. Ideo remissionis et reformationis tempus in quinquagesimo psalmo describitur, ut eadem providentia quinquagesimi diei, quæ et primi est, sciretur. Hinc factum est ut et manna primo die, qui est dominicus, e cœlo daretur populo Judæorum, quod ita esse sex dierum continuatio probat, quibus collegerunt, et septimo die, id est sabbato quieverunt (*Exod. xvi, 22, 23*). Manna autem typus est escæ spiritualis, quæ resurrectione Domini veritas facta est in Eucharistiæ mysterio. Omnia itaque gesta sunt, ut ad causam primæ resurrectionis incolumia revertantur, et non gloriæ satanas, sed hebetat, qui hominem falsa spe deiecit, ne in hoc maneret quod factum est per Christum Dominum (a). Nunc superest ut probemus, si ita intelligenda sunt quæ diximus, ut supra memoravimus. Mensis primus quo Pascha quarta decima die celebratum est in Ægypto, hæc dies quarta feria fuit. Unde et Lex quarta feria data est. Quod hinc datur intelligi, quia quinto decimo die mensis secundi profectiois filio-

rum Israel sabbatum videtur fuisse: ideoque non in die grex illis missus est coturnicum, sed vespere. Mane autem manna pluit de cœlo (*Exod. xvi, 13, 14*), id est die dominico, qui primus post hebdomadam in repetitione invenitur. Denique sex diebus continuis manna collegerunt, septimo autem die, qui est sabbatum, quieverunt. Ab hoc ergo die usque ad tertii mensis diem tertium quo Lex data est, quære et invenies quartam feriam fuisse quando Lex data est. Sunt enim a quinto decimo die mensis secundi, quando sabbatum fuit, usque ad tertii mensis tertium diem quo Lex data est, dies decem et novem. Tene ergo hos decem et novem, et redi super quintum decimum diem secundi mensis, quo sabbatum fuit, qui a primo computatur quartus decimus; et perveni usque ad diem primum secundi mensis, et habebis alios quatuordecim; quos superjunge ad decem et novem supra memoratos, et invenies primum diem mensis secundi sabbatum fuisse. Superadde adhuc ad caput primi mensis dies septem et decem, quia primi mensis tredecim dies retrahendi sunt, qui ante Pascha fuerunt: quarta decima enim die primi mensis Pascha factum est. Retractis ergo tredecim, et additis septem et decem, invenies quarta decima mensis primi quartam feriam fuisse. Et ne legendi fastidium patiaris, aut quæstionis singula membra curiose inspirare, do compendium, ut et de numero dierum quot a Pascha usque ad datam Legem sunt, certus sis, et ab ipso facilius discas, quanta feria factum est Pascha. Tertio die post secundum mensem Lex data est. Sunt ergo menses duo et dies tres. Retrahe ergo de his tredecim dies qui ante Pascha fuerunt, et reliqui erunt dies quinquaginta. Quoniam autem quarta feria data est Lex, hinc facile videtur. Manna prima feria datum est, quia continuis sex diebus collegerunt, quæ prima feria sexto decimo die fuit mensis secundi. Ab hac itaque prima feria usque ad octavam decimum diem, quo Lex data est, quartam feriam invenies. A feria vero quarta, sive ante sive retro computes in quinquagesimum diem, quarta feria est: ideoque quia quarta feria Pascha egerunt in Ægypto Judæi, et quarta feria Legem acceperunt: quinta autem feria profecti sunt de Ægypto. Igitur dedicatio Legis est Pentecoste.

XCVI. — Querendum si Pascha transitus interpretetur, sicut Græcis videtur.

Apostolus falli non potuit, qui ait, *Pascha nostrum immolatus est Christus* (*I Cor. v, 7*). Quod non suum utique, sed Legis est verbum, dicente Moysæ, *Et erit cum dicent vobis filii vestri, Quæ est desertio hæc? Et dicetis, Immolatio hæc Pascha Domini est* (*Exod. xii, 26, 27*). Quid amplius est necessarium ad testimonium? Lex loquitur; Apostolus probat: hoc superest, ut contradictor abjiciatur ut pervicax. Manifestum est enim transitum post Pascha fuisse. De sanguine enim immolati agni super postes ostii et super lincem posuerunt, ut transiens nocte angelus non periret domum, in qua signum sanguinis esset. Sanguis igitur salutem præstitit, non transitus: quia ut transitus non noceret, obstitit sanguis.

XCVII. — Qua ratione responderi possit Arii impie tati simplicitate ex Lege?

Si rationi fides commodetur, ipsa nominum ratio Patris et Filii ostendit imitatum. Si quæris, quomodo? Non enim verus Dei Filius diceretur, nisi exstitisset de substantia Dei Patris. Nec enim pateretur veritas et justitia Dei verum dicere Filium, si de ipso non esset. Non est enim verus Dei Filius, si de ipso non est. Sed Scriptura dicit, Verus est: ergo de ipso est. Qui enim negat de Deo natum Christum, Scripturæ calumniam facit, quæ ideo illum dicit verum Dei Filium, ut significet de Deo hunc natum. Si enim non est de Deo, et verus Filius Dei dicitur, fallax est Scriptura. Quod si Scriptura non fallit; qui Christum non fatetur exstitisse de Deo, et Scripturam evacuat, et Christum negat verum Filium Dei. Non enim voluntas verum Filium facit, sed nativitas. Sed poten-

(a) reliquum deest in Mss. secundi generis.

tize, inquit, Dei hoc subest, ut falsa faciat vera. Imo potentia Dei hæc est, unde et omni laude dignus est, quia verum apud illum verum est, et falsum falsum est. Nam istud mendacis est, ut falsum dicat verum; quod Deo non competit. Nam omnia quidem potest Deus, sed non facit nisi quod conveniat veritati ejus ac justitie. Manifestum igitur est idcirco verum dici Filium Dei Christum, ut proprius, id est, de substantia ejus natus intelligatur. Unde inquit Apostolus: *Qui proprio Filio suo non peperit* (Rom. viii, 32); et in alia Epistola: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se parem Deo* (Philipp. ii, 6). Si ergo non rapinam arbitratus est, dicens se parem Deo, verum se Filium Dei demonstravit. Deo enim par esse non poterat, nisi esset de ipso. Pares enim hi sunt, qui aut ambo veri sunt, aut ambo falsi. Nec enim paritatem recipit captum et æternum, aut unitatem. Unum enim se esse dicendo Christus cum Patre, parem se Deo facit. *Non solum enim, inquit, solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo* (Joan. v, 18), hoc est, parem. Non manifestum est æqualitatem hæc de proprietate nativitate descendere? Proprium enim se, id est verum dicens Dei Filium, æqualem se faciebat Deo. Hinc est unde dicit: *Qui videt me, videt et Patrem meum* (Id. xiv, 9). Per illud enim quod consubstantivi sunt, qui unum videt, ambo videt. *Sicut enim habet Pater vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso* (Id. v, 26); hoc est, æqualem sibi genuit Filium Patrem; et omnia quæ Patris sunt, Filii sunt; et quæ sunt Filii, Patris sunt (Id. xvii, 10); et nemo potest quidquam rapere de manu Patris, neque de manu Filii (Id. x, 29). Et subjecit, *Ego et Pater unum sumus* (Ibid. 30); et, *Verba quæ, inquit, loquor vobis, a meipso non loquor: Pater autem manens in me, ipse loquitur; et opera quæ facio, ipse facit. Credite mihi, quod ego in Patre, et Pater in me est; alioquin vel propter opera ipsa credite* (Id. xiv, 10-12). Quia enim generatio a semetipso non est, sed ab eo qui genuit, idcirco quidquid facit, factum dicit Patris: ut per hæc omnia illud firmetur, quia ideo verus dicitur Filius Dei Christus, ut de ipso natus credatur (a), ne et substantia ejus extra unius Dei naturam existimaretur. Humilitas ergo ejus maxima exaltatio est. Cum enim videtur se subiectione dicens, *Verba quæ loquor vobis, a meipso non loquor: Pater enim manens in me, ipse loquitur; et opera quæ ego facio, ipse facit*: probat se originem a Deo habere, et virtutem ejus se esse ostendit, dum non quod est, a semetipso esse dicit, sed ab ipso. Per hoc enim commendatur Christus, non inclinatur. Qui enim a se loquitur, verus Filius non est. Vides ergo quia Ariani inde male intelligunt Christum, unde bene intelligendus est; et inde illum improbant et falsum dicunt, unde verus Dei esse Filius approbatur: nam clarificandum se a Patre postulat, et clarificare se Patrem quem petit, promittit; et ubi se humiliare videtur, exaltat. Pater enim enim testimonium dat Filio suo, laudem suam testatur; Filius vero cum prædicat Patrem, gloriam suam manifestat. Magnificentia enim et nobilitas Patris, generositas est veri Filii. Ideo quidquid Patris dicitur esse, est et Filii sine dubio; et quod Filii dicitur esse, est et Patris. Nam qui Spiritus dicitur Dei, idem Spiritus dicitur et Christi. Ecclesia dicitur Dei, dicitur et Christi. Adoratur Deus, adoratur et Christus. Servitur Deo, servitur et Christo. Sancti dicuntur sacerdotes Dei, dicuntur et sacerdotes Christi. Templum civitatis sanctæ dicitur Dei, similiter et Christi. Lumine Dei illustrari dicitur civitas sancta, eodem modo et Christi. Sedes Dei est, nec non et Christi. Index Deus est, est et Christus: quia Isaias propheta in throno majestatis Christum videt sedentem Dominum sabbath (Isai. vi,

1), quod Ariani non negant. De Deo Patre legitur, quod *Rex regum sit et Dominus domorum* (I Tim. vi, 15); eadem et de Christo Filio Dei vero (Apoc. xvi, 14; xix, 16). Sic ubique divinitate exæquantur Pater et Filius, ut unius Dei modum non egrediatur numerus personarum. Inter Patrem autem et Filium nihil interest, nisi hoc solum, quia Pater ingenuitus est, Filius vero genitus: id est, Pater a nullo est, Filius autem de Patre; quod quidem sublime est in Filio. Hinc enim addiscitur nobilitatis ejus æternitas, et quia verus Filius est veri Patris. Unde est enim illud quod legitur in Genesi dicente Deo, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. i, 26)? Itaque si imago eorum et similitudo una est, quomodo non unum sunt et natura? In spiritualibus enim ubi atque non sunt figure, simile non erit aliquid nisi per substantiam, ut ubi duorum imago una est, quomodo non eorum una erit substantia? Idcirco enim imaginem eorum et similitudinem unam esse legimus, ut eorum unum nihil differre ab altero crederemus, hoc est, verum Dei Filium esse Christum, quia non est dispar a generante nativitas. Denique Judæi intelligentes, quia proprium sibi Patrem dicebat Deum, dicunt ad Pilatum, *Nos Legem habemus, et secundum Legem debet mori, quia Filium Dei se fecit* (Joan. xix, 7). Judæi intellexerunt, et Christiani se dicunt non intelligere? qui non credebant, intelligebant; et qui se dicunt credere, faciunt ne intelligant? Vel hoc saltem admittent, quod propheta Isaias, ut Christum non a semetipso quidem, sed de Deo Deum esse significaret, inter cætera ait: *Post te sequentur alligati vinculis, et adorabunt te, et in te deprecabuntur; quoniam in te est Deus, et non est Deus præter te. Tu enim es Deus, et nesciebamus; Deus Israel salvator* (Isai. xlv, 14, 15). Quantum ad bonam mentem pertinet, hæc manifesti sunt. His enim et Pater in Filio esse probatur; et Filius Deus ejusdem substantiæ cujus Pater est, significatur. In quo enim Deus est, et præter ipsum Deus non est, et ipse Deus est; quid aliud poterit esse dici, quam hoc quod est Pater Deus, et hoc differre in aliquo? Hoc est enim duos esse unum. In ipso enim Deus est, quia quamvis Deus sit, non tamen ex se Deus est. Est enim a Patre, quia Filius est. Præter ipsum autem non est Deus, quia unicus Pater Filius est. Ipse autem est Deus, quia una atque eadem substantia Dei et Christi est. Nihil igitur ambiguitatis relinquatur, ut Patris et Filii una esse credatur substantia. Verus enim Filius et veri Patris est. Tale enim etiam illud Jeremie prophete est: dicit enim inter alia: *Hic Deus noster, et non æstimabitur alter ad eum. Hic æstimavit omnem viam scientiæ; et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto sibi. Rogi hæc in terris vivas est, et inter homines versatus est* (Jeruch. iii, 23-28). Numquid de degere potest dici, ad quem alius non potest æstimari; aut alius Deus quam Pater est, poterit dici, ut Deo præficiat ad injuriam Patris? Si enim æstimari ad eum alter Deus non potest, et absque Deo Patre est; videte an debeat dici id quod sequitur: periculosum est enim. Major enim Patre dicitur. Putantes enim se Deo Patri deferre, si ab eo Filium se regent, derogant ei; ut quem minorem voluit facere, impii obsecant mente, præponant eum illi cujus auctoritati inclinandum hunc putant. Scriptura autem et nihil Filium a Patre differre doceret (differret autem si non esset verus), alium nullum dicit æstimandum ad eum; quia nulla alia substantia poterit similis reperiri substantiæ Dei, quæ est et Christi. Aliter siquidem Christum de Deo esse docere non poterat, quam ut nullum diceret alium æstimandum ad eum. Sciens enim Deo Patri nullo modo dici posse subjectum Filium ejus, ut hiæ parvi esse ostenderet, *Non æstimabitur, inquit, alter ad eum*: quia Patri Deo, quoniam Deus est, æqualis est; verus enim ejus Filius est. Igitur propheta ait, *Hic est Deus noster*; hoc est, Deus Israel. Si hic est, ipse est Deus unus. De isto enim dicit Scriptura, *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est* (Deut. vi, 4); et certe non est hic Pater, sed

¹ In Mss. secundi generis interponuntur hoc loco ea quæ habet post istam questionem.

² Mss. Colbert., *Deus, similiter et Christus.*

(a) Reliqua desunt in Mss. secundi generis.

est Filius ejus. Vides ergo non præjudicare uni Deo personam Filii, si et ipse unus Deus dicatur: quippe cum hoc Scriptura testetur. Unde hoc, nisi quia unum sunt Pater et Filius, quia non personis significatur unitas, sed natura: aut non substantia duo sunt, sed unum; nec duo divinitate, sed unus Deus: ut sive loquatur Pater sive loquatur Filius, unus Deus locutus dicatur? Nam si ipse Dominus inter cætera de mare et femina, *Jam nati sunt, inquit, duo, sed una caro* (Marc. x, 8); quanto magis Pater et Filius non duo dii sunt, sed una substantia? Ut autem duo dicantur Pater et Filius, causa est nativitas: ne autem iterum duo dii sint, causa est unitas divinitatis. Qua tamen hebetudine Christum creatum, id est factum prædicant, cum legatur nihil Deum sine Christo fecisse (Joan. 1, 3)? Si ergo sine illo nihil factum est, non erit ipse factura. Si enim factura est, factum est aliquid sine ipso. Sed absit; quia nihil sine illo. Natus enim de Deo non esse cœpit, sed semper existit. Nativitas enim nihil est aliud quam exitio: exitio autem manifestatio est. Itaque non factus, sed editus est. Ut enim Christus de essentia Dei exiisse vel processisse significaretur, exitio ejus nativitas appellata est: ut quia non dispar est a genitore nativitas, consubstantivus esse Deo Christus non ambigeretur; et mens illa quæ ait, Erat quando non erat, damnaretur. Quia non potest aliquando non fuisse, qui ut apud Deum semper fuisse significaretur, de Deo legitur processisse. Nemo enim de Deo processit ubi non fuit. Solent quippe Ariani sic interpretari de Filio Dei dicentes, Ideo verus Dei Filius Christus dicitur, quia sic illum fecit ut verus sit. Quasi sit aliquid falsum quod faciat Deus. Et illa omnia quæ supra diximus de unitate Patris et Filii, quid erunt, cum sic roborata sint et firmata? Si hic aliter sentiendum putatur, multa poterint divinis solidata oraculis unius convelli generis testimonio? Amputandum est tamen, ne sibi vel de eo ipso blandiatur iniquitas. Igitur sic, inquit, illum fecit ut verus sit, ut voluntas cesserit pro nativitate, et factura pro generatione. Tantum enim dandum est, inquit, potentia Dei, ut possit facere quæ non sunt, tanquam quæ sunt. Quoniam ergo hæc astutia calliditate nituntur contra Filium Dei, ex iis ipsis de quibus præsumunt, quia in reliquis sunt convicti, respondendum est eis, ut in tota summa convicti appareant. Propositio enim hæc quantum ad sensum pertinet, nullius momenti est: quantum autem ad verba, caliginem facit ne cito appareat. Sic est enim ac si Ægyptius positus in obscuro; quia causa mala bono sensu defendi non potest. Ad impietatem ergo defendendam sacrilegis verbis utuntur. Si itaque hæc est potentia Dei, ut verum faceret Christum esse Filium sibi, cum de se ipso non esset natus; ergo talem illum fecit qualis ipse est, ut hoc præstitisset factura, quod datura erat generatio. Si ergo nihil interesse dicitis inter Deum et Christum, poterit forte dubitari¹, quia non hoc malitiose a vobis asseritur, ut quod in voce dicitur, hoc sit et in sensu: ut quia verus dicitur Filius, verus sentiat, per id quod ipsius substantia est cum Patre, licet non per generationem, sed per facturam: quia totum potest Deus, sicut dicitis, ut factum sic sit quasi infectum. Si autem rationis lineam sequentes, non posse dicitis, quod initio continetur, æquale esse et consubstantivum cum eo quod æternum est, revelatis solum malitia vestra: quia ut sensum verbi eludatis, falsa voce Christum verum esse Filium Dei dicitis, negantes et quia æqualis est Deo Patri. Non enim verus est si inæqualis. Numquid poterit verus dici Filius, si non verus dicatur et Pater? Si enim verus est Filius, erit verus et Pater: quam veritatem æqualitas probat. Quod si dispare sunt, neuter eorum verus est. Sed quoniam Scripturam testimonium irritum fieri non potest, quo Christus verus Dei Filius approbatur; de Deo Patre natus credendus est: quia ut veritas hæc firmaretur, et par Deo et æqualis legitur. At tu qui potentiam Dei inæstimabilem præ-

dicat, ais, Deus generare non potest, quia simplex natura est: per quod etiam ipsi Deo Patri contumeliam facis. Mendaciam enim istum dicit, ut Filium quem ille suum et verum asserit, deneges; et tuam hypocritisim delegas, quia falso potentem Deum prædicas. Si enim potentiam Dei in id quod verum ex falso factum asseris, prædicas, ut quod verum est illudas, quanto magis hoc amplecti deberes, si bona mentis esses, per quod verum quod dicitur, verum probatur, et testimonium quod Deus Pater de Filio suo dedit, verum firmaretur? Nam Dominus ait, *Apud Deum autem, inquit, omnia possibilea* (Math. xix, 26): ut quidquid hominibus impossibile videtur, Deo possibile sit. Nam si ratio carnis res; iterum, nec Virgo peperit, nec Jonas in ventre ceti vixit (Joan. 11, 1), nec mortui resurgent, nec Deus Filium genuit, quia simplex natura non potest generare, quia nihil sine commixtione generatur in hoc mundo. Hæc omnia aut simul credenda sunt, aut simul refellenda. Si enim ratio mundi tenenda est, in his omnibus debet auctoritatem habere. Quod si aliqua ratio spiritualium est, carnalis dicendus est, quod quidam ratione infectus, negat aliter quid fieri quam novit. Aliud iterum assolent sua tergiversatione proponere. Aiunt enim, Utrum voluntate Pater genuit Filium, an non? ut cum audiunt, utique quod voluntate, statim ut inimici Dei Filii respondeant, Ergo voluntas ante Filium est; ut ex hoc non æternus appareat, cum non utique per nativitatem initium acceperit, sed existit. Et tamen si hoc putant, non solum ante Filium erit voluntas, sed et ante Patrem; quia causa generationis Pater et Filius est. Infidelitas carnales sensus sequitur in omnibus. Sic enim inducit causam Dei quasi hominis, ut ante deliberaverit et excogitaverit ut generaret, quasi infirmitati subjectus; cum in Deo neque generatio sine voluntate fuerit, neque voluntas sine generatione. Ipsa enim voluntas, generatio est. Nam utique commune dictum est, Fecit Deus, fecit homo: sed aliter facit Deus, aliter facit homo: ita et in cæteris causis. Sic enim de Deo dicendum est, ut dignum est ei. Solent etiam ipsi de Deo Patre aliam facere questionem, dicentes, Accessit illi et generaret, aut ejus natura est, ut semper generet? Quod ideo afferunt¹, ut et Deum mendacem asserant, qui se Christum generasse testatur, et Christum non verum, sed adoptivum faciant. Si enim generavit, inquit, semper debet generare; ut quia non semper generat, nec Christum genuisse credatur: quasi mundum negetur fecisse, quia alios non facit. Quæ irreverentia, quæ indisciplina est, legem Deo ponere, ut si genuit, aut multos genuerit, aut unum generare non poterit? nec ipsi Domino credentes, qui se unicum Dei Filium protestatus est.

Post hæc quæ supra ostensa sunt æqualia Patri et Filio, videamus an in his concordant quæ de Spiritu sancto scripta sunt, ut Trinitas quam in salutari professione retinemus, non recipiat discrepantiam naturæ, quomodo non habet fidei diversitatem. Quanquam enim salus sine aliquo ex his non sit, una eorum videtur tamen potestas, quæ in se credentibus dat salutem. Quoniam ad testimonium Filii verba Patris protulimus; nunc ad testimonium Spiritus sancti, verbis utamur Filii, quibus non differre a se Spiritum sanctum protestatur: ut cum Filio Pater, et Filius Spiritui sancto testis est, unius esse naturæ Trinitas intelligatur. Dicit ergo inter cætera Dominus: *Rogabo Patrem, et alium Paraclætum dabit vobis, ut vobiscum sit in æternum, Spiritum veritatis* (Joan. xiv, 16, 17). Cum alium Paraclætum mittendum dicit, se utique Paraclætum probat. Nam et legitur in Epistola Joannis; dicit enim: *Habemus advocatum apud Patrem Jesum Christum, qui exorat pro peccatis nostris* (I Joan. 11, 1). Et iterum dicit Dominus, *Ego sum veritas* (Joan. xiv, 6). Ecce aperta unitas Spiritus sancti et Filii Dei. Quæ enim de se loquitur Filius, eadem loquitur et de Spiritu sancto. Nunc subjicienda sunt, quæ in hujusmodi sensum ordinat Scriptura. Legitur

¹ Juxta Er. Lugd. Ven. Lov., asserunt. M.

¹ Ms. Colbert., *pluri*.

In Isaiâ, quod Dominum sabaôth viderit in throno majestatis sedentem (*Isai. vi, 1*), quem Joannes evangelista Christum esse intellexit, dicens inter alia, *Hæc dixit Isaias, quando vidit majestatem ejus, et locutus est de eo (Joan. xii, 41)*. Hunc Apostolus sanctum dicit esse Spiritum. Ait enim in novissima parte Actuum Apostolorum, *Bene locutus est Spiritus sanctus ad patres vestros dicens, Aure audietis, et non intelligetis, etc., (Act. xviii, 25, 26)*. Hæc verba a Domino sabaôth dicta sunt. Hic est unus Deus, qui sive Pater intelligatur, sive Filius, sive Spiritus sanctus, non est contrarium. quia una eorum divinitas et una potestas est. Nam si in unius præfati prætorio programmate, etiam cæteri præfati jubere dicuntur, propter auctoritatem unius potestatis; quanto magis in unius Dei imperio, si locutus unus et tribus fuerit, non incongrue dicentur tres locuti? Est enim eorum natura et voluntas una. Solent iterum præjudicare Spiritui sancto, quod ideo degener intelligatur, quia in ordine tertius ponitur; cum tanta simplicitas sit in Scripturis divinis, ut aliquando inventas tertium primum positum. Ut enim causa se tulerit, sic et ponuntur. Nullius enim injuria est, quia una eorum divinitas est. Denique legimus in Isaiâ dicente Domino, *Ego sum primus, et ego in æternum: et manus mea fundavit terram, et dextera mea solidavit cælum*. Et in subjectis, *Ego locutus sum, ego vocavi, ego adduxi enim, et prospere iter ejus feci. Accedite ad me, et audite hæc: Non in occulto ab initio locutus sum: cum fierent, illic eram, et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus (Isai. xlviii, 12, 13, 15, 16)*. Quem vis esse qui fundavit terram? Ipse enim dicit se mi-sum esse. Numquid Patrem? Absit. Filius ergo est qui se missum dicit a Deo et Spiritu sancto. Ecce paria sunt inter Filium et Spiritum sanctum. Sicut enim a Patre et Filio missus legitur Spiritus sanctus; ita et a Deo et Spiritu sancto missus est Christus. Hoc enim solius Patris peculiare est, ne missus dicatur. Accipe dicta Apostoli, qui alio ordine complectitur Trinitatem: dicit enim inter cætera in Epistola ad Thessalonicenses secunda, *Dominus dirigit corda vestra in charitate Dei et in patientia Christi (II Thess. iii, 5)*. Quem putas dicit Dominam, nisi Spiritum sanctum? Et quid mirum? cum quem in throno majestatis sedentem Isaias viderit, hic ipsum dicat Spiritum sanctum Dominum sabaôth, sicut supra ostendimus. Et Joannes apostolus Deum intelligi in Spiritu sancto significat, inter cætera dicens, *In hoc cognovimus quia Deus in nobis manet, de Spiritu sancto quem dedit nobis (I Joan. iv, 13)*. Si ergo per Spiritum suum ipse in nobis manet, non ambigitur de Deo esse Spiritum sanctum. Et nec dubium est, quia quod de Deo est, Deus est. Hinc est unde Apostolus dicit, *Nemo sci quæ sunt in Deo, nisi Spiritus Dei (I Cor. ii, 11)*. Quomodo potest scire quæ in Deo sunt, nisi sit ejusdem divinitatis? Inferior enim natura non potest scire quid sit in potiore: quanto magis creatura quid in Conditore suo esset, scire non poterat? Et ad Corinthios in Epistola prima, præterito ordine qui in traditione fidei est, a Spiritu sancto incipit gratiarum et mysteriorum memorare operationes: et subjungit Dominum Jesum; et tertium ponit Deum, quem et in Spiritu sancto et in Domino dicit operari (*Id. xii, 4-6*): sicut ait et Dominus, *Pater manens in me, ipse operatur (Joan. xiv, 10)*. Per id enim quod de Deo patre est et Spiritus sanctus et Christus, operatio eorum opus est Dei. Denique Spiritum sanctum idem dicit et Dominum, et Dominum idem dicit et Deum, propter unitatem naturæ. Cum ergo hoc loco idem Deum qui est et Dominus, dicat operari omnia in omnibus, inferius sic concludit dicens, *Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique prout vult (I Cor. xii, 11)*. Quid tam apertum, tres unius esse operationis? quia operante uno, operari dicuntur tres; quare, nisi quia unius sunt divinitatis? Nam non est ambiguum donum gratiarum proprie Spiritum sanctum operari. Sed ut Deum et Dominum et Spiritum sanctum unum esse propter naturæ indifferentiam doce-

ret, opus Spiritus sancti trium esse opus ostendit. Et ut manifestaret quia solius, quantum ad personam pertinet, Spiritus sancti opus est, *Hæc autem omnia, inquit, operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique prout vult*. Ideo prout vult, quia voluntas ejus voluntas est Dei. Non enim dicit, prout vult Deus, sed prout vult Spiritus. Creatura enim cogit se, et Dei faciat voluntatem; Spiritus autem sanctus naturaliter hoc vult. Ut autem aperte luceat quia unus, Spiritus sanctus operatur, dicit Dominus inter cætera, *Si enim ego in digito Dei ejicio demonia, etc., (Luc. x, 20)*. Digito Dei appellat Spiritum sanctum, ut probet illum de Deo esse. Denique Judæos qui eum in Beelzebub principe demoniorum ejicere dæmonia dicebant, in Spiritum sanctum blasphemasse testatus est Moyses quoque quia per Spiritum sanctum signo faciebat, confitentur magi dicentes, *Digitus Dei est hic (Exod. viii, 19)*. Nam in Actibus Apostolorum legimus, *Deservientibus autem eis et jejunantibus Dominus, dixit Spiritus sanctus, Segregate mihi Barnabam et Saulum ad opus, ad quod vocavi eos (Act. xiii, 2)*. Ecce servitur Domino, et hoc Spiritus sanctus sibi vindicat. Unde manifeste apparet hunc esse Dominum sicut et Deum Patrem. Et Saulum Christus de cælo vocavit, et misit prædicare (*Id. ix, 4*): et hoc simili modo sibi vindicat Spiritus sanctus, dicendo, *ad opus ad quod vocavi eos: nam nemo ignorat episcopos Salvatorem Ecclesiis instituisse*. Ipse enim priusquam in cælos ascenderet, imponens manum Apostolis ordinavit eos episcopos. Hoc Apostolus Spiritui sancto deputat, cum dicit: *Attendite vobis et omni gregi, in quo: Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Domini Jesu (Id. xx, 28)*. Et inter cætera dicit Petrus ad Ananiam: *Anania, cur replevit satanas cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto? Et infra, Non es enim, inquit, hominibus, sed Deo mentitus (Id. v, 3, 4)*. Apertum est Spiritum sanctum dictum Deum, cui mentitus Ananias, Deo mentitus dicitur. Quod si Spiritum sanctum minime voluisset Deum intelligere, dixisset, Non es mentitus hominibus, sed Spiritui sancto; ut neque Deum hunc, neque hominem significaret. Et quid mirum? Apostolus enim aliquando templum Dei hominem appellat (*II Cor. vi, 16*), aliquando vero templum Spiritus sancti (*I Cor. vi, 19*), propterea quia unum sunt natura. Si enim Deus minime intelligeretur Spiritus sanctus, qua audacia diceret infra, *Templum Dei sanctum est, quod estis vos (Id. iii, 17)*? Quoniam unus Deus in omnibus Scripturis prædicatur; mysterium autem ejus in Trinitate adoratur. Idcirco sic ait Scriptura, ut sub unius Dei professione, ea quæ de ipso sunt, id est, Filius et Spiritus sanctus ejus, in eodem honore intelligantur, in quo ipse Deus est. Quia ideo sacramentum revelatum est Dei, et gloria ejus in Trinitate significaretur. Quamobrem non plena auctoritate Deus vocatur quod de Deo est, ne alterum absque eo qui unus est, facere credatur. Sed intellectum dat, ut credamus ea ratione in Trinitate creaturæ salutem consistere, quia una est eorum divinitas. Neque enim possent simul jungi et in ordine poni Creator et creaturæ, Dominus et servi, æternitas et quæ sub initio sunt: quippe cum sine uno eorum salus nulli sit. Ad injuriam enim vocatur orane quod Deus est, sive Filius, sive Spiritus sanctus, si extra unius Dei honorem deputetur et gloriam. Scripturæ igitur ostendunt Christum Deum, ostendunt Spiritum sanctum Deum, ut videntes sciant quid sit, quid ostenditur. Tale est si quis gemmam ostendat, non clamans quia gemma est, numquid quia ille non clamat, non erit gemma quæ videtur? Ita et Scripturæ ostendunt per ea quæ supra tractata sunt quid credere debeamus, intra unius Dei fidem sensum nostrum concludentes, mysterium Trinitatis.

(a) Si rationi fides accommodetur, etc., Manifestum

¹ Er. Ven. Lov., ut videntes sciant quid sic ostenditur. M.

(a) Questio eadem ex Mss. secundi generis, inter post vulgatas ex Novo Test. quadragesima tertia.

Quæ est idcirco verum dici Filium Dei Christum, ut proprius, id est de substantia ejus natus intelligatur. Unde et Apostolus, *Qui proprio*, inquit, *Filio suo non spernit*. Nam Patrem et Filium unum esse substantiæ, hæc nominum ratio docet. Ut enim mysterium, quod ratio humana propter suam infirmitatem non capit, possit sciri, nomina sacris rebus aptata sunt congrue, et per hæc veritas Patris et Filii possit aliquatenus intelligi. Nihil enim sic Christum Dominum de Deo esse leum facit adverti, quam nomen hoc quod dicitur Filii Dei. Et quia malignitas etiam ipsis nominibus peridiam suam infert, ut aliter quam ratio ipsa se habet nominis ipsius, causam interpretetur, addidit, *verus Filius*: ut obstrueret os pravum, et mente perversum. Denique nemo in hæresim ruit, nisi a nominum ratione discedens: simpliciter vero permanentes in ratione nominum, catholice fidei adhaeserunt. Ipea enim simplicitas non aliter hoc advertit imperturbata, quam raditum est. Accedente autem tergiversatione, dum bene et simpliciter posita commoventur questiones, non contenti credere quod sonant verba, indignum putantes si non sibi addant aut demant, de traditione præcipitantur. Sollicitos enim se faciunt, ne Deus aliter debeat credi, quam tradidit. Ratio autem nominum Patris et Filii inducit ad veritatem unitatis eorum. Nec enim potest discrepare ab altero, quorum imago una sacris Scripturis refertur, quod etiam ipse Filius firmat, cum dicit, *Qui me videt, videt et Patrem*. Si ergo unum ex iis qui videt, ambos videt, sine dubio Pater et Filius unam habent imaginem; quæ non esset una nisi consubstantivi essent Pater et Filius: quod quidem non est ambiguum circa notitiam humanam. De vero enim Filio quid aliud poterit judicari, quam ut unitas eorum ipsa nominum proprietate nascentis et generantis firmetur? Quis enim aliud generet quam ipse est? Si enim Filius tantum diceretur, et non adjiceretur ad intellectum quia verus est, testante illud apostolo Joanne, qui ait, *Sumus in vero filio Jesu Christo, qui est verus Deus, et vita æterna*; et apostolo Paulo similiter prædicante: *Qui proprio*, inquit, *filio suo non spernit*: posset de nudo nomine Filii dubitari. Nam cum addat verum huic esse Filium Dei; qui ab hæc

voce et sensu recedunt, ipsi sibi proprie inimici sunt. Conflungunt enim sibi, et persuasionem quadam opinionis perverse aliud debere credi asserunt, quam ratio fidei continet, quasi plus deum Deo quam ipse de se voluit credi. Si enim adjectum non fuisset, *vero*, posset dubitari. Diceretur enim similis esse Patri, propter hoc quod ait, *Qui me videt, videt et Patrem*: ut sicut lac et gypsum, quantum ad colorem pertinet, simile est: quantum ad naturam, longe dissimile: sic et id quod dictum est, *Qui me videt, videt et Patrem*, possit videri. Sed quia veri Filii Dei verba sunt, non debet aliud ad intellectum admitti, quam ut ideo hoc videatur dixisse, quia unum sunt natura Pater et Filius, hoc est in nullo discrepare alterum ab altero. Nam si Salvator de viro et muliere, propterea quod una amborum substantia est, ait, *Jam enim non sunt duo, sed una caro*: quanto magis Pater et Filius non sunt duo dicendi juxta substantiam: ne aut scissa vel divisa, aut certe dispar ac dissimilis eorum substantia dignoscatur? Denique Paulus apostolus unitatem substantiæ eorum firmans dicit, *Qui non rapinam arbitratus est esse se parem Deo*. Paritas ergo hæc unde erit, nisi de unitate substantiæ? Hinc ambo unius sunt imaginis. Sic ergo ut Apostolus ait, *Non rapinam arbitratus est esse se parem Deo*, verum se Dei Filium demonstravit. Deo enim par esse non poterat, nisi esset de ipso. Pares enim ii sunt qui aut ambo veri sunt, aut ambo falsi. Nec enim paritatem recipit, ceptum et æternum, aut unitatem. Unum enim se esse dicendo Christus cum Patre, parem se Deo fecit. *Non solum enim*, inquit, *solvebat sabbatum, sed et Patrem proprium Deum sibi dicebat, æqualem se faciens Deo*, hoc est Patri. Nonne manifestum est æqualitatem hanc de proprietate nativitatis descendere? Proprium enim se, id est verum dicens Dei Filium, æqualem se faciebat Deo: hoc est unde dicit, *Qui me videt, videt et Patrem*: per id quod consubstantivi sunt, qui unum videt, ambos videt. *Sicut enim habet Pater vitam in semetipso, ita et dedit Filio habere vitam*: hoc est, æqualem, etc., (a).

(a) Consequuntur perpauca uti in Mss. primi generis, scilicet usque ad verba, *natus credatur*. Reliqua deinceps in Mss. secundi generis desunt.

QUÆTIONES EX UTROQUE MIXTİM^a.

DE EVANGELIO JOANNIS.

XCVIII (b). — Audistis quæ contestetur sacrosanctum Evangelium, dicente Domino ad Judæos, *Vos de patre diabolo nati estis, et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, quia veritas non est in illo. Cum loquitur mendacium, ex suis propriis loquitur, quia mendax est, sicut et pater ejus* (Joan. viii, 44). Nemo fidelium dubitet diabolum apostasiæ suæ auctorem non habere. Ipse enim totius erroris est princeps: qui videns a Deo factum se non mediocri potentia, ausus est præsumere divinitatem; ut quia cæteros vidit inferiores, seipsum præferret ut deum. Denique nomina quibus

appellatur diabolus et satanas, ab actu ejus composita sunt, non ex natura. Omne enim malum opere probatur, ut non substantia in crimine sit, sed voluntas concepta ex causis. Dum enim se vidit potius cæteris, inflatus est ad exercendam dominationem. Quomodo ergo patrem habere dicitur, qui auctor sceleris ejus habetur? Aut unde probatur ab initio homicida fuisse? Sed Scriptura illum qui ejus fuerit imitator, nomine ejus appellat; ut quia ab opere nomen accipit, omnis qui malum opus fecerit, non immerito diabolus nominetur. Salvator ergo hoc loco Cain diabolum appellavit, quia operum ejus æmulus, dum invidit fratri, homicidium perpetravit, exemplum relinquens crudelitatis parricidii. Sicut et diabolus dum invidit homini facta ad imaginem Dei, malignitatem operis sui cumulavit, typum præbens erroris. Hinc itaque exstitit etiam mendax Cain, dicente sibi Deo, *Ubi est Abel frater tuus?* Qui patris sui imbutus malitia, in mendacium prorumpens, *Nescio*, inquit (Gen. iv, 9); ut cui vitam extorserat, ubi esset nescire se simularet; sic furore cæcatus, ut Deo sic responderet quasi homini, quem putaret se posse celare. Igitur hujusmodi imitatores facti Judæi, etiam ipsum Dominum occiderunt, Cain potius fratricidam patrem volentes ha-

^a Ita Mss. et editio Ratisponensis. Aliæ vero editiones sic habent: *Quomodo in Evangelio Joannis diabolus dicatur habere patrem*.

(a) Titulus ineptus, ut ex qq. ci, cii, cxv, cxv, etc., patet, nec a nobis repertus in Mss. qui partitionem hic nullam habent. Sed ex editis bæteus receptum est, ut citetur hæc tertiam pars Quæstionum sub illo titulo: quapropter nihil hic mutandum curavimus, in opere præsertim non magis momenti.

(b) In Mss. secundi generis non exstat hæc jam secunda tractatio ejusdemmodi argumenti, de quo supra est quæstio novagesima.

bre quam Deum, ut totius sanguinis effusi rei fierent. Auctorem enim vitæ perimentes, totius sceleris principes existierunt, ita ut huic malo etiam filios suos obligarent dicentes, *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25). Ut enim Pilato suaderent, nihil mali esse quod petebant, in filios suos retorqueri dixerunt, si esset injustum: quia ut furori suo satisfacerent, nec illis quidem suis parcere voluerunt. Nam quia diabolus non natura malus est, hinc facilius dicitur, quia pœna non promitteretur ei qui non fecerat quod nescierat. Iniquum est enim punire eum qui non facit aliud, quam quod suæ naturæ. Et magis istud malum est, si hoc exigas ab aliquo, quod scias illum non posse. Quamobrem juste plectendus est, quem cum constet scire ac facere posse bonum, agit malum. Hoc etiam ex verbis Salvatoris poterit adverti: ait enim, sicut supra memoratum est, Pater vester homicida fuit ab initio, et in veritate non stetit. Igitur si per naturam mendax est, quomodo dicitur in veritate non stetisse? Ille enim in veritate non stat, qui in veritate non permanet. Constat ergo diabolum in veritate fuisse, sed non perseverasse. Denique legimus in propheta sic dicentem Dominum, *Si stetissent*, inquit, *in substantia mea* (Jerem. xxiii, 22), id est in lege mea. Et Apostolus ad Galatas, *Stete*, inquit, *et nolite iterum servitutis jugo cohiberi* (Galat. v, 4) Quid tam apertum? Hic enim mandat ut de cetero perseverant in mandata ejus. Quod si diabolus servasset, steterat in substantia et in lege Dei. Fundamentum est enim lex servavit eam. Quomodo ergo quibusdam videtur, diabolum aut malum a Deo factum, aut propriam habere originem, id est ex nullo ortum, quod utrumque Deo videtur contrarium? Qui enim ad hoc illum dicit factum ut esset malus, imperfecte putat Deum esse bonitatis; quia perfecte bonus non facit malum. Qui vero originis ejus Deum auctorem esse non credit, ejus dominium Deo abnegat. Per hoc enim, cum omnia Dei sint, aliquid esse arbitratur quod minime ad Deum pertineat: quos oportet pœnas perpeti, cum viderint cuncta a Deo judicari per Christum.

XCIX. — Quid sit illud Apostoli, *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana* (I Cor. x, 13)?

Non sine providentia, ut arbitror, magister Gentium Apostolus nos ter, tentatio ut nos apprehendat exoptat, sed ut humana duntaxat; quia divina tentatio perniciem parit. Ille enim Judæi apprehensi a serpentibus perierunt. Agentes enim sub Dei lege, de providentia ejus dubitabant: ac per hoc ne divina nos, sed humana tentatio apprehendat, hortatur. Ille enim tentari a Deo dicitur, qui sub nomine ejus agens, ab idolis sperat salutem; quia non habet Deum probatum. Omne enim quod probatum non est, tentatur; et quod tentatur, in dubium venit. Ac per hoc divina tentatio mortalis est, humana vero tentatio salutaris est: quia sicut de Deo dubitare perniciosa est, ita de homine desperare propter Dei legem saluberrimum est. Quamobrem providenter Apostolus, *Tentatio*, inquit, *vos non apprehendat nisi humana*: ut propter Dei legem ab hominibus tentati, fortes inveniamur¹, dubitantibus de nobis hominibus carnalibus, Deo autem probati simus: quia qui probati Deo non sunt, tentantur ut emendantur. Duplex ergo tentatio est: aliquando enim quasi fideles, aliquando quasi diffidentes tentamur; ut fidelium tentatio humana sit. Propter fidem enim ab hominibus tribulamur: tentant enim nos si possint abducere a fide. Propter diffidentiam autem tentantur, ut angustiati poenitentes redeant in viam; sicut factum est etiam Judæis. Cum enim diffiderent de providentia Dei, tentati sunt a serpentibus, ut dolore correpti emendantur. Deus enim sic tentat, ut corrigat hujusmodi homines. Est et alia tentatio, qua tentatus est Abraham, et Job, necnon et Tobias famuli Dei: ut Abraham per tribulationem oblatus unici et dilectissimi filii (Gen. xxii), uberiorem fructum justitiæ haberet ad æternam gloriam: Job autem amissione totius sub-

stantiæ augmentaretur divitiis locupletatus in caelis et in terra (Job i, ii; xlii, 12, 13). Tobias vero cœcitate luminum passus sic provector exstitit, ut ad præseu gloriosus fieret receptis oculis, et in futurum servaretur ei claritas perpetua (Tob. ii, 11; xi, 15). Quia ad hoc probantur justi, ut proficiant. Ideoque in tentatione robusto animo esse debemus, scientes non ad diminutionem nostram hoc proficere, sed augmentum, si modo æquo animo toleremus per Christum.

(a) Omnis quæstio ut dilucidari possit, ad originem revocanda est. Apostolus autem cum de Judæorum perfidia quæreretur, et quoniam Deum in solitudine tentaverunt; unde dicit, *Neque tentemus Christum, sicut quidam tenterunt* (I Cor. x, 9): dum ergo hæc memoraret, et quid propter ista mala passi sunt, ad terrorem incutiendum exponeret, ut ipso nos exemplo malitiæ vel tentationis quæ in Domino sit revocaret (divina namque tentatio est, si sub lege Dei agens, ex alia parte aut ab idolis auxilium petat, diffidens de Deo), ideo hoc Apostolus cavendum monet. Ut autem humana tentatio nos teneat, exhortatur: quia humana tentatio est, in Dei causa desperare de homine, et proptum esse in fide Dei. Tentatio enim hæc diffidentia intelligitur, ut de promissis Dei non diffidant. De humana, quia in omni errore seductionis humana tentatio est, quæ infesta mundanis rationibus Dei legi obsistit, desperans de promissis ejus. Habes ergo manifestatum quæ sit in Deum tentatio, et quæ est humana tentatio, quam fastidire non debemus, si fidei Dei participes sumus.

DE EVANGELIO MATTHÆI².

C (b). — Audistis, fratres charissimi, quæ contestetur Evangelium dicente Domino: *Confiteor tibi, Domine cæli et terræ, qui abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Hæc, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te* (Matth. xi, 25, 26). Igitur si dictorum sensum inspiciamus, videbimus ea quæ ad exhortationem credentium a Domino dicta sunt, eorum qui propterea quod mundanam sapientiam spernunt, parvuli videntur sapientibus mundi, qui nullo testimonio commendati sapientes volunt dici. Idcirco indignum visum est Deo his ostendere veritatem: humilibus autem qui nihil de se præsumentes divinæ se voluntati inclinant, æquitate cogente salutaria revelanda sunt. Ille enim prudens Deo est et salutis suæ memor, qui scientiæ suæ antepositi Dei legem, quam utique videt non verborum strepitus fulciri, sed rerum virtutibus. Et sine dubio hic stultus et vanus est, qui huic rei se commendat, quæ nulla mihi prærogativa signorum. Unde non litteras sæculi regnum Deus promissit, sed fidelibus; neque scrutatoribus siderum æternitatem pollicetur, sed recte agentibus; nec dialecticis, qui fraude et numeris quibusdam ratiunculis verum excludere nitantur, gloriam dat; sed bonæ voluntatis hominibus, qui accurati magis vitam quam sermonem. Istus enim reprobat Deus, qui oratione clari sermonis magis mihi volunt quam bonis actibus. Nam et gloriam Dei in se vult convertere, qui rem Dei verbis excarnare se potat. Res enim ipsæ per se placere debent, ut non sermo, sed sensus laudetur. Si enim sensus auctor est litteræ, et verba propter res significantes inventa sunt; cur non magis res ipsæ puro sensu promendæ sunt, ut felicius³ mentem incitent ad salutem? Ideoque piscatores elegit Dominus noster Apostolus, homines simplices et sine litteris, qui sine aliqua versutia fidem servando et bene vivendo, Dei in se ostenderent veritatem. Unde et apostolus Paulus, *Et ego veniens, inquit, ad vos, fratres, non veni in sublimitate sermonis aut sapientiæ* (I Cor. ii, 1). Et inter cætera, *Quis non,*

¹ Ms. Germ., *traditio est.*

² Ita Mss. et editio Ratisponensis. Aliæ vero editiones: *Quomodo in Evangelio Matthæi dictum sit: confiteor tibi, Pater, Domine cæli, etc.*

³ Ms. Colbert., *facilius.*

(a) Quæstio eadem ex Mss. secundæ generis, inter post vulgatas ex Novo Test. quinquagesimæ sequenti.

(b) Hæc quæstio deest in Mss. secundæ generis.

¹ Ms. Colbert. *forte et inveniamur.*

ait, in sermone est regnum Dei, sed in virtute (1 Cor. iv, 20) : ut quia verba contradictioni obnoxia sunt, Dei legi virtus testis existeret, cui omnis cedit sermonum sublimitas. Itaque hæc idcirco præmissa sunt, fratres charissimi, ut consuleretur simplicioribus, ne forte indignos se putarent gratia Dei, quia minime sunt litteris forensibus eruditi, cum magis ad laudem proficiat simplicitas eorum : quoniam quod prudentes mundi non vident superbia litterarum, hi credunt, non verbis sed consilio prudentes. Sciunt enim in bonis operibus requiescere Deum, et fidem querere, non cultum sermonem. Legunt enim dicentem Dominum, *In qua requiescam, nisi in humili et mansueto et tremente verba mea* (Isai. lxxvi, 3) ? Quamobrem ut digni efficiamur ad promissa præmia, ea quæ a Domino jubentur, facere debemus, securi quia hos diligit Dominus, qui verba ejus custodiunt. Sic enim dicit discipulis suis, *Si diligitis me, præcepta mea servate* (Joan. xiv, 15) : ut in his Domino servientes regni ejus hæredes esse possimus per Jesum Christum Dominum nostrum.

DE JACTANTIA ROMANORUM LEVITARUM¹.

CI (a). — Dum jussis charitatis parere volumus, in vituperationem forte cademus, qui de re quæ nulli aliquando in dubium venit, scribimus; quia cum amicitiam offendere nolumus, studium quod ad aliquam rem occultam revelandam proficere debuit, intricamus : quamvis propter nimiam stultitiam cujusdam hoc asseverantis, quod in subjectis pademus, istud nobis injunxerit charitas memorata, ne cum nemo diu ad hoc responderet, in pejus proficeret, et diu in vano exercitatus emendari non possit. Hoc enim charitatis studium est, quæ non querit quæ sua sunt. Quidam igitur qui nomen habet Falceidii², duce stultitia, et civitatis Romanæ jactantia, levitas sacerdotibus, et diaconos presbyteris conagulare contendit : non dicam præferre, quia stultius est, et forte incredibile videatur³, et nos non emendatores, sed calumniatores habeamur. Qua igitur lege quæque consuetudine, quoniam exemplo hoc aggredi audeat, nullum scire arbitror, ut istos quibus concessus in Ecclesia datus est minime, iis coæquet qui propter quod antistites Dei sunt, in domo Dei et in honore Christi cum dignitate consistunt : quæ audacia est presbyteris ministrorum ipsorum pares facere? Quæ temeritatis præsumptio, sacerdotibus bajulos tabernaculi et omnium vasorum ejus et lignorum concisores et portitores aquæ conferre? Hoc enim officium fuit levitarum. Tale est, si prefectis officiales, dominis servi acquentur. Hoc enim scriptum est dicente Domino ad Moysen, *Accipe tribum Levi de medio filiorum Israel, et statue illos ante Auron sacerdotem, et deservient ei* (Num. viii, 13). Quid hoc exemplo apertius, quod etiam nunc in Ecclesia custoditur? Quamquam Romanæ Ecclesiæ diaconi modico inverecundiores videantur, sedendi tamen dignitatem in Ecclesia non præsumunt. Ut autem non omnia ministeria obsequiorum per ordinem agant, multitudo facit clericorum. Nam utique et altare portarent et vasa ejus, et aquam in manus funderent sacerdoti, sicut videmus per omnes Ecclesias, et sicut constitutum est a Domino per Moysen. Aut nunquid meliores Elisæo sunt, qui aquam fundebat in manus Eliæ (IV Reg. iii, 11)? Sic autem diaconos adversus presbyteros defendit, quasi ex presbyteris diaconi, et non ex diaconis presbyteri ordinentur. Sed quia Romanæ Ecclesiæ ministri sunt, idcirco honorabiliores putantur quam apud cæteras Ecclesias, propter magnificentiam quibus Romæ, quæ caput esse videtur omnium civitatum. Si itaque sic est, hoc debent et sa-

cerdotibus suis vindicare : quia si il qui inferiores sunt crescunt propter magnificentiam civitatis, quanto magis qui potiores, sublimantur sunt? Quidquid enim officialibus præstatur, augmentum sit potestati : sicut honor servi ad laudem proficit domini. Quamquam apud justum judicem Deum unicuique hic honor maneat, qui decretus est singulis Ecclesiarum officis, ut qui diaconus est, diaconi honorem per omnes Ecclesias habeat. Non enim qualiscumque honor est, antistiti Dei servire in Ecclesia duntaxat ut sacerdos totius honoris ecclesiastici dignus habeatur. Major enim ordo intra se et apud se habet et minorem : presbyter enim et diaconi agit officium et exorcistæ et lectoris. Presbyterum autem intelligi episcopum, probat Paulus apostolus, quando Timotheum quem ordinavit presbyterum, instruit qualem debeat creare episcopum (1 Tim. iii, 1-7). Quid est enim episcopus, nisi primus presbyter, hoc est summus sacerdos? Denique non aliter quam compresbyteros hic vocat et consacerdotes suos. Nunquid et ministros condiaconos suos dicit episcopus? Non utique, quia multo inferiores sunt. Et turpe est iudicem dicere primicerium. Nam in Alexandria et per totam Ægyptum, si desit episcopus, consecrat presbyter⁴. Quanta autem sit dignitas ordinis sacerdotalis, causa ostendit Caiphas, qui cum esset homo pessimus, prophetavit. Quare? *Quia princeps*, inquit, *erit sacerdotum* (Joan. xi, 49). Et iterum multum distare inter diaconum et sacerdotem, liber approbat, quem dicimus Actus Apostolorum. Cum enim ex Samaria credidissent Philippo prædicanti diacono ab Apostolis ordinato, Miserunt, inquit, ad Petrum et Joannem ut venirent, et iis qui crederent, darent Spiritum sanctum per manus impositionem (Act. viii, 14, 15). Sed inscii credo Scripturarum aut impemores Legis hæc desepderunt. Recordari ergo debet qui ista putat asserenda, quid levitis acciderit cum taliter saperent. Cum enim nihil inter sacerdotes et levitas interesse præsumerent, Deo iudice hiaty terræ absorpti sunt Chore et consentientes ei, et ducentos quinquaginta viros torrens ignis simul consumpsit (Num. xvi, 31-35) : et Ozias rex cum opus sacerdotale præsumeret, lepra perfusus est (II Paral. xxvi, 19-21) : ut hoc utique exemplo cæteri territi non audeant quod sibi concessum non est præsumere. Nunc enim videmus diaconos temere quod sacerdotum est agere per convivia et in oratione id velle, ut respondeatur illis, cum istud solis liceat sacerdotibus. Diaconi enim ordo est, accipere a sacerdote, et sic dare plebi. Vides quid pariat vana præsumptio? Inmemores enim elatione mentis, eo quod videant Romanæ Ecclesiæ se esse ministros, non considerant quid illis a Deo decretum sit, et quid debeant custodire : sed tollunt hæc de memoria assidue stationes domesticæ et officialitatis, quæ per suggestiones malas seu bonas nunc plurimum potest. Aut timetur enim ne male suggerant, aut emuntur ut præsent. Hi sunt qui faciunt eos ordinis sui non considerare rationem. Dum enim per adulationem obsequuntur illis illucite, præcipites illos faciunt, ut plus sibi putent licere : quippe cum videant non sic deferri sacerdotibus ; ac per hoc anteferri se putant. Sed testimonio, inquit, diaconi fit presbyter : quasi istud ad prærogativam pertineat magnitudinis. Legimus enim ad plebem dixisse Petrum apostolum : *Eligite*, inquit, *ex vobis quos constituamus deservire mysteriis Ecclesiæ* (Act. vi, 3). Nolo dicere, *mensis*. Ecce laicorum testimonio creati sunt diaconi. Et Apostolus eum qui ordinandus dicitur episcopus, etiam testimonium vult habere Gentilium : sic enim ait, *oportet enim hæc et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt* (1 Tim. iii, 7). Omnium ergo est testimonium dare, et non tamen omnes hoc honore digni sunt. Judicare enim omnes possunt, et non tamen omnes possunt esse quod iudicant. Potest enim pictor iudicari bonus, et præfieri alteri ab

¹ sic Mas. et editio natiqonensis. Aliæ vero editiones: *Quomodo contra levitas nomines disceptandum sit, qui contumacius levitas sacerdotibus, et diaconos presbyteris conagulare.*

² Ms. Colbert., *Falsi de re querunt duce*, etc.

³ Juxta Fr. Lugd. et Ven., *videtur*. M.

(a) Quæstio hæc deest in sss. secundi generis.

⁴ Ms. Colbert., *consignat*.

illo qui pingere nesciat; et choraula melior alio choraula approbari ab eo, qui alterius est artis: ita et testis potest esse creandi presbyteri qui inferior ordine est. Et iterum, quo infirmitur et putent sibi multum deberi, a nobis enim, inquam, perducuntur qui ordinandi sunt: ut dum lateri illorum septi sum, honore digni videantur. Fac verum esse. Quasi officialis enim ab episcopo mittitur, ut obsequium præbeat ordinando. Nam et imperator, ut imperator appareat, ordinatur obsequio militari: non tamen melior nec par est exercitus imperatori. Nam et Aman cum esset clarus in honore militari, a rege missus est ut Mardocheo in obsequium iret (*Esther* vi, 10): ut quantum dignus esset Mardocheus, ex huiusmodi obsequiis nosceretur. Ita et diaconi creandi presbyteris in obsequium mittuntur; ut dignos eos fieri sacerdotes, omnes intelligant. Exceptis enim sacerdotibus, quibus obsequium debent, omnibus præponuntur diaconi.

CONTRA NOVATIANUM¹.

III (a). — Dicant discipuli sui ad Jesum, *Domine, vis ut dicamus, descendat ignis de celo, et consumat eos, sicut fecit Elias?* Et respondit illis Dominus dicens, *Nescitis cuius spiritus estis. Filius enim hominis non venit animas perdere, sed salvare* (*Luc.* ix, 54-56). Cum dignum utique esset vindicare in Samaritanos non suscipientes eum; Dominus tamen qui ad misericordiam dandam advenit, sententiam amovit, ut de cætero corrigentes emendarentur. Et propheta Elisæus indignatus pueris qui ei contumeliam faciebant, Deo iudice vindicavit in eos, ut eo loco ab uris comederentur, ubi silva esse negatur (*IV Reg.* ii, 23, 24): Dominus autem oblata sibi meretrici pepercit, ei videlicet quam in adulterio se deprehendisse majores Judæorum dixerunt (*Joan.* viii, 11); ut quia pia prædicatio inceperat, non condemnandum, sed ignoscendum doceret. Nam per Moysen data Lex, quia iustitiam habuit ad vindictam, in primordiis suis severitatem exercuit. Quia et in illum qui sabbatis exiit ligna colligere, fnebriter vindicavit (*Num.* xv, 32-36); et in filium Ægyptiæ qui blasphemaverat in Deum, similiter ultionem dedit (*Levit.* xxiv, 10-14); et in causa fusilis vituli percussit filios Israel (*Exod.* xxxii, 27). Unaquæque ergo Lex inter ipsa primordia sensum suum plenum ostendit, ut vetus Lex, quia ad vindicandum promptior erat, inter initia sua asperior videretur, ut metu incuso diligentes et sollicitos faceret auditores suos. Nova vero propterea quod pia et ad misericordiam facilis est, primordia sua mitissima et clementissima demonstravit, ut ipsa oblatione ac dilectione omnes ad indulgentiam provocaret. Postea autem et illa quæ asperior visa est propter fragilitatem humani generis, non solum rigorem suum molliovit, sed et humanam et piam se præstitit, et hæc quæ clemens visa est aliquando vindicavit. Ananias enim cum Saphira uxore sua divinitus cæsi sunt (*Act.* v, 5, 10). Et Elinas magus incredulus et Dei legi repugnans, Domini iudicio et virtute cæcatus est (*Id.* xiii, 8-11). Et Herodes rex propterea quod honorem non dedit Deo cæli, ab angelo Dei percussus scateus vermibus exspiravit (*Id.* xii, 23). Ne quia misericordia prædicatur, inultum omnino putarent homines et impune peccari, timorem posuit, ostendens ad hoc dari veniam delictorum, ut quasi ex mortuis vivificati postea abstinere se a contrariis, ut id elaboraretur, ne quis hinc cum crimine exeat, quia ad iudicium venietur. Hæc enim unicuique sententia imputatur, in qua defungitur. Quoniam igitur nova Lex plenitudinem habet misericordiæ, ne contemptui duceretur ab amatoribus peccatorum, in supra dictos vindicavit. Vetus vero Lex quanquam ad

vindictam data sit, quibusdam tamen ignovit, ne omnino crudelis diceretur: sed in plures vindicavit, quia sensus ejus ad ulciscendum promptus est. Sine dubio ergo major gratia novæ Legis est quam huius veteris. Si ergo major gratia est, quomodo negatur hoc præstare posse, quod præstitit illa, quæ minorem gratiam habuit? Erat enim propensior in severitate. Itaque si ista pœnitentibus ignovisse probatur, qui fieri potest ut ista quæ clemens est, non recipiat pœnitentibus? Nam et Judæi filii Dei appellati sunt, qui per Moysen in nube et in mari baptizati, apostoli Pauli auctoritate leguntur (*I Cor.* x, 2). Legem enim accepturi procul dubio purificati non videntur, ut de cætero acceptæ Legis redderent rationem, ut si quid peccarent, per pœnitentiam se reformarent; dicente Domino per Isaiam prophetam, *Pœnitentiam agite quæ erratis, et convertimini* (*Isai.* xlv, 22). Sed forte e contrario dicitur, *Pœnitentia quidem prædicata est, non tamen remissio.* Si ergo pœnitentia a Deo prædicata est, fructus erit agentibus pœnitentiam. Nec enim super vacue hoc Dominus commoveret. Porro autem sciens Dominus conversis dari debere peccatorum remissionem, hoc præcepit: quippe cum dixerit, *Nolo mortem peccatoris, tantum ut convertatur et vivat* (*Ezech.* xviii, 32). Itaque et est fructus pœnitentiæ, sicut claruit, conversis ad Deum. Exclusa est ergo Novatiani impie composita assertio, qua verborum Domini sensum invertit dicens, *Ait Dominus, Qui me negaverit, et ego negabo ipsum* (*Matth.* x, 33): ut si aliquis christianus quacumque ex causa negaverit, jam redire non possit, aut certe revertens, minime recipiatur. Et ubi erit demandata pœnitentia? Cum Salvatore post datam hanc sententiam negantem apostolum Petrum non negaverit. Quare? Quia pœnitentia subsequente erratum suum amarissime flevit (*Id.* xxvi, 75), sciens utique conversis ignosci, et reformari eos per pœnitentiam. Sed Novatianus fingit agendam pœnitentiam. Quia enim aperte non audeat negare pœnitentiam dandam, astrictio Lege, subtiliter hanc frustrare contendit. Quando enim dicit, quia qui negaverit, nullo modo veniam habebit, sed negabitur et ipse in conspectu Angelorum Dei, quomodo non cum dolo agendam pœnitentiam profiteretur? Hinc autem manifeste fraus ejus apparet, cum subjungit dicens, *Quicumque peccaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic, neque in futurum* (*Id.* xii, 32). Quamvis alia causa sit quæ peccatum est in Spiritum sanctum, et alia negare Dominum Jesum, Novatianus tamen ut huic peccato veniam denegaret, unum sensum vult esse, et negantis Dominum, et peccantis in Spiritum sanctum, ut hac tergiversatione fructum amputet pœnitentiæ. Si enim idem est negare Dominum quod peccasse in Spiritum sanctum, nulla venia speranda est negantibus, neque fructus aliquis pœnitentiæ; quia hoc peccatum, neque hic, neque in futuro remitti dominica oracula promiserunt. Hinc ergo apparet, Novatianum cum dolo dicere agendam pœnitentiam, Ut quid enim pœniteret, si delictum aboleri negatur? Pœnitentiæ enim gemitus, fletus et lamentatio hoc acquirit, ut et veniam mereatur et reformationem. Denique David pœnitens et confitens peccatum suum, et veniam meruit (*II Reg.* xii, 13), et ad pristinum statum redditus est; quia et rex permansit, et postea prophetavit. Quod liquido probatur: in quinquagesimo enim psalmo pœnituit, et postea persecutionem a filio suo passus prophetavit. Tertius enim psalmus juxta historiam post quinquagesimum est. Sed forte regi ignosci oportuit, humilibus autem ignosci non debet; cum magis potentioribus difficilius ignoscendum videretur? Deus enim personam hominis non accipit (*Rom.* ii, 11). Quanto enim quis sublimior, tanto magis, licet leve peccatum ejus, grave est crimen. Sicut enim humilitas in potente sublimis et magnifica est; ita et culpa ejus pro crimine habenda

¹ sic Mss. et editio Batisponensis. Aliæ vero editiones: *Quomodo contra Novatianos contendendum sit, qui pœnitentiam salutarem negant.*

(a) Hæc questio deest in Mss. secundi generis.

¹ in B.: *Quantum ut convertatur et vivat.* Lectionem Er. Lugd. Ven. Lov. secuti sumus. M.

est. Exceptis enim peccatis, quæ constat omnibus esse illicita, non omnia licent potentibus, quæ sunt concessa humilibus. Dignitatis enim homini negotiari deforme est, et popinam ingredi notabile est. Senatoribus quonque senus infamia est. Si ergo in his levibus inventi notandi sunt, quanto magis rei constitutendi sunt, si peccaverint? Per hoc ergo apparet David gravissime peccasse, et quidem duplici modo: conversus tamen, et homicidii et adulterii veniam consecutus est, et quod est amplius, deflens reformatus est. Cum enim a propheta Nathan argueretur, peccatum celare non ausus est, sed confessus est dicens, *Peccavi Domino*. Tunc respondit propheta et dixit, *Abstulisti Dominus peccatum tuum, et non morieris, quoniam pœnituisti*. Et quia invenitur postea prophetasse, dubium non est hunc reformatum. Nam et Achab corruptus a propheta propter mortem Nabutie ibat plorans, et conscidit vestimenta sua, et præcinxit se cilicio, et factum est verbum Domini in manu servi ejus Eliæ de Achab, et dixit Dominus: *Audisti, quoniam motus est Achab a facie mea? non inducam ei mala in diebus ejus* (III Reg. xxi, 27-29). Et Ninivitis peccata deflentibus, imminente morte reparata est vita (*Jonæ* iii, 10). Ecce quantus profectus est pœnitentiæ. Sed forte dicatur e contra, Concessa quidem est, sed non de crimine idololatriæ: quamvis enim hæc gravia sint, majus est tamen crimen idololatriæ. Recte tamen explosa est non ex modica parte Novatiani assertio, qua duo crimina gravia concessa pœnitentiæ videntur. Quia si fornicationi ignosci non debet, sicut Novatiano videtur, quanto magis homicidio, aut adulterio? Sed hinc vanitas ejus apparet, quando hæc quæ graviora sunt, concessa probantur: quamolrem nunc, an idololatriæ concedi posse promiserit Deus, requirendum est. Omne enim quod jure hic concessum non fuerit, nec in futurum poterit concedi. Hic enim, sicut dixit Dominus, aut ligantur, aut solvuntur peccata (*Matth.* xvi, 19); in futuro autem nihil aliud erit, nisi remuneratio aut condemnatio. Omnis enim qui hic jure reprobat, non poterit eligi, aut dignus in futurum judicari. Audiamus igitur quæ dicat Dominus de idololatriæ ad Jeremiam prophetam: *Vade, et dic, inquit, Revertere ad me, commoratio Israel, dicit Dominus, et non firmabo faciem meam in vos: quia misericors ego sum, dicit Dominus, et non irascor vobis in ævum. Verumtamen cognosce delictum tuum: impte egisti, et posuisti vias tuas in alienos subius omne lignum nemorosum* (*Jerem.* iii, 12, 13). Ecce quid promittit eis Deus, qui post lapsum ad se convertuntur, ut post apostasiam regressis remittat peccata. Et iterum dicit Deus per Jeremiam: *Delicati mei ambulaverunt vias asperas, ducti sunt ut grex direptus ab inimicis. Constantes estote, filii, et proclamate ad Deum, erit vestra in abductione memoria. Nam sicut fuit mens vestra ut erraretis a Deo, duplicabitis decies tantum conversi, quærentes eum. Qui enim induxit in vos mala, inducet in vos æternam jucunditatem cum salute vestra* (*Baruch* iv, 26-29). O clementia Dei! quemadmodum lapsus provocat ut se erigant! quomodo hortatur ut post errorem idolorum revertantur ad eum! quasi pater benevolus, filiis suis jucunditatem perennem promittit salutis si se corrigant. Item apud eundem inter cætera: *Et restituam illos in terram istam, et reedificabo eos, et non destituiam; et replantabo eos, et non evellam* (*Jerem.* xxiv, 6) ut quia comminatus dixerat, Sacrificans diis, eradicabitur; ne peccantes in Deum desperarent de se, quasi jam qui sacrificaverant idolis eradicati, replantari non possent; hortatur eos, quia si pœniteant, poterunt ad statum suum pristinum reformari. Sententia enim tunc manet, si non emendetur delictum. Denique Ninivitis prædicatum est, quia post triduum everteretur civitas eorum. Quare post triduum, nisi ut aut pœniterent, et auferretur sententia; aut in eo permanentes, justius deperirent? Hoc

est quod dixit per prophetam, *Nolo mortem morientis, tantum ut revertatur et vivat*. Ita factum est ut morituris peccatorum causa Ninivitis, ignosceretur pœnitentia subsequente. Utquid enim centum annis sub Noe arcam invenimus fabricatam (*Gen.* v, 31; vii, 6), nisi ut videntes et audientes quid immiseret emendarent se? Neminem enim Deus vult perire. Hinc est unde in Salomone legimus, *Quoniam, inquit, Altissimus misertus est pœnitentibus* (*Eccli.* xii, 3). Et iterum, *Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam* (*Sap.* xi, 24). Hoc sensu et Dominus dolens super perfidiam Judæorum, ait: *Jerusalem, Jerusalem, quæ interficis Prophetas, et lapidas missos ad te; quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis suis, et noluisti* (*Matth.* xxiii, 37)! Igitur semper Dominus per totam Legem peccatores ad se converti hortatur, nolens opus suum perditioni esse obnoxium; cum nec alia causa datæ Legis esset, quam ut ex errore homines convertantur ad veritatem: ita tamen, ut in Novo Testamento auctor Legis clementior videatur, quia tempore quo sacramentum Filii sui Domini nostri manifestare dignatus est, largior et uberior in misericordia esse voluit, ut plus gratiæ prædicante Filio esset, quam fuerat prædicantibus servis. Nec immerito: sic enim fuit dignum ut majora dona per Filium, quam per famulos largiretur. Denique ad se conversis credentibus omnia simul peccata concedit, nulla interveniente lamentatione pœnitentiæ. Unde dicit Paulus apostolus, *Sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei* (*Rom.* xi, 29). Post autem si peccaverint, per pœnitentiam poterunt mereri veniam; ut quia post acceptam gratiam misericordiam peccaverunt, non jam gratis, sed interveniente gemitu et fletu possint ad indulgentiam pervenire. Impossibile est enim homini ut non peccet. Unde Joannes apostolus, *Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Si confitemur peccata nostra, fidelis et justus est, ut remittat nobis peccata, et mandet nos ab omni injustitia* (I *Joan.* i, 8). Sicut David meruit veniam et reformationem, cum confiteretur peccatum. Certe Christianis loquitur Joannes apostolus. Ait enim in subjectis, *Filioli mei, hæc scribo vobis ut non peccetis: et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum* (I *Id.* ii, 1). Hoc dicit, ut si post Baptismum peccaverimus, advocatum supplices deprecemur, ut exoret pro nobis Patrem. Si enim apud veteres nostros pœnitentia habuit locum, quomodo fieri potest ut hoc tempore locum non habeat, quando major clementia prædicationis est? et qui inimicis misertus est vocando illos ad gratiam, amicis factis non miserebitur cum mercede? Tribulatio enim cordis, merces est pœnitentis. Quod si esset verum, dolerent homines ex inimicis factos se amicos. Aut qualis æstimandus erat ille, si inimicis non pœnitentibus misericordiam daret, amicis vero et pœnitentibus non daret? Præterea cum sciat Dominus diabolus adversus amicos et servos Dei plus se extollere et sævire: unde dicit Petrus Apostolus, *Vigilate et sobrii estote, quia adversarius vester diabolus fremens sicut leo circumit, querens quem devoret* (I *Petr.* v, 8): quoniam ergo novit Dominus adversarium nos habere horrendum et validum; si victi ab eo fuerimus, vult nos ad auxilium suum confugere, dolens elisos nos, ut virtute ejus reparati fortiter repugnemus. Sicut enim nisi breviati fuerint dies illi, quos dicit Dominus (*Matth.* xxiv, 22), nulla fiet salva caro; ita et si negetur hominibus pœnitentia, nemo poterit salvus fieri. Si enim nemo, inquit, *glorietur mundum se habere cor* (*Prov.* xx, 9); et alibi, *Nemo, ait, sine sorde, nec infans unius diei* (*Job* xiv, 4): quis poterit evadere,

¹ Ita Ms. Colbert. At editi, post, *pœnitentis*, proseguuntur sic: *Si lapsis pœnitentibus, qui ante lapsum amici fuerant, non ignosceretur, quod dictum est Novatiani si esset verum, dolerent, etc.*

¹ Ms. Colbert., *dignissimo*.

si poenitentia denegetur? Et ubi est quod dicit Dominus, quia *gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente* (Luc. xv, 7)? Sed majora crimina, inquit, ignosci non debent; fornicatio et idololatria. Et ubi est dictum dominicum, quo omnia peccata et blasphemias promittit remitti hominibus; *Spiritus enim sancti blasphemia non remittetur hominibus* (Matth. xii, 31)? Omnia penitus peccata dicit posse remitti, excepto uno. Nunc elige. Novatiane, de quibus vis dictum; de adhuc non credentibus, aut de jam credentibus? Si de non credentibus; quomodo datur remissio peccatorum, cum constat omnes, antequam credant, in Deum peccare et in Spiritum sanctum? Nam nonnulli grata dominica magicas artes appellant, operas sancti Spiritus demonis assignantes. Si autem de credentibus vis dictum, exclusa est asseveratio tua, quia omnia peccata remittentur: *Et qui dixerit, inquit, verbum contra Filium hominis, remittetur ei*. Ergo sive in Deum, sive in Christum peccetur, remittetur hominibus. Omnia enim peccata complexus est, præter in Spiritum sanctum. Itaque non hoc peccatum vult intelligi, quod peccatur in Deum, hoc esse et in Spiritum sanctum: si enim hoc esset, non utique istud exciperet. Quoniam ergo aliud peccatum significat, cum blasphematur in Spiritum sanctum (ad personam enim pertinet hoc dictum, non ad naturam Spiritus sancti); sive jam credentibus per poenitentiam, sive futuris credentibus per Baptismum, omnia remittentur peccata. Quod autem in Spiritum sanctum peccaverint Judæi, alia causa est, et quæ ad tempus illud pertinuit. Unde non illis hoc remitti, neque hic, neque in futurum ostendit. Non enim errore peccaverunt in Spiritum sanctum, sed malevolentia. Scientes enim prudentesque, opera quæ videbant in gestis Salvatoris Dei esse, ut populum a fide ejus averterent, hæc simulabant esse principia demoniorum. Hinc est unde dicit eis Dominus, *Vos habetis clavem scientiæ, et nec vos intratis, nec alios sinitis intrare* (Luc. xi, 52). Hæc ergo sententia contra malevolos prolata est quibus remedium inveniri non poterat ut salventur. Nihil est enim hoc crimine gravius: fingit enim falsum esse, quod scit esse verum. Judæi enim qui sub Dei lege esse videbantur, quibusque facta promissio Christi est, videntes magna, et intelligentes hoc esse quod promiserat Deus; invidia cæcati sunt, ut hoc esse negarent; et non solum negarent, sed et persequerentur usque ad mortem. Non ergo dignum est, istis peccatum hoc unquam debere remitti, qui conscientia sua teste, Deo, cui se devotos dicebant, ausi sunt repugnare. Ut autem in Deum vel in Christum peccetur, diversæ sunt causæ. Aut enim aliquis dum felicitati alterius invidet, dolore humilitatis suæ insurgit in Creatorem; aut aliquid repentinum passus quod sit adversum, in iracundiam excitatus, in parentem injuriosus existit. Christi autem incarnatio etiam ad injuriam provocat. Dum enim ignorant homines sacramentum incarnati Christi, blasphemant, indignum ducentes si Filius Dei, qui incorporalis et simplicis naturæ est, hominum more natus dicatur. Blasphemant ergo, quia ignorant mysterium. Quamobrem conversis his porrigenda est manus, quia sic contra verum existunt, dum pro vero se facere arbitrantur. Tortis hujusmodi et exungulatus, hoc verum esse dicit, quod persequerentur. Supra memorati autem Judæi aliud senserunt, et aliud egerunt, qui sine iudice et carnifice, conscientia sua teste semper torquentur. Qui enim per errorem inimicus exstitit vero, cum conversus fuerit, gaudet cognovisse se veritatem: malevolus autem non habet quod emendat; si enim converterit se, incipiet verum dicere quod prius falsum esse nesciebat. Spiritui autem sancto ut fiat injuria, causa nulla existit: officium enim ejus offensionem non parit, quia in

virtute signorum et prodigiorum apparet. Quis enim insubulare¹ contra eum audeat, videmus mortuus creatos? Aut quis irascatur ei, cujus collecta videt terrentes paralyticus, cæcos humos accipere, surdos audire? Aut quomodo non amabit eum, quem vix spiritus immundos eicere, leprosos mundare, et simul omnes infirmitates curare? Hinc Judæi mirantur injuriam facere, operas ejus dicentes operas demoniorum, dummodo invidiam atque odium contra Salvatorem exercentes² explerent: idcirco neque hic, neque in futurum, hoc peccatum remitti eis ostendit. Sed Novatianus, Majora, inquit, crimina nominatim remitti probentur, id est, idololatria et fornicatio post lavacrum. Idecirco enim in Baptismo, ait, non omnia remittuntur peccata, ut de cætero si qui grave commiserint, nullo modo veniam consequantur; quia post acceptum Spiritum sanctum, quod contra Spiritum sanctum est, admitti non debet. Quis regeret peccari nunquam debere, si esset possibile? Paro autem sciens Deus fragile genus humanum, semper remediis salutaribus prosecutus est eos, ut post peccata haberent quomodo se repararent. Si autem Spiritus datus prohibet peccantibus dari poenitentiam, nulla providentia est in Novo Testamento, et melius videbitur veteribus provisum, quibus medicina in minime est denegata. Et quomodo major gratia est in Novo quam in Veteri? Nam hoc inimici est, qui sciens hominibus aliter provideri non posse, ut perveniant ad salutem, quam intervenit poenitentia, Spiritum sanctum det, cui si injuria facta fuerit metu aliquo, aut per aliquem errorem, jam satisfactio licum non habeat reformandi hominem: hoc est occasione quæsiisse perdamini homines, non salvandi. Sed absit, quia Dominus ait, *Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare*. (Luc. ix, 56). Nam si nobis peccata, quæ in nos peccamus invicem, si convertamur, septuagies septies remitti a nobis alterum præcepit Deus; (Matth. xviii, 22); quanto magis ipse, si in illum peccetur, ignoscit conversis? Omnia enim peccatorum converti vult. Unde Apostolus fornicariis et immundis remissum probat dicens, *Ne forte veniens ingeam multos ex his, qui ante peccaverunt, a non egerunt poenitentiam super immunditia et fornicatione, quam gesserunt* (II Cor. xii, 21). Probat quodam egisse poenitentiam, de quibus non dicit, sed gaudet: aliquos autem significat, non egisse fornicationis suæ poenitentiam; propter quod et lugere se eos dicit, non pertinentes ad vitam, quia non egerunt poenitentiam. Si enim hujusmodi criminis in hac vita semper agenda poenitentia esset, non decrevit lugere se eos, quia non egerunt, sed quia non agunt. Sciens autem hic et incipi, et peragi poenitentiam, ait, quia non egerunt. Hoc enim volebat, ut veniens ad eos pacem haberet eum communicatione eorum. Ecce probatum est, fornicariis post actam poenitentiam communicandum esse. Non enim potest illis communicari quandiu agunt: tunc autem communicandum est, cum desinunt agere iudicio Ecclesiæ. Nunc superius videre an specialiter idololatrias posse remitti probemus. Legimus enim in Apocalypsi beati Joannis apostoli, poenitentiam super idololatria prædicari. Commentarum enim episcopi, quos angelos vocat, id est nuntios, sicut et beatus Paulus apostolus ait, *Sicut angelum Dei excepisti me* (Galat. iv, 14), ut peccantibus dent poenitentiam, nec eos patiantur minime commoveri, qui scandala faciunt in Ecclesia, cum sint et ipsi de Ecclesia. Dicit ergo, *Et angelo Pergamæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit, qui habet gladium ex utroque parte acutum, Scio ubi habitas, ubi sedes est satanæ: et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam, in diebus, quibus Antipas testis meus fidelissimus occisus est apud vos, ubi satanæ habitat. Sed habeo adversus te poenitentiam, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docuit Balac nullere scandalum sub oculis filiorum Israël,*

¹ Ms. Colbert., *Christo autem incarnatio sua injuriam provocat.*

² Ms. Colbert., *sequitur.*

¹ Ms. Colbert., *insultare.*

² Ms. Colbert., *quod circa Salvatorem exercebant.*

inducere delibata, et fornicari: ita et tu habes tenentes doctrinam Nicolaitarum. Similiter age penitentiam. Hanc dicit esse doctrinam Nicolaitarum quae et Balsam, id est, idololatriam et fornicationem; quae jubet agi penitentiam. Et quia hominibus ecclesiae loquitur, ostendit dicens, *Hæc dicit spiritus ecclesiae*. Quis autem fructus est penitentiae, ita significat, *Vincenti*, inquit, *dabo manducare manna, quod est absconditum*; ut per penitentiam quasi vincat peccata. *uid est enim penitere, nisi dolere præterita, et de æterno temperare ab his quæ admiserat? Et Angelo hiatyrae Ecclesiae scribe: Hæc dicit Filius Dei, qui rebot oculos sicut flammam ignis, et pedes ejus similes ranno Tyrino: Scio opera tua, et dilectionem, et dem, et ministerium, et patientiam, et opera tua nobissima meliora prioribus. Sed habeo adversum te, quod nis mulierem Jezabel, quæ se dicit prophetam, et docet, et seducit servos meos fornicari, et manducare involata idolis. Et dedi ei tempus ad penitendum, et non nit agere penitentiam de fornicatione sua. Ecce mitto illam in lectum; et adulteros ejus cum illa in tribulationem magnam, nisi egerint penitentiam factorum uorum, et natos ejus occidam morte; et scient omnes Ecclesias, quia ego sum qui scrutor renes et corda; et labo unicuique vestrum secundum opera sua. Vobis autem dico, et cæteris qui Thiatyrae estis, qui hanc doctrinam non habetis, et ignoratis altitudinem satanae, sicut dicunt, non mitto in vos alium pondus: verum tene quod habetis donec veniam. Vincenti autem et servanti opera mea usque in finem, dubo ei potestatem nuper gentes (Apoc. n. 12-26).* Sub una Epistola data ad Ecclesiam Thiatyram duplicem Novatianæ hæresis confudit et explodit errorem: et penitentibus enim idololatriæ causa fructum promittit, et in una Ecclesia malos non contaminare bonos ostendit, cum unius utique essent communionis: nec enim extra Ecclesiam positus scribebat dicens, *Vobis autem dico, et cæteris qui Thiatyrae estis, quicumque non habetis doctrinam istam, id est idololatriæ, tene quod habetis, donec veniam*; hoc est, perseverate usque ad finem, quia qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x. 22). Similiter et qui perseveraverit in malo, damnabitur. Ac per hoc sicut iustitia justi non liberabit eum, in di: qua erraverit; sic et iniquitas injusti non nocet ei, cum converterit se. Ideo dixit, sacrificans diis eradicabitur: si autem converterit se vita vivet. Sicut est et illud quod ait Dominus, *Qui me negaverit, negabo eum* (Ibid. 33). Si autem converterit se, non poterit negari ab eo quem confitebitur. Hinc est ut diceret in Psalmo, *Non justificabitur in conspectu tuo omnis homo vivens* (Psal. cxlii, 2). Hæc enim sententia imputatur homini in qua moritur. Nam quia in Ecclesia mali cum bonis futuri essent usque ad iudicium Dei, ipse Deus significavit, dicens, *Simile est regnum calorum reti misso in mare, quod ex omni genere piscium colligit. Cum autem venissent ad littus, bonos segregaverunt in vasa sua, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione sæculi: eribunt Angeli, et segregabunt de regno Dei omnia scandala, et eos qui iniquitatem faciunt* (Matth. xiii, 47-49). Hæc causa significatur etiam in illo, qui inter discumbentes inventus est non habens vestimentum nuptiale (Id. xxii, 12, 13): quem solum projectum de cætu ostendit Ecclesiae, quia crimen indignitatis ejus non polluit cæteros; et quia hæc indignitas ejus designata est, eo quod vestimentum non habuerit nuptiale, manifestus fuit cæteris. Videbant enim eum iuter se aliud esse vestitum. Hinc est unde Paulus apostolus, *In magna autem, inquit, domo, non solum sunt vasa aurea et ar-*

gentes, sed et lignea et fictilia (II Tim. ii, 20). Istud propter Hymentum et Philetum posuit, qui cum essent ex Ecclesia, perverse de resurrectione sentiebant; sicut aliqui de Corinthiorum Ecclesia resurrectionem negabant. Sed hanc donum magnum Novatianus mundum significat intelligendum, non Ecclesiam; ne in una Ecclesia malos cum bonis, mundos cum immundis cogatur asserere. Quod facile puto convelli. In una enim domo omnes sub uno sunt nomine: quamvis enim moribus diversi sint, uno tamen domini sui nomine censentur in professione. Mundus autem hic diversæ professionis continet homines, ita ut dispaes profiteantur se habere et deos et dominos. Vides ergo non hoc potuisse dici de mundo, sed de Ecclesia, in qua sub uno degentes nomine, diversi sunt actu. Quod quidem Novatianum non ignorasse adverte, sed quia abcessionis suæ iustas querimonias non habebat, ne aperte erubesceret, argumenta quædam sibi constavit per malam legis interpretationem, quibus excusare iuteretur et tegere livoris sui invidiam voluntatem. Denique respondet ad hæc quæ diximus dicens, *Nec ego renno agendam penitentiam admixtæ idololatriæ, sed ego re: itere non audeo; quia crimen hoc ab eo remittendum est, in quem admissum est. Hæc autem cum dolo respondet. Interpretationibus enim suis detegitur, quibus fraus ejus apparet. Quando enim dicit, scriptum est, *Qui me negaverit, et ego negabo eum*, et mentiri non potest cujus verba sunt; penitentiam quam agendam dicit, inanem et infructuosam ostendit. Si enim sententia data est, et non fallit qui dedit; quid excruciaci compellis hominem lamentationibus et gemitibus, qui hujus rei effectum, aut denegas, aut scire te minime profiteris? Omnis enim qui consilium alicui dat, ad hoc utique dat, ut quid ex eo proficere possit, prædicet. Sed quia tu, Novatiane, dolo hoc profiteris, ad illudendas mentes hominum, agendam penitentiam dicis. Sciens enim aperte hoc negari non posse, subtiliter facis, quia non voce sed affectu penitentiam amputas. Omnem certe qui idolis sacrificaverit, in Spiritum sanctum dicit peccare, cui neque hic, neque in futurum, peccatum hoc remitti per legis verba contentis. Quomodo ergo hujus delicti agendam penitentiam dicis, nisi quia fallis, sicut supra ostendi? Sed soles alio dolo fraudem hanc velle contegere, dicens eodem sensu etiam Petrum apostolum dixisse Simonii. *Age penitentiam ab hac malitia tua, si forte remittatur tibi* (Act. viii, 22). Sed contuens apostolum Petrus veterem et venenam malitiam hominis et peramaram, idcirco dubium ei dedit responsum. Quis enim mortalium sic peccavit, ut donum Dei pecunia vellet mercari? Malevolentia ergo responsum istud datum est, non errori. Hæc est enim quæ remedium non habet; quia nec error est, nec per quem excusetur necessitas, ut possit per flentum ad veniam pervenire. Si in tali itaque causa aliqui fuerint inventi, hoc audiant quod audivit et Simon. Nam ideo dubie respondit ei apostolus Petrus dicens, *In felle enim amaritudinis et in obligatione iniquitatis video te esse*. Si ergo in tam gravi causa, et quæ sine remedio videatur, dubie responsum est; ambiguum non est, eis qui errore aut necessitate aliqua in Deum peccant posse remitti, si congruam penitentiam agant. Hoc enim concessum est juri ecclesiastico ab auctore, ut et penitentiam del, et post penitentiam recipiat. Et adhuc est aliquid quod reprehendit Novatianus: *Cur, inquit, corpus Domini tradunt eis quos noverunt peccatores? Quasi possint ipsi accusatores esse, qui sunt iudices. Si autem accusati fuerint et manifestati, poterunt abjici. Nam quis iudex accusantis sumat personam? Nam si ipse Dominus Judam passus est, quem sciebat furem esse, et ea quæ mittebantur exportare* (Joan. xii, 6), nec eum qui accusatus non est, abjecit: hoc exemplo uti oportet, ut eum abjicere non liceat, qui publice detectus non fuerit. Nam nec justo*

¹ M. Colvert., effectus.

viro competit aliquem accusare. Unde Matthæus, *Joseph cum esset, inquit, homo justus, et nollet eam traducere, voluit eam occulte dimittere* (Matth. 1, 19). Judas ergo cum esset inter discipulos, contagione sua non eos maculavit, dissentientes utique a furis ejus; et Eucharistiam inter eos accipientes, non polluit innocentes. Nec Dominus ei quem latronem sciebat, corpus suum denegabat; quia secundum Apostolum, *Qui indignè sumit, gladium sibi sumit* (I Cor. xi, 27). Unde nec ab oculis ejus se avertit. Peccatores etenim eos polluunt, qui consentiunt malis eorum. Unde dictum est, *Videbas furem, et concurrebas cum eo* (Psal. xlix, 18). Hinc est unde Apostolus plebem Corinthiorum arguit, propterea quod illum qui publice uxorem patris habebat, non corripere aut evitarent, ut se emendaret, dicens, *Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit* (I Cor. v, 1, 6)? Cum enim non esset dux aliquis, aut præpositus Ecclesiæ; plebis erat corripere eum, quem videbant tam turpiter et obscæne inter eos conversari. Ac per hoc quasi consentientes eos crimini ejus Apostolus arguit. Nec enim in hac re accusatore opus erat, aut testibus; publice enim noceram suam loco uxoris habebat. Itaque, quantum ad causam nostram pertinet, exposuimus rationem, non alios criminantes, sed nos defendentes. Novatianus autem obtestor conscientiam, qui nos semper accusat, si sanctos scit esse omnes quos secum habet. In tantum autem irascitur nobis, ut et christianos nos neget; cum sciat nos ea fide initiatos, de qua ipse præsumit. Christianum certe professio facit et vita. Si ergo vides hominem ea profiteri quæ tu, et non dissimilem esse in vita; quare negas esse eum quod tu es? Certe qui dicit Dominum Jesum, in Spiritu sancto dicit (*Id.* xii, 3); verum enim dicit. Omnis enim veritas de Deo est. Cur non assentis vera dicenti, sed negas? fatenti Deum contradicis non ratione, sed furore? Numquid non inimicus Dei videris, qui vera de eo profitenti resistis? Numquid paganus, audiens aliquem idola dicentem esse deos, negat paganus esse? Cur tu negas christianum quem audis verba integræ fidei profitentem, cum legas, *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x, 10)? At tu, ut inimicus, quod per iracundiam non vides, Deo repugnans; negans hoc confidentem habere salutem, cum Dominus dicat, *Quicumque me confessus fuerit, et ego eum* (Luc. xii, 8). Numquid ait, Si Novatianus me fuerit confessus? Sed tu hoc sic astruis, ut tibi hoc defendere videaris, ut is salvetur qui non christianus tantum, sed qui fuerit et novatianus. Sed si in Christum facta confessio dat salutem; ubicumque, apud quoscumque integra fuerit hæc confessio, habet salutem. Itaque si confessionis hujus traditio corrupta est apud nos aut sensus immutatus, recte accusas. Si enim hæc manet in nobis sicut et in te, nos negando et te negare videris. Sed fidei ministros accusas: fac verum esse, quamvis probare non possis, Qui tamen ab his audierunt, verum est quod audierunt, an falsum? Nec enim si vitiosus verum dixerit, non erit verum, quia a vitioso dictum est; cum alia causa sit conversationis, et alia professionis. Nonne persecutor odio christiani nominis professionem persequitur, non conversationem? Primo in loco sciens hoc proficere religioni, cum confitemur esse nos christianos, sacrilego confidentibus nobis credit quod non vult audire, quia audit. Tu autem cum ejusdem professionis sis et signaculi, non credis confidentibus nobis quæ ipse confiteris. Si aliter nos renatos scires quam tu renatus es, recte non crederes hoc nos esse quod tu es. Ut quid a sacrilego persecutionem patior, si non hoc sum quod tu es? Nam si hoc de me profiterer, quod tu de me dicis; persecutionem non paterer. Ac postremum mihi credendum est de me, non tibi. Meam enim professionem querit iudex, non tuam de me. Quid ergo me confidentem tu negas, cum verum sit, in hac causa non alienum testimonium, sed meam professionem requiri, aut pro me, aut con-

tra me? Nolebam pro nomine torquere te contra me, ut appareret si vera confidentem et tu negare contra me, aut cui crederetur. Dolo enim hoc proponis, ut justam causam videaris habere schismatis. Nam non ignoras in hac re meam de me testimonium requiri, non alienam; et hoc verum haberi. Manifestum est utique liberis esse eos, qui amore Christi non disquirentes hominum actus, ad fidem ejus consequendam concurrunt: hoc eorum probantes quod sibi utile norant, id est, ut traditionem fidei, quæ a Christo est, consequantur. Nam qui præter mysterium aliquid aliud in hac re putat homini necessarium, traditioni facit injuriam; minus enim sentit de gratia Dei. Quando enim nisi meritum hominis adfacit, negat donum Dei proficere posse devoto sibi, aut potorem, aut parem facit hominem ipsi traditioni, cum longe sit meritum hominis ab hoc officio. Sicut de hæc eadem re dicit apostolus Paulus, *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (I Cor. iii, 6, 7). Quomodo in hac re aliquid de homine sperandum est, cum verba data sint quæ tradantur? Videamus itaque quid proderit, si boni meriti fuerit, aut quid oberit, si mali fuerit meriti. Accedens verba Dei audire desiderat, quibus fidem commodans, salutem se credit accipere. Quid facit in hac re, si bonæ aut malæ vitæ sit qui verba solemniter tradit, cum fides devota quærat percipientis, ut ea quæ audit, toto animo credat? Numquid si malæ vitæ sit qui tradit, impedimentum facies percipienti, ut non credat quæ audit credenda, ut peccatum ejus intret in cor ejus ne credat? aut Deus, qui justus est, despiciere habet devotum sibi propter peccatum ejus, quem ipse patitur esse in ordine? Nec homo sic judicat, quem constat falli frequenter, aut esse gratiosum. Si ita esset, et homo causam suam ageret, nonne diceret Deo: Quis sit iste cujus causa me despicias, nescio. Ego ad eum tui causa accessi, quia tuus dicebatur audistes: te quæsi. te desideravi, tibi credidi, de homine nihil speravi: quare ergo mala ejus mihi obsint, quem nescirem nisi te quæsissem? Si bona ejus mihi possent proficere, justam videretur forte, ut et mala ejus obsessent mihi. Sed sicut bona ejus si dubie credidisssem, nihil proderant mihi; ita et mala ejus nihil obesse mihi debent bene credenti. Ego enim verbis ejus fidem dedi, quæ a te data dicuntur, quæque te inspirant, te loquantur, de te promittunt: huic de se nihil credidi, nec gestis ejus; sed fidei, quæ ex te est, me copulavi. Secundum hæc integra est causa creditis. Advocatorum enim more accipe antistites: numquid si malæ vitæ sit advocatus, contra susceptum ejus pronuntiabit? Hoc est officium advocati, ut secundum juris ordinem, suscepti sui causam peroret: numquid poterit vitæ ejus, si turpis est, obesse causæ suscepti? Persona enim advocati nec obesse, nec proficere poterit; qualis enim fuerit causa, sic et respondebitur ei. Sic sunt et qui volunt christiani fieri: accedunt ad antistitem, dicunt ei vota sua: ille facit verba juris ecclesiastici. Si vera vota sunt, suscipiuntur a iudice: in quo ille aut obesse poterit, aut proficere? quippe cum nec causam suscepti sui norit. Deo enim iudici soli cognitum est, quis, qua mente accedat. Antistitis ergo est, delegato sibi fungi officio; iudicis autem, aut suscipere, aut renuere causam suscepti. Ipse enim invenit dixisse, *Filia, fides tua te salvam fecit* (Matth. ix, 22). Vides itaque nullius adjutorio, sed unumquaque fide sua salvari. Hoc enim Deus decrevit fidei, ut si non dubitet, omne quod voluerit, consequatur. Tu tamen non ut amicus, sed quasi inimicus Christi, populum sub tuo nomine congregasti, ut non sint Christiani nisi fuerint et Novatiani; cum Apostolus condemnaret, si quis dicat se Paulianum, aut alterius alicujus (I Cor. ii, 4): sed tu potiores te iudicans, super Christi no-

¹ Ms. Colbert., *Nolebam pro nomine torquere.*

men, tum posuisti; quasi ille non sufficeret ad tuendam Ecclesiam suam.

CIII (a). — Quomodo in Levitico Dominus sacrificia et libamina offerre la praecepit, quae alibi respicit? eadem constat in Levitico de sacrificiis offerendis Dominum mandasse Patriarchae, ut offerrent libamina vel sacrificia, sive holocausta. Atque sic dicit per Jeremiam prophetam, *Haec dicit Dominus, Holocausta vestra congregate cum sacrificiis vestris, et manducate carnes; quia non sum locutus ad patres vestros, neque mandavi illis, quia die eduxi illos de terra Aegypti (Jerem. vii, 21 et 22).*

De holocaustis et sacrificiis, si penitus advertas, non est de hac re facere questionem: nec mentium Dominum aut immutatam putes, ut mandaret, et postea denegaret. De hujusmodi enim sacrificiis et libaminibus seu holocaustis nihil invenitur mandasse, de quibus nunc se locutum testatur. Duo etenim genera sacrificiorum adverte: unum quod per singula genera offerri mandatum est, et aliud quod voluntarium dictum est. Illud ergo quod per diversa genera, sive pro peccatis, sive pro primogenitis offerri praeceptum est, quid et quale et quomodo offerendum esset, mandatum est. Sacrificium autem voluntarium non utique mandatum est, quia arbitrio remissum est, ut si aliquis voluisset offerre, quod illi visum fuisset, offerret: voluntaria enim erant haec sacrificia. Et quia negligenter et improvide haec offerebant, non deliberantes, quia qui offerret potentiori, munera electa offerret; idcirco dicitur eis, Non mandavi vobis de his: sed si vultis, debetis quae digna sunt offerre. Sic etenim invenitur, et Cain peccasse, cum non considerat Deo haec debere offerri, quae potiora sunt. Cain enim ad propitiandum Deum haec offerre se dicerent, in eo ipso provocabant Deum ad indignationem, ut in id quod dicerent se bene facere, peccarent offerentes Deo holocausta indigna. Unde dicit in Malachia propheta, *Si adducatis ad victimum caecum aut claudum aut agrum, non est bonum. Offer autem ea duci ant propositio tuo, si suscipiet te, dicit Dominus omnipotens (Malach. i, 8).* Hinc est ut per Isaiam de eadem re queratur Deus, dicens, Quo mihi oves holocausti tui? Neque in sacrificiis tuis honorasti me. Non enim ad hoc te feci, ut laborares in thure, aut ut mercareris mihi argento incensum; nec adipem sacrificiorum tuorum concupivi: in peccatis autem tuis et iniquitatibus astitisti mihi (Isai. i, 11). Manifestum est itaque ortas esse querelas: quia cum voluntaria sacrificia offerrent, non in his Deum honorabant, offerentes indigna, cum haec utique non essent necessitatis. Si enim mandata fuissent, necessitate videbantur qualiacumque offerre; quando autem arbitrio suo haec offerebant, talia debebant offerre, ex quibus obsequium in se Dei ostenderent. Sed quia animus illorum cupiditate idolorum errabat, inconsiderate haec agebant. Igitur duplici genere exprobrantur, quia et inique agentes, Deo andebant offerre; et quae indigna erant, offerebant: cum iniqui actus non sacrificiis redimantur, sed lamentatione et misericordia. Unde dicit David cum peccasset, *Si voluisses, sacrificia dedissem: utique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus; et cor contritum et humilitatum Deus non spernit (Psal. l, 18, 19).* Denique dicit Samuel ad Saül, qui cum contempsisset praeceptum Domini, sacrificio Deum putabat posse placari, *Non enim, inquit, vult Deus sacrificium magis, quam audiri vocem suam (1 Reg. xv, 22).* Et Scriptura dicit, *Misericordiam volo plus quam sacrificium (Osee vi, 6).* Judei cum injusti essent, et immisericores, oblationibus propitiandum Deum fieri arbitrabantur: sicut et nunc quidam spernentes justitiam, oblationibus laudari se putant. Bona est ergo oblatio, si servetur justitia, et non negligatur misericordia; quia quod nobis petimus, et aliis praestare debemus.

¹ Ms. Colbert., *rostra.*

(a) Haec questio deest in Mss. secundi generis.

DE EVANGELIO LUCÆ.

CIV (a). — Sciens Dominus bellum Judaicum adversus se futurum, dixit discipulis suis ut gladios sibi pararent: quo facto, cum coepit esset bellum duce Juda Scariothe, videns Petrus apostolus insurgentes hostes, protulit gladium, et amputavit auriculam servi sacerdotum. Tunc Dominus jussit Petro, ut reconderet gladium in thecam suam: *Omnis enim, inquit, qui accipit gladium, gladio peribit (Matth. xxvi, 51, 52).* Ut quid parari jussit, qui prohibuit percutere; reum etiam mortis designans eum, qui percussit gladio, cum non utique injuste videatur apostolus percussisse? Quantum enim pertinet ad Petrum, percussit eum quem contra se armatum videbat. Resistere enim debuit ingratis servis, et ad Dominum necandum armatis. Si singula membra inspicias causae, cujus vis patefieri rationem, invenies et alia quae requiras his dictis. Quid enim opus erat, ut hic qui spirituali fretus erat virtute, gladios juberet parari carnales: et qui prius jussit in via nec peram ferri, nec pecuniam, nec virgam (Id. x, 10); nunc juberet haberi, quae prius prohibuit? Incipiamus ergo, cur gladios jussit parari et occidi prohibuerit, explanare. Non solum enim inimicorum, verum etiam ipsorum discipulorum suorum causa, ad superventurum bellum arma procurari praecepit. Nova enim et mirabilis res futura erat, ut is qui nova et inaudita signa faciebat, sic subito humiliaretur, ut et verberibus subiceretur et morti. Ne ergo velut impræsciens haec pati videretur, et a quo forte virtus recessisset, haec omnia sic praedixit, ut non dubitaret de his, sed praescius contra haec se pararet; et quia voluntate humiliatus est, non resistere acrius inimicis juberet: in tantum seipsum esse qui fuerat ostendens, ut jam detentus, aurem quae abscissa fuerat restitueret; ut quod gladio operante deciderat, redderet: non quasi carnalis utique medicus, sed quasi corporum conditor opus suum truncatum refinxit. Nec enim possunt medici abscissa corporis membra reparare. Ut autem Dei virtus in illo non diminuta, sed ita ut fuerat inesse videretur, et illud firmaret quod dixerat, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x, 18):* haec ergo causa gladios parari, non tamen occidi jussit. Nunc illud ostendere superest, quare contuens factum apostoli Petri, eum qui gladio usus fuerit, gladio dixit perire, cum non injuste percussisse videatur. Nam sicut significatur in Luca, ipso Domino permittente percussit, et sic prohibitus haec audivit (Luc. xxii, 49, 50). Ideo etenim permissum est, ut et vindicare se posse videretur, sed nolle; et ut virtus ostenderetur in eo manere, in quo fuerat, ut in utroque vindicare se posse non ambigeretur; inimici vero pro certo haberent datum sibi ab eo potestatem, ut hoc facerent. Non enim victus apparebat, sed tradens se voluntati eorum. Quare ergo sententia data est, ut qui gladium accipit, gladio pereat; nisi quod nulli licet, excepto iudice, quemquam gladio occidere? Apostolo autem Petro usque ad hoc permissum est, ut dolorem faceret, non quod occideret. Ob hoc enim audivit, ne iterum periret. Didicit praeterea, quia christianis jam factis occidere non licet. In misericordia enim positus, lege juris mundo crediti uti non licet asperere. Illud autem quod ante euntibus in via discipulis mandasse videtur, ut nihil tollerent in via, pacis est causa, et gratia virtutum, et affabilitas doctrinae. Quid enim opus erat tollere aliqui in via, quibus signorum causa omnia offerenda erant? At ubi tempus, quo se pati permisit, advenit, propter quod rixa magis quam bellum inimebat; armatos jubet esse discipulos: non ut repugnaret qui pati volebat, sed, ut dixi, ut praescius se hujus rei, et in potestate habere passionem suam ostenderet; humiliaret autem se humane salutis causa, quod suo loco dicitur.

CV (b). — Quomodo Prophetia quadret cum Evan-

(a) Haec questio deest in Mss. secundi generis.

(b) Haec questio deest in Mss. secundi generis.

(Soixante-treize)

gelio, de obsuratione solis et quibusdam aliis.

Cum in primo adventu Domini prædictum sit, quia contenebraretur sol in passione ejus, eadem hora qua factum probatur, id est, meridie. Sic enim scriptum est in Amos propheta, *Et erit in illa die, dicit Dominus, Occidet sol in meridie, et contenebrebit super terram dies tenebrarum* (Amos viii, 9). Illo ergo die a sexta hora contenebratus est sol usque ad horam novam, et ita completa est propheta supradicti prophetae. Imago hujus rei, quæ futura est in adventu Domini secundo, in passione Domini est ostensa; quia in fine, cum cepit Dominus advenire ut judicet mundum, sol tenebratus est ab officio suo, dicente Domino, *In illis diebus sol contenebrabitur, et luna non dabit lumen suum* (Math. xxiv, 29). Quod quidem et Joel propheta non prætermisit, ut cum a multis significatur, sine dubio impleri credatur. Ita enim dixit: *Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, priusquam veniat dies Domini magnus et manifestus* (Joel. ii, 31). Hoc quantum apparet, secundo adventu magis congruit; tunc enim omnibus aperte manifestabitur, sic dicente Scriptura, *Tunc vidit illum omnis oculus, et plangent se super illum omnes tribus terræ, et qui illum crucifixerunt* (Apoc. i, 7). Itaque si in utroque adventu hoc continetur, quia sol contenebrabitur illis diebus, qui dies ille est, quo ampliari solem et lunam cecinit Scriptura? An enim inter cætera Isaias dicens: *Eritque super omnem montem excelsum, et in omni loco excelso aqua perambulans in die illa, cum perierint multi, et cum ceciderint turres. Et erit lumen lune, ut lumen solis; et lux solis erit septies tantum in die, cum enabit contritionem populi sui* (Isai. xxx, 25, 26), et cætera. Qui dies potest intelligi, quo promisit se Dominus salvare contritionem populi sui? Hanc opinor esse diem, quem pater Joannis Zacharias ostendit dicens: *Benedictus Dominus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ. Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum Prophetarum suorum, qui a sæculo sunt. Et liberabit nos de inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris* (Luc. i, 68-72). Et Simeon inter cætera, *Hic positus est, inquit, in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel* (Id. ii, 34). Hæc ruina est Scribarum et Phariseorum et principum Judæorum, quos propheta significavit per turres. His ergo per incredulitatem reventibus, alii surrexerunt credendo qui prius videbantur infirmi, et ægri per negligentiam. Unde Salvator, *In judicio, ait, ego veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant; et qui vident, cæci fiant* (Joan. ix, 39): ut qui per Legis culturam et peritiam lumina videntur, per incredulitatem cæquentur; cæci vero, id est, imperiti vel publicani viderent, dum crederent. Quorum infirmitates propheta Salvatore portaturum prædixit (Isai. lxx, 41). Itaque hoc tempore Salvatoris factum est, sicut legitur in Evangelio, *quia ipse infirmitates nostras accepit, et vulnera nostra curavit* (Math. viii, 17). Quæ quidem omnia in passione Salvatoris consummata et adimpleta sunt: sic enim saluti humani generis, tam apud superos quam apud inferos et redempta est et firmata, quia propheta Zacharie supradicti utriusque comprehendit. Et hic enim apud superos liberati sunt a contritione inimicorum, intervenit misericordiam; et illic apud inferos, cum erepti sunt de tartaro. Cuncti enim qui speraverunt in promissum Christum, expectabant adventum ejus, ut devicta morte liberarentur de inferno. Unde dixit, *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris*. Si quis autem salutem hanc et in secundo adventu contineri intelligat; in utroque tamen adventu, maxime in secundo, *sol convertetur in tenebras, et luna non dabit fulgorem suum*: quomodo ergo augeri solem et lunam die quo visitabit Dominus populum suum, ad-

vertentem; quando utroque in tempore, quo cæpta liberatio populi et adimpleta est, solem et lunam non minui, sed contenebrari legimus? nisi plane solem et lunam sanctis comparatis intelligamus; sicut in alio loco legimus sanctos luminariibus æquetari. Paulo apostolo prædicante, quia inter hos homines sancti in hunc mundum velut luminaria videbantur. Et in Evangelio, *Tunc justii, inquit, fulgebant sicut æi* (Math. xiii, 43). Dominus enim opera jasta lunam appellat: sic enim ait, *Lucent lumen vestrum coram hominibus, ut videntes opera vestra bona, magnificent Patrem vestrum, qui est in cælis* (Id. v, 16). Ili ergo, qui omnibus suis relictis, Dominum sequuntur, justitie et sanctitatis causa, soli et lune comparantur septies honorati; sicut dicit Dominus, *Nemo est qui relinquant domum, aut uxorem, aut filios, aut oves, qui non recipiet septies tantum in hoc sæculo* (Luc. xvi, 29, 30). (Qui ergo ad præsens septies honorantur, potest intelligi, quia etiam in futuro septem partibus clarior erit futuri credatur; ut resurrectio eorum soli comparatur ac lune, cæterorum vero sicut testatur claritas ergo sanctorum, quæ hic septies honoratur, in resurrectione aliud septies consequitur, ut qui hic claritatem lune habet, in futuro soli accipiat claritatem; et qui hic soli comparatur, septies tantum futurus credatur accipere. Propheeta ergo Isaias solis et lune comparatione sanctorum merita augeri prædixit, nec immerito. Si enim ipse Dominus sol justitie dicitur est, sancti autem similes ei erunt, Joanne apostolo dicente, *Cum enim apparerit, inquit, similes ei erimus* (I Joan. iii, 2); convenienter sanctos in sole esse significatos, septem tamen partibus majorem solem quam lunam propheta supradictus ostendit. Quando enim lunam, sicut lumen solis, futuram ostendit, solem autem septies tantum; ad modum atque solis septies lunam augeri significat, ut talis sit lux luna, qualis nunc est sol quamvis sanctorum ratio hic vertatur, sub hac tamen causa luminarium ex parte prodidit quantitatem, ut post crementum solis ac lune tantum iterum major sit, quantum erat sol; et quantum in presenti distat sanctus a saucto, tantum distet in futuro post remunerationem.

DE LIBRO GENESIS¹.

CVI. (a) — *In principio fecit Deus cælum et terram* (Gen. i, 1). Si cælum in principio fecit, et terram, cælum autem firmamentum est, sicut in subjectis apparet; non est verum, quia prior lux facta est, et sic firmamentum: aliud enim cælum significare non poterat, quia facturam mundi describit Deus operante perfectam. Propterea enim quod diversis opinionibus homines falsebantur in causa mundi, Moyses Deo se inspirante ostendit quæ esset ratio mundi. Quibusdam enim videbatur initium non habere; aliis initium quidem habere, sed ab Angelis quibusdam fabricatum esse; nonnullis vero factum similiter, sed a Sacla² quodam, qui est et Deus potestatis adversæ: pauci autem de origine, veritatis traducem sequentes, Deum opificem ejus asserabant. Horum ergo causa qui diversitatis falsa opinione trahantur, coactus est Moyses quæ esset causa hujus vera ostendere; ne filii Israel erepti de potestate Ægyptiorum, a falsa tamen intelligentia eorum liberati non essent. Ipsi enim inter cæteros magis erroris studium sequebantur: hi enim antiquitus præ cæteris vanæ philosophiæ operam dabant. Denique Moyses per id, quod a filia Pharaonis adoptatus videbatur, eruditus est omni sapientia Ægyptiorum (Act. vii, 22). Quid est ergo quod dicit, *In principio fecit Deus cælum et terram*? Si enim firmamentum significat secundum quod supra ostendi-

¹ Sic Mss. et editio Ratisponensis. Aliæ vero editiones: *Quomodo intelligentia sunt quæ habentur in Genesi, præcipue de opere sex dierum.*

² Am. Er. et Lov., a spirítu. Rat., a Sacla. Aliquot Mss., a Sacla, ut etiam supra, in questione tertia. — Yea, et Lov., ferunt, sed a spirítu quodam. M.

(a) hæc quaestio docet in Mss. secundi generis.

¹ Er. Lugd. et Lov. legunt, *liberavit*. Ven., *liberabit*, ut ff. Beued. M.

mus, videamus quid dicat. Arbitramur, quia Moyses ut omnem errorem inferioris creaturæ auferret, et impensarum facti mundi; in principio substantias ipsas, ex quibus mundus constat, factas esse significavit; quia si hoc tacuisset, æternæ forte putarentur esse substantiæ, Deo jugabiles æstimatæ: ut qui hujus rei testimoniam recipit, ambigere non possit factum esse mundum, quando substantias, quæ ad impensas mundi profecerunt, initio subjectas fatetur. Igitur *In principio fecit Deus cælum et terram*, id est supernam et infernam substantiam. Supernam est, quæ constat cælum; inferna autem concretio est quedam faculenta, quæ profecit in aridam quæ dicitur terra, et tenebras. Unde dicit in Isaiâ propheta, *Ego Deus, qui feci lucem, et creavi tenebras* (Isai. XLV, 6, 7). Ihs ergo creatis, fecit simul substantias; hoc est, aquam, tenebras, et terram ante tempora: tempora enim sub firmamento sunt. Firmamentum enim, sicut quibusdam videtur, glacies est aquarum. Et idem firmamentum dicitur, quia concretis divinitus aquis firmatum est, quod ab reculendo vel celando appellatum est cælum. Itaque propterea quod aqua majus sit elementum, prior est significata, quia pars ejus profecit in cameram mundi. Terra autem pavimentum: quæ quidem et David a Spiritu sancto creata fatetur. Ait enim, *Et aquas quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini. Quia ipse dicit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt* (Psal. XLVIII, 4, 5). Post hæc ergo elementa, ante compaginationem mundi, fecit Deus lucem, ut opera ejus in uocem procederent, quæ lux modo disposito, cursum huius explevit. Facta est nox juxta diei modum, quæ similiter impleto modo spiritus, illuminatæ ad adventu omnium matutini: et sic impletus est primus dies, cum cœpit secundus; nox enim diei deputata est, ut simul licentur unus dies: propterea enim, quod subjectæ sunt tenebræ luminis, auctoritate carent, nec possunt numerum facere. Triginta etenim dies una luna appolantur, cum eorum habeant noctes. Itaque lucis ministerium, quo spatium consumit sibi decretum, dies occupatur. Tenebrarum autem substantia antequam illuminetur, nox appellatur. Spatium autem illud, quod nter occasum et ortum est, nox est. Non enim tenebræ faciunt noctem, sicut et lux diem; quia tenebræ nant in sua natura. Lucis autem accessus facit diem, et discessus noctem. Non immerito ergo subjecta est nox diei. Luce ergo facta, et cursu duodecim horarum impleto, totidemque et noctis spatio peracto, æquinoctium fuit in primo die: et exinde cœpit dies nrescere super noctem tribus scilicet mensibus, qui ut tempus veris. Ex eo deinde augmento suo minuitur dies aliis mensibus tribus, qui sunt tempus æstatis. Et iterum sit æquinoctium, ita ut ex eo nox incret supra diem aliis mensibus tribus, qui sunt tempus autumnis. Et incipit iterum nox de magnitudine sua, qua supergreditur diem, minorari usque ad finem quarti temporis, quod est hiems. Et sit æquinoctium primi temporis, quando Deus mundum creavit, qui les intelligitur esse undecimus calendæ aprilis, quæ primo dies Paschæ est, id est primus dies primi mensis. In Lege enim mandatum est, ut decima die primi mensis vespere prepararent se ad Pascha faciendum quarta decima mensis die, id est, ab undecimo. Jam enim vesper decimi diei in undecimum lucet, et ab undecimo calendæ aprilis initium esset primi mensis. In principio etenim facta luna fuit quarta decima, quia omnia plena sunt facta: adde triduum a decimo vespere, et hi sunt tres dies ante luminaria qui fuerunt, ut undecimo calendæ aprilis factus sit audus; quia numerus lune ab undecimo venit ad quartum decimum, cui Paschæ primus mensis integer sit attributus, ut in Pascha die solenni neque extra undecimum calendæ aprilis sit, neque extra lunam partam decimam, quia undecima mundus factus est, quarta decima autem luna majori lumine clarior factus est. Inter principium ergo et claritatem qua illuminatus est mundus, Salvator noster et passus est et resurrexit; quia quarta decima luna passus est, et primo

die resurrexit, qui ideo dominicus dicitur, quia ipsum Dominus fecit, qui multiplicatus menses fecit, et tempora, et annos. Ut autem uno atque eodem modo minime celebretur, cursus facit lune in decrementis et crementis. *Terra autem erat invisibilis et incomposita*. Manifestum est, quia terra, postquam facta est, invisibilis erat et incomposita: tegebatur enim aquis, id est erat invisibilis; incomposita autem idcirco, quia cum esset fixa, non erat apta ad culturam. *Et tenebræ erant super abyssum*. Tenebras dicit fuisse super abyssum, id est, super immensam ex omni parte aquam. *Et spiritus Dei superferebatur super aquam* (Gen. 1, 2). Hanc aquam quasi ammittatem significat, super quam spiritus Dei quia superferebatur, ostendit, ut tenebras super infinitam profunditatem fuisse significet. Spiritum autem Dei super aquas, quia ubi spiritus Dei erat, obscuritas non erat; quantum enim poterat, illuminabat aquam. Abyssum autem, id est immensam profunditatem illuminare non poterat: hoc est, superiores aquas illuminabat, et subter erant tenebræ, et super abyssum. Idcirco autem hunc Dei spiritum dicit, non quia sanctum hunc intelligi vult Spiritum, sed eum super creaturam hylicam spiritualiter vult intelligi, totum autem Dei esse significans. Dei hunc, qui super aquas ferebatur, spiritum vocat, ut pravam asserationem convellat, qua quidam utuntur, dicentes aliquid esse quod non sit Dei. Nam nec ordinis, nec rationis est, ut super aquas Spiritus sanctus fuisse dicatur, quia super omnem creaturam est. Quod enim de Deo est, super omnes potestates et principatus et similiter super omnes potentias spirituales est. Non moveat autem mentem alienius, quia Dei spiritus dicitur, cum constat omnia Dei esse. Ait enim Deus inter cetera facturum diluvium, *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia sunt caro* (Id. vi, 3): et in Ezechiele inter alia, *Hæc dicit Dominus ossibus istis, Extendam super vos cutem, et dabo spiritum meum in vos, et vivetis* (Ezech. xxxvii, 5). Numquid hæc ad officium Spiritus sancti pertinent, et non ad animam? Spiritus ergo hic Dei est quidem, sicut cetera, hylicarum tamen moderator est substantiarum; ipsius enim ordo est his præesse. Luce ergo facta, et cursu diei moderato, et peracto secundo die, fecit firmamentum, id est, cælum, ut lux in terra firmamenti moderaretur diem, ut esset quasi lucerna in domo. Hoc, inquam, firmamentum factum est ex supradicta aquæ substantia. Nunc enim compaginationem in specie mundus, ut de confusione rerum discretis substantiis, singula partes aptarentur, quæ ad membra mundi proficerent. Substantiæ enim quas primum factas esse diximus, impense sunt mundi. Et ideo mundus dicitur, quia res ab invicem separate quæ erant confusæ, et in speciem productæ, mundum fecerunt vocari, cujus in fabricam profecerunt. Firmamentum ergo, id est cælum, factum est in medio aquarum, ut divideret inter aquam quæ erat supra firmamentum, et inter aquam quæ erat sub firmamento; ut Dei virtute in medio aquarum consisteret firmamentum, sub se, et intra se, et supra et circa se habens aquam; ut esset concavum deorsus, et intra munitum, ne aquæ sive interiores sive exteriores penetrarent concavum ejus, ut esset quasi domus munita atque firmata, ut securi essent habitantes in ea. Tertio die jussit congregari aquam quæ erat sub cælo, hoc est, intra capacitatem firmamenti, in congregationem unam, ut appareret arida, quæ est terra, et factum est sic. Exhausta enim latitudine terræ, factum est velut alveum, in quo demergeretur omnis aqua, quæ erat intra firmamentum, et apparuit arida. Recedente enim aqua, necesse erat appareret terra facta visibilis, quæ prius erat invisibilis. Tunc arida appellata est terra, et congregationes aquarum maria. Et jussit producere terram herbam pabuli, et ligna fructifera; ad semen super terram. Quarto item die jussit Deus fieri luminaria in firmamento cæli, ut luceant super terram; luminare majus, in inchoationem diei; et luminare minus, in inchoationem noctis, et stellas. Hæc ad conceptum et nativitatem

et ad nutrimenta pertinent eorum, quæ figurantur in mundo, et ad signa temporum certis articulis necessaria, necnon et ad ornatum totius mundi. Sicut enim ad ornamentum domos pertinet, si camera ejus habeat auro distincta laquearia; ita et mundo ornatum præstant stellæ diversa luce fulgentes. Luci itaque, quæ facta est prior, est additus splendor solis, ita ut connexa sint hæc et individua. Nocti autem, quæ erat tenebrosa, datum est luminare: et quia quarta decima fuit luna quando facta est, sic ait, *Luminare minus, in inchoationem noctis: facta etenim, tota nocte luxit.* A parte ergo ad totum dictum est, *in inchoationem noctis;* quia non semper vespere lucet. Luminare autem majus, quod solem dicimus, manet in initio diei, quia simul cum luce priore concretus est. Tribus ergo diebus sine luminaribus his fuit mundus; non enim erant adhuc quibus proficerent officia eorum. At ubi autem produxit terra herbam pabuli, et ligna fructifera; necessaria fuerunt quæ enutrient vel conservarent quæ erant producta. Quia ergo generatio omnis horum interventu perfcitur, non oportuit prius hæc fieri, ne eorum effectu quæ producta de terra sunt, orta putarentur; sed illa ante facere, ut sic hæc sine his facta esse non ambigantur. Quinta deinde die, aquas jussit producere reptilia animalium vivarum, et volatilia volantia super terram secundum firmamentum cæli, et factum est sic. Et inter cætera, *Et vidit, inquit, Deus quia bona sunt, et dixit, Crescite et multiplicamini (Gen. 1, 21, 22).* Ideo autem adjecit, *Et vidit Deus quia bona sunt,* quia a quibusdam dicuntur mala esse, ut vel sic erubescant. Quando enim Deo et conditori suo placent, nulli utique debent displicere. Nam solent dicere stulti, Ideo, inquit, vidit, et placuerunt ei, quia ante nesciebat. O hebetes, quomodo nescivit? Quidquid voluit, productum est. An quis vult quod nescit? et qui potest facere, potest dici quia nescit quod faciat? Et quod amplius est, non ipse fecit, sed jussit ut fierent; et qui jussit, non est hujus virtutis ut faceret? Sed quia huic omnia possible sunt, jubente hoc quæ non poterat, cepit posse, ut ad hujus laudem proficeret¹. Duplex ergo virtus est, ut insensibilem juberet sensibilia producere. Sexto vero die præcepit ut produceret terra animam viventem, quadrupedia, et bestias terræ; et factum est sic, et producta sunt. Et vidit Deus, quia bona sunt, et valde bona, quia omnia necessaria sunt. Supra dicta ergo die dixit Deus: *Paciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram,* et habeat, inquit, potestatem super omnia quæ facta sunt super terram (*Ibid.*, 26). Primum quidem fecit Deus substantiis ex quibus mundum compaginaret, quo compacto, et omnibus ornatibus decorato, et necessariis honestato, post hoc hominem fecit, qui frueretur eo, et omnibus quæ in illo sunt. Nam cum omnia super terram ex aquis et terra produci jussisset, hominem tamen ut faceret, limum terræ manibus apprehendisse describitur, ut multum differre hominem ab his quæ fecerat, edoceret. Ad honorem enim hominis pertinere vult, quando eum Dei manibus factum describit, et factum ad imaginem et similitudinem Dei, id est Patris et Filii. Quid sit autem ad imaginem et similitudinem Dei, quamvis alibi dixerimus, hic tamen locus et causa postulat ut iterum dicamus. Patris enim ad Filium verba sunt dicentis, *Paciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram;* quanquam in opere utriusque intelligatur persona, dicentis et obaudientis. Hæc ergo imago Dei est in homine, ut unus factus sit quasi Dominus, ex quo cæteri oriententur, habens imperium Dei quasi vicarius ejus; quia omnis rex Dei habet imaginem. Ideoque mulier non est facta ad Dei imaginem. Sic etenim dicit, *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum.* Hinc est unde Apostolus, *Vir quidem, ait, non debet velare caput suum, quia imago et gloria Dei est;* mulier autem ideo

¹ Er. Lugd. Ven. Lov. sic exhibent hunc locum: *Quæ non poterat, cepit esse. ut ad hujus laudem proficeret. u.*

velat, quia non est gloria aut imago Dei (1 Cor. xi, 7). Similitudo autem Dei hæc est in homine, ut sicut et Patre Filius, sic ex homine mulier. In hoc plane dispar, quia hæc facta, ille vero natus est. Quibusdam tamen videtur omnia simul Deum fecisse. Si enim verbo, inquit, fecit, quare non omnia simul fecisse dicitur? Nam hic hominum mos est, ut partes fecisse credatur. Ad potentiam ergo Dei magis facere videtur, si uno die omnia ab eo facta dicantur. Porro autem magnam providentiam in hoc opere et ordine contemneret. Nam potuit utique simul facere cuncta; sed ratio multiformis prohibuit, et ad opus his omnibus, Scripturæ divinæ fides adhibenda est, quæ dicit, et sæpe dicit, *quia in sex inquit, diebus fecit Dominus Deus terram et terram, mare et omnia quæ in eis sunt (Exod. xx, 11).* Præmo enim in loco sic debuerunt fieri, ut sentirent ac scirent quæ facta sunt: quando enim non se omnia simul viderant, sed unum hodie, cras alteram; cognoverunt initio se contineri, et nullo modo posse æternitatem suscipi, ubi se partibus invicem recognoscunt. Nam si omnia simul existissent, non esset eis sensus infirmitatis, sed putarent se non cupisse. Quæ enim verbo Dei subito simul existunt, non se fieri sentiunt, nisi aliud ante se, aliud post se videndo. Et ne forte illud quod primum factum est putet se infectum, majora post se facta cernendo, hoc credit de se quod vidit in altero potiore. Denique lumen quod dies appellatur, ante se habet cælum et terram, mare et aquam et aridam. Cum autem ipsa aqua et arida et tenebræ confusa fuissent facta, æternitatem sibi vindicare non poterant, quia nihil horum statum et proprietatem sibi ausum est vindicare. Sol iterum et luna cum sint clarissima, ante se habent multa. Ita ergo factum est, ut potiora posteriora, anteriora autem inferiora cum se vident, nihil horum sibi vindicet æternitatem. Prætereaque sex diebus opus consummatum, totius mundi ætatem in se continet, ut sex dierum opera, sex millium annorum haberent figuram: quia quod unoquoque sæculo futurum erat, sex dierum per ordinem operibus continetur; ut puta, quia prioribus sæculis tanta cognitio Dei in terris non erat futura, sine splendore anteriores dies videntur: ut autem ante hominem pecora fierent, quia veteres nostri inculti et agrestes pecorum more victuri erant: sexto autem die homo fieret, hæc res fecit, quia in sexto millenario annorum adventus Christi hominem fecit, ne morti esset obnoxius. Ut autem imago Dei esset homo, quia dono Dei coimaginari haberet Filio Dei, dicente Joanne apostolo, *Scimus autem, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus (1 Joan. iii, 2).* Et Vas electionis: *coimaginati, ait, Filio Dei (Rom. viii, 29).* Arbor autem vitæ quæ posita est in paradiso, imago fuit futuræ gratiæ Dei, quæ est corpus Domini, quod qui edit, vivit in æternum. Nam arbor scientiæ boni et mali significat quod Lex data est per Moysen, quæ cum cogniti fecisset peccatum quod prius latebat, dedit scientiam boni et mali. Ostendit enim quid esset bonum, quidve malum. Illud vero, quod septimo die requievit ab operibus suis, hoc significat, quia impleto sexto millenario annorum, in septimo millenario requiescet, cessante jam mundo ab omni opere seculari. Hæc diximus pauca de malis, ut viam panderemus intelligendi secundum ea quæ supra ostendimus.

DE ORDINE DIEI ET NOCTIS.

CVII. — Quantum ad mundi rationem pertinet, tenebras ante legimus quam lucem. Ea enim quæ ad mundi fabricam profecerunt, quæque simul facta videntur, lumine privata fuisse considerantur; id est, aqua, terra, tenebræ, ex quibus compaginatus est mundus, sicut continetur in Sapientia, quæ dicitur Salomonis, *ex materia invisæ (Sap. xi, 18).* hoc est tenebrosa. Et tenebras enim et aquam factam sacra volumina ipsius Domini voce testantur per Isaiam

¹ Ms. Colbert., hic et infra. *millesimo*

prophetam: Ego, inquit, Deus feci lucem, et creavi tenebras (*Ios. xlv, 6, 7*). Similiter et per David, et aquas factas, et terram firmatam super aquas Spiritus sanctus ostendit (*Psal. cxxv, 6*). Quod convenit et Evangelicæ auctoritati et Apostolicæ traditioni, in quibus omnia facta leguntur: et ut nihil exciperet, sive quæ in cælis sunt, alii, sive quæ in terris (*Joan. 1, 3, Coloss. 1, 16*). In hac ergo parte, quæ ad terras pertinet, ante tenebras legimus quam lucem: hoc autem est quantum ad ordinem lectionis pertinet, non quantum ad dignitatem; nam utique multo melior lux quam tenebra: in mundi tamen ratione lux accipit nomen ut appellatur dies, et tenebræ nox; sed hæc scilicet ratione, quia dum illuminantur tenebræ, et præterit lux, illud tempus quamdiu redeat lux, dicitur nox; et illud tempus quo illuminantur tenebræ, appellatur dies. Nox ergo cum dicitur, speratur futura dies; et cum dies dicitur, speratur futura nox. Cum vero officia hæc cessaverint, transeunte mundo, tenebræ tantum dicuntur, et lumen. Non enim potest dici nox, cum perpetuo sint tenebræ: neque dies, cum occidere cessaverit lumen. Ubi æternitas est, cessant hæc nomina, quia cum mundo cœperunt. Denique antequam lux fieret, quæ appellata est dies, non nox legitur fuisse, sed tenebræ: quæ postquam illuminatæ sunt, et præterit lux, vesper appellatur sunt et nox. Igitur quantum apparet, subjecta est nox diei. Non enim quia ante tenebræ leguntur quam lux, idcirco anteponendæ debent videri: quia et cœlum ante solem est, et tamen claritate major est sol; et terra ante hominem, et pecora et cætera animalia, et tamen subjecta sunt homini: non ergo idcirco nox præferri debet diei, quia ante leguntur et tenebræ; cum appareat et dignitate lumen tenebris, et tempore diem nocti anteponi. Sicut enim supra ostensum est, cum essent tenebræ facta est lux. *Et appellavit Deus lucem diem, et tenebras appellavit noctem: et factum est vespere et mane dies unus (Gen. 1, 5)*. Nam nisi dies fuisset, nec nox esset; tenebræ enim erant, quæ cum illuminatæ sunt, et præterit dies cursu suo peracto, factus est vesper. Et cum post vesperum illuxisset, factus est dies primus nocte transacta, ut diem sequeretur nox. Hoc et dignum est, et ratione commendatum, ut inferior natura per omnia subjecta sit potiori. Quomodo ergo nox ante diem dicitur, cuius nomen post diem legis? Non enim appellata fuisset nox, neque vesper, nisi facta lux diem egisset: quo transacto, factus est vesper, qui est nox: dies utique factus est vesper, ut scias noctem partem esse diei. Tunc enim consummatur dies, cum transit et nox. Denique sic dicimus, Annus dies habet trecentos sexaginta quinque; non utique sine noctibus. Cum enim dies dicimus, ibidem computamus et noctes. Sub auctoritate enim diei significamus et noctem; nam et si nox præterit diem, sub vocabulo noctis computaretur et dies. Quis etenim hominum dicat, Post quinque noctes videbo te, et non, post quinque dies? Nec legisse nos meminimus alicubi noctem ante diem significatam. Nam fuit, inquit, *Moyse in monte quadraginta diebus et quadraginta noctibus (Exod. xxiv, 18)*. Et in *Psalmo, Sol, inquit, non uret te per diem, neque luna per noctem (Psal. cxx, 6)*. Et ut de ipsis primordiis deum exemplum, *Fiant, inquit, luminaria in firmamento cæli, et luceant super terram: luminare majus in inchoationem diei; et luminare minus, in inchoationem noctis (Gen. 1, 14)*: sed luna non potest præponi soli, sicut nec nox diei; sed sicut luna sub sole est, ita nox sub die. Et in Evangelio habemus sub auctoritate et numero dierum significatas et noctes: ait enim inter cætera Dominus, *Sunt hic quidam circumstantium, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis in regno suo. Et subiecit, Factum est post dies octo (Luc. ix, 27)*, etc. Numquid non in hoc numero continentur et noctes? Et alio loco, *Hæc, inquit, in Bethania gesta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. Postera die vidit Jesum venientem. Numquid dixit, Postera nocte? Iterum sequitur, Sequenti die voluit proficisci in Galilæam*

(*Joan. 1, 28, 29, 43*). Et in subjecto, *Et die tertio nuptias factas sunt in Cana Galilææ (Id. 11, 1)*. Ecce ubique dies in auctoritate probatur, noctem habens subjectam. Si enim noctis nomine contineretur, præterit nox diem. Nam quia Romani regnum habent; Hispani et Galli et Afri et cæteri subjecti eis, sub eorum nomine Romani vocantur: ita et nox, quia subjecta est diei, sub ejus nomine continetur. Sed inde quidam falluntur, quia Judæi in sabbatum vespere jubentur intrare, non considerantes cur ita mandatum sit. Nam utique pridie necesse habent emere sibi escas et præparare in sabbatum, et lotum ire. Numquid possunt hæc nocte facere, ut orto die intrarent in sabbatum? Dominus certe vespere resurrexit, et diei deputatur. In die enim resurrectio celebratur, qui dies dominicus appellatur. Sic enim legis, *Hæc dies quam fecit Dominus (Psal. cxvii, 24)*; non tamen nox dominica, quia principatum dies habet. Sive enim præterito die, sive futuro, semper nox subjecta est; quia et ordine inferior est et natura, dicente Apostolo, *Filii diei estis et luminis, non noctis neque tenebrarum (1 Thess. v, 5)*. Et si de consulibus coniciamus, videbimus illum primum nominari qui prior eligitur. Denique solet dici, Cum illo quis erit consul? Si ergo et nox ante diem esset, prior dominaretur. Nam usque adeo a die incipit numerus, utputa si dicamus, Cras sextum calendarum est; a mane utique est usque dum veniatur ad aliud mane, ut transacto die et nocte computetur. Nam et luna utique in initio mane facta est quarta decima: facta enim lucere debuit tota nocte, et in aliud mane cœpit quinta decima. Quid ergo ambigitur, ut non a die principia teneantur? Propter quorundam contentiones de re manifesta coacti sumus latius loqui, cum ipsa se lectio explanet, in qua dies ante noctem aperta ratione significatur. Hæc omnia supra memorata secundum mundi originem diximus. Verum si altius loqui velimus, intellectum nostrum spirituali erigentes vigore, incongruum deprehendimus tenebras ante lucem creatas asserere. Si enim lucis cœlestis natura est, et tenebrarum terrena, ineptum utique est post tenebras lucem factam putare: quia Moyses lucem quidem faciam, sed in qua nunc mundus est parte, non quia tunc creata est, dicit; quia omnia spiritualia ante creata sunt quam carnalia, ut lux quæ in supernis erat fieret in subjectis, ut lampas in domo. Quæ autem ratione ante lucem tenebræ dicuntur, cum semper post lucem videantur? Denique cœlestia et spiritualia lumen natura esse creduntur, terrena et carnalia tenebræ; ut tenebrarum natura potentia luminis subsistere videatur, quia omne inum summitatis est. Nam si requiramus, in ipso sole tenebras deprehendimus. Quando enim juxta illum fueris, tam clarissimus videtur, ut prospici non possit; si vero intervallo, clarissimus quidem, sed ut possit aspicere; si autem longe, minus clarus: quanto longius, tanto minus clarus. Unde defectus quidam apparet, qui tenebras nuntiat, et ita pervenitur, ut tenebræ ex lumine ortum capere videantur. Itaque qui fecit lucem, hoc modo creavit et tenebras, quomodo faciens aquam simul creavit et terram: ut sicut firmum aquæ terra est, ita tenebræ defectus luminis. Deus autem solus est qui defectum non patitur, qui cum ubique sit, imo omnia intra se habeat, tam præclarus est ut a nullo videatur, nisi si voluerit temperare. Denique Salvator cum esset in corpore et clausus non esset, tamen minime videbatur, nisi voluisset. Nam utique quod in monte transfiguratus est, et in claritate magna apparuit (*Math. xvii, 1, 2*), hoc veluti latebat in corpore, quod cum voluit, manifestavit. Quomodo ergo latebat, qui clausus non erat? Nam si cum corpore clausis ostiis intravit ad discipulos (*Joan. xx, 19*), quemadmodum divinitas ejus non omnia penetrat? hoc est, claudi non potest, quia defectum non patitur. Cum ergo nusquam desit Deus, illic tamen dicitur esse, ubi apparet, et vult videri. Cum ergo omnia in Deo sint, quia excedit cuncta, dicente Apostolo, *In ipso enim vivimus, movemur et sumus (Act. xvii, 28)*; ipse tamen

in nullo est nisi in quo voluerit. Mystero enim quodam in omnibus est, et providentia quadam in quo vult, apparet.

DE LINGUA HEBRAICA, EX QUO NOMEN ACCEPERIT.

CVIII (a). — Omne quod a Deo est, rationabile est: et unicuique rei exordium causa dat, quæ sit origo ipsius, ut non absurde nominari aut subsistere videatur, sed ut nomenclationem ostenderet, quæ caput intelligitur esse ipsius nominis. Igitur ratio hominis est causa quæ constat. Constat autem ex quatuor elementis, scilicet terra, aere, aqua et igne, Deo auctore duntaxat: quintus est animus quasi auriga, ut concretum et figuratum corpus agat, et quasi imperator ipsius. Et ab humo initium sumpsimus, et ejus nomine nuncupamur. Homines enim vocamur propter humum, unde pater noster forinsecus originem habet. Igitur causa et ratio facit ut ex nomine alicujus ceteri subsistentes sub eodem nomine appellentur, ipsius significantes in sese. Quamobrem videamus si congruit, sicut quidam putant, ex Heber dictos Hebræos. Videtur enim quantum ad nomen pertinere, inde hujus nominis origo descendere; anterior est etenim Heber quam Abraham. Quod si esset verum, deberent hi, qui de tribu Heber sunt, post ipsum eodem nomine nuncupari: ab Heber enim septima generatione natus est Abraham (*Gen. xi, 16, 26*). Si ergo super Abraham, vel ipse Abraham Hebræus dicitur est; sine dubio Hebræi ab Heber nuncupantur: si autem non legitur super Abraham dictos Hebræos, sed post Abraham, non jam utique ex Heber, sed ab Abraham dicuntur Hebræi: quippe cum filii Abraham primo hoc nomine appellati noscantur. In Genesi enim Joseph et fratres ejus Hebræi sunt appellati (*Id. xlii, 53*). Sciens enim Abraham fuisse, qui de Syria descendisset in Chanaan (*Id. xii, 4*), et multiplicatus fuisset, fidei causa omnibus copiis refertus, rex et Propheta appellatus et pater multarum gentium (*Id. xvii, 4*), qui cum trecentis decem et octo viris vernaculis suis quinque reges confoderit (*Id. xiv, 14, 15*); quia non in angulo hæc gesta et dicta sunt, ut laterent; eos qui ex semine ejus erant, Hebræos nuncupaverunt. Ordinis ergo et meriti ejus fuit Abraham, ut caput fieret his qui ex eo traducem habent. Dei enim iudicio princeps et origo positus est in terra Chanaan, ut ex eo genti, alterius essent et professionis et conversationis, quam fuerat ipse priusquam descenderet in terram Chanaan: innovatus enim ipse, novum constitueret populum in Dei devotione. Hinc est unde apostolus Paulus Hebræum se ex Hebræis faciat (*Philipp. iii, 5*): hoc enim dignitatis videbatur esse cognomen. Testimonium enim et nobilitatis generis erat, ut ex nomine ejus cognominarentur, qui multis modis Deo placuerat, quique eis erat origo. Abiunatur, si non convenit rationi; spernatur, si dispar est; convellatur, si alio nomen est a meritis Abraham; et nos refellamur quasi adulatorum ejus. Quæ est inimicitia adversus Abraham, quæ emulatio, qua ei obtruncant inimici; et qui sunt hi, nisi qui filii ejus dicuntur? Quid est in quo displicet Abraham, ut gloria hæc aliena ab eo putetur? Et quid est quod placeat in Heber, ut primatum istum habere dicatur? Cujus si conversatio posset inquiri, inveniretur forte idola coluisse sicut Thare et Nachor, et pater Nachor, quos constat non longe ab eo fuisse, sicut testatur Jesus Nave, qui idola coluerunt (*Josue xiv, 2*). Aut certe qui ex diverso sunt, ostendant qua ratione vindicandum est hoc Heber, ne forte a nobis suppressimur meritum ejus; sed nullum est, quia communes sunt nobis Scripturæ, et quid unicuique debeatur, in propatulo est. Si enim ex solo nomine putant hoc debere defendi, infirmum et improbabile est. Tunc etenim rite nomini ejus vindicaretur, si causæ aliquæ testes existerent qui hoc confirmarent: possent enim aliqui ejusdem nominis rem sibi non suam vindicare. Ideoque hoc est verum, quod non solo nomine, sed et perspicua ratione firmatur. Nam quoniam dignatione

Dei factum est ut in Abraham vivificaretur genus humanum, et forma fieret sabbataris hominibus, nihil est ambiguum, ideoque in ipso reparatum esse quod fuerat amissum vitio fragilitatis humanæ. Hic enim imago quedam positus est, ut ad ejus similitudinem genus hominum revertretur ad Deum, ut et Dei culturam, et sermonem qui datus prius fuerat in eum hominum, recuperaret hominibus: quia sicut in principio in Adam Dei fuit imago, ut cognitio ejus esset in terra; ita post ruinas humani generis, et oblivione veri Dei, in Abraham reformatum est, ut ab ipso fides in Deum coepta, iterum germinaret in fructum. Unde non est absurdum ut ex nomine ejus plebs ab eo coepta vocabulum sortiretur. Sed ne forte propter nomen Heber scrupulum patiantur, quia magis cum Hebræis Heber sonat nomen, quia Hebræi dicuntur, non Abraham; recognoscant iterum quia Hebræi, non Heberæi dicuntur: Heber enim dicitur est, non Hebre. Si ergo hinc impugnaudum putant, patiuntur quod faciam, et neuter nostrum habeat ex hac parte victoriam, nisi is qui per ordinem reddita ratione ostendit verum esse quod asserit: qui enim in una re par est, perdidisse dicendus est, si in altera inæqualis fuerit inventus: nam propter sonum immutata est littera, ut Hebræi pro Hebræi dicerentur, quia melius sonat. Quoniam et ex Juda non Judai dicuntur, sed Judai. Ubiunque enim absurdum visum est, immutata est littera, ut vox sonum compositum haberet. Nam pro medio die meridie dicimus, et multa sunt talia. Igitur convenit, ut est ostensum, ut nomine Abraham, tan lingua quam populus nuncuparetur. Hæc ergo lingua est, quam dicimus primitus datam Adæ et ceteris, quam propter præsumptionem turris edificatæ credimus in multas dispersam et confusam, ut non jam hæc, sed multe ex hac, immutatione habita quorundam dictionum, existerent: ut unam haberent speciem, nec tamen deperiret, sed tota confusa esset cæteris linguis. Ita enim tunc actum est, ne se homines intelligerent, et majora auderent (*Gen. xi, 8*). Tante ergo tunc linguæ intelliguntur exsultasse, quanti et homines fuerunt, qui dispersi, locis in quibus habitabant, unamque linguam suam instituit. Si autem ipsa esse minimis putabitur quæ scripta est tunc una fuisse, hoc supererit, ut de cæteris linguis collecta sit particulatim, et compaginata in speciem linguæ unius qua uteretur Abraham; ut quia pater multarum gentium erat, ex multis linguis sermonem haberet compositum, et esset per omnia innovatus. Sed quia si quos memorat liber Genesios unius vocis et sermonis (*Id. x, 51*), ab Oriente migrasse leguntur, et inde iterum dispersi a Deo super faciem totius terræ, non utique illic remansit, quin primitus lingua data remaneret. Deique neque terram aliquam habet inter homines, ut cæteræ linguæ, neque gentem, exceptis Judæis; quia primo homini data est in paradiso. Et postquam confusæ sunt linguæ, nusquam reperta hæc quæ nunc dicitur Hebræa. Si ergo nusquam habet locum vel gentem; Abraham autem natione Syrus erat; unde hanc linguam Abraham vel cæteris seminis ejus, nisi quia aut illa prima est, aut certe de multis aptata? Videmus enim aliquantulas linguas nonnulla verba similia ejus habere. Sed hoc non sic convenit rationi quomodo illud, si prima ipsa esse dicatur: non enim otiose hoc factum ratio probat. Ipsam enim linguam debuit Abraham habere, quam habuit primus homo, ut Moyses veniens, et prætur et hominem a Deo factum describens, hac voce uteretur, qua Deus locutus est et hominem appellavit Adam, et Adæ mulier vocata est Eva: ut hæc vox esset in libro Moysi, quæ fuerat et in illis quos describit, ut vere in omnibus reformatam doceret primam causam, et beneficium divinum in Abraham.

DE MELCHISEDECH.

CIX (a). — De Melchisedech legitur in libro

¹ Ms. Colbertinus, *estatarer*.

² Sic in Ms., et in editione Ratisbonensi. Aliæ vero editiones addunt: *Quomodo Abraham benedixit, et quid de eo senserit apostolus.*

(a) Decet in Ms. secundi generis. — Bernardus vindicatur.

(a) questio hæc decet in Ms. secundi generis.

Geneseos, de Melchisedech etiam simili modo est et in Epistola data ad Hebræos, quia *obviavit*, inquit, *Melchisedech sacerdos Dei summi Abrahamæ revertenti a corde regum, et protulit panem et vinum, et obtulit ei, et comedizit eum, dicens: Benedictus es, Abraham, a Deo excelso, qui fecit caelum et terram, qui tradidit inimicos tuos sub manus tuas* (Gen. xiv, 18-20). Et ut Apostolus significaret, quis intelligendus esset per Melchisedech, dicit, *Sine dubio enim, ait, quod minimum est, a meliore benedicatur* (Hebr. vii, 7). Quod quidem non utique ad traditionem retulit officii ecclesiastici. Quis enim ambigeret regulam traditionis dominicæ, quæ benedicuntur subjecti a Domino, meliorem esse eis qui benedicuntur ab ea? Domini enim mysterium in his verbis, quæ ipsum complectuntur ac memorant, operantur. Personæ autem ejus proprium meritum et potentiam voluit demonstrare. Quis ergo hic et quantus est, ad ejus comparationem minimus dicitur Abraham, quem constat in omnibus fidelibus signum habere testimonii nobilitatis ac fidei? Igitur hic Melchisedech non utique sic benedixisse intelligitur Abraham, sicut faciunt homines sacerdotes, ut ex delegatione daret benedictionem verbis solemnibus; sed quasi propriam, quam non per verba, sed per naturam acceperit substantialiter, ut sit ei propria. Sacerdos autem, quos antistites dicimus, regulam habent verbis solemnibus ordinatam et traditam sibi, quam superponentes hominibus benedicunt: non tamen quos volunt, sed etiam aliquando quos nolunt; quia dator regulæ ipse scit cui dari debeat vel infundi sacratissima benedictio. Illo vero qui natura habet benedictionem substantialiter, quem dicit summi Dei sacerdotem, per voluntatem dat benedictionem. Verba enim benedictionis et natura ejus cum voluntate concordant. Nec errat, ut ibi velit ubi non debet, neque nolit ubi debet; sed cui dederit verba, dat et effectum. Nostri autem sacerdotes super multos quotidie nomen Domini et verba benedictionis imponunt, sed in paucis effectus est. Est iterum quando meliores se benedicunt. Quamvis enim qui sanctus sit, curvæ tamen caput ad benedictionem sumendam, quia non proprium sacerdotis est, sed Dei inventum. Heli enim sacerdos Annam benedixit, et prosequitur effectus est (1 Reg. 1, 17, 20), non utique merito sacerdotis, sed ipsius Anno, cujus mundum cor inspexit Deus. Igitur Melchisedech non ideo melior Abraham dicitur propter solum officium sacerdotii: sed et natura anteponitur illi, ut ultra homines intelligatur. Nullo enim modo fieri potest ut qui tanto amico Dei præponitur, et fidei usque adeo ut amore et timore ejus nec filium suum christianissimum dubitaret occidere, homo putetur. Quia enim justitia, quibus operibus plus posset mereri, quam meruit Abraham? Nec enim erat plus quod faceret ad commendationem meritum, quam fecit Abraham. Primum enim cum nesciret Deum, nec signum vidisset quod ei suaderetur; dicenti sibi Deo, *Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui* (Gen. xii, 1), nec distulit, sed statim obedivit, non solum presentis Dei, sed et futuri Domini implens voluntatem. Dicit enim Dominus: *Quicumque plus fecerit domum, aut parvitas, aut fratres, aut cognatos quam me, non est me dignus* (Matth. x, 37). Qualis ergo Abraham, et cujus meriti est, qui ante mandata Salvatoris implevit quam prædicarentur? Apostolus hospitalitatem sectandam magnopere docet (Hebr. xiii, 2); hanc Abraham sic et tam devota excoluit (Gen. xviii, 3), ut videatur ab hoc didicisse Apostolus hanc prædi-

candam. Deinde provocatus annis, sic multiplicari credidit semen suum, quod prudentibus mundi stultum videtur, quemadmodum sunt stella cæli, ut antequam sententia decerneretur prudentibus sæculi, ab hoc damnati videantur. Postea enim dictum est, *Perdam prudentiam prudentium* (Isai. xxix, 14; 1 Cor. 1, 49). Jussu Dei circumciditur; quod non utique dolore sit; et non agre fert, ut posteris formam daret patientiæ. Ex Sara illi uxore sua jam ancila filius promittitur, et non dubitat (Gen. xvii, 17): ut futuris ostenderet in tantum Dei auctoritati credendum, ut etiamsi quæ irrationalia videntur, præcipiat aut promittat, non ambigatur: quia magis persona ejus respicienda est quam verba, ut quod in verbis infirmum aut impossibile videtur, persona ejus confirmet, et faciat videri possibile. Deus est enim qui promittit, de quo credendum est quia potest quod hominibus impossibile videtur. Quæ enim offensio potest judicari, cum plus de Deo opinatur, quam de se sentit humanitas? Propter quod datum sibi a Deo Abraham filium eodem jubente occidere illum non ambigit, nec tempus differt; nec admiratur ad Dei voluntatem, ut filium; quem magnopere beneficii et admirationis dederat gratia, hunc juberet occidi: certus Dei voluntatem non debere ab homine retractari, neque jussionem aut factum Dei sine providentia esse. Quod ut omni devotione festinanter impleat, matri ejus conjugi suæ non indicat, non ignavis fragilioris esse circa filios feminæ, et posse huic devotioni lacrymarum miseratione impedimentum afferre: nec non et ipsam poerum latet usque ad horam necis, ut jussioni Dei toto mentis obsequio obediret (Id. xvii, 5-10); non parricidium hoc deputans, sed homicidium, quod justo iudice auctore fiebat. Quæ ergo his majora posset gerere Melchisedech, quibus præcederet Abraham, quem sicut videmus, in nullo constat inobedientem fuisse? Moyses etenim, cui legitur facie ad faciem Dominus esse locutus (Exod. xxxiii, 11), missus ad gentem et ad fratres suos, ire notabat (Id. iv, 1). Jonas propheta præceptum sibi ut Ninivitis prædicaret irrupit, ut ad aliud locum pergeret, quo missus non fuerat (Jonæ 1, 1-3). Job plane egrégus in omnibus, tamen notus amissionem filiorum, vestimenta scilli sua, et totondit comam capitis sui (Job 1, 20): Abraham autem nec contristatus legitur de morte clarissimi filii, et quem jussus fuerat ipse occidere, nec alicubi Deo sibi jubente legitur trepidasse. Igitur per hæc apparet Melchisedech ultra hominem esse, quia non erat unde melior esset quam Abraham, nisi sola præcedat illum natura. Natura enim impassibilis, beatitudinem per substantiam habet: humana autem nativitas beatitudinem acquirit per gesta. Quia enim perfectionem divinitatis non habet, per exercitium et collectationem proficit ut melior fiat, cum plus vincit quam vincitur. Si enim aegeret, quod impossibile est, ut nunquam peccaret, melior Deo fieret: quod absit, (a) quia natura quæ potest peccare, sicut et non peccare, si semper vinceret, illi naturæ præponenda erat, quæ ideo non peccat, quia impassibilis est. Non enim magnum videretur non peccare, quia non potest; magnificentum autem, si cum posset peccare, non peccaret. Hoc ergo interest inter substantiam Dei et hominis, quia Dei substantia peata semper est securitate invincibilis eternitatis aetæ; hominis autem substantialiter beata sit per laborem. Et alia necessitas est beatitudo sit impassibilis, alia illius qui triphulationibus conficitur, ut possit aliquando gaudere. Beatitudo enim impassibilis in eo est semper ut beata sit; passibilis autem post magna exitia gaudet evasisse mortem. Contristatur ergo ut possit gaudere, nec perpetuo securus passibilitate naturæ. Impassibilis autem, semper bea-

gus in Critico Aug. ad hanc quæst. « Nonnulli, inquit, suspicantur hujus operis auctorem esse illum quem reprehendit Hieronymus epist. ad Fragar., asserentem Melchisedech esse spiritum sanctum. Concedo quidem, librum illum de Melchisedech, quem ibi exagitat, hunc insertum, sicut et cætera ipsius constat ex variis auctoritatibus et libris collecta: si vero hunc totum accepisset s. Hieronymus ab Evangelio, cum scateat longe pluribus hunc gravissimis erroribus, non se unum solum de Melchisedech carpsisset, sed et reliquos etiam saltem verbo tollisset. »

¹ sic ms. et editio Ratisponensis. Aliæ vero editiones, necessitas.
² Forte hic melius legeretur: *substantia aliter*, pro, *substantialiter*. Vld. Morel, Elem. Crit. p. 311. M.
 (a) Notandum in editione Rat. et in Ms. Colbert. desunt.

tas est; quia neque novit tristitiam, neque suspicatur posse se contritari. Nam et natura hominum, quamvis per laborem beatitudinem consequitur, non erit tamen intacta, neque decernit ei circumces. Quomodo enim fieri potest ut atque congressa et aliquoties victa, non sit vulnerata? Impossibilis autem semper intacta, ulcisa, inviolabilis manet. Igitur non minus diceretur Abraham ad Melchisedech, nisi potius esset natura Melchisedech quam Abraham. Nam hæc quæ diximus, ingenii esse forte videntur. Si autem Legem respiciamus, paruma adhuc et potiora dicuntur. *Hic enim Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obstravit Abraham regresso a corde regum, qui et benedixit eum, primum quidem interpretatur Rex justitiae, deinde Rex Pacis, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, et sine generatione, neque vitam dierum, nec finem vite habens; simulacrum autem Filio Dei manet sacerdos in perpetuum.* Et ut hæc locis quibus significaverat, commendaretur, de eo adjecti: *Videtur, ait, quantus sit nec, cui decernit debet Abraham de primitiis principis patrum (Hebr. vii. 1-4).* Ut enim quæ potentia et auctoritas Melchisedech sit ostendat, laudat Abraham dicens quæ principis patrum est, hoc est, ceteris omnibus uelut Abraham, sed minus ad Melchisedech. Non ne manifestum est hæc hominem non esse, sed metorem? Quis est enim quod dicit de eo, quia rex pacis est, et rex justitiae? Proprietas accedunt, et videtur. De iuge enim solem videntes, lucernam potatis, et argentum asperentes, astutiam stannum. Possent aliter hominum dei rex pacis atque justitiae? Pax enim benedictus predicatur, similiter et justitia: hic autem ubi rex pacis et justitiae dicitur, ut ab eo justitia et pax originem habere noscatur. Non enim super ipsum esse uel potest, quod ab ipso recitat. Nam homines justitia magistræ et pace eruduntur ad Deum primum erudunt. Hæc ergo quæ bonitatem magistræ est, Melchisedech habet regem. Quantum ergo melior est hominem Melchisedech, quæ ubi gubernatrix in unum sub ipso est, hoc est, pacem esse regem? Itaque omni rex justitiae et pacis dicitur, auctor eorum esse significatur: ut quomodo Dominus Jesus auctor vite est, ita et Melchisedech auctor justitiae sit et pacis: quia qui per Christum vivunt, hi a simulante justitia et pace reguntur. Cordibus enim servorum Dei justitiam infundit et pacem, ad ex-mandam dicitur nam dominicam. Serpenti hominis in psalmo origis non morti, quia *Justitia et pax complectuntur se, et veritas de terra orta est: et ut de qua iustitia diceret, ostenderem, ait quia Justitia se caeli prospicit (Psal. LXXIV. 11, 12).* Hinc de tempore Salutaris Scriptura ostendit, quæ justitia Dei data est mundo per Christum, in excubatione mysterii Dei unum quod ante promiserit. Justum est enim scire creaturam venientem Creatoris sui: quæ justitia non facta in terris, subitanea discordia quæ de iniustitia fuerat generalis iniquitas Dei, pacificus fecit discordes, dum diversos dicitur in una fide constituit. Sic se complectuntur justitia et pax et veritas amicus. De terra orta est magistræ justitia. Incarnatio enim Christi ostendit quæ esset de ipso Deo veritas cognoscenda. Igitur hæc certe justitia Dei est. Similiter et pax, dicente Apostolo, *Iste autem Deus pacis conciliat animas (Rom. xvi. 26).* Quomodo hoc possit discernere, non adverte, ut cum Deus pacis, Pater sit Dominus nostri Jesu Christi, necnon et ipse Christus; dicit enim *Pater mecum de nocte (Joan. xiv. 27)*; de Melchisedech dicitur quia rex justitiae et pacis est: quæ ratione seceduntur, non a intellectu. Pater enim nihil differre, quantum ad rem pertinet, regem pacis a Deo pacis. Quia cum in mundo quæquam Deus dici non debuit, ut qui soli ex quo sunt omnia a, reservaretur hoc tantum nomen, regem qui imaginem ejus haberet instituit, qui excedit Dei unumquemque omnem potestatem ejus haberet: sed quia terrenus est, hominum rex est, non tamen pacis et justitiae. Quia etiam ipse dicitur habere justitiam, quam non illi licet continere. Justitia enim Deus illi est. Res enim Dei est justitia, et

qui prævaricatur eam, rem sit Dei justitia. Melchisedech autem sicut datur intelligi, non magis homo rex spectatur; quia sub se habet justitiam, quæ regibus dominatur. Nemo etenim potest habere nisi justitiam, nisi ejus nature sit ut peccare non possit. Sed ipso autem esse ideo dicitur, quia ab eo in hoc est modo legis, per quam gubernatur, qui potest peccare. Igitur rex justitiae moderatur est verbum: se inventorum, quibus bene beneque et virri possunt credi. Deo multumque laboramus, et adhuc magis Melchisedech dicimus, nisi revertamur ad Scripturam, quæ et ipsa duo pulsat et clamitat, ut præsertim pro somno excitat ad intellectum, non inactis, sed in. Dicit ergo quia sine patre, sine matre, sine generatione est Melchisedech. Et ne aliter intelligeretur quæ linguam est, adjecti: *Nec initium dierum, nec finem vite habens.* Per quod ostendit neque vitam, nec mortuum esse Melchisedech. Quid ad hæc tam manifesta humana argumentatur subtilitas? Quæ est unversata ingenui caliditas, quæ audent resistere manifestis, ut non se sum capiat ex lectione, sed sensus tribuat lectioni? Vis inferat Scripturam dominicam, ut et etiam nos immixtus sentiat, qui sacerdotium ejus velle viderit viderit. Dicunt enim quidam non ita de Melchisedech debere credi, ut relatam est Scripturam, ac per hoc ad sensum suum Scripturas convertunt. Quibus melius esset aperte non recipere Scripturas, quam disiose agere contra illas, ut sub nomine pacis periret verum et sub nomine amicitiae latent hostes. Dicunt ergo non ad generositatem pertinere Melchisedech, sed ad humanitatem generis ejusdem, quæ sine patre et matre legitur fuisse. Hoc enim ideo dicit scripturam esse, ut ostenderetur ex alienigena fuisse, non ex tribu quæ ortus est Abraham, cui genus ejus non invenitur in Lege. Unde et adjecti: *initium, et sine generatione, ut intelligeretur potius origo ejus in Lege descripta non esse, ut ex parentibus quibuscumque per seipsum vir bonus factus creditur. Porro autem præsertim est Scriptura, ut ostendat per ordines digesta causa necessaria potest. Præsertim enim dicit, *Sine matre, sine matre.* Videamus si ceterorum matres sic dicantur in Lege: quæ fuerit in Nachor avia Abraham, mater Thare, non legitur quæ fuerit mater Abraham, et de ceteris tacemus. Numquid hi sine matribus fuisse dicendi sunt? Si dixisset, *Sine patre, sine fuerat color, quia omnium qui fuerunt, patres auferuntur in Lege. Adit, *Et sine generatione.* Si ideo hæc dixit, ut ostenderet generationem ejus in Lege non esse, suffecerat dixisse, *sine patre*; quia nullus patrem nemo novit. Non ita magis iterum ad manifestat: enim dicit, *Neque initium dierum, neque finem vite habens.* De, quisquis est videntis, quomodo istud interpretaris? Quid est initium dierum non habere, neque finem vite? Suffecerat certe dixisse generationem ejus in Lege scriptam non esse, ac per hoc origo ejus ex aliquibus sit credenda. Potest autem istum hunc scilicet Eno h, ideo non mortuum esse. Esto. Quid est initium dierum vite non habere? Forte dicat, quia dies natalis ejus scriptus non est. Cujus enim scriptus est in Lege? et hæc ratio est, ut ejus natalis dies scriptus non est, initium dierum vite negetur habere. Potuit ergo et de ceteris aliquid dici. Et si et homo translatus fuisset, non tamen sine vita erat hæc: quia quidquid sub spe mortis est, vitam habet. Distingue, quisquis contentioni studeat, tunc etiam versum, quam vincere vera per fas. Perdere est enim, non vincere; quia si in homine perdere videretur veritas, apud Deum tamen vincit, quia ratio ejus immortalis est. Itaque animus a Lege vincit debet, ut hoc sentiat quod a Lege significatur, non ut ipse Lege sensum dei suo arbitrio, ut Legem se videntur legi eximiat. Et audi Zorobabel, quia super omnia, ait, vincit veritas (III Esdr. iii. 12). Jam Melchisedech futurum mysterium incarnationis et passionis Domini ostendit, dum Abraham primum, quasi patri filium tradidit in Eucharistiam et corpus et sanguinis Domini, ut præfiguraretur in patre, quæ**

in filiis futura erat veritas. Qui si homo putatur et sacerdos, eo more quo fuit Aaron, aut nunc sunt, ostendatur aut legatur locus habitationis ejus; aut si ius templum aliquod aut synagoga in qua congregaretur populum, et offerretur eorum sacrificia, vel qui populus conveniebat ad illam. Si enim sacerdos in terris erit, sine dubio habuit populum, et ante Abraham utique, vel tempore ejus erat populus qui serviret Deo. Et quomodo Abraham quasi caput factus est fidei, ut ex eo populus haberet notitiam Dei? Similiter enim si Melchisedech erat, qui doceret unius Dei timorem in terris, frustra electus est Abraham, ut ex eo plebs Dei nuncuparetur. Potuerant enim inter eos esse, qui conveniebant ad Melchisedech. Et tibi est illud quod legitur in canticis Deuteronomii, quia cum divideret, inquit, *Altissimus gentes, quemadmodum separavit filios Adæ, statuit fines gentium, secundum numerum Angelorum Dei. Et facta est pars Domini populus ejus Jacob* (Deut. xxxii, 8, 9). Igitur si in mundo plebs non erat Dei, exceptis filiis Abraham, qua ratione alia plebs putatur fuisse, quæ ex doctrina descenderet Melchisedech, negante Propheta? Quando enim nominat omnes gentes quæ in mundo sunt, et non dicit populum Dei esse nisi filios Abraham; quid superest nisi ut, exceptis his, negetur cæteros Dei habuisse notitiam, quia *notus in Judæa Deus* (Psal. lxxv, 1)? Melchisedech autem sacerdos Dei summi, ad benedicendum Abraham apparuit ad præsigium futurorum sanctorum: quia benedictio data erat in futurum plebi Dei per antistitem fere Dei, quem dicimus sacerdotem. Hic ergo Melchisedech præcursor apparuit sacrali futuri Filii Dei, quia præcedit ad obsequium qui ordine sequens. Non ergo admiranda sunt quæ diximus de Melchisedech, quando Scriptura ad confusionem obstrepentium plus addat et dicat. Post omnia enim laude digna, ut confundat malevolos ait: *Similatus autem Filio Dei manet sacerdos in perpetuum*. Jam vide de quo male sentire contendis, et si hunc non vereris, vel Christum metue, cui similis Scripturæ auctoritate refertur. Per ordinem enim paulatim ad naturale ejus meritum venit, ut si quos dicta superiora moverent, quibus rex justitiæ et pacis significatus est, et quia in carne visus neque patrem, neque matronam habuit, hoc est ingenitus apparuit, neque ortum, neque occasum habens; ut iis quæ ultima subjecit, superiora credibilia demonstraret. Quis enim audeat dicere nisi vesanus, hæc omnia quæ sublimia dicta sunt, incongrua esse illi qui Dei Filio similis designatus est, manens sacerdos in perpetuum? Similis autem Dei Filio non potest esse, nisi sit ejusdem naturæ. Et quid incredibile videtur, si Melchisedech ut homo apparuit, cum intelligatur tertia esse persona? Si enim Christus qui secunda persona est, frequenter visus est in habitu hominis, quid ambigitur de iis quæ dicta sunt? Legimus etenim in Psalmo quia, *Tu es, inquit, sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix, 4). Hoc nemo nostrum dubitat ad Christi pertinere personam, quia eodem genere sacerdos est Christus in æternum, quo et Melchisedech. Sed summus sacerdos Christus est, Melchisedech secundus. Nam si homo est Melchisedech, quomodo convenit ut secundum ordinem ejus Christus sacerdos sit in æternum? Jam ambo similes esse leguntur, et unius esse dispensationis, quia unius sunt et naturæ. Quoniam autem omni modo unius Dei auctoritas conservanda est, idcirco et tertia persona subicitur paterno nomini. Christus autem vicarius Patris est et antistes, ac per hoc dicitur et sacerdos. Similiter et Spiritus sanctus quasi antistes, sacerdos appellatus est excelsi Dei, non somnians, sicut nostri in oblatione præsumunt. Quia quamvis unius sit substantiæ Christus et Spiritus sanctus, uniuscujusque tamen ordo observandus est. Sacerdotes igitur vel legati ideo dicuntur, quia illum in se ostendunt cujus legati sunt: sunt etenim ejus imago. Ac per hoc Christus et Spiritus sanctus naturaliter habentes Dei imaginem, sacerdotes ejus

dicuntur. In ipsis videtur Deus, sicut dicit Dominus, *Qui me videt, videt et Patrem* (Joan. xiv, 9). Et si in gestis Dei visus est Dominus, gesta autem Spiritus sancti sunt opera, significante Domino, *Quia ego in Spiritu Dei ejeci demonia* (Matth. xii, 28); et in Spiritu sancto visus est Deus.

DE PSALMO PRIMO.

CK (a). — *Beatus vir qui in via peccatorum non stetit*. Si autem steterit, non jam beatus, sed reus dignus plagis. Ad emendationem enim aliquam videtur habere spem, quia non impius, sed peccator est. Si autem unus fuerit qui non *abit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit*, duplici genere beatus est. Nec enim potest esse beatus, si in consilium peccatorum non eat, et in via peccatorum stet; quia si non perditioni, pœnæ tamen obnoxius est. Dehinc adjecit, *Et in cathedra pestilentie non sedit*. Hanc dicit beatitudinem esse, quæ his tribus gradibus constat, et triplici ratione munitur; id est, ut neque in consilium impiorum eatur, neque in via peccatorum stetur, neque in cathedra pestilentie sedeat. Sed cum duo genera tantum habeantur impiorum et peccatorum, in comprehensione eorum quæ supra memorata sunt, hoc tertium cui generi adscribi voluit, quod adjecit, dicens, *Et in cathedra pestilentie non sedit*; impiorumne, an peccatorum? Sed videamus quid sit in cathedra pestilentie sedere, et tunc cui generi hoc adscribat intelligemus. Hanc dicimus cathedram pestilentie, quæ extra Dei ordinationem est, ad hoc utique inventa, ut iniqua inde exeant judicia: propterea pestilentie cathedra dicta est, quia est corruptio quæ parit mortem, sicut et iniquitas damnationem. Non est ergo a Deo quæ est cathedra mortis. Nam Moyses accepit cathedram vitæ. Ad hoc enim data est, ut auctoritas in ea sit justis iudicis vel creatoris Dei. Unde dicit Dominus, *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei* (Matth. xxiii, 2): et Apostolus, *Non est, inquit, potestas nisi a Deo: quæ enim sunt, a Deo ordinatæ sunt* (Rom. xiii, 1). Unde dicit ad principem plebis: *Tu quidem sedes judicans secundum Legem, et contra Legem jubes me percuti* (Act. xxiii, 3). Quod dixit, *secundum Legem*, justam et salutarem cathedræ auctoritatem significavit. Illud autem quod ait *contra Legem jubes me percuti*, illum ipsum injustum judicem ostendit, ut in Dei cathedra sedens judicaret injuste. Hinc est unde et Daniel, *Dei est, ait, regnum, et cui vult dabit illud* (Dan. iv, 14). Sicut enim terreni imperatoris auctoritas sic currit per omnes, ut in omnibus ejus sit reverentia; ita Deus instituit, ut ab ipso rege Dei auctoritas incipiat, et currat per cunctos: quamvis frequenter mundus hoc non intelligat, et aliis se subiciat in potestate positus quam debet, tamen institutio est ut unus sit qui timeatur. Ubi ergo hæc institutio non est, ibi cathedra pestilentie reperitur¹. Nusquam unius Dei auctoritas abnuitur, nisi apud eos qui multorum deorum prædicant metum et reverentiam. Hi ergo sunt qui in cathedra pestilentie sedent, quia quod pontifices eorum prædicant, mors est. Hoc enim debent, ut cultores unius Dei quasi stulti et inimici, aut opprobrio sint, aut de hac vita tollantur. Hæc ipsa materia impietatis est, quæ etiam in cæteras partes extenditur, per quas impietatis suæ leges ostendat. Nam jussu Jezabel antistites iniquitatis in cathedra pestilentie sederunt, qui adversus innocentem Naboth, cum iudices non essent, prava meditantes, subornatis falsis testibus, mortis tulerunt sententiam (III Reg. xxi, 11-13). Unde et in alio psalmo dicit, *Et cum impiis non sedebo* (Psal. xxv, 5). Hoc enim iudicium ejus est, cujus et cathedra pestilentie. Itaque si in Dei cathedra sedentes, innocentes opprimant, injustum erit iudicium, non cathedra. Ubi enim cathedra pestilentie est, non potest iudicium non esse iniquum.

¹ Ms. Colbert.: *Ubi ergo hæc institutio est, non ibi cathedra pestilentie reperitur.*

(a) Questio hæc deest in Ms. secundi generis.

quamvis quædam sibi applicent veluti velamina, quibus impietatem contegant, ut videntes fallantur. Non potest enim sola impietas proponi, quia non invenit emptorem: et ubi lex diaboli est, si ipse nominetur, horretur. Sed sicut mel veneno admiscetur per quod laeas, ita et legi diaboli quædam justa admiscunt, et nomen applicant veritatis: sed uniuscujusque sensus est judicandus, quia idem aliquando aliquid verum ostendit, ut fallat, ut cum maligna prædicat, bona putentur. Quoniam cathedram pestilentie non esse de Dei ordinatione asseveravimus, etiam eorum qui extra Ecclesiam vel contra Ecclesiam sedes sibi instituerunt, cathedram pestilentie dicimus. Qui enim in concessa præsumit, reus est; quanto magis si et corrumpat traditionem ejus cujus sedem usurpat? Nam et ordinem ab apostolo Petro ceptum, et usque ad hoc tempus per traducem succedentium episcoporum servatum perturbant, ordinem sibi sine origine vindicantes, hoc est, corpus sine capite proficientes; unde congruit etiam eorum selem cathedram pestilentie appellare. Nec enim ideo impune erit, quia sub Dei nomine hoc agunt. Constat enim suas illos causas sub Dei nomine agere. Non enim zelo Dei hoc agunt, sed sibi locum volentes defendere: cum sciamus Core et ducentos quinquaginta viros per presumptionem Deo offerentes, hiatu terræ absorptos esse (Num. xvi. 31, 35), et Oziam regem cum Deo illicite obtulisset lepra in fronte percussam (IV Reg. xv. 5, et II Paral. xxvi. 21). Quoniam claruit cathedram pestilentie ad impietatem supradictam pertinere, reliqua prosequamur. Adjectum enim: *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus*. Ejus voluntatem in lege Domini dicit esse, qui apertis impiis et desertis peccatoribus, abnuens pestilentie cathedram, voluntatem suam in Dei lege statuit. Quamobrem beatum hunc dixit. Et sequitur: *Et in lege ejus meditabitur die et nocte*. Manifestum est, quia liber ab omnibus illecebris, et inimicis ab iis quæ Dei legi adversa sunt, nihil aliud quam in Dei lege exercitium facit, sacramentis Filii Dei confirmatus, in die bonis operibus insistit, et nocte orationibus. Hic est enim de quo dicit in Canticis canticorum, quia dormit et cor ejus vigilat (Cant. v. 2). Unde ait: *Et oris tanquam lignum quod plantatum est juxta decursus aquarum*. Quis ambigit eum qui in lege Dei meditat, spem habere ad primum capiendum? Quia sicut lignum juxta aquam plantatum sterile esse non potest; ita et qui frequenter usu legi Dei studet, non potest ejus operis minime habere effectum. Et adjectum: *Quod fructum suum dabit in tempore suo*. Omnis plantatio bene gubernata fructum dat tempore competenti; sic et hic qui legi Dei obtemperat, fructum habebit tempore præfinito. Tunc enim hujus devotionis mercedem accipiet, cum ceperit Dominus Jesus Christus sedere ad judicandum vivos et mortuos. Dehinc subjicit: *Et folium ejus non defluet*. Manifestum est in arbore cujus folia non decidunt, vitam significasse. Humore enim decurrentis aquæ vegetatum lignum, folia continet sua. Nam et Dominus Jesus *Si in humido, ait, ligno hæc faciunt, in arido quid fiet* (Luc. xiii. 31)? In ligno humido vitam significavit et fructum. Sicut lignum ergo auxilio decurrentis aquæ siccitatem non sentit; ita et hic qui legi Dei studet, accedente temptatione, præsidio Dei tutus non amittit, sed acquirit salutem, dicente Apostolo, *Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* (Act. xiv. 21). Et sequitur: *Et omnia quæcumque fecerit, prosperabuntur*. Apertum est quod dicit, quia qui legi Dei fidem servat cupidus mandatorum ejus, felix sit in omnibus suis factis: sicut et Joseph, qui propterea quod timorem Dei presenti vitæ præposuit, omnia quæ agebat prospera faciebat Deus in manibus ejus. Et subjicit: *Non sic impii, non sic*. Iterato sermone, non aliter omnino futurum significat quæ promittit, quia impiis

nihil prosperum erit in futuro, sed omnia usque ad interitum eorum: unde ait, *Sed impulis, quem projicit ventus a facie terræ*. Eodem modo dicit impios interire, sicut pulverem, quem ventus projicit a facie terræ et perat. Sublati enim constantia sua, per aerem dispersi parvissimi facti et impii, minister Angellis projecti a facie Dei, sine quo non potest vivi, interibunt. Et vult: *Ideo non resurgent impii in judicio*. Dignum quod dicit. Ut quid enim in judicio resurgent, et eorum negotium Dei credi sibi matorum cujus rationem? Spernent enim Dei legem et precepta, non est unde præstent rationem, ut in psalmo interrogati juxta legem sibi creditam præstent rationem. Arrogantes ergo et rebelles in Deum inventi, non resurgent, ut videant verum esse quod credere noluerunt, ut pereant, quia Deum mendacem judicaverunt. Et adjectum: *Neque peccatores in consilio justorum*. In hoc psalmo, Psalmista trium hominum genera significat; impiorum, peccatorum, et justorum, et ordine ceptus est error. Sed impii ab his alienantur, quia sub Dei decreto, sicut dixi, vivere voluerunt. Peccatores autem sub Dei lege agentes ante tribunal Christi sistendi sunt, segregati a justis ut acceptis operibus præstent rationem mandatorum, in quibus operam non dederunt, ut plus haberent laudis, quam contumeliam. Justi vero valde propensionis in exercitio implende legis inventi, remunerandi sunt. Et subjicit: *Quoniam acti Dominus viam justorum*. Et scire dicitur Deus, qui memores præceptorum ejus bonis operibus insistunt, et justis habitis coronantur. Illis autem qui immemores ejus circa curam animæ negligentes sunt, sic dicit, *Recedite a me; nescio vos operari iniquitatis* (Luc. xiii. 27). Et sequitur: *Et iter impiorum peribit*. Unde Psalmus ceptus est, et terminatus, ut causa impiorum tractata, nulli inquam perditioni docerentur obnoxii. Sicut enim dicitur, *Idcirco dicitur Deus scire viam justorum, quia in lege ejus ambulat*: iter autem impiorum, quia extra legem Dei est, peribit; quia omnes viæ impiorum labrosæ (Prov. iv. 19), sicut dicit Salomon, impiorum iterum clarissimæ duce Christo Domino nostro.

DE PSALMO VICESIMO TERTIO.

CXI (a). — Titulus Psalms rationem ejus innuat. De Christi enim Domini nostri sacramentum locutus, dominicum diem signavit, dicens, *Hæc David prima sabbati*: cum enim dicitur, *Hæc David, et eum pertinet, cujus hic David habet imaginem, de quo dicit propheta, Et puer meus David pascat illum* (Ezech. xxxvii, 24). Prima autem sabbati, prima feria est. Post sabbatum enim primus dies dominicus est, affirmante Evangelio et dicente, *Prima autem sabbati venit Maria Magdalens et altera Maria ad sepulcrum*, etc. (Matth. xxviii, 1). In dominico autem die, Salvatoris sacramentum significavit. Sed ut per rationem ordinis Psalmus exponeretur, a persona Dei Patris initium fecit, ut divinitatis sacramentum non sine ordine manifestaretur hominibus. Qui enim causam aliquam insinuare vult, nisi ejus caput et originem teneat, non poterit proprietatem ejus ostendere, neque quæ sit ejus veritas edocere. Itaque sic orsus est propheta, et ait: *Domini est terra et plenitudo ejus*. Fidem rerum tenuit dicens: *Domini est terra et plenitudo ejus*. Auctoritatem enim veterum sanctorum secutus est, qui terram et ea quæ sunt in ea ad Dominum Deum pertinere dixerunt. Et adjectum: *Orbis terrarum et omnes qui habitant in eo*. Ne forte minus aliquid significare pateretur, quia dixerat, *Domini est terra et plenitudo ejus*; sensum suum aperuit dicens, *orbis terrarum et universi qui habitant in eo*: ut doceret omnem omnino terram Domini esse, et quæ sunt in ea, ut nihil esset exceptum quod non sit Dei. Sicut putant quidam hæretici, qui secundum dictum apostoli Petri dominum Deo abnegant (II Petr. ii, 10), quorum ad corde-

¹ Fr. Lugd. Ven. Lov. sic legunt, in concessis. In B. separatim, in concessis. M.

² Ms. Colvertonius, præstent rationem emendandi. (a) Questio hæc docet in ms. secundæ generis

lionem cuncta Dei esse, prophetica oracula docue-
 . Et sequitur, *Ipsa super maria fundavit eam*; hoc
 quod in alio psalmo significavit dicens, *Terram
 r aquas tu formasti* (*Psal. cxxxv, 6*): ut fidem te-
 oniam sequeretur, ostendit quomodo fecerit. Dum
 a confusio esset rerum, et neque terra, neque aqua
 riana haberet speciem, jussu Dei adunata est ter-
 et firmata super aquas, ut et terra et aqua habe-
 originis suae proprietatem. Unde in Regnorum
 vox est Dei dicentis, *Nonne aquas ego feci? Et
 jecit: Et super flumina preparavi illam*. Sic super
 ina preparata est, dum intra se aquas conditas
 et, quae quasi per venarum fistulas stultantes pra-
 et ei densitatem, non penitus sicca fragilis esset, et
 illis ad culturam. Radicibus enim nascentium vita-
 praerant effectum, simulque locis aridis siti auxi-
 sunt. Et ut professionem sine bona vita non valde
 ficere ostenderet, ait: *Quis ascendet in montem Do-
 ni, aut quis stabit in loco sancto ejus?* Proponit qua-
 debeat esse qui Deum creatorem profitetur; ne qua
 stendens ostendit, qui, sicut dixi, dominium Deo ab-
 gant, si qui confitentur immunes se a peena scirent
 non esse, si recte minime versarentur. Montem ergo
 mini dicens, caelum significavit. Unde in alio psal-
) dicit: *Levavi oculos meos ad montes, unde veniet
 xitium mihi* (*Psal. cxx, 1*). Locus Domini est ubi ap-
 ret. Dicitur autem ad Jesum Nave, cum Dominus ei
 parasset, *Locus in quo stas, terra sancta est* (*Josue
 16*): et Jacob ubi Deum vidit, *Haec est, ait, domus
 ei* (*Gen. xxviii, 17*). Et sequitur: *Innocens manibus et
 unda corda*. Hunc dicit dignum ascendere in montem
 domini, id est, in caelum, aut stare in loco sancto ejus,
 quis fuerit innocens operibus, et mundum cor ha-
 bat in causa Dei, id est, fidei. Hujusmodi enim potest
 caelum ascendere, et stare in loco sancto ejus.
 denus enim hac vita ascendit in caelum. Deinde dum
 ivitas Jerusalem in adventu Domini descendit de caelo,
 ignus erit stare ubi judicaturus est Dominus de vivis
 et mortuis quasi innocens: impii autem et peccatores
 indigni erant stare in loco sancto iudicii Dei, quia re-
 urgent impii ad perditionem, peccatores ad poenam.
 tam si vultum Moysi glorificationem descendens de
 monte illi Israel peccati causa videre non poterant
Exod. xxxiv, 29, 30; quanto magis ipsam gloriae
 dominium in throno maiestatis suae sedentem, con-
 cientes delictis obnoxia formidabit aspicere? Audient
 enim, *Non novi vos, operarii iniquitatis* (*Math. vii, 23*).
 Et adiecit: *Qui non accepit hi veno animam suam*. Nunc
 ipsa genera peccatorum tangit. Primo enim in loco,
 hic est innocens, et mundum cor habet, qui a forni-
 catione idolatriae immunis est. Ipsa est enim vanitas,
 cui qui se inclinat, animam suam subjugat corruptioni.
 Et sequitur: *Nec juravit proximo suo in dolum*. Duae
 causas memoravit, quas sunt principales. Dicit et proxi-
 mi; quia qui in his idoneus fuerit, sine dubio et in cae-
 teris probatus habebitur, dicente Domino, *Dilige Do-
 minum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex omni virtute
 tua. Hoc est primum mandatum. Et secundum est si-
 mile illi, Dilige proximum tuum sicut teipsum. In his
 duobus mandatis tota Lex pendet et Prophetae* (*Math.
 xii, 37-40*). Quis ergo ex toto corde Deum diligens
 legem ejus non servet? Aut quis habens proximi cha-
 ritatem, peccatis student? quippe cum causa timoris
 Dei diligit proximum. Et subiicit: *Hic accipiet benedi-
 ctionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo*.
 Nunc quod meritum est ejus qui in causa Dei et ho-
 minis, creatoris et proximi, fidem haberit et dilectio-
 nem, ostendit: quia et benedictur a Domino, ut com-
 mendat apparet, et in his misericordiam consequetur
 quam implere non potuit. Nec enim tam circumspec-
 tus potest aliquis esse, ut nusquam erret; sed quia
 in magis sollicitus et fidelis inventus est, et in mini-
 mis misericordiam accipiat a Deo suo. Qui ideo salu-
 tarius dicitur, quia non vult morientem mortem, sed ut
 converteretur et vivat (*Esach. xviii, 2*). Et sequitur:
*Hoc est generatio querentium Dominum, querentium
 faciem Dei Jacob* (quam dixi esse generationem re-

quirentium Deum, et querentium faciem Dei Jacob,
 quod non est otiosum. Quamvis enim utrumque bo-
 num sit, duos tamen gradus his dictis significavit. Bo-
 num est requirere Deum, plenum est autem bonum
 querere faciem Dei Jacob. Digniores enim sunt, qui
 ante faciem iudicis sunt. Horum ergo meritum haec
 est generatio: quia ut ad hoc veniat, innocentia fa-
 cilis et puritas cordis: sicut iterum ut ad malum possit
 veniri, praecurrit iniustitia atque iniquitas. Quia duae
 generationes sunt: una est ex parte iniquitatis, quae
 est mater Cain; altera ex parte iustitiae, quae est mater
 Abel: haec in fide consistit et bona conversatione: illa
 in perfidia et obliquis operibus. Istae sunt duae leges,
 boni et mali, Dei et diaboli; et quam secutus quisque
 fuerit, ejus appellabitur filius. Ac per hoc re-
 querentium Deum generatio haec est, fides in Deum,
 et dilectio in proximum, sicut supra diximus. Qui
 enim suam habet in Deum, semper ejus querit auxi-
 lium; nec hominibus injustum se praebet, qui Deum
 vult habere propitium. Cujus signum hoc est cum di-
 citur, Deus Jacob, quia notus in Judaea Deus (*Psal.
 lxxv, 3*). Sed quare ejus faciem querere dicuntur,
 cum audierit Moyses, quia, *Non, inquit, videtur tibi
 facies mea* (*Exod. xxxiii, 20*)? Si ergo et Moyses faciem
 Dei quesivit, et videre non potuit; frustra hi que-
 rere dicuntur, quia meliores Moyses non sunt. Sed ne-
 mo frustra faciem Dei querere dicendus est; quia ideo
 faciem Dei dicuntur querere, ut sciatur, quem que-
 rant quia digni sunt et videre. Omnis enim qui que-
 ritur, tunc cognoscitur si facies ejus videatur. Sed
 quoniam a mortalibus facies Dei videri non potest, si-
 gnificatio haec pro facie est, cum dicitur, Deus Jacob.
Diapsalma. Diapsalma hoc in loco personae significat
 mutationem. Post enim illa quae ad Patris Dei perso-
 nam pertinent, subjungit ea quae ad Filii Dei pertinent
 sacramentum, ut ordo integer conservetur Patris et
 Filii. Nam data est Lex per Moysen, ut quasi peda-
 gogus esset hominibus, erudiens et preparans eos ma-
 gistra iustitia, ut digni fierent ad expandendum (a) an-
 num Domini et diem retributionis; ut qui sub spe fu-
 turi Christi fideles fuissent, susciperent eum, et pos-
 sent Adae peccatum effugere, de suis securi, quia
 adventus ejus quem speraverunt, daturus esset illis
 misericordiam de iis in quibus subreptum est illis ut
 delinquerent. Hoc est quod superius memoravit, di-
 cens, *Accipiet misericordiam a Deo salutari suo*. Dicit
 ergo: *Tollite portas, principes, vestras*. Haec vox san-
 ctorum est Angelorum, de quibus dicit in Evangelio,
 quia accesserunt, inquit, *Angeli, et ministrabant ei*
 (*Math. iv, 11*). Hi ergo dicunt ad principes et pote-
 states adversus quos nobis colluctationem dicit esse
 Apostolus (*Ephes. vi, 12*), ut tollant portas principis
 sui, id est diaboli, qui est princeps principum in er-
 rore constitutorum, per quas itur in gehennam. Haec
 portae perfidia est et fallacia idolatriae. Et sequitur:
Et elevamini, portae aeternales. Fides et spes cum cha-
 ritate portae sunt aeternales, quia non potest aboleri
 quod per veritatem praedicatur. Illae autem portae,
 quas dixi perfidiam esse et fallaciam idololorum, tem-
 porales sunt, quia omne mendacium non permanet.
 Manifestata enim veritate interit. Docentur ergo ut
 tollant portas principis sui tenebrarum, id est, ut amito
 multorum deorum errore, unius Dei fides introduca-
 tur in Christo. Hoc est quod se Apostolus edocere
 missum testatur, ut non solum ostendat hominibus,
 sed principibus et potestatibus in caelestibus myste-
 rium Dei unius in Christo (*Id. iii, 8-12*). Et subiicit:
Et introibit rex gloriae. Tollendas dicit fallaces portas
 diaboli subtilitate compositas, quae sunt praesumptio,
 per quam deum se exaltavit, ut introeat rex gloriae,
 qui est Christus Jesus Dominus noster. Nullius enim
 mentem Dei fides ingreditur, nisi tulerit a se errorem
 diaboli praevagatione inventum. Et principes supra
 memorati non possunt in unius Dei fidem Christum
 regem recipere, nisi projecerint a se traditionem per
 quam uni Deo importatur calumnia; non solum ter-

(a) Forte, expectandum.

rona, sed et ea qua in celestibus usurpata est a principe principum satana: quia illic errorem quem inter se conspiraverunt, ut auctore diabolo deos se diceant, etiam hic in terra disseperunt, ut hic error illius imago sit. Et sequitur: *Quis est iste rex glorie?* Ne supervacuo forte: Christum regem glorie dicere putaretur, interrogantis ponit personam et dicitis, *quis est iste rex glorie?* Quasi admiretur aut doceri se velit, ut verum ait et condignum dicere Christum regem glorie. Et ideo responderunt ei: *Dominus fortis et potens, Dominus potens in pratio*, ut hoc subjecto non audis verbis, sed cum testimonio regem glorie Christum addisceret. Virtus enim et potentia qua subegit et precessit diabolum cum satellitibus ejus, hæc ostendit illum regem esse glorie. Et adjecit: *Tolite portas, principes, vestras, et elevamini, portae aternales*; hoc est, quoniam virtutis testimonio, cui contradicendum nefarium est, didicistis dignum esse Christum dici regem glorie, auferite errorem de mentibus vestris. Et quod ait, *Intrabit rex glorie*, ostenditur quia non possunt participare cum fide Christi, nisi ab omni imunditia idololatriæ emundaverint corda eorum. Nisi enim innovatus fuerit homo, non intrabit Spiritus sanctus in eum. Et sequitur: *Quis est iste rex glorie?* Iteratio ista confirmationem facit. Omne enim quod novam auditur, non concipitur corde nisi iteretur. Admirationem autem et stuporem facit, cum dicitur quod auditum est nunquam. Et adjecit: *Dominus virtutum ipse est, rex glorie*. Eadem repetendo docet rite dici hunc regem glorie, qui sit Dominus virtutum. Non immerito enim rex glorie appellatur qui virtutibus dominatur. Unde Apostolus: *Si enim intellexissent, ait, nunquam Dominum majestatis crucifixissent* (I Cor. ii, 8).

DE PSALMO QUINQUAGESIMO.

CXII (a). — Quinquagesimus Psalmus hic positus est, non pro temporis ordine, sed ratione. Titulus enim ejus non numero, sed rationi subjectus est. Quantum enim ad historiam pertinet, anterior est quam tertius. Prius enim a propheta Nathan delicti causa correptus est, quam insurgeret contra illum filius ejus Absalon, ut eum vellet et vita et regno privare. Hæc ergo causa est ut quinquagesimus poneretur, quam constat ex Lege descendere. Illic enim cautum est quinquagesimum numerum remissionem habere. Est enim post septem septimanas primus typum habens dominici diei: quia sicut post septem dies, primus dies ipse est qui initio factus est, qui semper finita septimana dies primus est; ita et post septem septimanas quinquagesimus numeratus, in mysterio primus est, qui duplici genere dominicus dies appellatur: primum quia initio factus a Domino est, qui semper in se conversus per curricula impleta septimana primus est; deinde quia in eo resurrexit Dominus, triumphata morte, dominicus etiam dies nuncupatur. Non immerito ergo in quinquagesimo numero, quem in mysterio primum significatum advertimus, remissio continetur. Denique Lex quinquagesimo die data est. A profectione enim filiorum Israel ex Aegypto, quadragesimo et octavo die ablui jubentur, ut hiduo purificati, tertia die parati essent ad Legem accipiendam (Exod. xix, 10, 11). Quæ ablutio quid aliud indicat, quam remissionem factam in quinquagesimo die, ut purificati Legem acciperent? Ex quo de cætero præteritis obliteratis, actus sui redderent rationem secundum creditam sibi Legem. Hac etiam ratione possessionem emptam quinquagesimo anno remitti debere præcepit Lex (Levit. xxv, 10). Hinc est ergo unde et Psalmus quinquagesimus intitulus est. In hoc enim rex David remissionem postulat secundum prædictum sensum; unde ait: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*. Sciens rex David graviter se peccasse, sic postulat dicens: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*. Magna enim misericordia tunc est, cum grandia ignoscit peccata. Et adjecit: *Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam*. Ut ma-

(a) Deest la. Ms. secundi generis.

nifestaret acerbe se deliquisse, peccatum suum iniquitatem appellat, quia iniquitas non leve peccatum est; et qui delet iniquitatem, hoc est, non misericorditer abundat. Nihil ergo in causa sua committit, ut non solum animam sibi iudicis misereatur, et faciat condolere. Commovetur enim animus misericordiam, quando videt reum sic sua conscientia, ut ostendat dolere sibi quia peccavit. Qui non dolet, irridere videtur iudicem; quia idem videtur, ut evadat iterum postea eandem facturus. Ex quo postea: *Uaqueaque, inquit, lava me in cinis, et a peccato meo munda me*. Quoniam misericordiam Dei predicat, penitus se mundari precatur, ut nihil maneat delicti aut iniquitatis in aunde suspectus sit. Et ut hoc ipsum obtinere vel impetrare, adjecit: *Quoniam iniquitates meae ego cognosco, et delictum meum coram me est, et non tolum ei remittatur. Considerans enim magnitudinem peccatorum suorum, timet, sciens gravis peccatum non facile ignosci; ac per hoc cum flebiliter confiteretur peccatum suum ante oculos habens, ut ex omni parte propitium sibi faciat iudicem. Scit enim scriptum esse: *Dic prior iniquitates tuas, ut justificeris* (Ier. xliii, 26). Et sequitur: *Tibi soli peccavi, et malitiam meam feci*. Nunc ex alia parte culpæ seze medellam prospicit, ut ad effectum postulationem deducat. Hæc enim profectione in prima causa innocentem se denunciam qui alteri Deo peccat, inimicum esse sectoris Dei. In locum enim ejus alterum eligit, cui auctoritatem ejus adscribat. Unde hic ab hac se iniquitate alienat ostendens, *Tibi, ait, soli peccavi, et malum coram Deo feci*: hoc est, quia tibi, et nulli alii quem Deum pro errorem dicerem, peccavi, minor mea culpa est quam cæterorum, qui sunt perditioni obnoxii. Non enim impius sum; sed peccator, quia non in te, sed in legem tuam peccavi: nec te negavi, sed te Deum et Dominum confitens, in hominem peccavi. Ergo quia iniquitas tua propria causa est, reus non sum, ignosce quod in conservum peccavi. Sic enim peccavi, ut honorificentiam nominis tui nec negarem, nec alteri darem. Fuit itaque unde commoveretur ad misericordiam iudex. Cum enim multi in illum peccent, quos etiam hortatur ad se converti, dum ii qui non in illum peccant, ex aliis tamen causis veniam postulant, libenter admittit. Semper enim Dominus ad auxilium suum vult confugere servos suos. Unde adjecit: *Justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaveris*. Misericordiam postulans, Deum justitiam suam non immutare precatur, cum solet media esse justitia. Non peccantibus et peccantibus aqua sit, id est, ut cuique reddat secundum opera sua: sed non ignorat quod postulet vir innocens in Dei sacramento. Sciens enim Deum frequenter in Lege dixisse, quia *misericors, inquit, sum ego Dominus Deus vester* (Exod. xxii, 27); iude rogat ut hæc fides maneat, et in sermonibus suis Deus justificetur, dum in eo permanet quod locutus est, nec peccatis hominum vincitur, ut non miseretur. Scientes enim qui peccant, quæ promissit Deus bene viventibus, et quia in eo perdurant, iudicant illam mendacem. Non enim credunt male vivendo vera esse quæ promissit. Idcirco petit rex David ut vincat hoc Deus quod putant homines, et det quæ promissit; ut erubescant qui dum non servant mandata, iudicant illum non daturum. Et sequitur: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*. Nunc hoc adjecto causam infirmitatis humani generis memorat, quia facile est homini peccare, ut examen circa se iudicis mitiget. Præter enim culpæ facit mentionem, ex qua prævaricando Adam genus humanum obnoxium fecit peccato. Scit enim et fallacia inimici iniquitatem concipiendo, omne senem suam iniquitati subiecit, ut ex eo omnes pertraherent geniti peccato essent obnoxii. Propterea adjecit, *Et in delictis conceptus me mater mea*: ut ab*

¹ Ms. Colbert., contra me.

² Edili, nocentem; et infra, alteri a Deo. Sequitur in

³ Ms. Colbert., causæ.

ira derivatio facta peccati, conceptis et natis im-
 munito esset ad bonam vitam agendam; ac per
 supplicii non negandam misericordiam, quia
 estatum ¹ habet hostem, qui ei suadet ut peccet. Per
 catum enim diabolum subjecto sibi primo homine
 estantem accepit carni ejus se immiscere, et deli-
 ctum quadam subtilitate oblectamenta suggerere,
 quod captum hominem spoliat vita. Quam rem
 glister gentium memorans, *Video autem*, inquit,
ira legem in membris meis, repugnantem legi mentis
ae (Rom. vii, 23): ut hoc continens iudex, dolenti
 cumvento porrigat manum. Et sequitur: *Ecco enim*
iram dilexisti. Quia ergo veritatem diligis, inquit,
 benevolentiam roganti, et quem scis vera pectoris sui im-
 dimenta exponere, cuique reo olim motus misericor-
 diae subvenire decrevisti, ut errorem admissum in
 ira, caelestis providentia emendaret. Propter quod
 objecit: *Incerta et occulta cordis manifestasti mihi*. In-
 certa et occulta cordis haec significat, quae Deus ad
 aedium humani generis procuravit, sicut et Apo-
 colus, *Quod oculus*, inquit, *non vidit, nec auris audi-*
t, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus
l gentibus se (I Cor. ii, 9). Qui sunt qui diligunt
 eum, nisi qui legi ejus consentiunt, non celando vel
 recusando peccata? Haec ergo occulta cordis manife-
 sta sunt diligentibus Deum, ut quia dolebant se de-
 ctis circumveniri, ne correpti negarent ², sibi et ori-
 ini suae imputantes, in auctorem Deum transferentes
 uae peccabant: corda eorum illuminata sunt spiri-
 tuali corusco, ut viderent Dei providentiam in Christo,
 quia venturus erat ad damnandum peccatum, quod ex
 praevagatione Adae humano generi imperabat. Hoc
 ergo orat rex David, ut quod decreverat Deus in futu-
 rum, videns genus humanum laborare, sibi prius sub-
 veniret in eadem necessitate constricto, in qua omni-
 bus se decreverat subventurum; ut dumquid quod gra-
 titum futurum erat, et ante tempus dari non pote-
 rat, huic pro prece et lacrymis concederetur. Quod
 quomodo fiat, non tacet dicens: *Asperges me hyssopo,*
et mandabor. Recte aspersio hyssopi petit se mun-
 dari. De hoc enim filii Israel postes suos sanguine li-
 niverunt, ut tibi praestarentur a morte (*Exod. xii, 22,*
23): ita et hic aspersio hyssopi orat mundari se a
 peccatis, ne tangatur a morte. Et sequitur: *Lavabis*
me, et super nivem dealabor. Manifestum est, quia fac-
 tum Dei distat a facto hominis: ideo super nivem,
 inquit, *dealabor*, quia quod Deus fecit, multo melius
 est quam quod fecit homo. Propterea aspersio hyssopi
 petit se mundari, ut sicut carnale corpus aqua
 abluatur, ita et per hyssopi significationem, spiri-
 tuali ratione animarum maculae abluantur. Aspersio
 enim hyssopi, lustratio quaedam est; ut per id quod
 visibile est, invisibiliter emundetur. Et sequitur:
Audisti meo dabis gaudium et letitiam. Dubium
 non est, quia vox praedicantis remissionem, gaudium
 praestat peccatoribus. Quis enim non laetetur, cum au-
 di dari indulgentiam? Cum enim Dens remittit, et in
 praesenti et in futuro securus est. Propterea *exultabunt*
ossa humiliata. Duplici genere sunt ossa humi-
 liata: quia et ut peccaret humiliatus est; nemo enim
 peccans exaltatur; et ut postea supplex veniam im-
 ploraret. Nam utique in cilicio et cinere volutatus
 misericordiam precabatur, quam obtinens elevatus
 est mentis exultatione et corporis refectione. Et sub-
 jecit: *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes*
iniquitates meas dele. Hac forma remissionem postulat,
 sicut constitutum erat in futurum per fidem Christi,
 ut Salvator qui ei spiritualiter est promissus, ab ipso
 inciperet cuncta conversis donare peccata. Cujus enim
 non respiciuntur peccata, et omnes deleantur iniqui-
 tates, non habet unde reus constituatur, et inimico-
 rum ejus ora clauduntur. Qui enim non respicit pec-
 cata, non illa imputat. Hoc est enim avertere faciem

a peccatis alicujus, accusationem contra eum non ac-
 cipere. Et quid est hoc, ut cum de duobus peccatis
 correptus sit, hic addat de multis se accusando? et
 cum audierit a propheta Nathan quia ignotum erat ei,
 quare sic postulati sedula prece, ut possit ad veniam
 pervenire, nisi quia non suam solius causam agit, sed
 sub accusatione ³ peccati sui, totius populi miseriae
 narrat? Sibi enim reformationem precatur, quia cui
 ignoscitur, non est sine rubore, nisi loco suo fuerit
 redditus, ut dignitas loci ruborem excuset: caeteris
 autem beneficium Dei, quod ad cuncta peccata ablen-
 da futurum erat in Christo significavit. Et sequitur:
Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum justum de-
dica ⁴ in visceribus meis. Hoc est bona mente miseri-
 cordiam deprecari. Non solum autem de praeteritis
 rogat, sed etiam de futuris sollicitus est, ut peccator
 intendens odisse peccare ne peccet ⁵, adjuvetur a Deo
 per spiritum justitiam quem orat dedicari in visceribus
 suis; id est, ut novus ad hoc ponatur in eo, ut custo-
 diat eum a peccatis, ne cogatur facere quod scitur
 nolle. Cor autem mundum sic potest habere, si ne-
 que intus, neque foris delinquit; hoc est, neque in
 opere, neque in cogitatione. Quod quia prope impossi-
 bile est ut in omnibus servetur, vel in Dei causa servan-
 dum est, quae principalis est ut mundum cor in sa-
 cramento Dei et Christi custodiat, dum fides eorum
 inviolata servatur; quia et in alio loco dicitur, *Quis*
glorietur mundum se habere cor, aut immunem esse a
peccatis (Prov. xx, 9)? Denique rex David mundum
 cor habuit in causa Dei, quia neque auxilium ali-
 quando a vanitate quaesivit, quae est idololatria, ne-
 que aliud a Deo sibi praecipit non implevit. Ideo
 de caeteris adjectit ⁶: *Ne proficias me a facie tua, et*
Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Hic sensus
 est, quem supra memoravi, quia securus de venia,
 sollicitus est de reformatione. Cui enim ignoscitur so-
 lum, solet a facie Domini scerni. Quamvis enim non
 in illum vindicetur, in animo tamen Domini vel iudicis
 facinus ejus delatum non est. Ideo orat, ut penitus
 peccatum ejus deleatur, et dignus sit accedere ad fa-
 ciem Domini, et iterum prophetare; quod et factum
 est. Hoc est enim quod dicit: *Et Spiritum sanctum tuum*
ne auferas a me. Hic est spiritus Prophetarum. Et sequi-
 tur: *Redde mihi letitiam salutaris tui, et Spiritu princi-*
pali confirma me. Letitiam dari sibi postulat, quae pro-
 missa erat in Christo, ut omnibus maculis ablutus et
 reparatus, laetus esset in salute quaesita; nec a motus,
 sed confirmatus in regno a Spiritu sancto. Quem ideo
 principalem dixit, quia super omnem creaturam est,
 per quem reges regnant. Et subdit: *Docceam iniquos*
vias tuas, et impii ad te convertentur. Hoc dicit, ut in
 eo discant iniqui pietatem Dei, qui confidentes sibi
 suscipit peccatores et promovet; nec impios conver-
 sos negligit, sed hortatur dum alijs misereatur. Et se-
 quitur: *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis*
meae. Hoc dicto ostendit peccatum suum morte dignum,
 ut Dei misericordia quanta sit, praedicet. Per hoc enim
 etiam alios provocat confugere ad Dei clementiam.
 Unde subjecit: *Exsultabit lingua mea justitiam tuam,*
Domine. Gaudere se dicit in justitia Domini, quia in
 eo permanet quod promissit dicens: *Misericordiam au-*
tem meam non movebo ab eis (Paul. lxxxviii, 54). Lae-
 tus ergo David rex et securus in hac parte, Dei sui
 justitiam praedicat. Et sequitur: *Labia mea aperies,*
et os meum annuntiet laudem tuam. Sic labia ejus aper-
 rit, dum subjectum illum esse non sinit causa pec-
 cati. Liberati enim os patet; peccatoris autem clau-
 sum est os: pudore enim et metu correptus loqui non
 audeat; absolutus autem et liberatus tripudians praedi-
 cat laudem iudicis. Nam et Apostolus sicut i, se
 testatur, propter quod ab hominibus liber esset, *Os*
nostrum, ait, patet ad vos, o Corinthii (II Cor. vi, 11).

¹ Ms. Colbertius, occasione.

² Sic Ms. At editi, innova.

³ Ms. Colbertius, ne peccator tendens odisse peccare se adjuvetur.

⁴ Ms. Colbertius: Ideo rideris de caeteris. Et adjecti.

⁵ Ms. Colbert., insertum. Et mox idem vetus codex, peccatum enim qui est diavolus.... potestatem accepit carni ejus insinere, et ductorum, etc.

⁶ Ms. Colbert., nec correpti negabant.

sed esset hoc Filii Dei, qui post Patrem Deum actus est, non natura, sed ordine. Ad hanc ergo agendam non alium oportuit venire nisi Christum.

Domini nostrum: qui non tantum ad commendandum diabolum venit, sed et manifestare suum omni creaturæ: ut reprobata persona diaboli, esse cognoscerent, eius principatum et majestatem præsumperat satanas; et de cætero cognita vero relinquere errorum, pro certo habentes Christum esse Dei Filium, qui solus Deus de Deo sit, et sit sive principium eorum omnium, sive quæ in eo sunt, sive quæ in terra: quia virtute et potentia qua superavit tyrannum satanam, manifestatus ipse esse, cujus imperium præsumperat impius solus, qui est satanas. Dum enim voluit iudicari a dicit, ut dominaretur potentis spiritualibus (unde repatur a propheta dicente, *Tu enim, inquit, isrl in corde tuo, Ponam sedem meam in nubibus, et similis Altissimo [Isai. xlv, 13, 14]*), multos decipit, etrum conspiratione princeps erroris est factus. Qui Psalmo ammonentur, ut rejicientes mendacium, recipiant veritatem. Dicitur enim eis: *Tollite portas, nicipes, vestras; et elevamini, portæ æternales, et inibit rex glorie.* Nisi enim tollatur error de mentis incredulorum, non poterunt suscipere fidem unius in Christo. Hoc enim edocentur, ut sublatis portis et quas itur ad mortem, secundum perfidiam a diabolo ceptam, suscipiant fidei sacramenta per quas ad vitam. Ista sunt enim quæ significant in æternis portis: quia veritas fidei æternitatis est: perfidia item temporalis est, quia mendacium adinventio diaboli est. Diabolus enim ceptam pravariationem in delis, seminavit in terris, multorum deorum suadens ulturam, inter quos principatum habere. Caput enim principium voluit esse cæterorum, quod non ei debebatur, sed Salvatori. Unde persequitur eam usque ad terram, ut comprimens eam ostendat erroris ejus pravariationem manifestata in se veritate. Unde dicitur: *Veritas de terra orta est [Psal. lxxxiv, 12].* Projectus enim de caelis, confugit ad terras, ut meditantem divinitatem in œternis, expleret in inferioribus. Unde dicit Apostolus: *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens esse quasi sit Deus [II Thess. ii, 4].* Quoquo enim modo desiderium suum implere vult et damnari: furore enim plenus minus putat esse damnari, quam non explere aviditatem erroris.

ADVERSUS PAGANOS.

XCIV (a). — Qua ratione Pagani adversus nos audeant congredi, aut fidem nostram impugnare, se autem putent absolutos esse, non video. Quippe cum nulla habeant assertionum suarum documenta, superstitionis suæ magis dicam quam religionis. Nam quæ cauta non habent, proferunt, ut ipsi potius novarum rerum auctores et defensores habeantur. Primo enim in loco deos se asserunt colere: quorum nulla insignia, nulla dant testimonia. Illos enim deos appellant, qui se ausi non sunt hoc nomine nuncupare, et homines auctores deorum habeantur, cum Deus ductor debeat esse hominibus: ac per hoc vana et inanis assertio est. Quidquid enim sine Deo est, stabile esse non potest. Manifesta enim esse quæ dico, probant libri eorum, in quibus nihil divinum, nihil Deo jubente legitur constitutum; sed singulos viros propter quasdam causas diversas asserunt instituisse numinum sacrilia, ut ii qui nullius meriti videntur, ea ipsa quæ statuerant digne statuisset probarentur. Quando ergo quos deos appellant, nihil horum mandasse leguntur; quia auctoritate hi faciunt, aut accepto ferri putant, quod non probant mandatum; cum si etiam mandatum probaretur, examinandum prius fuerat si dignum esset aut debitum his ostendere, quorum nulla signa, aut prodigia, ad commendationem divinitatis in rebus

gestis existerent? Sed solent ab his exclusi ad elementa confugere, dicentes hæc se colere quorum gubernaculis regitur vita humana. A quibus, ut supra, requirimus si mandatum est aut jussum a Deo, quem etiam ipsi magnum et summum fidentur, et negligunt eum. Si enim fieri debet, ab illo mandari oportuit, qui auctor eorum dicitur. Si autem ab illo non est mandatum, præsumptio est, et ad poenam proficiet, non ad præmium; quia ad contumeliam pertinet Conditoris, ut contempto Domino colantur servi, et spreto imperatore adorentur comites. Quomodo istud impunitum erit, quod etiam in hac vita vindicari, et quidem acerbius, videmus? Sed si forte ab ipsis elementis dicant mandatum, ostendant alicubi præceptum, legant aliquando aliquid illa locuta. Quod si non ostendunt, qua poena digni sunt, qui auctores præsumptæ et confictæ religionis deleguntur? Libera sunt ex hac impletate elementa. Ipsa enim luminaria mundi accusabant illos apud iudicem Deum, quia in hac consilii vanitate minime se auctores ostendunt. Similiter et illi quos cum constet homines fuisse, deos nuncupant, cum cœperint pro peccatis suis cruciari, in hac parte minime se reos esse defendunt, in hoc crimen hoc retorquentes, quibus cum hoc non mandasset, ut deos illos colere cœperent. Igitur quo pudore fidem nostram reprehendant aut irridendam putent, quorum legem virtutum testimonis fultam, necnon et ipsius Domini ac Dei nostri relegunt vocem dicentis, *Ego sum Deus, et non est alius præter me [Isai. xlv, 21, 22]*? Quod si nudis verbis diceret, non erat ei credendum, ne similes Paganis videremur, qui nulla deorum suorum signa majestatis videntes, colere eos cœperunt; et, quod pejus est, inhonesta. Turpia enim ille aguntur, quæ pudoris est revelare, et prædentes se appellant, quia de lege sua sicut a Samaritaco illuduntur. Porro autem Deus noster teste virtute coli se mandavit: et ut nihil suspitionis relinqueret, legem ipsam honestam et sanctam, ut et Deo dignum est, tradidit. Nos vero qui stulti a Paganis dicimur, Deo nostro non credidissimus, nisi nobis satisfacisset etiam testimonis virtutum; nec legem ejus suscepissimus, si non illam puram et ipsa professione dignam cognovissimus. Hinc est unde nihil apud nos in tenebris vel occulte geritur. Omne enim quod honestum scitur, publicari non timetur: illud autem quod turpe est et inhonestum, prohibente pudore non potest publicari. Quamobrem Pagani mysteria sua in tenebris celebrant, vel in eo prudentes. Erubescunt enim palam illud: piacula enim quæ illic vice legis aguntur, nolunt manifestare, ne qui prudentes se dicunt, hebetes his videantur quos stultos appellant. Sed ne forte hinc illis stulti videamur, quia lex nostra castitatem, misericordiam, pietatem, continentiam prædicat: apud illos enim hæc stulta sunt, quia omnis bonus malo malus est, et prudens stulto insensatus est. Nam in tantum castitatem et cæterantur, ut etiam cinædis delectentur, magisterio eorum subjecti; qui nisi tales sterint, idonei non erunt ipsi, si dicendum est, religio. Propterea enim absconduntur, et habitum immutant, ut de viris quasi feminae fiant, et contra naturam subjecti muliebria patiantur, et tunc demum apti et digni sint ministri superstitionis illorum. Numquid accusari potest hujusmodi, quem lex facit talenti? Ideo enim amisso viri et actu et habitu muliorem transformatur, ut licenter muliebria patiat. Quæ ergo putantur esse mysteria, ubi de honesto inhonestum sit, et de incorrupto corruptum, cum hic sit vere cultus religionis, qui de turpibus honestos facit, et indisciplinatis modestos? Quomodo cultores ejus amuli possunt esse bonæ vitæ, quando mysteria legis eorum sine cinædis celebrari non possunt? Si ergo lex eorum his delectatur, peccator erit et stultus quisquis non fuerit talis. Ideoque stultos nos appellant. Colentes enim hæc turpia, prudentes ab his judicantur; evitantes autem et fugientes,

¹ Ms. Colbertinus, ad mortem secundam, quæ est perfidia a diabolo cepta.

(a) quæ hæc deest in Ms. secundi generis.

² Ms. Colbertinus, turpia.

stulti. Quod quidem callide et astute ab ipsis videtur aptatum. Ideo enim legi sane applicant nomen prudentiae, ut ostentant reprehensibilia ejus; quia ubi prudentia, reprehensio nulla est. Nostram autem legem stultam dicunt, ut prohibeant ab ea. Sed sublati nominibus prudentiae et stultitiae, et submota omni invidia, quam parit defensio ambarum partium, ipsae leges inter se configant, ut appareat ubi sit prudentia, et ubi stultitia. Sed praesente signo crucis obmutescit Paganitas. Et si adest, quam vocant stultitiam, prudentia illa, sacra illorum respondere non audent. Reprimuntur enim exta illorum, et occultantur ob reverentiam christianae majestatis. Magna res est, ut illa quam vocant prudentiam, metuat illam quam appellant stultitiam. Conferamus nunc tenorem legum. Paganus deus deaque colere se etiam litteris profitentur: et verum est quod dicunt, quia et masculos colunt et feminas. Janus enim et Saturnus, Jovis et Mercurius, et Apollo et caeteri, item Minerva, et Isis, et Fruxilla, et Venus, et Flora meretrix cum caeteris, dii deaque sunt, sicut historiae tam Graecorum quam Romanorum testantur. Christiani autem utpote pauperes, quos stultos vocant, unam Deum colunt in mysterio, ex quo sunt omnia: nec aliquid quod ab eo conditum est venerantur. Ipsum enim solum sufficere sibi et abundare sciunt ad salutem, non ignorantis quia si gloriam et nomen ejus aliis deputaverint, offendant eum; quia nullus imperator permittit ut eum nomine ejus tribuni et comites adorentur. Conferantur nunc leges, ut videatur ubi sit prudentia, qui Creatorem colit, an qui creaturam; qui Dominum, an qui servos? Potest fieri in aliqua dono ut praeter unum alius dominus appelletur, ut pagani litteris forensibus instructi, qui sibi prudentes videntur, in uno mundo ab uno Deo condito multos deos deaque venerantur? Procuratores enim et auctores mundi deus et Dei nomine nuncupant, cum improvidi delegantur. Illud autem asserere quod perniciosum patri, improvidi est et stulti. Quoniam necesse est Deum injurias suam vindicare in eos qui conservis suis Domini Dei nomen et gloriam impertierunt. Dehinc considerentur praecipua. Lex nostra quos stultos vocat, antistites et ministros idoneos, sine crimine, sanctos et irreprehensibiles praecipit ordinari: e contra autem Paganorum traditio antistites et ministros idoneos sibi esse non posse, nisi ex viris transfigurarentur in feminas, ut licenter et publice muliebra patiantur, et discussis in aqua inhoneste criminibus mollem quassatamque vocem et turpem emittant. Quod si publice facerent, ab omni populo lapidarentur. Et Cynocephalus ille, qui mutabundus per omnia se circumfert loca, querens membra adulteri Osiris viri Isidis. Ecce quibus ministris sive magistris Paganus prudentiae sibi nomen adsciscunt, cum non solum non prudentiae sit, sed et criminis. Obscena enim et probrosa diligere funestum est. Illud autem quale est quodin *pelago* (a) velatis oculis illuduntur? Ne enim horreat turpiter dehonestari se, oculi illis velantur: alii autem sicut ales alas percucunt, vocem coracis imitantes; alteri vero leonum more fremunt; alii autem ligatis manibus intestinis pullinis, projiciuntur super focas aqua plenas, accedente quodam cum gladio, et irruente intestina supra dicta, qui se liberatorem appellet. Sunt et caetera inhonesta. Ecce quantis mollis turpiter illuduntur, qui se sapientes appellant. Sed quia haec in tenebris patiuntur, putant posse nesciri. Ita enim omnia, quae a malis et turpibus inventa et ordinata sunt in occulto, sancta fides christiana prodidit et detexit. Praedicata enim fide, considerantes qui audiebant, quid boni et sanctitatis publice promitteretur, contulerunt se ad fidem, occulta illa inhonesta et turpia relinquentes, et quomodo per ignorantiam illusi sint contentes. Tunc enim jampridem omnes prope in hoc vertebantur errore et idecirco sibi

prudentes videbantur, quia qui reprehenderet nos etc. Nam quaequam omnes errarent sub uno fallacis nomen idolotricae, unusquisque tamen juxta mores sua conversationem ordinavit culturam, ut unus error diversitatem haberet ex turpitudine et conversionem auctorum. Denique sacra, quae Liberi vocant, inhonesta et vanissima sunt, et plena furoris. Diffusi enim imperus non iracundus est: doneque ubique cum Priapo depictus invenitur, cum quo inhoneste vivebat. Hoc modo sunt et caetera sacra eorum: sed ut patet his inventionibus caperentur, subtilitate et astute factum est satanae: quoniam non sine illius consilio ista inventa sunt; inventis tamen singulis, aperit quaedam praestigia, per quae illiceret homines in errorem. Et sic factum est ut per traducem antiquitatis commendaretur fallacia, et excusaretur turpis inventio. Per consuetudinem enim cupit non turpe videri, quod turpe erat. Nam cum dehonestatur aliqui; primo erubescunt, postea blandiente consuetudine, recedit prior mutata fronte, praecipue si multos videant tales. Nam quaeque turpitudinis lux est, quando il qui mobiles dicuntur, dehonestari videntur: facile enim imitatores invenit honestata mobilitas. Si ergo jam porro pridem propter hoc prudentes sibi videbantur, quia cui fonda inventio haec displiceret, non erat; nunc quia Dei misericordia illustratum est genus humanum, et declaratum crimen esse quod pro lege credebatur, stultum autem quod patabatur prudentia inventum; vel ab hac appellatione cessare debent, permanere volentes in detecto crimine, cognoscentes nomen sapientiae a se alienum esse. Sed ut addant ad cumulum confessionis suae stultitiam, in stultitia deprehensi vocant fatuos, quibus conveniunt. Sed fidem nostram et posteritatem accusant; in praecipis autem non negant sibi posse reprehendi. Qui fidem nostram accusant, non magis contra nos, quam contra auctorem nostrum suscipiunt. Nos enim stultos, qui quasi rei fatuae fidem dederimus: illum autem mendacem et circumventorem, necnon et malitiosum pronuntiant, qui fidem traderet per quam deciperemur. Credentes ergo prius non nos stulte credidisse probemus; deinde causa acri auctoris. Cum in errore degeremus in quo nos manent Pagani, nullis virtutum signis attracti, sed nudis verbis quae sacra vocant percipimus, prodesse putantes, non quod divinitas commendaverat, sed quod vetus consuetudo tradiderat: in qua (quod nos late) diversis illud vanitatibus, nullam speciem saltem cognovimus. Quid enim poterat prodesse res ab hominibus inventa? Ut autem ad fidem Dei accederemus, et Filium ejus incarnatum et crucifixum crederemus, non verbis suasum est nobis, sed rebus. Vidimus enim mortuos suscitatos, leprosos mandatos, caeco nato oculos restitutos, daemonia ejecta, et simul omnes infirmitates curatas. Nunc quando stulti fuimus judicemur; cum nudis verbis credidimus, aut cum rebus? Sine dubio enim res ante verba sunt; quippe cum ad res significandas inventa sint. Si ergo traditioni humanae, nulla suadente virtute, quae ad ludendas mentes hominum inventa est, fidem dedimus; quanto magis huic, quam divinam et deificam omnium signa quae Deum invocant, contestantur? Nonne digni stulti judicemur, si virtutibus non crederemus, qui sermonibus credideramus? Nonne rationabiliter improvidi et inconsulti notaremur, si advocantem spem non sequeremur, qui desperationi fueramus obnoxii? Sed, aiunt e contra, stultum est quod creditur. Non enim rationi subsistit, Deum habere Filium; neque emortua et dissoluta corpora rursus reparari posse ad vitam. Omnes philosophi et sectarum inventores diversis disputationibus invicem se confoderunt, nullus ad alterum transiens; quia unusquisque in quo imbutus fuerat, permanebat. Per id enim quod verba contradictioni obnoxia sunt, nullus alterum superabat. Non enim erat unde se quis victorem ostenderet, sed invicem contradictionibus se fatigantes, minime alteri persuadebat. Hinc factum est ut Dei providen-

¹ Ms. *Colbertinus, actores.*

² Ms. *Amantibus, ut abundus.*

(a) id est, *speculans.*

ia, cujus sensus investigari non potest, prædicationi usque virtutem adjungeret, ut veritas prædicationis virtutis testimonio probaretur; ut qui verbis contradicere parati erant, videntes virtutem contradicere non viderent. Quæ enim major poterit esse testificatio veritatis, quam est operatio virtutis? Si quis autem opera virtutum denegat accusans Scripturas, quomodo poterit stultum fidem nostram dicere denegans Scripturas? Ubi enim scriptum est de Christo quod Filius Dei credendus est, eodem loco virtus testis invenitur. Et si cui absurdum videtur legenti Christum Dei Filium crucifixum, revolvat, et inveniet resurrexisse eum a mortuis, et intelligat non otiose eum mortuum esse, neque invitum, qui potuit resurgere, sed esse mysterium. Quicumque ergo est ille, aut tacebit de cruce; quia si dixerit stultum crucem, non poterit stultum dicere resurrectionem, excusat enim resurrectione crucem; aut si locutus fuerit de cruce, non poterit negare providentiam esse in ea quam videt testimonio resurrectionis firmari: aut utrumque enim accipitur, aut utrumque refellitur, ut qui non defendat, nec audeat accusare. Quare autem crucifigi se permiserit, cognatis mysterium reservandum est. Mortem autem hanc in tantum commendavit, ut clarificari se per eam testatus sit. Nam ait: *Potestatem habeo ponendi animam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18). Non ergo coactus est mori; quia potestatem habuit et mori et resurgere. Hanc qui abnuit, non poterit dicere violentè illi mortem illatam. Si enim istam negat, nec mortuum illum poterit asseverare, quia hæc illic continetur, ubi morti traditus legitur. Nemo enim ex superioribus postrema, aut ex postremis superiora condemnat; quia contrarium non est quod unius corporis est. De mortuis autem quod resurgant, dolo dicunt stultum credere. Vident enim exempla quibus credibile judicetur. Omnia enim semina usibus necessaria, nisi resoluta fuerint, renasci rursus non poterunt. Si hoc in mundo hominum causa Deus decrevit, cur illorum ipsorum corporibus si hoc præstaturus credatur, stultum putatur? Nisi quia ipsi stulti sunt, qui Deo non dant, quam potest mundus, virtutem; cum gestarum nunc usque appareat umbræ: quia jam tempus non est faciendarum virtutum. In quo enim fieri oportuit, ut semen fidei per hanc crementum faceret. Tamen et modo dæmonia nominata cruce Christi terrentur; et si impensius fiat, fugantur; et dii Paganorum formidine et metu nominatæ crucis responsa dare non possunt. Si opprobrium est mors Christi, quare terrori est? Res enim quæ ex crimine venit, non timeri debet, sed contemni. Quis enim timeat hominem pro crimine suo occisum? At si innocens fuerit, timeri tamen non poterit, sed doleri. Itaque nisi sentirent dæmonia, vel dii Paganorum, sacramentum esse crucem Christi, nominata ea non terrentur; et ut expressius dicam, nisi rei essent, non timerent. Hi enim omnes, qui ex parte diaboli sunt, consenserunt in mortem Christi. Unde cuncta dæmonia sive dii Gentium, nominata cruce Christi, terrore concutiuntur. Omnis enim qui in alicujus innocentis morte reus est, cum nomen ejus fuerit memoratum, timor apprehendit cor ejus. Recordatione enim habita delicti reum se videt. Quanto magis dæmonia, vel dii Gentium, qui rei sunt necis Domini et Salvatoris mundi? Sed Pagani antiquitatis causa verum se tenere contendunt, quia quod antierus est, inquit, falsum esse non potest. Quasi antiquitas aut vetus consuetudo præjudicet veritati. Possent enim homicidæ, aut molles, aut adulteri, vel cæteri criminosi per hoc illi-cita sua defendere, quia antiqua sunt, et ab ipso mundi initio coapta; cum tunc magis intelligere deberent errorem suum; quia quod reprehensibile et turpe est, male coaptum probatur; quod autem honestum et sanctum est, dignè collitur: nec posse turpe et reprehensibile ante factum esse honestum et irreprehensibile. Et ad extremum, Paganorum traditio ab homine inventa negari non potest: quia autem nostra Lex a Deo

data est, evidens res est. In monte enim apparuit majestas Dei ad dandam Legem hominibus. Et ut huic fides possit haberi, præmisit signa multa et prodigia facta in Ægypto, quod hodie quoque libri testantur a Ptolomæo reconditum in bibliotheca Alexandrina. Sic ergo Legem dignatus est dare, ut nemo anbigeret Deum esse qui tradidit. Palam enim et manifeste visa est omnibus majestas Dei, tanto fulgore et terrore, ut etiam præter eum nemo alius Deus crederetur, et quod jubebat omni observatione dignum haberetur. Et ut omnia deificæ rationi conveniant, inspiciatur tradita Lex, si quid in ipsa injustum, si quid inhonestum, si quid ridiculosum. Sic oportuit Deum innotescere; non ut in angulo per imposturam appareret, qui claudi non potest; neque in speculo, ubi aliud est quam cernitur operante illecebroso fallacia: neque ea servanda traderet¹, quæ propterea quod inhonesta essent, in tenebris gererentur. Cum enim unius Dei notitia obliterata esset in mundo consuetudine delinquendi, quia mendacium velamen præstiterat veritati, clemens et misericors Deus, nolens opus suum perditioni obnoxium fieri, visitare dignatus est genus humanum. Non sic apparet sicut hi qui falso dii appellari voluerunt; sed sicut est Veritas Dei, ita se manifestavit, ut errorem adimeret, qui falsorum deorum prædicatione mundi sensum corruerat. Denique supra sexcenta millia hominum egressa de Ægypto, videntes et cognoscentes Dominum hunc esse supra omnes ex apparentia ineffabilis gloriæ, proximare ad eum timuerunt, sed longe corvato genu eum adoraverunt (Exod. xx, 18). Postea prosequentibus aliis signis² quam quæ fecerat in Ægypto, in omnibus mirabilibus manifestatus est unus esse Deus. Hæc omnibus prope innotuerunt linguis, hæc vicinis gentibus terrori fuerunt. Quid tale in diis Gentium? Cui genti, cui populo gloriam suam ostenderunt? quæ signa aut virtutes ad divinitatis suæ testimonium fecerunt? ubi vel quando locuti probantur? Sed irrationale vulgus aut apparentes umbras, aut dæmonia, aut simulacra mortuorum, ut deos colere cœperunt: quæ res in consuetudinem vetustatis deducta, arbitrari rationis sibi veritatem posse defendi; cum veritatis ratio non ex consuetudine, quam est ex vetustate, sed ex Deo sit, qui non vetustate Deus probatur, sed æternitate. Quamobrem fides non coapta res, sed sine initio est. In Deum enim credere, nostrum incipere est. Nam quod creditur, æternum est. Quomodo ergo anteriores se putant Pagani, quando quod colunt, post Deum est? Numquid non opus post opificem est? Pagani colunt opera, nos opificem; illi creaturam, nos Creatorem. Certe Deus fecit mundum, factio notitiam suam non ostendit? Aut fecit hominem, et noluit se ab eo colli quem fecit? Sed absurdum est. Factus ergo homo coepit venerari suum Conditorum; quia dignum est, et causa hoc exegit. Quod cum per desidia hominum obolevisset, reparavit istud Deus in Abraham, ut cognitio Dei quæ fuerat in Adam, inciperet rursus in Abraham: ut ab eo genitil, sub ejus cognitione educarentur, et per traducem non deficeret, neque deesset qui coleret Deum; advocatis etiam externæ gentis hominibus ad istam Dei cognitionem. Qui ergo cognovit, sub initio est: qui autem cognoscitur, supra initium est. Qua igitur ratione Pagani legem suam ante dicunt fuisse quam nostram? Si mundus ante Deum est, quod absit, sic poterit et Paganitas anteponi Christianitati. Nemo miretur de nomine Christianitatis. Est enim colere unum Deum in mysterio Trinitatis. Quod si nomen Christi putatur ex chrismate, nominis tamen ratio ante chrisma est. Apud majores enim nostros, qui in reges ungebantur, christi vocabantur, habentes imaginem Christi venturi, qui natus de Deo Patre in regem non immerito Christus appel-

¹ Sic Ms. Colbertinus. At editi, *celaret*.

² Editi hic interponunt, *tam illi quæ facti in deserto*. Redundat, et absit a Ms. Colbert.

ini edictum, mulieres viros suos dimittere nequint. Accepta autem potestate, coeperunt facere quod ius facere non poterant; coeperunt enim quotidie viros suos licenter dimittere. Ubi latuit fatum tantis temporibus? Timore credo legis occultabat se. Illud item quomodo subintravit, quod tradidit Moyses? orantibus credo fati. Tanta enim tradita sunt iis servanda, et talia qualia nulla gens habet præcepta. Et ne hoc aliquis ad plagam oculi referendum videret, in omnem prope orbem dispersi mandata legis esse custodiunt. Hæc præcepta contra fata sunt. Non enim forte fuerunt tribus millibus annis et supra a constitutione mundi: postea autem data, permanent usque in finem. Quod ergo tot millibus annis non vit, quomodo coepit? Stellarum enim cursus a constitutione mundi est. Et quid illud est, cum tanta multitudo Judæorum sit per totum mundum, nemo immutetur ex his ut fiat gentilis, cum videamus ex paganis, licet raro, fieri Judæos? Ecce quantum perlinet ad ritum Judæorum, exclusus est fatum; quia et extra fatum esse coeperunt, et in eo permanent. Quid videtur de Sodoma et Gomorra, quorum qualis fuerit exitus, vindicta obtutibus adiacet (*Gen. xix, 24*)? Sic fuit ut omnes spurcitiæ infamia aspersi, divino igne consumerentur. In cataclysmo omnes unius fati fuerunt, ut omnes una morte et eodem tempore cuncti perirent, excepta donio Noe (*Id. vii*). Et omnis exercitus Pharaonis uno decreto natas dicitur¹, ut ineptus error matheseos vindicetur, quia demorsus sunt in Rubro mari cum suo rege (*Exod. xiv, 24*). Et alia quanta exempla sunt quæ prætermittimus, quia ad satisfactionem sufficiunt duo exempla; quanto magis tot mysteria? Nam et cunctæ gentes diversa habent instituta: et quod alibi licet, hic non licet; et iterum, quod hic licet, alibi non licet. Hic enim in urbe Roma (a) et finibus ejus, quæ sacratissima appellatur, licet mulieribus viros suos dimittere, cum cautum sit in lege divina, ut ne viri quidem hac potestate uterentur, excepta fornicationis causa (*Matth. v, 32*). Ecce in hac re meliores sunt Barbari. Quod et hic servari posse non impossibile est, quia prius servatum docetur. Mutatum est ergo fatum, quia coepit licere quod ante prohibitum erat. Et eunuchos in regno Romano fieri non licet, apud alios licet: quia autem et hic possent fieri, in absoluto est; nam factum licet occulte probatur; si autem cessaret timor, publice fieret. Metus ergo prohibet fatum; vincitur enim, si quod vult facere non facit. Et Persæ mulierum more inaures habent, quod hic inhonestum et illicitum est: quia autem et hic fieri possit, attestantur antistites Matris, quæ appellatur magna; et revera magna fuit, sed meretrix: sed in eo distat, quia isti cinedi sunt, illi viri. Et quid dicemus? In omni orbe terrarum hi soli hoc fato nascuntur, ut abscisi in mulieres transformentur, ut toto mundo isti pauculi inveniantur; quos constat minis circumveniri, et promissis præmiis ad hunc dolorem et dedecus cogi: si autem ad hoc nati essent, non cogerentur. Persæ licitum habent cum filiabus suis convenire, quod et hic fieri posse ostenditur per id quod a quibusdam factum probatur. Sed quia vindicta intervenit, metu correpti sunt, ne facerent quod potest fieri, sed non licet. Omne enim quot prohibetur, ideo prohibetur, ne, quia potest fieri, fiat: si autem fati esset, non posset fieri, neque prohiberetur. Nam si non esset fati et prohiberetur, posse fieri quod fati non est significaretur. Et quæ prudentia est prohibere quod non potest fieri; ac si aliquis prohibeat, ne quis de urbe Romana transvolet in Hispaniam, aut ne quis humeris montem transferat? Illa autem quæ possunt fieri cum non debeant, prohibentur. Mos Maurorum est ut inaures olivæ in naribus habeant feminæ; numquid

fati est? Si fati esset, huc translati sic manerent; quia si fatum est, unusquisque secum habet fatum suum: sed quia non est fati, omnes inde venientes, hic immutantur, videntes turpe istic videri quod illic decorum putatur. Certe apud omnes gentes numerus, numerus est; terra, terra est; et aqua, aqua est; et aer, aer est; et ignis, ignis est. Numquid potest alicubi reperiri terra quæ non arida sit, aut aer qui palpabilis sit, aut aqua quæ non fluxa sit, aut frigida sit, vel ignis qui frigidus sit? Sic ubique Jupiter, Jupiter est; et Saturnus, Saturnus est; et Venus, Venus est. Eodem modo et cetera signa. Ars enim ista una ratione tractatur ubique: sed quia apud omnes gentes instituta manent, non fatorum ratione quæ ubique una est, sicut tractant, sed hominum excogitatione. Quidquid enim alicui qui primus patatus est apud suos, quod ratione dignum visum est et aptum decori, statuit quibus præerat. Inde unaquæque regio vel gens propria habet quæ servet. Sicut Solon et Lycurgus multa statuerunt quæ a Græcis legis more servarentur, quæ paulatim delictis regno eorum oblitterata sunt. Nam regibus Judæorum multæ placuerunt ad sessum; Romanorum autem non multæ, sed equi; Garamantum autem, qui supra Tripolim Afrorum sunt, regibus tauri placuerunt ad sessum: Persarum vero reges vehiculis feruntur; nam veteres reges Persarum, nec videbantur a populis: et reges Madian camelis delectantur ad sessum, ita ut et colla eorum aureis exornentur torquibus: et per Africam asinis magis volunt insidere quam equis. Cum omnia ubique sint, non tamen omnia omnibus gratiosa sunt; quia unusquisque eligit quod magis apud illum habeat gratiam. Nam et nobis ipsis diversa voluntas est, et in vestibus, et in cibis, et in cætero usu, et in ipsa sententia. Quod ne fati dicant qui multorum diversa asserunt fata, hæc res probat, quia frequenter mutatur nobis voluntas. Quod enim diu amavimus, postea displicet; et diligere incipimus quod prius libenter non habebamus, et facta consuetudine immutata manemus. Ordinem autem si dicunt esse fatorum, ut sit quid quibus efficiant temporibus per intervalla recurrentia pristina, ut puta quod hodie faciunt, iterum faciant post tempus: non enim in uno dicuntur manere. Nam per disciplinam et consuetudinem vincuntur. Mulieribus etenim Romanorum multis temporibus vini usus incognitus fuit. Disciplina enim facta consuetudine confirmavit sensum suum, ut retineret quod prodesse didicerat. Numquid illis temporibus hæc fata fuerunt, et postea mortua sunt, ut cessaret res bene inventa? Sed non fata hæc, sed disciplina invenerat. At ubi recessum est a consuetudine, periit disciplina. Et veteres Romanorum tantæ continentie fuerunt, ut etiam oblata munera refutarent, bonam famam divitias arbitrantes, et virtutem voluptatibus præponentes: et his fati successum est, aut obierunt; sed non fati fuit, sed discipline, quæ etiam ipsius fati pædagogus est. Quomodo enim potest fati esse quod neque ante tempus habuit, neque nunc habet? Et quidem nescio utquid tantam invidiam fato faciant, ut in omnibus gestis ipsam dicant auctorem, cum sit et non sit. Ubi enim disciplina est, non est; et ubi consuetudo est, non est; et ubi casus est, non est: ubi autem videtur esse, timore legis vincitur; et libido enim metu pæcescitur, et quæatus pecuniæ propter Deum promerendum repudiatur. In hac ergo parte negari non potest, quia non potest non esse quod vincitur: et tamen recto potest dici et in eo ipso non esse, quia caret auctoritate quod vincitur. Itaque Dei legem qui sequitur, et consuetudinem tenet bonæ vitæ, huic cedunt omnia quæ dicuntur fata. Tantum enim potest consuetudo, ut etiam bestias mitiget. Nam male vivere volentes, ipsi sibi fata constituunt. Per luxuriam enim et voluptatem fit intemperantia et iniquitudo, quæ parit incontinentiam et iracundiam. Et scientes istud

¹ Sic Ms. Colbertinus. At editi, *dannatus dicitur*.

(a) Nomine hæc scribantur: cum alio in loco scripta sint quæst. 84.

poena dignum, ut immunes se faciant, pudorem passi fati adscribunt, cum de hac re cogitantibus adiutorium faciant demones; quia et hoc statuunt, ut male cogitantibus tribuant effectum: istos fata appellant, non intelligentes quia sunt hominis iniuici. Nam si per seus non subintrarent peccata ad animam, sed de ius nascerentur, recte omne quod delinquitur, fatum esse videretur: cum autem videant, per visum et auditum et per reliquos sensus nasci concupiscentiam peccatorum (adjuvantibus inimicis qui suggererunt faciendum quod contrarium est: et non putatur quantumdiu fiat: dulce enim videtur cum sit, aut antiquam fiat; perfectum autem apparet esse amarum), quid fati imputant? Quia autem potest vinci, hinc advertimus. Cogitantibus etenim nobis et de aliqua re sollicitis silent inimici, et concupiscit libido: non enim possunt suggerere occupatis nobis. Numquid aliquis ad aliquam rem alicui dedito aliud suggerit? Non facit, sciens aut se non audiri, aut aporari quasi importune suggerentem. Ita et inimici quos constat esse demones; illi autem enim dii Paganorum, qui si viderint divinis rebus nos occupatos, non se ingerunt ad contraria suggerenda, sed in insidiis sunt quærentes occasionem qua se ingerant. Munita ergo sunt animorum meditatio assidua legis Dei et operatio; quia si otiosos nos viderint a rebus divinis, excitantur ad sollicitandos nos. Ipsi enim sunt qui per carnem et sanguinem seminant concupiscentias. Quamvis enim habeat caro proprium motum originis suæ, quia non est otiosa carnalis nativitas; tamen in hac re accedit ad necem hominum adiutorium dæmonum. Diversa enim sunt dæmonia, et disparia habentia voluntatem. Quædam enim sunt quæ cum perturbant animos, elidunt corpora: quædam vero admiscencia se sanguini, generant animis dæmonia: alia autem cordi hominis se copulantia, suggerunt cum blanditiis contraria: nonnulla autem sunt, quæ sola corpora obligant infirmitatibus; sicut et illam filiam Abraham, quam Dominus curavit (Luc. xii. 11-16). Hæc omnia ignorantes Pagani, fatum appellant; cum diversæ sint causæ, et ista ab inimicis procurantur, ut quæcumque ex causa irriteret homo, et subjiciatur passionibus. Sed fatum bonum appellant, cum bene temperata sunt corpora, aut affabilitate commendantur, habentia gratiam quædam: malum autem fatum esse, si plus caloris habeant, aut humoris; aut si quis non sit aspersus gratia, sed magis ad detrimenta paratus, quos infortunatos vocant. Fac vera esse. Videmus enim hæc etiam in animalibus, ut plus habeant caloris: sed animalia non sunt rationalia sicut homo, ut possint adhibita cura corpus suum temperare. Ideo enim imperator est corporis animus, ut gubernet illud retinaculis legis diviæ. Ea enim quæ sive impulsu carnis, sive ab inimico suggeruntur, non esse vitia lex ostendit divina. Quam ideo adiutorio dedit Deus, ut dictantem inimicum mala, quasi bona respicientes legis præcepta, illum intelligamus esse seductorem, quia aliud suadet quam docet lex. Sic ergo frenatur corpus, ut quia fervet, minus illi detur, et a dæmonis retineatur. Sicut enim corpus febricitans si accipit escam aut potum, increscit illi calor; ita et huiusmodi corpora quæ sanguinis fervore uruntur, vehementius exardescunt, nisi fuerint gubernata. Igni enim si deest esca, sopitur. Animi est ducere corpus. Si autem dimiserit illud ut eat quo vult, præcipitabit ipsum, sicut equus furiosus negligentem sessorem. Et quia corporis fervor plus exardescit, agentibus inimicis ad derivationem animæ; quia non corpus desiderat, sed calore suo generat animæ desideria; Dei nostri assistentia imploranda est ad tutelam, ut prohibeat eos: quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates (Ephes. vi. 12); quibus amotis, facile erit carnis et sanguinis motum comprimerem.

obertions. At cili, oculos.
Unus, ducto.

Extinguitur enim incendium, si desit materia per quam urat. Illis autem eveniunt quæ a mathematicis dicuntur, qui credunt futurum quod dicunt. Illud enim agitur subtilitate dæmoniorum, ut ea efficiant quæ antistites illorum dixerint futura, ne falsi detecti cedantur. Circa eos vero qui responsis illorum commodant fidem, non prævalet effectus errorum: quæ neque ipsi tam intenti sunt, ut satisficiant ea quæ illis non credunt; neque patitur Deus facere illos per quod sedneantur fidentes de Deo, et non credentes diabolo. Omnia enim sic Deus instituit, ut secundum uniuscuiusque fidem eveniat, ut arbitrium liberum maneat voluntatis: ac per hoc qui Deo credit ad auxilium eius confugiens, nihil ei poterit prævalere; certus est enim in potestate ejus esse quæ fecit, et non audere contra eum quem videt Deum commanem habere propitium. Certe fecit Deus mundum, et solem et stellâs creavit, constituens eis cursus quibus gubernatur genus humanum: numquid non habet potestatem imperare illis, ut aliquando aliud faciant, quam decretum habent? Sic enim ea condidit, ut voluntati subjaceant, tunc demum cursus decretos exequantur, si aliud minime fuerit præceptum: ut si rogatus ab iis fuerit quibus ministrant, per id quod aut importune sint pluvie, aut nimia siccitate steriles fructus appareant, jubeat temperari tempus: aut si forte, ut assolet, irato Deo vivant homines, dum per luxuriam et vanitatem oberrantes non huciant quod placet Deo, diutissime suspensa pluvia, ut factum legitimus sub Elia et Eliseo, famem excidit super terram, satisfactione placatas assuat ut imbres irrigent aridam (III Reg. xvii. 43). Eodem enim modo ratio mundi est, ut imperium secularum. Quomodo enim quidam pressi a rectoribus provinciarum, ad auxilium Imperatorum recurrunt ut erigantur; ita et homines si adversa sibi viderint tempora, supplices se præbeant Deo, in cuius potestate sunt omnia. Sed hoc mathematicis non videtur. Aliud enim inquam fieri non posse, quam ut sidera decreta sibi impleat causas: et neque revocari, neque ad aliud impelli possunt, sed semel statuta servant officia. Hæc mathematicorum asseveratio est, ut dicant fata immutari non posse, neque prociibus aliquid impetrari; quia semel Deum dicunt statuisse totius mundi rationem, et ministris sideribus tradidisse, quæ neque retro neque ante fieri possunt. Hic est error mathematicorum, quo et Deum pulsant. Per hæc enim asseverationem negant aliquid posse fieri extra ordinem mundi, ut omnia quæ in mundo a Deo facta leguntur, si a mundi lege discordant, negent credenda: illa autem asseverant quæ juxta mundi statuta facta dicuntur, ut neque virgo peperisse dicatur, neque virga Aaron floruisse et fructum attulisse (Num. xvii. 8), neque Sara anus peperisse (Gen. xxi. 2). Hæc enim mundi ratio non habet, quia extra mundi ordinem a Deo facta leguntur. Et quid mirum, si auctor mundi fecit quod non potest mundus? Sed transgressus videretur, aiunt, rationem quam statuit, si aliter ipse fecisse dicatur, quam mundo decrevit. Age vero, mundo legem statuit faciendi, aut generandi; numquid sibi? Et humilitas ejus erat, si sic faceret, sicut ab eo conditus est mundus? Et unde ab eo factum intelligeretur, si mundi lege fecisset quod fecit? Ut autem intelligeretur a Deo factum, non a mundo, alio ordine factum est. Certe soli decrevit ut incessabiliter impleat statuta spatia, nec habeat licentiam standi; numquid quia hanc legem ei statuit, non ipsi licebit statuere illum? Certe iudicibus statutum est ne liceat in reum datam sententiam revocare; numquid et ipse imperator sub hac erit lege? Nam ipsi soli licet revocare sententiam, et reum mortis absolvere, et ipsi ignoscere: quanto magis Deo licere debet quod mundo concedi non debuit, quia Creatoris sui est famulus? Denique mundus per legem sibi traditam, occidere potest, vivificare non potest; per intemperantiam eum creare potest, oculos illi reformare non potest; imbecillum et agrum facere potest, curare illum non

test : hoc enim sibi Deus reservavit, unde appareat eam Dominum omnium esse. Ad subruendum enim a tum peritum, quia mortui surrexerunt; cæco nato oculi reformati sunt, ægri et paralytici confirmati sunt, et cætera quæ facta sunt alia, ut confugientibus ad Deum, si quid fati esse potest, impedimentum afferre non possit. Dicit enim Joannes apostolus : *Major est, inquit, qui in nobis est, quam qui in hoc mundo* (1 Joan. iv, 4). Rogatus enim Deus, etiam quæ statuit amovet. Nam utique statuit in peccatores vindicandum, et tamen deprecantibus ignoscit; quia ipsi soli licet ligare et solvere. Unde cum soli statio concessa non sit, sub Jesu Nave jussus est stare, et obedivit ejus imperio (Josue x, 12, 13), contra id quod sibi in ratione mundi fuerat præceptum. Sub Ezechia autem amplius factum legitur; quia ut Ezechias, quod sibi promissum erat, verum esse non dubitaret, signum tale accepit, quod novum esset, et humanis auribus inaudibile. Non enim sicut prius soli jussus est ut staret, sed ut revertetur retro (IV Reg. xx, 11) : quod videns Ezechias certum haberet eum posse sibi quindecim annos addere ad vitam, qui de hora nona fecerat sextam. Et quia contra mathematicos est quod Ezechia concessum est, negant enim posse addi ad vitam; signum iterum in hac re quod contra mathematicos esset, accepit. Impossibile enim asserunt aliud astra facere quam habet constitutum. Certe fati esse dicunt servum habere, aut non habere. Esto. Ab initio mundi hæc fata ubi fuerunt? Usque ad diluvium enim et infra multa serie annorum transacta, non fuit hæc conditio servitutis. Aut numquid ex Nini regis temporibus hæc fata cœperunt, qui primus dicitur Anitinis bella inferre cœpisse, et captus facere servituti obnoxios? Vides ergo postea hoc esse inventum, et non esse fati, sed actus demonum; quia si fati esset, ab initio mundi fuisset. Ipsa enim sunt sidera quæ facta sunt in initio, et nunc manet cursus eorum. Et antea vita hominum agrestis erat, nec divitiis studebatur: quomodo nunc astrologi per astra dicunt divites et pauperes fieri? Numquid mutata sunt astra? At versutia et præstigium est Satanae, ut ea per stellas dicat fieri, quæ angelis suis ministris operatur. Accedente enim tempore quo interitus ei appropinquat, majora adinvenit per quæ peccetur. Ecce scimus laborasse fame Italiam, et Africam, et Siciliam, et Sardiniam; dicant mathematici, si omnes hi unum fatum habuerunt, cum inter centum ne quidem duorum fata sibi convenire posse dicantur. Erubescant, et taceant; et Deo supplices manus tendant, in cuius potestate sunt omnia. Sed in hoc forte subreptum est fati? Quid dicamus esse de Pannonia, quæ sic erasa est, ut remedium habere non possit? O infirmitas eorum! quia fide pendula christianos sese profitentur. Dum enim de promissis dubitant, nec de iis quæ facta sunt, cogitant. Si enim ea quæ a Prophetis et Apostolis gesta sunt, considerarent, nunquam fabulas mathematicorum admitterent. Scirent enim omnia in Dei esse potestate, nec terrentur quando bonis mala accidunt; quia in futuro judicio remunerabuntur, memores Apostoli dicentis, *Quia per tribulationes, inquit, oportet nos intrare in regnum Dei* (Act. xiv, 21). Contentus enim, et Dei sui expectans judicium, remuneratus etiam vindicabitur. Si enim in præsentibus vindicari desiderat, aut omni aviditate præsentibus frui copiis, dubitat de promissa vita; ac per hoc in futuro inter perfidos deputatus poena dignus habebitur. Mundum enim Deus propter exercitium fecit, et omnibus copiis honestavit, duas causas proponens, præsentem et futuram, celestem et terrenam, ut ad probationem esset homini: ut qui spreta futura vita præsentem eligeret, carni deputaretur; qui vero præsentem futuram anteponeret, spiritualibus dignus haberetur; et qui injuste præsens potentia injustorum, querelas Deo deponeret vel resignaret, in futuro judicio relevatus spirituali

gloria honoraretur. Unde nullis sanctorum in mundo gloriosus apparuit, neque præsentem dilexit delicias. Hinc Apostolus : *Habentes, inquit, victum et vestitum, his contenti simus* (1 Tim. vi, 8). Sed qui est christianus, etiam dolet, si felix videatur in sæculo, cum Christianorum dignitas et felicitas non in terris promissa sit, sed in cœlis. Quomodo christianum se dicit, qui non illic gloriari vult ubi promissum est, sed hic ubi prohibitum est? Si enim exp-diret præsentibus frui, non utique hæc contemnentibus celestia promitterentur. Qua ergo spe Christiani mathematicis aures commodant, cum audiant Joannem apostolum clamantem et dicentem : *Nolite diligere hunc mundum, neque ea quæ in hoc mundo sunt* (1 Joan. ii, 15)? Itaque si hæc sunt fidei vel legis nostræ præcepta, ne mundus diligatur, neque ea quæ in mundo sunt; quid est ut quidam nostrum querantur contristati de aliorum felicitate quæ est in mundo, quæ apud Deum forte infelicitas est; cum magis gaudere deberent, quia non illis mundus præstat per quæ obligati tenentur humanis rebus obnoxii? Felicitas enim ista, securitatis facultate accepta, divinorum caret sollicitudine. Indiligens enim sit necesse est circa divina oracula, qui omnibus necessariis refertur, unde sit sollicitus non habet. Alla enim sollicitudine incipere solent laborare hujusmodi, ut amplificentur in sæculo, quod sine peccato non potest fieri. Si propius autem aspiciatur, videbitur inimicus magis illorum esse mundus, quos beatos dicitur facere. Vix enim aliquis illorum celestia cogitat. Gaudendum ergo Christianis est, dum recte conversantes premuntur in hoc sæculo. Hic enim vincit sæculum, qui contentus quomodo illi evenerit in hoc sæculo, Deo gratias agit, a quo si qua hic denegata videntur temporalia, reddi speret æterna. Ut quid enim Deus futurum judicium statuit, nisi ut qui injuste deprimuntur ad tempus, vita æterna dorentur, depressis iis qui per potentiam contemnentibus, aut non credentes futurum Dei judicium, impunitatem esse scelera arbitrati sunt? Sed fatorum assertores negant futurum judicium. Si enim nascuntur qui boni sint, et e contra qui mali sint; quid laudis aut accusas, quando neque bonus congressus laboravit ut vinceret, neque malus negligens fuit ut perderet? Quid enim inter privatos fabulas venditant? Nam iudicibus oblati peccatores, nunquam ausi sunt crimina sua satis excusare; sed semetipsos reos confitentes, jure se sententiam excipere non negant. Itaque legis auctoritas rationem calcat fatorum, ita ut ne nominari quidem possint, cum se commoverit lex. Quomodo autem evasuros se in perpetuum credunt, qui nequit versati legis divinæ severitatem studio quodam ad tempus fugiunt, non cogitantes auctorem legis hinc dissimulare non posse? Nam hic imago legis est, illic veritas: et qui illudit imaginem, veritatem illudere non potest. Numquid est aliquis locus sine Deo, aut aliquis manus ejus effugiat? Putant autem blandientes sibi, quia quæ hic evadit, jam securus sit. Et quomodo hoc justum æstiment, ut aliis punitis in talibus causis isti evadant? Certe Deus mundum constituit, et qua lege uteretur, ostendit. Diligens enim opus summi ostendit ei viam, qua itur ad vitam, ordinans quibus duciBUS uteretur; quia est et via quæ ducit ad mortem. Numquid non ergo requirere debet, si ii quos ministros regni sui posuit, eo jure quo constituit populum ejus gubernarunt; aut si populus edictum ejus suscepit, aut administri fideles inventi laude digni sint, aut infideles poenis subditi? Similiter et populus lege servata laudatur, aut contempta damnatur. Hoc jus suum, hoc causa exposcit. Quomodo ergo quibusdam displicet futurum judicium credere? Sed hoc mathematicorum invenit amentia. Quomodo enim possunt futurum accipere judicium, qui præsentibus repugnant; quia judicium in nativitate esse contendunt? Et quia nativitati imputatur præmium, desipiunt ipsi qui cum quodam judicio naturali bonos et malos non fieri, sed asserunt nasci, peccantibus retribuunt, nec pa-

¹ Ms. Colbertinus, *reservaret*.

timetur multa esse peccata¹. Virgine enim malos et vinculis intus corripuit, quos foris incommendabiles asserunt malos. An quis prudentem corripit quos scit emendari non posse? quod quidem aut stulti esset, aut iniqui. Sed ne hoc ipsum fato dicant fieri; qui sub fato est, non facit quod vult, ut et ipsi naturale habeant ut vindicent in eos quos sciunt inconvertibiles manere naturaliter; et vere quia sic dicendum est, ut quidquid fati esse dicitur, stultitia depetetur. Quam enim stultum est ut cum dicant aliquem malum natum, nec illum bonum probent quem asserunt bonum natum? Quomodo enim potest bonus iudicari, qui rem iniquam facere deprehenditur? Quid enim tam iniquum, quam ut iniquus credatur, qui negatur aliud potuisse facere quam fecit? Et si omnia sub fato sunt, quomodo lex subintravit quæ non sint fieri quod fati est? Si enim tollatur lex, passim publice illicita fient, nec potentes poterunt ferri, nec erit libertas; quia et qui tunc non cogitat malum, sublato timore incipiet malus esse. Denique legimus legem malorum causa datam. Sed et hoc ipsum fati forte fuit, ut lex daretur? Et qua ratione fata subsistunt, si generant a quo destruantur? Quidquid fati est, contradicit lex fieri debere. Carent ergo ratione, si contraria sibi generant. Et iniqua sunt, quia nasci faciunt homines ad damnationem: et si iniqua sunt, auctoritatem habere non debent; quia omne iniquum punitioni obnoxium est. Aut ne forte legem nihil prodesse dicant, quia qui sine malis est ut malus sit, per legem non potest immutari; quod si est, lex superflua data est: et quomodo fata rem superfluum fecerunt nasci? quia nihil sine fato². Itaque fata et pro se et contra se faciunt: quod si ita est, stare non potest quod per inconstantiam rationis non tenet firmitatem. Sed ne propter hoc legem fata esse voluerunt, ut quos malos fata faciunt nasci, a lege damnentur, ut conveniat fati ex lege adhibere punitionem? Ad hoc quid erit quod dicitur, nisi quia et leges et fata proprio iudicio condemnari merentur, si pari injustitia hoc elaborant, ut occidantur qui non sponte, sed fati agentibus mala fecerunt? Ad hoc lex contradicit, quia fata propria professione damnanda sunt. Non enim negant eos qui mali sunt, fati esse quod mali sunt. Lex autem usque adeo adversa est ipsis fati, ut neget malos fati esse quod mali sunt, sed voluntatis illorum: quamobrem illos puniendos rite constituit³. Nihil ergo legi et fati commune est, quando a lege negatur quod a fati asseritur. Qua autem ratione nati dicentur, qui mathematicos urbe Roma prohibuerunt? quod diu servatum non ignoratur, et certe pagani fuerunt. Quomodo fato fiunt quæ contra fatum sunt? Sed si est fatum, non facit contra se. Isti non habent fatum, qui faciunt contra fatum; et si hi non habent fatum, non est fatum. Sed est, inquit, fatum unicuique præstans qua morte moriatur. Quod si ita est, non est accusandus homicida. Nam et duplici genere se defendet; quia et ipse fati agentibus hoc fecit, et ille agentibus fati occisus est. Sed inter hæc lex pulsatur, quia punit oblatum homicidam. Simili quoque modo nascitur qui adulter sit, et quis adultera, et cui fiat adulterium. Quod si et hoc sic se habet; etiam nunc lex tangitur, quæ punit adulteros: quod si vere fati esset, etiam ille puniendus erat, qui tale habet fatum, ut adulterium patitur. Et ipse enim particeps invenitur, quia fatum ejus admisit ut fieret adulterium.

¹ Ms. Colbertinus, sic legit hunc locum: *Et quia veritas computatur præmiis resurgit, ipsi qui cum quodam iudicio naturali bonos et malos non fieri, sed asserunt nasci, recalcantibus retribuunt, nec patiuntur multa esse pecc. u.* — timo lectionem admittit Morel, et sic corrigendam iudicat: *pro, Et quia veritas computatur præmiis resurgit, legendum est: Et quia veritas cum videtur premi, resurgit.* Nemo inflicti audeat correctionem istam esse sensu, si non genuino, at saltem naturali accommodatissimam. M.

² Na Ms. Colbertinus. At edidit, *nihil prodesse fati.*

³ Ms. Colbertinus, *reos illos rite constituit.*

Æquum ergo erat ut aut si nihil conde. nascerentur, aut simul absolventur. Inter hæc injusta lex videtur. Ideo si a Deo sunt fata, lex non erit Dei; quia hoc non solum Deo, sed nec prudenti convenit id damnum quod locit. Sed quoniam nemo unquam contra legem ausus est dicere, vel a Deo hæc esse negare, fata a Deo dici esse non poterunt, quia ista Deus ponit per legem. Quando enim damnatur quod sit impellentibus fati, sine dubio fata damnantur. Sed animæ, aient, malæ ad hoc nascuntur ut tale faciant. Est. Sed non debent malæ fato nasci, ut innocentes ab his possent occidi. Si enim illæ malæ animæ essent, nasci non deberent, sed puniri, ne occiderent innocentes. Sed non animæ, quas malas fingunt, innocentes occidunt; sed fata, quæ sic faciunt nasci homines, ut occidantur. Ac per hoc non animæ, sed iniqui sunt fata; et si iniqua sunt, a Deo non sunt: ergo a diabolo sunt; et si a diabolo sunt, simul damnantur sunt cum illo. Et quoniam discernere dicuntur singulis, quomodo moriantur, aut ferro, aut laqueo, aut præcipitio, aut naufragio, vel aliter, multis modis eadem præstant. Nemo enim potest soles ab omnium fati discrepare. Quod si quis inventus fuerit discrepare, jam non est fati, sed eventus. Et si in minis morte eventus est, erit et in multorum; et jam non erit fati. Anaxagoras in pilam coniectus iussu regis contusus expiravit, quod non contigit ulli hominum. Et Sisara regi Allophyorum mulier palam in tempora fixit, et ita reddidit spiritum (Judic. xv, 21). Hoc modo nemo est mortuus. Et antea cruci homines figebantur, quod postea edicto prohibitum manet. Si fati erat, quomodo desit? Quando enim quod fati est prohibetur et non fit, vincitur fatum. Aut si non erit fati, non fato homines crucifigebantur, sed iudicio legis. Et ita est ut non fato homines damnentur, sed convicti a malis suis operibus. Apud Thescos¹ natus dicitur quidam tam formosus facie, quam nemo unquam fuit: et quia vir bonus erat, ne cui in suspensionem veniret, quia etiam honestarum mulierum oculos illiciebat, faciem sibi septem plagis vulneravit, ut pulchritudinem quæ ab omnibus desiderabatur, damnalet (Valer. Max. lib. 4, cap. 5). Ecce quomodo si fata sunt, superata sunt. Sed forte dicatur, Natura fuit ut formosus nasceretur; fati vero, ut facies ejus vulneraretur. Quod si ita est, jam non nascitur fatum, sed accidens causa est. Et si accidens est, non erit fati, sed consilii, aut forte eventus, quantum ad reliquas pertinet partes. Nam quid aliud est vincere fatum, nisi immutare naturam? Quod si adeo utique esset, nec immutari posset, nec vinci. Legitur namque cautum in quodam juris libello, aliquando mulierem quinque peperisse: quomodo subreptum est fati, ut huic soli hoc natura decreverit, quod non erat fati? Quod si fati fuisset, aliquantæ hæc sorte onerata fuissent. Et eum quidam ad peregrina loca proficisceretur, uxorem suam amico quem fidelem sciret, commendavit, non utique puero, sed matris ætatis. Qui ut diligenter custos ejus esset, abscedit se ille, ut cum ea sine cujusquam suspitione eunte dormiret. Quid putamus, fati falso, an consilii? Sed quomodo fati fuerit quod contrarium est? Qui vincit enim quod natum in eo est, hic exinanit fatum. Et in studiis certe fatorum vertitur causa, ut sciat quis aliquid, aut non possit comprehendere. Omnes ergo senatores unum habent fatum; nullus enim senatorum sine litteris est: et gentes quæ sine litteris sunt, unum habent, et omnes servi unius sunt fati; nemo enim servorum est senator. Sed si quod nascitur dicitur fatum, quidquid accesserit, extra fatum erit. Aut si quod accidit, ex fato venit, quare per laborem venit? Tunc enim diceretur fati, si invito homini eveniret. Quod enim evenit² sine providentia, fatum dicitur: quod vero excogitatur, et diu peccatur, et exercitiis mediis acquiritur, cur fati esse

¹ Ms. Colbertinus, *Thescos.*

² Ms. Colbertinus, *in unum.*

icitur? Eunuchus aliquis natus est, alii sunt, ubi rit fatum? In illo credo qui natus est: qui sunt, videlicet dicendum de his est? Diversum est enim nasci et fieri. Aut si hi fato facti eunuchi sunt, ille contra fatum natus est eunuchus. Et quare tam raro eunuchus nascitur, ut incredibile videatur? Quaedam mulier fuit in urbe Roma, quam constat undecim maritos habuisse; et alius vir qui duodecim¹ habuit uxores; iuxta fata sunt quæ his hæc decreverunt? Nam tempore imperatoris Constantini manifestum est puellam in parte Campaniæ immutatam in masculum, et Romanam perduciam: quæ hoc fata fecerunt? Alia ut opinor quæ vos nescitis. O si de hoc nomine taceretis, et aliqua eventui et casibus remitteretis, quædam providentiæ concederetis! Nam tantum potest virtus et industria annorum, ut non solum naturæ resistat, verum et seipsum emendet aut inemendet, quia habet iudicium sui. Traduntur enim mulieres Scytharum, quæ Amazones dictæ sunt, cum viri earum occupati bello longinquo diu abessent, propter sobolem se miscuisse servis, et omnem marem natum necavisse relictis feminis, ita ut nulla lanificio operam daret, sed ab ineunte ætate palæstra et armis imbueretur. Harum tanta virtus in rebus gerendis fuit, ut per multam seriem annorum regentes, nonnullas gentes subigerent, Asiamque omnem sub tributo ponerent. Quid ad hoc poterit dici? numquid hæc fati fuerunt, quæ per tot annos sic gesta sunt, ut omnia quæ fati putantur esse, exinanirent? Primum, ut contra naturam mulieres epretis viris regerent; deinde quod servis mixtæ sunt propriis; tertio, ut omnes natu masculi necarentur, feminæ vivificarentur. Tanta eas prosperitas est secuta, ut sine viris regnum ceptum magnis copiis, magnis temporibus propagarent. Certe hoc factum a constitutione mundi nunquam factum est, nisi in Scythia tantum: ne forte dicerent, quia cum mundus innovatur post annos mille quadringentos sexaginta, sic hæc veniunt; quippe cum mundus jam sexto millesimo anno agitur, quamdiu quod imitatus quis fuerit, facit. Nam Crassus Agelastus dictus est, quia semel traditur in vita risisse. Cur Junius, Brutus est cognominatus? Quia sagaci consilio stultum se simulavit, ne a superbo rege propter pecuniæ suæ magnitudinem occideretur. Tempore Constantini morionem se triginta annis fluxit quidam, qui Samatius² vocabatur, ut imperatorem, sicut ipse postea dixit, a lædiis suis avocaret. Ubi est ratio factorum, quando unusquisque quod vult facit? Exclusa est. Illud autem quale est, quod factorum assertores supplicationibus sunt devoti, cum sint his adversæ? Nam et annos suos his commendant, et de nuptiis, et de professione quaerunt, et de emptionibus, et de dignitatibus. Quid si fati est, quid oras, quid supplicas, quod etiam te invito futurum est? Sed quæro, inquit, an debeam emere. Ergo non in fato consistit quod tunc facere debere te dicis, si didiceris expedire. Nam si fati est, frustra quaeris, quod velis nolis, quaeras non quaeras; facturus es. Quod autem nec apud eos ipsos fixa est ista asseveratio, idcirco incerta tentant, ne aliud verum inveniant quam tractant. Sed prudentiores qui inter eos videntur, non propter fata, inquit, supplicamus, cum ea minime immutari sciamus, sed horum causa quæ juxta fata sunt, ne faciant nobis aliquid adversum. Age vero, si nescio quid bonum fatum habeat, et juxta se sit aliquid quod videatur contrarium, quid poterit esse, cum fatum bonum immutari negetur, sicut et malum? Certe hoc quod juxta fatum est, ne noccat supplicat; nocebit enim nisi fuerit supplicatum: quomodo ergo illud fatum immutari negatur, quando hoc quod vicinum est, timetur? nec enim timeretur, nisi illud immutari posse crederetur. Sed quia in eo magis causa consistit, ne fatum mutari dicatis, sine dubio, sine causa supplicatis. Videte autem ne hoc fati sit quod supplicatis, quia sine malo solet esse

quidquid fato assignatis. Certo non mala res est supplicare: cur ergo non fati esse dicatur? Si ergo fati erit quod supplicat, cur erit supplicare, et non impetrare? quia si fati erat, impetrare deberet quod supplicat. Si autem fati est supplicare et non impetrare, stultum est fatum; quia supplicare facit hominem, quem solet non impetrare. Quod si nescit aut possit impetrare, quod illum facit supplicare; improvidum erit fatum, et carens ratione: quia omnis ignorantia insipientia est, insipientia vero stultitia est. In hanc partem cadit omnis tractatus Paganorum. Videant Pagani, qui circumfusa caligine non vident lumen. Antiquo enim errore circumventi, veritati quæ prius latebat, aures accommodare detrectant. Quid de quibusdam christianis dicemus, qui in Salvatore, ceu solo nomine mutati, pristini erroris vindicant vanitatem, in tantum hebetati, ut ipsum Deum sub fato egisse contendunt, dicentes, Ipse dixit, *Nondum venit hora mea* (Joan. ii, 4): ut hora hæc non voluntatis, sed fatalis conditionis fuisset necessitas, cum ille voluntatis suæ horam significaverit, quæ se tradi¹ permiserit. Denique ait: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Id. x, 18). Cessat ergo fatalis necessitas, ubi potestas est voluntatis. Et quomodo Salvatore appellatur a nolis, si fati sunt quæ agimus, vel accidunt nobis? Quia ideo Salvatore dicitur, quoniam ostendit nobis viam salutis: itaque si ab hoc ostensa est, non fati fuit quia prius latuit. Et quod fati esse dicitur, ex improviso evenire contendunt. Hoc enim fidei meritum est, quæ non potest dici ex fato, quia quod creditur, aliis sæculis auditum non fuit. Fata enim hoc dicunt præstare, quod in conversatione hominum veritur. Hoc autem qua ratione præstare posse dicuntur, quod ignorare deprehendunt? Hinc est unde Apostolus ait, *Quem nemo principum hujus sæculi cognovit* (I Cor. ii, 8). Hi sunt principes et potestates, malos angelos sub se habentes, qui sub nomine factorum voluptates suas efficiunt, prout eis libitum fuerit, sicut et assolent malefici confiteri. Sunt enim quos diligunt, alios non amant, quosdam oderunt. Et unicuique hoc suggerit unusquisque quod diligit, quia et ipsi diversas habent voluptates; aliis libidinem diversi stupri, aliis munera, aliis voluptatem, aliis petulantiam, aliis iram, quibusdam avaritiam, aliis lucra, aliis damna procurant, aliis charisma, aliis odia, necnon et impedimenta. Et aliquando certis temporibus satiati quiescunt in otio: aliquando vero ratione, aliquando occupatæ menti non se ingerunt; quia non dominantur, sed subrepiunt opportunitatem quaerentes qua capiant. Igitur voluntatis arbitrium liberum est, sed dum quoddam desiderio negligentes circa nos ipsos effimur, sollicitantes suadent nobis adversa: maxime si cogitare nos aliquid quod legis divinæ non est invenerint, veniunt in eo ipso adjuvantes ut impleamus quod prohibet lex. Nam si timor Dei in animo sit, nec caro, nec sanguis, nec principes, nec potestates prævalent; quia Dei administris sic eos persequuntur, ut non cum labore vincantur. Si autem potestatis nostræ non essemus, quomodo diceret Dominus, *Petite, et dabitur vobis: omnis enim qui petit, accipiet* (Matth. vii, 7, 8)? Si ergo qui vult petere, accipiet, jam non est illud quod solet dici, Non quæ volumus, sed quæ data sunt habemus: quia voluntas a Salvatore incitatur ut petat, et accipiat quod petierit. Fati autem hoc esse dicunt, ut sive petat, sive non petat, fato tamen quod aut malum aut bonum est, consequatur. Dominus autem hoc excludens, ait: *Filia, fides tua salvam te fecit* (Id. ix, 22). Non jam fati sit, quando fides percipit, beneficium. Et iterum, *Si credis, ait, omnia possibilia sunt credenti* (Marc. ix, 23): in voluntate utique posuit meritum; quia fidei bonum est, non natura. Fides autem res accedens est, quæ excitat ad exercitium voluntatem; ut quia in natura non est, voluntas quæ in natura est, suscepta fide, meritum ei collocat apud Deum: Ita

¹ Ms. Colbertinus, *undecim*.

² Ms. Colbertinus, *Samatius*.

¹ Ms. Colbertinus, *pati*

enim est natura hominum sicut lapis, qui cum ignem non habet in substantia, habet tamen in potentia, ut opere creet quod non videtur habere, quia non existit, sed quasi in semine; Ita est in potentia ut per exercitium generetur, et si defuerit exercitium, non fit; quia et semen nisi exerceatur non generat, sed ipsum solum manet. Accessio ergo facit ut generet. Ita et homo fidem non habet in natura, sed semen fidei habet, quod nisi fuerit provocatum et excitatum, fructum non dabit, id est, fidem non habebit. Mathematicorum enim satis¹ credentes, fidei semen exterminant, quod et Creatori et iustitiæ ejus testimonium perhibet. Opus enim opificem cognoscit, et æquo jure amoreque et facio testatur. Fugendum omnibus modis ab hac arte monemus. Curiosus etenim ejus, inimici Dei sunt, et sine sollicitudine nunquam sunt: semper enim suspensi expectant quod minime certum sciunt. Nos autem qui de Deo omnia prospera credimus, et si qua adversa existerint, ejus nutu comprimere, suppliciter vivamus securi de ejus protectione; nec tamen nescii quia et si quid adversum bene nobis agentibus evenierit, toleratum proficiet ad coronam.

DE RATIONE PASCHÆ².

CXVI (a). — Pascha, dilectissimi fratres, a passione appellatum est, sicut docet nos traditio hujus præfiguratio, quæ perfecta est in Ægypto per famulum Dei Moysen, dicente Scriptura, *Immolationis³ Pascha hoc Domini est* (Exod. xii, 11). Quæ ergo ratio est ut mysticum sacramentum⁴ per sanguinem sit celebratum, et reparatio vite per mortem; ut cum mors augmentum facere se putaret, accepto sanguine Salvatoris minorata deflueret; et cum virtute operatam se hoc existimaret, infirmata rueret? Morti enim mors per opus ejus divina procuracione inventa est: ut quia semper mala vult, cederetur illi ad tempus, ut injustitiæ suæ opere destructa⁵, regnum sibi ablatum queri non posset. Quamvis enim omnia possit Deus, nihil tamen facit quod sit rationi absurdum. Justitiam enim quam exigit, hanc et facit, non præsumens de potestate. Magna est ergo providentia erga genus humanum, ut justitiam servans, sic ea quæ juste decreta erant, solveret, et hominem a morte erueret: quamquam non immerito tenebatur. Sed quia invidia deceptus fuerat diaboli, justum fuit huic subveniri. Dei enim sententia tenebatur, sed hæc operatus fuerat satanas. Unde sicut justum visum est hunc eruere, ita et injustum erat per potentiam hoc facere, neglecta justitia. Victus enim homo suadente diabolo, ut misericordiam acciperet, quasi accusator diabolus contradicebat. Unde id actum est, ut iste qui in peccato hominis gloriabatur, peccans deprehenderetur, ut tunc demum reus factus, contradicere non auderet. Sic factum est ut Dei Filius homo nasceretur, et justitiam prædicans diabolum incitaret, propter quod homines a vitis ejus prohiberet; ita ut et occideret eum qui peccatum nesciebat. Tunc peccasse, et gravius quidem quam homo quem accusabat, inventus est. Cum enim ex Dei decreto propter peccatum hominem sibi vindicaret, quia qui peccat, ex parte diaboli est; inventus est plus peccasse, cum eum qui non peccaverat interfecit, ut sibi usurparet. Per mortem ergo morti interitus subintravit; ut sanguis recuperaretur, sanguis effusus est: quia, ut dixi, mortis auctor, qui est diabolus, quoniam peccasse in morte Salvatoris inventus est, sanguinem ejus cum omnium nostrum amisit: quia sicut per unum Adam peccantem, omnes in morte tenebat; ita per unum non peccantem omnes amisit. Ergo sanguis

Salvatoris fusus injuste, hoc præmium⁶ consecutus est, ut originis suæ sanguinem cum triumpho recuperans ad pristinum statum revocaret meliorata substantia. Victa enim mors, ei qui illam vicerat, non potuit contradicere. Beatum itaque Paschæ mysterium, quod per sanguinem nos redemit, morte per mortem devicta, sicut solet veneno veneno superari.

DE ABRAHAM⁷.

CXVII (a). — Hujus patriarchæ fides tam præcipua et admirabilis fuit, ut ceteri omnes justi patrem hunc credulitatis Dei judicio fiteantur; nec sit aliquis Deo dignus et charus, nisi ejus filius fuerit appellatus. Prærogativa enim honoris ejus ac meriti fides est, quam cum rebus incredibilibus dare non ambigit, inter cetera etiam Salvatorem videre dignus existit in spe⁸ tunc futuræ incarnationis, dicente et probante Domino ad Judæos, *Abraham pater vester cupivit ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est* (Joan. viii, 56). Qui enim merito fidei pater factus est, dignum fuit et futurorum filiorum suorum spem prævideret, quæ proprio et provido Deo hereditatis gratia ab humano et pio patre in filios obsequentes redundaret. Videamus nunc quid credidit fides hæc, et ad tantum honorem et gloriam divino judicio perveniret. Fidem laudavimus, sed quid credidit, videndum diximus: Educens etenim hunc Dominus ostendit ei stellas cæli, et dixit: *Si potes numerare eas? Sic erit semen tuum. Et credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam* (Gen. xv, 5, 6). Non magnum tunc credidisse Deo, nisi quia quod credidit, mundus non credendum et stultum judicat; quia istud in spe rerum nature non est. Unde Abraham unus e mundo quia hoc credidit, segregatus a mundanis, justificatus est. Hoc ergo credidisse perfidia mundanæ sapientiæ magnum facit, contra cujus spem hoc credidisse, maximi meriti est. Desperato enim mundanorum, meritum est et spes Christianorum. Bonorum enim præmium, causa facit malorum: fortior namque et plenior fides est, cum se incredibilibus magis committit. Homo enim jam aridus et de uxore ancilæ semen se credidit habiturum, quod præ copia numerari non posset: non hoc magis respiciens quod ostensum est, sed illum qui ostendit, mentiri posse non æstimans. Ideoque deputatum ei est ad justitiam. Nam rem absurdam, et quæ impossibilis scitur, hebetis est credere, nisi persona sit quæ credi istud suadet. Unde Abraham et admirabilis fides est, et cordis præriti, dum et illud credit quod incredibile est, et hinc se committit cui non credere et stultum est et periculosum. Fidem enim nostram hoc probat rationabilem, quia non de alio quam de Deo credit, posse ipsam quod promittit. Hoc ergo fidei propugnaculum est, hic triumphus. Quod perspicientes quidam mundi sapientes, quia rerum natura hoc non potest, stultum aiunt credere. Ignorantes quia secundum Apostolum, *quod stultum est Dei, sapientius est hominibus* (I Cor. i, 25). Juste enim stultos nos judicarent si hoc de rerum natura crederemus, quod probatur non posse. Porro autem ea quæ rerum natura non potest, nos Deum credimus posse facturum si promiserit. Quæ in hæc re potest stultitia deprehendi? Si autem indignum Deo est opus quod posse creditur, recte fides hebetudini comparatur: quod si dignum est, per id quod creature impossibile est; cur non laudanda fides est, quæ tantum dat Creatori, quantum creatura posse negatur? Magnus ergo et admirabilis Abraham, qui contra mundi sententiam Deo credere non dubitavit, quia facere potest quod promittit. Natura Chaldaicus, magister credulitatis apparuit: quamvis astrologiæ peritus, Deum tamen præposuit humano consilio, dignum æstimans si hoc credatur de Deo, quod quomodo fiat, investigari non possit. Infirmatatem enim suam

¹ Ms. Colbertinus, *subulis*.² Ita Ms., et editio Ratisponensis. Aliæ vero editiones addunt *Unde Pascha dictum sit, et quomodo per sanguinem mystice celebratur.*³ Ms. Colbertinus, *immolatio*.⁴ Ms. Colbertinus, *mysterium sacrum*.⁵ Ms. Colbertinus, *ut in justitia opere suo destructa*.⁶ (a) Deest in Ms. secundi generis.⁷ Ms. Colbertinus, *premiis nomine*.⁸ Addunt quædam editiones, *et ejus fide qua meruit filium patrem appellari.*⁹ Ms. Colbertinus, *in specie*.¹⁰ (a) Deest in Ms. secundi generis.

dei potentia confirmavit, quia ad maiestatis suae unam magnitudinem protestandam, facere disponeret suae impossibilita et inaudita sunt mundo, quo factu stenderet se Dominum creaturæ, et creatura subiecta se ei, cujus opus cæteris omnibus impossibile videretur; quorum incredulitate plus sublimatur fidelissimus Abraham. Fides enim ejus, incredulorum pœna est: incredulorum perfidia, gloria ejus est. Nam fidulum est pater, et infidelium est iudex. Hujus enim exemplo et homi æterna vita donantur, et malis æterna dabuntur supplicia¹. Illo enim tempore quo mundus adhuc scientia parvulus erat, nec signis ac prodigiis quæ ad fidem attraheret illustratus, Deo contra scientiam suam fidem non denegavit. Sanctus igitur Abraham exemplum generi humano datus est fidelissimus. In ipso enim præfiguratae sunt omnes gentes ad salutem venire per fidem; cujus ut superabundans incrementum fidei nosceretur, tentatur, ac jubetur filium suum deo immolare; quod factum non erat unquam (et nec rei novitate turbatur, nec disputat an fieri deberet Deo jubente parricidium, qui homicidium ne fieret comminatus est. Sic de Dei voluntate intrepidus et securus, non cunctatur providum esse quod jubet Deus): et hunc filium quem duo senes ex promissione susceperant, præmium fidei, meritum indicem, et in quo omnis spes ex promissione futuri seminis habebatur. Quod ut omni devotione impletet, matri ejus non indicavit, ne quod dicationi ejus impedimentum afferret, sciens circa affectum filiorum procliviores in amore esse matres; ideoque celavit eam, non ambigens impleri debere quod jubet Deus, ut hoc exemplo doceremur, omni cura Dei facere mandata. Si enim fidelissimus Abraham in re tam gravi et aspera obediens invenitur: quanto magis nos, quibus illa præcipiuntur quæ possunt portari? O fides Deo dicata, et spes in Domino firma, quæ tam clara et suavis est, ut parentum ac filiorum affectibus præponatur, dicente Scriptura, *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9)! Patriarcha autem noster fidelissimus Abraham quia propheta erat, acceperat quid sequi deberet. Ideo secundum quod Dominus nunc dixit, tunc ille fecit, ut filio quamvis charissimo Deum in dilectione præferret dicente Domino, *Si quis diligit patrem et matrem, aut filios supra me, non est me dignus* (Matth. x, 37). Unde Patriarcha ut Domino præ cæteris dignus existeret, etiam occidere filium non recusavit.

DE JOB.

CXVIII (a). — Magna dilectio est, fratres dilectissimi, omnipotentis Dei erga genus humanum: quæ intellecta quidem perducit ad regna cælestia; non intellecta autem deducit ad inferos. Deus enim beneficium suum gratum vult esse et fructiferum, ut et nobis proficiat, et illum misereri delectet. Igitur quoniam bonus est, et omnes homines salvos vult fieri, exemplum nobis justitiæ in Job famulo suo demonstravit, sicut prærens lectio testatur, quod secuti et malo carere et ad bonum venire poterimus, et non solum a pœna liberari, sed et remunerari. Quam ergo admirabilis est sanctissimus Job, qui ante legem litteras editam, in operibus suis exemplar legis ostendit; nulla in hac causa alicujus documenta addicens, sed natura ipsa duce, cui Deus justitiæ semina² naturaliter inesse decrevit, Creatori reverentiam pia devotione servavit? Quanta ergo laude dignus est, et quibus verbis facta ejus debeant extolli, cui non ante Legem, neque post Legem parem pœsumus invenire? Quamvis enim quis posset gesta ejus imitari, non tamen cum eo conferendus est, neque ei similis jure dicitur. Non enim suum esset quod talis exstitisset, quia exemplum secutus est alienum. Sanctus autem Job cum nihil tale vidisset, neque in voluminibus lectitasset, talem se præstitit, ut nullius aliquid in se

collatum haberet, sed ipse cæteris conferret, formam præbens mirabilium gestorum ad Deum promerendum. Quare et Domini testimonio commendatur dicitur: *Animadvertisti ad puerum meum Job? Non est enim similis ei quisquam in terris verus Dei cultor* (Job 1, 8). Quis tantum potuit promereri, cui tale testimonium Dominus perhiberet, nisi hic qui non imitator invenitur, sed auctor eorum quæ gessit? Unde et verus Dei cultor asseritur. Nulla enim potest simulatio commentitiæ veritatis in eo videri, qui ante se non habet talem. Omnis enim qui fugit, hoc fugit quod cernitur imitari. Et his tamen omnibus potiora sunt quæ dicuntur. In his enim laudibus nulla probamenta tribulationum fuerunt, sed propositum Deo dicatum in exercitio et observationibus constitutum: quod quia ad coronam meritum tentatori non visum est penum, petiit ut permitteretur ei diversis tentationibus probare ejus justitiam; ut in multis constrictus alicubi haberet, et posset modum excedere. Quia ad hoc solent peccantibus diversæ pœnæ inferri, ut quia nemo omnia potest ferre tormenta, aliquid illorum eliciat ei veritatis confessionem. Itaque permissum est tentatori omnia ejus exterminare, et perdere, usque ad mortem filiorum: ut si damnum ferret bovum, ovium non ferret; aut si ei ovium ferret, camelorum amissionem non ferret, neque servorum aut totius substantiæ; aut si, quia grandis animi erat et satis meræ devotionis, his omnibus non vinceretur, certe vel affecta charitatis, cogente frangeretur morte simul omnium filiorum. Sed quia ante legem editam, legem in corde suo scriptam habebat, nulla damna, neque orbitates minorem illum in Dei devotione fecerunt, ut formam daret ad Deum ex toto corde super omnia diligendum. Quanta ergo dignus est gloria, qui ante Legem, Legem servavit, ut Lex quo futura erat, quomodo custodienda erat, demonstraret, non in verbis, sed auctor in factis? Et quia tentator irreverens est, nec hæc gloria satis ei visa est ad probationem viri justii, nisi aliud adversus eum machinaretur, quod sciret ab homine ferri non posse; petiit iterum, ut illum ipsum sævo vulnere percuteret a capite usque ad pedum unguis. Et cum hoc permissum esset, quia fides ei haberi non debet, præceptum est ei, ut animam ejus servaret propter arbitrium, et ne quid violenter auderet in eum, quem rationis jure superare non poterat. Accepta igitur potestate, recrudescens in se crudelitatis sævitia, percussit virum justum plaga magna nimis, ut nihil esset in corpore quod immune esset a vulnere, quod nemo hominum tolerare posset, nisi solus Job³, qui vincere potuit satanam. Et cum nec sic nequitia diaboli aliquid murmur contra Deum viro justo elicere, memor pristinæ calliditatis suæ, qua decepit Adam, satagit si posset et istum per mulierem decipere; quia facilius quis decipitur per domesticum. Et in his omnibus nihil proficiens, imo detrimentum faciens impudentissimus satanas, non solum immobilem invenit Dei servum, sed etiam magistrum. In ipsa enim necessitate positus, non tantum in Dei timore duravit, verum etiam uxorem contraria suggerentem increpans, docuit, omnia quæ Deo permittente accidunt, fortiter toleranda (Job 11, 1-10): quod ad duplicem pœnam pertinet providi satanæ, quia nec suasit quod voluit, et cum huic invidit, alios fecit discere quod nec hunc scire volebat. Quantum enim prosit tentatio Dei servis, et obicit diabolo, hac lectione plenius edocemur. Cum enim putat se nocere eis, promovet eos; et cum unum persequitur, multos ad virtutem provocat. Videntes enim auxiliis Dei hunc protegi, multi imitatores ejus existunt. Lucrum ergo volens facere perdidit. Semper enim furor ejus damnosus est ei. Nam cum persequitur justos ne munerentur, digniores eos facit: et cum zelatur sanctum Job, duplicavit ei meritum in cælo et in terra; quia et hic auctus est, et in cælis cum Salvatore rece-

¹ Ms. Colbertinus, et mali æterna dabunt supplicia.

² Editi, semen. Jss., semina.

(a) Docet in Mss. secundi generis.

³ In editis dicit Job, quod resistitur ex Ms. Colbertino.

pius; et ista omnia ad sanctorum proficiant gloriam, ad diaboli vero poenam.

DE TOBIA.

CLIX (a). — Tanta providentia est Domini Dei circa nos, ut errare nos nolens, et exempla honorum operum daret, quibus modesta et tranquilla agi possit vita cum Dei timore. Qui enim auctor vitæ est, non vult utique opus suum morti esse obnoxium. Quamvis natura ipsa legis non expertus sit; tamen quia Dominus bonus et misericors est, ut major notitia eorum esset quæ sequenda, et illorum quæ vitanda sunt, litteris et exemplis ostendit, sicut præsens lectio testatur. Dei ergo famulus sanctus Tobias post legem exemplum nobis datus est, ut quæ legimus, quomodo fiant, sciamus; et si tentationes advenierint, a Dei timore non recedamus, neque auxilium aliunde quam ab eo speremus, memores scriptum esse, *Psallens sui, etenim semini, et nunquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem* (Psal. xxxvi, 25). Nunquam ergo decipi potest, qui tota mente sperat in Deum. Licet ad tempus tribulationes ortæ fuerint per insidias satanæ, exempla nos docent sanctorum virorum, non hæc a Deo permitti, nisi ad incrementum meritorum nostrorum: quia si æquo animo fuerint bajulata, hic nobis dabitur consolatio cum effectu, et in futuro vita æterna cum gloria. Deus enim noster quia justus est, et personarum acceptio apud illum non est (Rom. ii, 11), tentari nos permittit, quia nos diligit, ut post laborem possit nobis præmia dare amplissima. Denique Apostolo, ut tentationes ab eo cessarent, deprecanti, Dominus ait, *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur*. Hinc subsequens ait, *Cum infirmor, tunc fortior sum*; et, *Gaudeo*, inquit, *in tribulationibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi* (II Cor. xii, 9, 10). Quam ergo laudabilis sit sanctus Tobias, Scriptura docemur; cujus devotionem nec captivitas minuit, nec oculorum amissio quominus Deum benediceret, persuasit, neque exhausta substantia a via justitiæ et veritatis avertit (Tob. i-ii). Necessitas enim probat justum; et in egestate æquitatem servare, vera ac perfecta justitia est. Unde enim quorundam devotio minuitur, inde augmentum fecit laudo dignus Tobias. *Inopia enim*, inquit, *humiliat virum; et qui humiliatur, non potest servare justitiam*. Sancti autem Tobie erectus ad Deum animus, nec captivitate fractus est, nec inopia humiliatus: quia et contra interdictum, occisorum corpora sepulture mandabat, et de Dei largitione securus, de ipso exiguo misericors erat, sciens hanc magis placere Deo misericordiam quæ de exiguo fit; sicut et vidua illa fecit, quam Dominus in Evangelio collaudavit (Luc. xxi, 2-4). Hic enim vere fidelis est, hic non dubitat de promissis Dei, qui de parvo largitur. Spe ergo futurorum animum suum consolans, Deo dicatus Tobias in tentatione robustus et fortis inventus est, ostendens in necessitate plus in Dei timore vigilandum; quia si necessitas ad Dei auxilium non impellit, quanto magis securitas? Certi ergo sancti viri quod Deus judicium sibi eorum omnium quæ in hoc mundo sunt, exceperit, tribulationes et damna et reliqua exitia vel contumelias, non tantum non ægre tulerunt, sed et gratanter acceperunt: sicut et nostri apostoli, qui casi gavisii sunt, quia digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati (Act. v, 41). Indicia enim meritorum futurorum exitia sunt, quæ injuste sunt fidelibus, sive in tribulationibus sive in contumeliis. Itaque in tantum Deo placuit justus Tobias, ut duplici genere meritorum suorum consequeretur mercedem: et in præsentem enim quod amiserat, ministro angelo recuperavit lumen, ac ditatus est etiam copiis quæ ad præsentem pertinent vitam; et in futuro hæres regni cælorum est factus: ut in hoc doceremur quia qui toto corde Dei legi obtemperat, nec de promissis dubitat, et in hoc sæculo copias ejus sæpe auget

Deus, et in futuro donat illam vitam æternam. Est etiam aliud quod nos invitatur ad divina obsequia. Sanctus ena Tobias non solum justitiæ suæ merita consecutus est, quia accedit ad cunctam gloriam ejus, etiam ex ceteris bonis qui imitatores ejus existunt. In imitatoribus enim exempla laudentur. Quod nobis quoque poterit provenire, si sic vixerimus, ut dignum sit et nos imitatores habere.

DE JEJUNIO.

CLX (a). — Congruum est, fratres charissimi, devotissime Dei sacerdotem et præpositum plebis Christi, exhortari populum sub cura suo positum in doctrina sana, sicut mandat Apostolus (Tit. i, 9), ut opus fidei, pro temporis observatione, omni cura diligentique, alacri et devoto animo faciamus. Jejunia etenim, quæ nunc imminente die festo Paschæ celebranda sunt, quid proficiant, quamvis non lateat, taceri tamen non debet. Incitatur enim devotio, quando ea quæ licet non ignorentur, recessant tamen. Tale enim est ingenium naturæ nostræ, ut torpescat, si usus destiterit lectionis. Quia sicut ferrum, nisi usum fuerit, æruginem generat; ita et anima nisi frequentius divinis exercetur lectionibus, nascitur illi peccata. Hinc est unde in Psalmo haec dicit beatus, qui die noctue legem Domini meditatur (Psal. i, 2). Denique quamvis nota sint divina eloquia, tamen cum fuerint sacris voluminibus memorata, sic illa devotum pectus suscipit quasi nova. Excitatur enim desiderium animæ erga opera salutaria. Unde Apostolus ad Timotheum inter cetera: *Ut resuscites*, inquit, *gratiam Dei quæ est in te* (II Tim. i, 6). Igitur necessaria sunt nobis jejunia, sicut in vulneribus medicina. Medelam enim conferunt vitæ perpetuæ; ita tamen ut duarum rerum testimonio commendentur, id est, oratione et misericordia. Jejunia ergo intemperantiam corporis mitigant, motus adversos reprimunt, pressuram animæ auferunt, sicut ait Dominus: *Nolite dediti esse in esca et crapula, ne graventur corda vestra* (Luc. xxi, 34). Cum enim anima ab esu et potu nimio fuerit liberata, tunc se melius recognoscit. Sicut enim in speculo sordida non se talem homo aspicit qualis est; ita et si esca et crapula fuerit gravatus, alterum se sentit quam est. Tunc exsuscitatur libido, accenditur ira, inflammatur superbia, generatur luxuria. Unde Apostolus: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* (Ephes. v, 18). Quod si temperant fuerit corpus interposito jejunio, cognitione sui recepta anima intelligit quæ devotione obsequi debeat Redemptori. Magna ergo ex parte jejunia sunt necessaria. Sub Esther etenim regina cum Judaicus populus in periculo positus esset, jejunium suffragantibus liberatus est (Esther. iv, 16). Et Nini-tæ cum eversionis suæ præscriptam diem a propheta audissent, jejunio indicto evadere meruerunt (Jonas iii, 7). Et justii ac Prophetæ nostri, quando a Deo aliquid impetrare volebant, jejunio se humiliabant, dicente David, *In jejunio humiliabam animam meam* (Psal. xxxiv, 15). Nam et Salvator, cui opus non erat, ut nobis exemplum daret, jejunavit (Math. iv, 2). Itaque nulli dubium est prodesse jejunia: sic etenim ostendit se homo velle impetrare quod postulat, cum se affligit jejunio. Unde dictum est, *Bona est oratio cum jejunio* (Tob. xii, 8). Ut accepta ergo possit esse oratio, consortium vult secum habere jejunii. Et quis nihil horum sine pietate firmum est, adjecit, *Et elemosyna cum justitia*: ut elemosyna servata justitia, commendat orationem cum jejunio. Denique orationem et jejunium Cornelii misericordia commendavit. Ipse enim abundans copiis, jejunabat; sed et non habentes pascebat, ut illorum saturatus jejunium ejus faceret acceptabile. Nonnullis ergo in-

¹ Ms. Colbertinus, *curam ejus agit Deus*,

² Ms. Colbertinus, *fecerit*.

³ Ms. Colbertinus, *solatum vult cum habere jejunium*.

⁴ Er. ven. et Lov., *abundans copiis, seu copiis, jejunabat. Lugd., abundans opibus jejunabat.*

(a) Deest Mss. secundi generis.

(a) Deest in Mss. secundi generis.

et nonnullis carere debet jejunium, ut possit iri quod postulat.

LEUS ET GLORIA PASCHÆ.

CXXI (a). — O sanctum et salutarem diem Paschæ, et omni laude prædicandum, quo mors diaboli regnum ablatum, sacramentum manifestatum, decretum quod adversum nos, evacuatum; tartari janua contracta, vinculi soluti, clausi remissi, caeci illuminati, inperiti scientia, impii facti misericordes, iniquis et injustis reatorum data remissio, inimicorum reconciliatio, peccatorum emendatio, veritatis declaratio; Deo filii ex litis acquisiti, superbia depressa, humilitas exaltata, pauperes ditati, divites exhausti; montes delectati, valles replentæ, colles prostrati; impudentia, verecundia compta¹, animabus ad cælum data, libertas reddita, disrupta ac resoluta captivitas: torpuerunt tenebræ, confusa est malitia, purifis squalor, satanas dejectus; inanitus infernus: natus noster Jesus Christus verus Dei Filius apertus, caro ad confusionem prudentium mundi in cælum sublata, cælestia, terrestria et inferna unum et Domini demonstrata! Itaque, fratres charissimi, hunc diem festum colere et venerari debemus, toti Deo cum modestia vitæ et animæ letitia, turbe inbonesta vitantes, ut ad fructum Paschæ vere mereamur per Christum Dominum nostrum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum.

DE PRINCIPIO.

CXXII (b). — *In principio erat Verbum* (Joan. 1, Quid est in principio? Quoniam legimus et in scribis Libris, *In principio fecit Deus cælum et terram* (Gen. 1, 1). Et in Epistola ejus, *Cujus Evangelium est, de cujus principio aliquid conatur edicere, eodem sensu significatum est: ait enim, Quod est ab initio*. Epistola ergo et Evangelium unum habent sensum. Aliud enim est quod in veteri ait, *In principio fecit Deus cælum et terram*; et aliud cum citat, *In principio erat Verbum*; et, *Quod erat ab initio* (Joan. 1, 1). In principio enim esse, et ab initio esse, unum significat, qui ab initio quod erat, non coepit esse. Sed enim incipit esse, ab initio non erat: et ideo subituro initio, id est, ut inter cætera in ordine primus, quia ipse initio factus, alios coepit post se habere, non post illum sunt facti. Sicut legimus, quia *in principio fecit Deus cælum et terram*: non dixit, *In principio erat cælum et terra*; quia cum non essent, et sponderet Deus facere mundum, in principio, hoc est inter cætera quæ ad mundi fabricam proficerent, primum fecit Deus cælum et terram; quia principium illius est inchoantis aliquid, quod sit primum in ordine. Illud autem quod dicitur, quia *in principio erat*, id est, Verbum, ante inchoationem creaturæ supernæ et infernæ significatur fuisse: ut non utique inter hæc quæ creata sunt, primum factum intelligatur; quia in principio erat cum Deus disponeret facere creaturam. Ergo si in principio erat, id est, ante omnia erat, semper erat. Ideoque et Verbum rat. Ubi? *Apud Deum*, inquit, ut non indigne initio obiectum minime æstinaretur, quod semper erat apud Deum. Convenit enim ut quod ante omnia apud Deum erat, nulli subiciatur initio. Unde adjecit: *Et Deus erat Verbum*. Nunc ostendit aperte quia quæ supra dicta sunt, congruunt Verbo; quia *Deus est*, inquit, *Verbum*: et de Deo aliter non oportet sentire, quam ut semper dicatur fuisse. Si enim coepit esse, creatura est; si creatura est, Deus non est. Quidquid enim est, aut Deus est, aut creatura est: ac per hoc Dei nomen non competit creaturæ. Sed quia non coepit esse (erat enim), digne dicitur Deus. Apud

Deum autem ideo dicitur semper fuisse, quia non ex se, sed ex Deo Deus est. Quamobrem et nomen ejus dicitur Verbum Dei, sicut fides ejusdem evangelistæ in revelatione sua demonstrat. Ait enim inter cætera: *Et nomen ejus est Verbum Dei* (Apoc. xix, 13). Ut enim non ipse ex quo sunt omnia significaretur, sed per quem sunt omnia, id est non Pater, sed Filius, Verbum Dei appellatus est: ut quia Deus sine Verbo esse non potest, hic qui Verbum Dei dicitur, semper apud Deum fuisse credatur; et quia Verbum non est extra eum cujus Verbum est, hoc verbum quod apud Deum erat, non aliunde, sed de Deo esse significatum intelligatur: et quia de Deo est, non absurde Deus dicatur. Itaque non duos deos facit, sed unum fuisse apud Deum. Si enim essent duo, diversi essent natura, nec unius voluntatis. Si enim nos homines cum unius sumus naturæ, diversæ tamen sumus voluntatis; quanto magis ubi diversæ et naturæ? et nec Deus apud Deum esse diceretur². Deus enim qui apud Deum erat et est, non ex se habet quod Deus est: si quominus, nec apud Deum Deus esse diceretur, neque Dei Verbum Deus Verbum appellaretur; sed quia quod de Deo est, non aliud significat esse quam Deus est, Verbum Dei Deus est nuncupatus, ut quia Verbum Dei dicitur, ad alterum Deum non referatur. Quod autem Deus vocatur, ideo fit, ne ad injuriam Dei proficeret, si quod de Deo erat, Deus minime diceretur. Igitur et unitas Dei servata est, et debita honorificentia reddita; quando non in propria gloria receptus est hic qui de Deo Deus est, sed in ejus de quo Deus est. Propterea de Verbo incipit loqui Evangelium priusquam loquatur de Deo patre; quia quæstiones non de Deo sunt, sed de Verbo Dei. Nemo enim dubitat de Deo, sed de eo qui est de Deo Deus. Omnis enim lingua cælestium et terrestrium fatetur unum Deum; sed in sacramento unius Dei turbatur. Trepidat enim audiens Deum dici Verbum Dei; corporalibus enim modis pulsatur, quia verbum hominis homo dici non potest: cum utique Deus natura sit simplex, non membris compositus, neque qui intus habeat et foris, neque ante et post, aut summum et imum; sed si potest dici, totus per omnia idem, nequam varius vel absimilis: una autem claritas ejus est immensa. Nam si ignis non habet anteriora et posteriora, aut intus et foris, quanto magis Creator ejus? Itaque quia omne quod Deus est, totum unum est, non discrepat cum quid de Deo est, dicitur Deus. Ex parte ergo humano exemplo, et ex parte non humano, Dei Filius qui est Verbum Dei, Deus est. Ea enim ratione qua filii hominum homines sunt, Dei Filius Deus est: sed quia ex commixtione filii hominum homines sunt, non hoc exemplo Filius Dei Deus est; quia ex simplici Deo simpliciter natus est. Et quemadmodum verbum nostrum ex nobis est, hoc exemplo intelligitur Verbum Dei esse de eo: sed quia verbum nostrum non est hoc quod nos sumus, non hac ratione Verbum Dei de Deo est; quia Verbum Dei res est, non sonus qui deperit. Nec enim quia communia vocabula nobis et Deo sunt, una ratio erit nobis et Deo in rerum effectu. Nam legimus, *In principio fecit Deus cælum et terram*. Quomodo fecit? Numquid sicut nos manu facimus opera³? Et in subjectis: *Et dixit, inquit, Deus, Fiat lux; et facta est lux* (Gen. 1, 3). Cui putamus locutum esse Deum? Quia non utique homini locutus est, sed ei qui posset facere, qui etiam hominem facturum erat, sicut et fecit. Sed quomodo locutus est? numquid, sicut nos loquimur, organo corporali? Absit. Vides ergo quod vocabula quidem nobis et Deo communia sunt, sed discrepant in effectu: aliter enim Deus facit quam facimus nos; et loqui dicitur, sed non more nostro. Sic et Verbum Dei non tale

¹ sic Mss. et editio Ratisponensis. Alæ autem editiones: *De Paschate, quam laudabilis et gloriosa sit solemnitas.*

² Ms. Colbertinus, *confusa.*

(a) Deest in Mss. secundi generis.

(b) Deest in iisdem Mss.

¹ Ms. Colbertinus, *post quem.*

² Sic Mss. Al editi, *ubi diversitas non est naturæ neque voluntatis, Deus apud Deum diceretur.*

³ Ms. Colbertinus, *facimus manu, opere.*

verbum est, sicut nostrum, quod postquam sit, non est; illud autem manet; quia tale Verbum est, quod et audit, et loquitur, et operatur. Non solum autem Verbum Dei est, sed et Virtus et Sapientia Dei, hic est Filius Dei: quā quantum ad effectum pertinet, Filius dicitur Dei; quantum autem ad locutionem, qua nos alloquitur Deus per ipsam, Verbum dicitur Dei; quantum vero ad sapientiam, qua nos Deus per ipsum docet sacramentum suum, Sapientia dicitur Dei; quantum autem ad operationem, qua per ipsum omnia fecit et facit Deus, Virtus dicitur Dei. Hæc nulli alii possent competere nisi Filio Dei. Propterea enim quod ex Deo Deus est, omnia Dei habere dicitur. Nascendo enim omnia consecutus est Dei. Nec enim conveniens erat de generis dici Verbum Dei, et Virtutem et Sapientiam Dei: hoc est enim Deus Verbum, Virtus et Sapientia. Christus autem quia totus de toto est Deo Deus; et Sapientia dicitur Dei, et Virtus, et Verbum: hoc est, Deum esse de Deo, et apud Deum. Propter quod ait, *Hoc erat in principio apud Deum*. Ad evincendas enim incredulorum mentes coacta Scriptura erupit, ut ostenderet Christum esse Deum, cum omni loco propter unitatem Dei, intelligi vult Christum esse Deum. Nunc autem aperta voce dixit eum esse Deum, et semper fuisse apud Deum, sacramentum patrefaciens Dei, ne Deus omnino solitarius putaretur, declaravit non propterea unum dici Deum, ut solitarius æstimetur, sed licet duo vel tres, ex uno tamen, non præjudicare unitati quia quod de uno est¹ ad illud ipsum refertur, quia unus est, quamvis omnia dicantur ex Deo. Sed aliud est quod proprie existit de Deo, et aliud quod nuda deorsum creatum est Dei: hoc est, aliud est quod de substantia ejus processit, et aliud quod cum nullo modo esset, voluntate ejus creatum est. Quia quod de substantia Dei processit, nunquam fuit post² ejus substantiam; quod vero creatum est, tunc coepit esse substantia cum creatum est: ac per hoc initium non habet Trinitas sola. Declaratio igitur mysterii merita fidei minoravi: quia quanto occultius est quod creditur, tanto magis propensior credentis est merces, et minor poena diffidentis. Declaratio autem mysterii sicut minora fecit merita credentibus³; ita majores exsuscitavit diffidentibus poenas. Manifestior enim lex plus facit reum. Nam suffecerat testimonium Salvatoris, quo sibi proprium Patrem dixerat Deum. Quis enim credentium dubitaret nihil a Patre differre in substantia Filium? Sed quia hæreticorum perveritas infidelitatis commentis fidei jura pulsare cœperat, aliter accipiendum Filium Dei quam prædicatur, additum est, ad faciendam manifestationem, hunc ante omnia apud Deum fuisse et Deum esse; ut declararet quod filii veri ratio mystice continebat: per quod divina clementia humanæ infirmitati providisse videtur, ut aperiret quod clausum potioris fidei meritis reservaverat: unde adjecit, dicens, *Omnia per ipsum facta sunt*, ut si quis ex superioribus in aliquo ambigeret, quia angusta est intelligentia hominum ad divinas res capiendas, ex his capax fieret, cum audit, *Omnia per ipsum facta sunt*: ut non utique facturam ipsum putaret, quia omnia per ipsum audit facta a Deo; si autem et ipse esset factura, non omnia per ipsum facta a Deo dixisset: nec enim ipse per se fiebat. Quod ut adhuc absolutius traderet, adjecit, *Et sine ipso*, inquit, *factum est nihil*: hoc dicens, exclusit omnem controversiam et argumenta terrena. Quamvis non desint qui diffidant; tamen quando sine ipso nihil factum ostendit, nullo modo illum facturam esse suspicari debere edocuit. Quomodo enim dici potest ipse esse factura, cum nihil dicitur Deus sine ipso fecisse? Si enim fecit, menti-

tur Scriptura. Sed absit. Fidei enim est Scripsisse quæ et errorem amputet, quanta potest utitur manifestatione salutem hominum realitatem. Deum subjecit, *Quod factum est in ipso vita est* (Jan. 2-4): in ipso, id est in Verbo, quod factum a vitam esse significat. Sicut et ipse Dominus ait: *Et vitam habere in semetipso, ita dedit et Filium habere in semetipso* (Id. v. 26). Non quia Verbum sine vita erat, et postea aut data aut facta in illo vita; sed ipsum Verbum vitam vult in se esse. Si de Patre Deo potest dici quod aliud ipse est et aliud in se habet; ita etiam de Filio ejus: ut sicut habet Pater vitam in semetipso, ita dedit vitam habere in semetipso. Humana enim cetera non sunt idonea ad res explicandas divinas. Ideo auctorem videtur quod dicitur, ut cum factura non a Dei Filio, in ipso dicitur factum quod est. Et dixisset, quod genitum est in ipso, etiam sic vitium vilebatur. Sed ut substantivam generationem¹ ostenderet, opus in ea factum quæsi uti potui remone, per quod existeret, demonstravit, quia generatio ejus vitam in se habet. Nos enim vivimus quidem, sed non possumus aliis dare vitam: quippe cum nec in potestate nostra sit eadem vita. Hæc autem ideo dicitur vitam in se habere, quia potens est vivificare, et creare quæ vult ut sint et vivant. Et hoc enim natus dicitur, ut omnia potens facere quæ facit Pater; quia sic habet vitam in se, sicut habet et Pater. Hoc enim est, omnia per ipsum et in ipso fecisse, sic eum genuisse, ut haberet in se vitam, per quam omnia potest facere: non quia ipse aliud est quam vita, sed dum hoc potest vitam ejus, et vivat, et alia possit creare quæ vivant, vitam dicitur habere in semetipso. Nos enim vivimus, sed non debemus sic in nobis vitam ipsam, ut etiam aliis deam vitam. Quem sensum et apostolus Paulus meminit inter cætera dicens: *Qui est imago invisibilis Dei, primogenitus ante omnem creaturam: quoniam in ipso condita sunt omnia in cælis et in terra: visibilia et invisibilia, sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum et in ipso creata sunt* (Coloss. 1, 15, 16). Convenienter autem Evangelista hoc duorum Apostolorum Joannis et Pauli: ceteri enim dicunt, quia Filius Dei ante omnem creaturam genitus est, ut crearet potentias spirituales, et mundum, et quæ in eo sunt visibilia. Quod enim dicit Joannes, quia quod factum est, in ipso vita est, hoc idem significavit et Paulus dicens, quia in ipso condita sunt omnia in cælis et in terra. Et in subjectis, *Omnia per ipsum et in ipso creata sunt*. Per ipsum creavit, quia in substantia idem Deus est, hoc est Pater in Filio: In ipso vero, quoniam sic generavit Filium, ut haberet potentiam faciendi omnia visibilia et invisibilia. Hoc fuit fecisse in illo vitam, ut et viveret, et vitam aliis præstaret vivendi, intelligendi, agendi, et cæteris animantibus secundum quod voluit, quasi imago Dei. Dum enim imago dicitur Dei, ad utrumque refertur; quia et per expressam nativitatem plenam habet in se similitudinem Patris, et potest quidquid potest et Pater, ut verum sit Patrem videri in Filio, qui est imago invisibilis Dei. Nam quod quia Patrem invisibilem dixit, Filium visibilem fecit, cum hoc utique sit Filius per naturam quod et Pater? Et cum creatura cælestis sit invisibilis, quante magis Creator ejus? Sed hoc significavit quod in cœlis est, non quod in terra; quia quamvis Filius invisibilis sit, illic tamen, id est, in cœlestibus videtur ab Apostolis vel cæteris talibus, de quibus dixit: *Beati, volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum, et videant claritatem meam* (Joan. xvii, 24). Et alibi: *Beati, inquit, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8): hoc est, Patrem in Filio, Deum imagine; quod est Deum in Deo. Sicut corporalis

¹ Sic Ms. Colbertinus. At editi, *licet duo vel tres personæ essent, tamen non præjudicaretur unitati, quia quod Deus est, etc.*

² Editi, præter. Mss., post.

³ Ms. Colbertinus, *mereri credentes.*

¹ Ms. Colbertinus, *omittit, quod est.*

² sic Ms. Colbertinus. At editi, *substantiam generantem.*

corpus imago est, ita et Dei Deus imago est : a exemplum Pater, Filius vero exemplum de exemplo, quod communicat Spiritui sancto ; *Quia deo inquit, accipiet (Joan. xvi, 14)*. Ideoque in eo videtur Deus quasi in sua imagine. Sicut enim ino dignus inventus est aperire librum, et signata ejus, nisi Verbum Dei (*Apo. v, 4-8*) ; ita et cum Patrem nemo videre dignus est, neque natura, que meritis, nisi verus Filius ejus. Nihil etenim edignum est, quod obstat inter Patrem et Filium, eo nobis tester qui ait : *Neque enim Patrem vidit isquam, nisi qui est a Deo, hic vidit Deum (Joan. 46)*. Sed si in Filio videtur Pater, quare nemo minus dicitur videre Deum ; cum videatur in Filio, ita nihil differt a Patre Filius ? Nihil plane differt in substantia, quia verus Filius est ; differt autem in consuetudinis gradu¹, quia omnis potentia a Patre in filio est : et in substantia minor non est Filius, auctoritate tamen major est Pater, ipso Domino testante, dicente, *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia ego ad Patrem, quia Pater major me est (Joan. xiv, 8)*. Quem etiam modum custodiens apostolus Paulus, *Unus, inquit, Deus Pater, ex quo omnia et nos a ipso ; et unus Dominus Jesus, per quem omnia, et omnia per ipsum (1 Cor. viii, 6)* : ut primus gradus sit, a quo sunt omnia ; secundus, per quem omnia ; tertius, in quo omnia. Et quia nullus ex his degener est, a unitate Dei significati sunt, dicente Apostolo, *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in saecula saeculorum (Rom. xi, 36)*.

CX XIII (a). — Utrum Adam Spiritum sanctum haberit ?

Comperi quosdam ex fratribus nostris, non plene discussisse Scripturas ; sed simplicitate animi asseverare quod Adam factus, sanctum accepit Spiritum, quem peccans amisit, sicut nunc datur credentibus. Hac docti ratione, qua solet asseverari a plurimisque per fidem instauratus est homo, ita ut ad pristinum redditus status, hoc omne acciperet quod inter initia Adam fuerat consecutus ; et quia perfectus homo factus dicebatur, qui si non habuit, inquit, Spiritum sanctum, imperfectus fuit. Ego autem non solum hominem, sed et cuncta quae fecit Deus, quae non possunt dici accepisse Spiritum sanctum, dico perfecta. Omnia enim genera animalium in suo perfecta sunt, ut impleant id ad quod sunt facta : ita et homo in suo genere perfectus est, ut potens sit discernere mala a bonis, prava a rectis. Est enim animal intelligibile, perfectum ad id ad quod factum est. Capax est enim dicendi, excogitandi et faciendi, ut quae virtute non potest, implet sensu. Et quomodo ausi sunt dicere, hominem perfectum nasci debere et totum scire, quem vident nihil ultra nosse quam hic discat ? Quod enim hic non discit, nescit. Denique quoniam hic non discit, qualis sit, nescit : qui se ergo nescit qualis sit, quomodo omnia novit, cum minus sit se nosse, quam cetera ? Sed quia de ceteris discit, de se autem non discit, de aliis movit, de se nescit, neque qualis sit, neque an ante corpus an post corpus sit. Nam si sic perfectus factus esset ut nullius egeret, non fuerat homo, sed Deus ; neque circumventus prevaricasset. Spiritum autem sanctum habere, ultra naturam et perfectionem hominis est, ad possit quae Dei sunt. Numquid non, quia asina locuta est ad Balaam, ultra perfectionem ejus est (*Num. xxii, 28*) ? Accepit enim ut posset quod naturae suae non erat, sed nostrae. Itaque quia praestantior est homo ceteris animalibus, haec illa imperfecta dicenda sunt ? aut quia sancti Angeli non sunt quod est Deus, imperfecti sunt ? vel quia luminaria et stellae imperfectiores sunt supernis Angelis, vel quia nubila velamine suo obscurant solem et lunam, minus perfecta sunt ? Et quia membra invicem egent (non enim possunt pedes quod possunt manus), imperfecta dicuntur ? Absit. Omnia enim pro

locis et gradibus suis firma et perfecta sunt, ut impleant id ad quod facta sunt. Igitur omnia perfecta sunt, quia et Creator eorum perfectus est ; sed ad comparationem ejus imperfecta sunt. Deus enim per omnia perfectus est, quasi fons et origo omnium. Nam quae facta sunt, perfecta quidem sunt, sed ad id quod facta sunt, ut in alia parte non sint perfecta ; quia alter alterius eget : ut in eo quo non eget, perfectum sit, non in quo eget : ideoque perfecta et imperfecta sunt omnia. Manus indigent pedibus ; quia nisi ambulaverint pedes, otiosae erunt manus. Iterum pedes indigent manibus ; calcare enim se non possunt, neque curare. Cum ergo corpus perfectum sit membris, volare tamen non potest, neque ferre tantum quantum potest burdo. Cumque hi perfecti sint, gubernare tamen se nesciunt, nec adhibere sibi possunt medicinam. Unde dictum est, *Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus (Psal. cxxi, 9)*. Et aqua et ignis cum repugnent invicem, in suo genere perfecta sunt ; implet enim id ad quod facta sunt. Coquit enim ignis, et consumit ; purgat et calefacit : aqua vero abluit, refrigerat, irrigat, sitientes recreat. Itaque cum omnia in suo genere perfecta sint, sine homine tamen nihil possunt, neque homo quamvis perfectior sit, sine his. Hinc Apostolus imperfectos et perfectos nos dicit. Ad comparationem enim infidelium nos perfecti sumus, quia Deum cognoscimus : sed quia quae promissa sunt, minus scimus quam debemus, quia in hac vita non tantum possumus comprehendere, quantum est quod creditur, imperfecti sumus. Igitur quoniam putant perfectionem ad instaurari credentibus, videamus si haec instauratio nihil ultra doni habeat divini quam fuerat consecutus Adam. Factus enim Adam positus est in paradiso, ut operaretur ibi, et custodiret : hoc est, ut coleret terram, et custodiret praecepta Dei, per quae sciret sic se dominium cunctorum accepisse, ut ipse tamen sub lege viveret Creatoris, ne dominatio extolleret eum, et inflatus superbia immemor fieret sui Conditoris. Positus ergo est, ut cibis sustentaretur vita ejus : per Christum autem hoc concessum est, ut resurgentes non egeant cibo vel potu ; quia quod mortale est hominis, convertitur in vitam. Factus est Adam ut habitaret in terra ; fides autem largitri dignata est ut in caelis sit habitatio nostra. Scriptura ipsa testatur, quia factus est, inquit, *primus homo Adam in animam viventem, secundus autem homo in spiritum vivificantem. Primus autem homo de terra, terrenus ; secundus autem homo de caelo, caelestis. Qualis terrenus, tales et terreni ; et qualis caelestis, tales et caelestes (1 Cor. xv, 45-48)*. Quid tam apertum quam quod Adam non habuit Spiritum sanctum ? Factus est enim in animam viventem ; per Christum autem in spiritum vivificantem, ut homo in aliquo similis sit Creatori, quem credit⁴. Quia enim mysterium fidei, quod ad salutem datum est, trinum est, trinus sit, corpore, anima, et Spiritu sancto, per quem dicimur filii Dei : quod minime Adam probatur vocatus ; terrenus enim factus est. Filii autem Dei non carnaliter, sed spiritualiter nati, caelestes dicuntur esse. Ecce absolutum est donum Dei multo plus gratiae concessisse homini tempore Salvatoris, quam acceperat Adam ; quia non solum est instauratus, sed et melioratus : in eo instauratus, quia peccatis ablatus est ; in ceteris melioratus. Hoc enim et justitia et ratio exigebat, ut tunc uberior esset clementia Dei in dandis beneficiis, quando mysterium divinitatis suae innotescere voluit creaturae : ut cognoscentes, quod incognitum fuit a saeculis et generationibus, Dei unius sacramentum in Trinitate consistere, pro ipsa novitatis quasi dedicatione peccatis abluti insuper justificentur, et adoptati a Deo Spiritum sanctum accipiant, per quem signum adoptionis habere videantur. Adoptio enim a Deo signum habere debet Dei Patris, ut non immerito filii

¹ Ms. Colbert., in causis vel gradu.
(a) Doct. in un. secundum generis.

⁴ Ms. Colbert., et sic quod credit.

abundantur, sed in magno honore sunt, et glori possunt, quia tales sunt. Quod si uterque, id est, per et dives pudicus sit, multum differt pudicitia a pudicitia pauperis. Pauperem enim potest ailitas revocare, ne quod vult possit implere, aut or legum: dives autem cum multis suffragantibus aia ad voluptatem possit allici, laudabilis est, si riat hinc animum. Alia ergo remuneratione diis est dives pudicus, et alia pauper pudicus. Quod ex sit pudicus, multum est gloriosum, ut omnia potestate habens non contingat, quod seil impone posse fieri. Hic vere Deum timet, hic vere praeta ejus custodit, qui in potestate habens leges, futurum Dei iudicium contempletur. Itaque grandis res ut qui in praesenti non habet quem timeat, vincat ad delectat; cum delectatio tantum possit, ut non una futura, sed et praesentia minime vereatur. Unde altum merentur quicumque hanc superant, sed plus qui in praesenti legibus et hominibus dominantur. Terri enim et homines et leges verentur; quare et opositum custodiunt. Ne enim apud homines eruscant, servant quod diu tenuerunt; et ne condeantur, a prohibitis se abstinent: hic autem qui dominatione nec leges timet, nec homines erubescit, agnae gloriae est si se abstinet.

ADVERSUS EUSEBIUM.

CXXV (a). — Memini me in quodam libello usebii quondam egregii in reliquis viri legisse, quia Spiritus sanctus sciat mysterium nativitatis omnini nostri Jesu Christi; et admiror tantae doctrinae irum hanc maculam Spiritui sancto infixisse. Hoc enim dicens degenerem illum significavit. Neque nim potest dici de Deo esse, si nescit quae Dei sunt: via inferior natura quid in potiore sit, nescit. Si ero substantiae esse ejusdem et divinitatis, quomodo potest nescire quae sua sunt? Denique Filius Dei, quia, *Ego*, inquit, et *Pater unum sumus* (Joan. x, 30), propter unitatem substantiae, non immerito adiecit, licens, *Omnia quae Patris sunt, mea sunt; et quae mea sunt, Patris sunt* (Id. xvi, 15). Quamobrem si Spiritus sanctus ejusdem divinitatis est, quia ratione segregatur, ne sit ejusdem scientiae, cum ejusdem non negetur esse substantiae? Quod plus est concessit, quod minus est reuens¹. Creatura enim dicit, et incipit aliquantulum scire de auctore suo, et erunt ei quae didicerit cum auctore suo communia: substantia autem vel divinitas non potest Deo esse et creaturae communis. Nam Dei substantia non habet quod discat, quia nihil est quod ignoret: substantia vero hominum non habet in natura ut sciat, sed ut discat. Itaque naturae hominum accidit scientia: non tamen immutatur substantia; quia hominis natura debet scientiam: sic enim condita est, ut per exercitium acquirat scientiam. Igitur major est substantia quam scientia; quia non scientia acquirat substantiam, sed substantia scientiam: et substantia est sine scientia, non tamen scientia potest esse sine substantia. In Deo autem sicut est substantia, ita et scientia: substantia enim quae nihil habet quod discat, ipsa substantia est sibi scientia. Quamobrem omnia in Deo substantiva dicuntur. Substantia enim cui nihil deest, omnia substantialiter habet; quia nihil ei accessit post studium. Quomodo ergo dici potest de Spiritu sancto quia nescit nativitatem Filii Dei, si consubstantivus est ei? Numquid potest una eademque substantia, et scire, et nescire? Certe Filius Dei mysterium nativitatis suae non didicit; scit enim substantialiter, non per doctrinam: quae ergo ratione Spiritus sanctus dicitur nescire, cum similiter ipse nihil habet quod discat, quia omnia novit per substantiam? Sicut enim Dei Filius, ita et Spiritus sanctus Dei substantia est, dicente Domino, *Omnia quae Patris sunt mea sunt*: per quod significavit substantiam Dei Patris suam esse sub-

stantiam. Et Spiritum sanctum a Patre dicit procedere, et de suo accipere: *Et ideo*, inquit, *dixi, de meo accipiet, quia omnia quae Patris sunt, mea sunt*. Si a Patre procedit, et de Filio accipit, quomodo Filii nesciat nativitatem; quando substantia ejus substantia Filii est? Omnia enim quae Patris sunt, Filii sunt. Sine dubio ergo Patris substantia et in Spiritu sancto est. Adiecit enim Filius, dicens: *Et omnia quae mea sunt, Patris sunt*. Quid ergo ambigitur de Spiritu sancto, an ejusdem divinitatis sit, cum sit ejusdem substantiae? Nam sicut de se dixit Dominus quia a Deo processit, ita et de Spiritu sancto testatur. Et ne hoc aliter possit interpretari, *A Patre*, inquit, *procedit* (Joan. xv, 26); et, *De meo accipiet* (Id. xvi, 14): ut a Patre procedere, hoc sit de Christo accipere. Cum enim dicitur de Filio Dei accipere, non ambigitur etiam ipse esse de Deo, ut in sancto Spiritu Patris esse substantia et divinitas non ambigitur. Itaque qui hunc dicit nescire Filii Dei nativitatem, ipsi derogat cujus dicitur accepisse. Nec enim aliud accipit, quam ipse est de quo accipit; quia accepisse de Christo, de Deo processisse significavit: ideoque non potest nescire, quod hic sit de cujus accipit; neque ignorare dicendus est Dominum, quia a Deo processit. Certe Filius Dei, quia de Patre est Deo, scit omnia Dei: quare ergo Spiritus sanctus negetur scire quaecumque Christi sunt, cum de eo acceperit? Itaque si scit Filius Dei quae in Deo sunt, dubium non est etiam Spiritum sanctum non ignorare quae in Filio Dei sunt: et per id quod novit quae sunt in Filio, non nescire dicendus est quae in Deo sunt. De eo enim de quo accipit, Dei habet notitiam. Et quid laboramus, cum testis sit in hac re Apostolus, dicens: *Nemo scit quae sunt in Deo, nisi Spiritus Dei* (1 Cor. ii, 11). Ecce in quo diu sudavimus, Apostolo adjuvante implevit. Et non quid praedixit Filio Dei, quia neminem dixit scire quae in Deo sunt, nisi Spiritum Dei? Absit. Sic nec praedixit Spiritui sancto Filium, cum dixit: *Nemo novit Patrem, nisi Filius*. Neminem enim dixit scire quae in Deo sunt, praeter eum qui de Deo est: quia omne quod de Deo est, novit Deum, et quae in Deo sunt. Natura enim Dei, ipsa se novit; quam cum intelligit esse etiam in Spiritu sancto, per id quod a Patre processit, et de Filio accipit, tutum non est istum dicere nescire Patrem Deum, cujus naturam agnoscit in eo: et tamen Salvator sic dixit, neminem scire Deum Patrem nisi Filium, ut reservaret alii personae hujus cognitionem; statim enim subiecit, dicens: *Et cui voluerit Filius revelare* (Matth. xi, 27). Cui, putas, vult revelare Filium? Nulli enim charior esse potest quam Spiritui suo: quia si quis, inquit, *Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. viii, 9). Quomodo ergo putas revelatum Deum Patrem a Filio Spiritui sancto, nisi quomodo ipse Dominus ait, *de meo accipiet*? Creaturae enim revelari non potest Pater Deus; quia Dei naturam ferre non potest, nisi fuerit ejusdem substantiae: lucem etenim habitat inaccessibilem creaturae duntaxat (1 Tim. vi, 16). Sed quibusdam videtur ideo recte dici nescire mysterium nativitatis Filii Dei Spiritus sanctus, quia omnia dicitur scrutari (1 Cor. ii, 10), et qui scrutatur, inquit, nescit utique. Quod ex alio loco debet intelligi: Dei enim verba sunt inter caetera dicentis, *Ego Deus qui scrutor venes et corda* (Jerem. xvii, 10); et in Psalmo, *Scrutans, ait, corda et renes Deus* (Psalm. vii, 10); et Apostolus, *Qui scrutatur*, inquit, *corda, scit quid desideret Spiritus: quia secundum Dei voluntatem postulat pro sanctis*. His exemplis cum scrutari dicitur Dei Spiritus, non ignorare significatur. Etiam alta Dei dicitur scrutari: et quae sunt alta Dei, quae dicitur pervidere? Scrutari enim occulta significat penetrare, ut per id nihil esse occultum ei credatur. Alta enim Dei mysteria interiora sunt Dei, quae scrutari a creatura non possunt. Nam et secundum Dei voluntatem pro sanctis legitur postulare, quod sancti utique nesciunt, dicente Apostolo: *Nam quid optamus, sicut oportet, nescimus* (Rom. viii, 27, 26). Ergo

¹ Ms. Colbert. Quod plus est concedis, et quod minus est reuens.

(a) Deest in Mss. secundi generis

alta Dei esse, et voluntatem Dei esse temperare, non sequitur. Quid enim tam aliud significat, quam voluntas est Dei, quod dicitur ad Rom. vii. 14. *caritas vero iniquitatem est vincens*. Consequenter etiam est quodammodo dicitur ad Rom. vii. 14. *ut in hominibus, non spiritus accedat, qui in eo est* (I Cor. ii. 14) : spiritus autem accedat : quia homo accipit ad se aliquid voluntatis, et accipit quod est in se. Sic et in Deo homo vel quod est in Deo, non Spiritus Dei, ut est in Deo. Quia enim de Deo est, non in se aliquid est, quod est in Deo est. Spiritus Dei vel quod in Deo est, quia de Deo est. Nam in hominibus voluntas homo non habet : quod in se Deo voluntas et voluntatem in se potest exposcere non sit de Deo. Sic est aliquid per se ipsum est non in se aliquid. Nam voluntas in Deo non sunt voluntates. Nec enim tractat apud se quod locum, aut quod non locum, dicitur in se exponat : quia omnia in Deo sunt non dubitantur se in se accedunt, sed per voluntatem, nec per voluntatem, sed per voluntatem : quia non in se aliquid. Ac per hoc non aliter in se Spiritus sanctus dicitur Dei, nisi per voluntatem : uno enim substantia eorum habet spiritum et voluntatem. De Deo loquitur, qui semper unus et incommutabilis est, sive in Filio, sive in Spiritu sancto. Quid enim vult Pater, hoc vult et Filius ; et quod vult Filius, eodem vult et Spiritus sanctus. Quia dicitur ad Gal. iii. 2. Spiritus Dei, aliquid Spiritus Christi : qui a Deo, nequid procedit ; et, de meo accipit. Hinc est omne homines apostolus ait : *Ex hoc scimus quia Deus in nobis manet, de Spiritu suo, quem dedit in nobis* (I Joan. iii. 24). Ergo in Spiritu Dei in nobis manente, manere dicitur in nobis Deus, Deus significatur esse Spiritus Dei. Denique, hoc est signum creditum, quod sunt illi Dei, ut eorum accipiant, Dei se in nos accedant appellare. Nisi enim signum deditis habuerint, Dei filii dei non poterunt. Quamquam aliquis verus Dei filius non est, ut sit unus de toto, sicut et Christus. Per adoptionem autem sunt filii Dei, ut accipientes Spiritum Christi per ipsum filium Dei dicantur, per id quod de Deo est quem in se habent Spiritum. In filii enim, quamvis adoptati sint, patris tamen ex aliqua parte debet videri substantia. In mundo enim quia res imperfecte sunt, adoptati ab hominibus filii nullum pugna, sed solum nomen accipiunt. Deus autem quia perfectus est, plus facit, ut adoptatis Spiritum suum det, per quem aliquam veritatem adoptati ab eo videantur habere ; quia vocabula sine rebus inania sunt. Apostolus noster hanc assertionem nostram adiuvat, dicens : *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei ! quam inscrutabilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius* (Rom. xi. 33) ! Quid tamen sibi vult, quod cum alibi dicat scrutabilia esse alta Dei, id est secreta, hoc in loco denegat, dicens inscrutabilia esse ? Sed in hoc loco de creatura dixit, quia inscrutabilia sunt ei secreta vel iudicia Dei : Spiritui autem sancto, eo quod omnia Dei noverit, scrutabilia dixit esse cuncta quae in Deo sunt ; ut quod creatura incognitum est, Dei Spiritum asserat non ignorare. Dei ergo natura negari non potest, quae cognitum habet quod a creatura non potest comprehendi. Qui degenerem dicunt Spiritum sanctum Dei, pulsant propositum, qui totius creaturae salutem in Trinitatis divinitate consistere declaravit : quia si consubstantivus non est Deo et Christo, ineptum est ponere istum in numero Patris et Filii, ut sine hoc neque salus alicui sit, neque dignitas. Si enim non est ejusdem divinitatis, aut stulte, aut gratis effectum est¹ ; quod absit. Quis enim prudentium denegat Creatorem cum creatura connumerari non posse, neque aeternum cum eo qui sub initio sit comparari, neque dominum cum servo aequari, neque potentem cum impotente conferri, neque

sciam cum iaculo deputari ? Sed jam cesset aliquid Terrae enim ordine est, non natura ; proinde divinitate personae, non figuratae. Sicut enim in Deo naturae a Patre est, et divinitate minor in illa et Spiritus sanctus sequens a Filio est, non in se aliquid divinitate substantiae. Denique quod unus de Filio Dei, eodem legitur et de Spiritu sancto ipso nomine testante. Aut enim : *Regno Patris cum Spiritu sancto dicitur, Spiritus sanctus* (I Cor. xiv. 16). Aut cum dicit, se Paracletum se esse (quod Joannes dicitur, dicens quia Filium Dei esse pro peccatis nostris) (I Joan. ii. 2). Et Paulus ait sic se : *Ipse, inquit, Spiritus Dei postulat pro me*. Erre de se utraque ambrosios esse ostendi. Et veritatem aliam dicit Spiritum, nihil illam a se esse ostendi, quia dicit : *Ego sum scimus* (I Joan. iii. 16). Misera se a Patre dixit, et ipse mittere se Spiritum sanctum promisit. Si ipse a mittente imparatur, neque a mittente imparatur Spiritus sanctus. Neque enim a quia tres sunt singuli, alter autem in natura sunt, et diversa possunt. Una est enim potentia, et nihil desit singulis. Hic finis se habet in libro adversus Ariam in impietatem de qua reliqua plenius tractata sunt, quae Trinitatis conceptus sunt indicentur mutalem.

DE EO QUI FIDEM CHRISTI PERCIPIIT.

CXXVI. — Scriptum est, *Quis iusto nihil proderit atque eius, in quo die ceciderit : et quis iniustus ceciderit iniustus suus, cum se converterit* (Ezech. xv. 26. 27). Et Dominus in Evangelio, *Qui non creditur inquit, iam iudicatus est* (Joan. iii. 18) : et per eum qui crediderit, non iudicio subiectum ad certentiam accipiendam significaret, sed fidei merito hinc dignum futuram. Ergo cognitio Dei habet per praecongruam, et peccatorum consequatur remissionem. Credens enim Dei esse Filium Jesum, ad existit ab omnibus liberari peccatis. Diu enim error devius, cum per diversa ignorantiae fluctibus percutitur, illuminatus veritatis conseruationem accipit, in qua post nimias tempestates requiescat aequo cui congruit, ut post cognitionem temperet se ad quae jam pridem in ignorantia positus agitabat. Quia enim prodest cognitio, si manet pristina conversio. Hinc etenim quis videtur cognovisse Deum, si non manet, et conversationem suam corrigat. Cognovit enim Deus timere debet, quia iudicaturus praesentatur, et et fideles iustitiae saepe percipiunt fructus impii, id est increduli, perfidiae saepe congruas penas exsolvant. Convenit enim iustos in futuro reddere, ubi regnabit Christus cum suis : ut sicut in saeculo sunt opprobrio, et injuriis subiacent, in futuro princeps est diabolus : ita et in regno Christi gloriati appareant, propter quem contemptibiles iudicantur a mundanis : iniustos autem quia falso florere videntur, per mendaciam repugnantes veritati, in per tribulari ; ut qui per fucum gloriosi visi sunt, et verum despecti et humiliati nimis appareant. Tu enim iusti se credidisse gaudebunt, cum perfidii viderint cruciari : et nec penitebit perfidos non credentibus nisi viderint gloriam eorum et suam penam, quia crediderunt stultos, et contemptibiles videntur sunt. Ergo ex eo quod profitetur se quis christum esse, id studere debet ne peccet, et armare se contra vitia : et quia impossibile est semper vincere, si vitia fuerit, dolere ne iterum vincatur ; quia quae vitium, reparat se. Qui ergo repugnat, habet non excuset, si victus fuerit. Ostendit enim se voluisse vinctum, sed minime prevaluisse. De hoc est quia potest se reparare, ut assidua mediata congressione peritior et fortior invenitur. Nam ad hoc surgit, ut peccet, inexcusabilis efficitur et gravem habet causam. Pejus est enim sub Dei professione, et voluntatem habere peccandi, quam ignoret quis Deum et turpiter et contaminat

¹ Editi, in Deo. At Ms. Colbert., de Deo.
² Ms. Colbert., inveniatur.
³ Ms. Colbert., aut gratiosae factum est.

¹ Quidam editi addunt : quid praecedentem aut prope non habet ad gratiam consequendam plus quam nihil

tur. Ille enim nescit quem timere debeat, ille sciens contemnit. Credentes ergo accipiunt remissionem peccatorum; non tamen gloriosi erant, nisi post acceptam fidem vixerint sub Dei timore, et collectati contra hostes christiani nominis victoriam faciant, ut possint præmium mereri dum plus vincunt quam vincuntur. Nam qui intelligit Deum, et non accedit ad fidem ejus ne vivat christianus, sed in fine vult fidem accipere, ut moriatur christianus, aut erubescit christianus vivere, aut peccatis operam dat, quæ arbitratur posse sibi remitti cum crediderit; istum puto non bonam causam habere: quia ut quamdiu in sæculo est, peccet, non vult fieri, nec vivere christianus, aut confanditur fieri christianus. Qualem sperat Deum, cui cum militare erubescit, vult ab eo stipendium accipere? hujusmodi irrisor est. Sciens enim se jam non tempus habere ut peccet, morte imminente, tunc vult fieri christianus; ut quia jam non potest peccare, credere se dicat in Christum, qui exsecratur peccari, ut non jam nolit peccare, sed non possit præveniente morte. Istis debet legi quia *Deus non irridetur* (Galat. vi, 7). Nam et solent hujusmodi talia dare mandata, ut jam defectus et alienis, tantum anhelantibus detor fides, timentes ne evadant, et confundantur, quia facti sunt christiani. Quibus recitanda sunt Evangelii verba: *Qui, inquit Dominus, eruberit me confiteri in hac generatione¹, et Filius hominis confundet eum, cum venerit in regno Patris sui* (Matth. x, 33). Sed forte dicant, scientes fragile esse genus humanum, ideo in fine vitæ volumus fidem accipere, ne jam peccemus. Sed fides sic accipi debet, ut sciatur quid accipitur. Tunc enim beneficium ejus habebit, si cognoscat, et profiteatur eam. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x, 10). Ac per hoc, qui jam nescit ubi sit, quomodo potest dici accipere? Ille enim accepit, qui profitetur se accepisse, sciens quia accepit. Si enim credunt quia datur creditibus remissionem peccatorum, scire debent quia hic credit, qui corde suo teste credit. Quia Deus, qui promisit, cordis inspector est: ipsum enim suscipit quem corde videt credere. Itaque cujus cor verba fidei non advertit, quomodo beneficium ejus habebit? Ergo hic potest videri non temere fieri christianus accepta fide, qui id agere cernitur, ne facile peccet. Nam qui peccare festinat, idcirco non vult accipere fidem, ne cogatur bene vivere, quod videtur nolle; sed in morte vult consequi, impunitatem sperans, et remissionem præteritorum malorum, ut et de præteritis securus sit, et de futuro; quia jam utique non poterit peccare moriturus. Sed hoc non bono sit consilio, neque munda conscientia, ut tunc velit accipere fidem, quando jam non possit, non nolit peccare. His convenit dictum illud, *Faciamus mala, ut veniant bona*; hoc est, modo peccemus, et in novissimo credamus, et remittetur nobis. Ideoque subjicit, *Quorum damnatio justa est* (Id. iii, 8). Non est enim dignum ut his detur remissio peccatorum, qui jam scientes Deum qui nolit quemquam peccare, et odio habeat peccatores, peccare gestiunt; nolentes advertere, donum Dei his proficere, qui ignorant Deum sic peccant, ut nesciant judicaturum Deum. Qui autem audivit et tractavit apud se, et votum habet peccandi, non ut vincatur aliqua cogente causa, sed velit peccare, durum est ignosci ei. Nam duæ causæ sunt quæ habent peccatorum remissionem: una boni, alia poenitentia, ut qui post donum peccaverit, per poenitentiam reformetur. Quia enim in accepta gratia non permansit, ut in libertate duraret, sed iterum se subjecit peccato, lamentatione et gemitu impletur obliiterari peccatum; sciens enim prudens peccavit: non quod aliquis ignoret peccatum, sed qui nescit Deum judicaturum, impune putat futurum quod peccat. Ac per hoc gentilis si cœperit infirmari, et in ipsa vitæ desperatione tractet apud se de fide et

spe promissa, integram habet causam, ut huic credenti remittantur peccata, nec teneatur in inferis, signum ferens secum evictæ mortis ac spoliatæ, licet non habeat dignitatem vel remunerationem. Quia debet aliquid interesse inter eum qui provocatus amore sui Domini contra hostes ejus dimicare non timuit, armans se continentia et observatione omnium vitiorum, ut possit resistere malo, semper sollicitus quomodo imperium Domini sui defendat; et inter eum qui cum inimicis Domini sui conveniens, et eis assistens, in fine vitæ ad Dominum suum regressus est, non ut regnum Domini sui vindicaret, sed ut sibi soli prodesset esse civis antequam miles. Ille enim qui vivere vult christianus, ut post mortem remuneretur, scit quia non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18). Ac per hoc suscepta armatura fidei non dubitat congruere contra principes et potestates, ut in sæculo existens victor, post sæculum coroneatur. Dignum est enim ut qui inter perfidos et rebelles Domini sui regnum ad præsens testatur, hujus rei in futuro consequatur mercedem: ut videntes inimici Dei testem Christi propter confessionis suæ veritatem sublimem apparere in regno Dei, doleant confusi falsum se aestimasse quod verum esse declaratum est; necnon et hi qui tarde crediderunt, non in vita, sed in morte confitentes Deum, videntes quanta eorum gloria est, qui sub armatura Christi militantes bella imperatoris sui devote et fideliter gesserunt, poenitent non se vixisse, sed mortuam esse christianos. Potest enim videri minime idoneus mori christianus, qui votum non habuit vivere christianus: forte enim jam moriturus, idcirco voluit dici christianus, quia jam tempus peccandi non erat; Ne forte, inquit, verum sit quod creditur, volo fieri christianus, nihil amittens, si falsum est quod creditur: et qui jam in morte non voluntas peccandi, sed peccatum fieri desinit, tentat si prodesset poterit fides post mortem; cum hoc utique fuerat utile, ut hic vitia et peccata emendarentur, ubi fuerant admissa. Tunc enim aliquis condemnasse se præterita probat, quando fidei lineam sequens, conversationem et vitam videtur mutare. Si enim prius ideo peccabat, quia nesciebat Deum, cum cognoscit eum, ultra non debet peccare, ne frustra sit cognovisse illum. Debet enim aliquis perfectus esse ex cognitione Dei. Christianus enim ante professionem debet intelligere operibus magis se probandum quam nomine. Nam propterea mandata data sunt cæteris legibus potiora², et ad sanctitatem pertinentia, ut ex his Dei cultura appareat: si quominus, audient, *Quid me vocatis, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (Luc. vi, 46)? Per quod tunc significavit prodesset Dominum vocari Dominum, si mandata ejus serventur: irrisor enim videtur qui Dominum vocat eum cujus præcepta contemnit. Huic verba Legis recitanda sunt, quæ dicunt quia *Deus non irridetur*. Itaque verbis suis condemnabitur, quia Dominum vocat quem minime se timere operibus suis ostendit.

DE PECCATO ADE ET EVE³.

CXXVII (a).—Nulli dubium arbitror, mundum istum hominis causa esse fabricatum: qui cum diversis constet substantiis, unus est tamen multis membris aptatus, ut ex his invicem mutuis operibus, quæ necessaria homini futura erant, gignerentur. Dominus enim facta est homini cura annona, ita ut singula eorum secundum genus fierent super terram, id est, ut facta hanc haberent insitam⁴ potentiam in propagino uniuscujusque generis eorum quæ crearentur in terris. Origines enim institutæ sunt, quarum semen proficeret ad procreationem multiplicandorum generum

¹ Sic Ms. Colbertinus. At editi, non est voluptas peccandi.

² Ms. Colbertinus, puriora.

³ Quidam editi addunt, de eorum conditione et donis gratiis.

⁴ Sic Ms. Colbertinus. Editi vero, hinc habent infirmitatem.

(a) Deest in Mss. secundi generis.

⁵ Ms. Colbertinus: *Qui enim me erubescit, inquit, et mea verba in hac, etc.*

super terram. Unde Scriptura testatur, *Et benedixit illa Deus, dicens: Cresce, et multiplicamini super terram* (Gen. 1, 22, 28). Simili modo etiam hominum genus benedictum est: quomodo sensum contuemur in *Legē*. Cernimus enim scriptum esse, *Crescit populus, et multiplicatus est in Ægypto* (Act. vii, 17). Quæ benedictione enim benedicta sunt, quæ ad utilitatem creata sunt hominibus, ea benedictione et homo est benedictus, ut similiter ex mare et femina propago generis humani cresceret et multiplicaretur super terram: et ut sicut per culturam melioranda erant semina, ita et hominum genus adhibita cura id stude- ret, ut Creatoris cognitione percepta, vitam suam frenaret ad promerendum eum, ut simul omnia proficerent ad laudem et gloriam Creatoris. Et quoniam non aliud hæc dicta significant, res ipsæ testantur. Omnia enim quæ facta sunt, Dei vultu multiplicata et meliorata super terram. Nec enim aliter posset acci- dere, quam Dei voluntas et benevolentia decrevit semini- bus. Quomodo ergo dici potest male fieri, aut non licere quod ex Dei benedictione et ipso faciente aug- mentum facit? Cujus rei traditio et in Synagoga man- sisset, et nunc in Ecclesia celebratur, ut Dei creatura sub Dei benedictione jungatur. Non utique per præ- sumptionem, quia ab ipso auctore data est forma. Sed si cessare debere putatur, tunc cessare debet, quando cessatura et illa sunt, quæ similiter benedicta sunt ut multiplicarentur: quia si generatio hominum cessat, ad quam utilitatem nascuntur, quæ benedicta sunt super terram? Non potest enim mundus ex parte agere, et ex parte cessare. Aut totus operatur, aut totus perit in otio. Numquid utile corpus est, cuius quedam membra vigent, quedam torpescunt? Quod ergo a Domino benedictum est, cur sordidum et contaminatum opus a quibusdam asseritur, nisi quia ipsi Deo manus quodammodo inferunt? Non enim hoc reprehenderent, nisi de Deo hujus operis auctore male sentirent. Quia enim aperte Deo detrachere ve- rentur, per opus tamen ab eo inventum accusant eum. Quando enim displicet opus, reprehenditur auctor. Si hujusmodi homines legerent, aut potius accipe- rent Scripturas, memores essent Balaam dicentis, *Quid maledicam quam benedixit Deus* (Num. xxiii, 8)? Frustra enim accusatur qui a iudice laudatur: Imo ipsæ sui accusator est, qui reum dicit quem leges de- fendunt. Quis ergo tu es qui dampari censes quod a Deo benedictum legis, nisi aut Deum hunc negas esse, aut Scripturam falsam accusas? Sunt enim qui quasi nova accipientes, vetera repudianda putant. Sed non discrepant ab his nova, per Christum præ- cepta populis intimata. Ipse enim rogatus ad nuptias ire non dedignatus est: et non solum presentia sua illustravit eas, verum etiam contulit quod deerat ad lætitiā (Joan. ii, 1-11). Scriptum est enim, *Quia vinum lætificat cor hominis* (Psal. ciii, 15, et Eccli. xl, 20). Et ut hoc secundum Dei Patris sui voluntatem fecisse se demonstraret, Judæis interrogantibus an licet homini dimittere uxorem suam, respondit inter cætera, dicens: *Quoniam ab initio fecit Deus masculinum et feminam, et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adheret uxori suæ, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* Quod ergo Deus junxit, homo non separet (Math. xix, 4-6). Hinc est unde rogatus ad nuptias ire liben- ter, ne factam Dei et Patris sui iudicium videretur. Magis autem Legis veteris et novæ doctrinam con- cordare ostendens, nuptias non solum non prohibuit, sed et interesse dignatus est, testimonium eis tribuens quoniam Deus auctor earum est; et quod a Deo jun- ctum est, neque prohiberi, neque separari debere salu- tati præcepto monstravit. Et quia nativitas prodest, eum jam relinqueret mundum, matrem suam Joanni discipulo suo commendavit (Joan. xix, 26, 27). Quam- obrem et nos per omnia Legis veteris et novæ man- data servantes, parentes honorare docemur (Deut. v, 16, et Math. xv, 4): quod nisi fecerimus, maledic- tum nos incursumos cautum est. Legē. Itaque quænam

est hæc præsumptio, aut ex qua lege descendit, et pliarum aditus intercludere, quando tam nova quæ vetes Lex per omnia istis favere videntur? Sed in- est quod legimus, quia quod extra est, a malo est (Math. v, 37). Unde Apostolus hujusmodi homines cauteriatam dicit habere conscientiam, qui prohibes nubere, et a cibis quos Deus ad percipiendum creavit, abstinendum docent (I Tim. iv, 2, 5). Hæc enim in hypocrisi, inimicitiarum causa facere des- tantur, ut Legem a Deo traditam criminarent. At ideo studentes præceptis salutaribus obvias max- tendunt, ut pravæ doctrinæ mandata commode- ac per hoc cauteriatam habere dicuntur conscientiam. Corrupta enim mente aliis scientes, aliud prædicant. Sicut et Judæi, qui non ignorantes gesta Salvatoris opera esse Spiritus sancti, invidebant dicitur quod in *factis tuis dicitur demonia* (Math. xii, 24); ut per- luum a deo averterent. Falis est etiam de illis La- moratorum versutia, qui aut sanctitatis et castimo- amatores esse se simulant, nuptias esse dicunt de- mandas, ut per hoc commodeantur, et per idem ve- ritate revertant: et ut abstinentiæ se studere fingant, temperandum a cibis tradunt, ut per hoc se alienos mundo ad celestia regna festinare ostendant, per quod mentes hominum illicentes deinceps illicita de- ceant licere, et licita quasi inconcessa damnare. Hæc sunt præstigiis satanæ, ut causas invertat, quasi non insinuas aliquid, excludat veritatem, in quæ nihil novum est, quia totum æternum. Quis non ad- vertat sensum istum ad adversariis esse aptatum? Quis enim audeat Dei inventum reprobare, et quæ nunquam allecul obfuit, nisi adversario veritas? Quæ ut impuritatem suam tegat, sanctimoniam prædica- quam non amat, ut dum ex eo se quasi bonæ volun- tatis calendoret, illicita vendant quasi licita. Com- mendat enim se ut promptius fallat, ac per hoc capis imprudentibus suggerat, per quæ plus eos faciat pec- catores: quia ut causæ suæ aliquam conferat medici- nam, granditer suadet homines peccare, magnum ex eo querens solatium, dum criminis sui socios multos ostendit, levem penam æstimans, ac si minus gravis sit, si secum multos videat in gehenna. Cæci homi- nes, dum vincuntur vitibus, aut per infirmitatem, ut per ignorantiam esse defendunt, non vindicando hæc quæ contraria decipit concupiscentia. Aut quæ obtus caligo ut non quod verum est, videatur? Nam solent litteræ aliud videri significare, dum aut non bene pronuntiantur, aut improprie distinguuntur. Cum se- tem legitur, *Fecit Deus; et, Benedixit quod fecit*: quis hinc disputet? quis dubitet? quis quod benedi- ctum est, maledictum patet, nisi alio spiritu animetur? Quod quidem si hominis vox esse diceretur, forte ali- qua fallacia crederetur: Deus dicitur loqui, et dubitas? Deus benedixit, et reprobas? Sed forte sub Dei nomine Moyses errorem induxit? Satis tibi faciatis signis et prodigia per Moysen facta in Ægypto; su- deant tibi mirabilia quæ in Rubro mari gesta sunt ad liberationem filiorum Israel. Audi magos confitentes quia *digitus Dei est hic* (Exod. viii, 19). Respondi Apostolo dicenti, *Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes per Moysen baptizati sunt in mari et in mari, et omnes eandem escam spirituales manduca- verunt, et omnes eundem potum spirituales biberunt. Bibebant autem de potu spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus* (I Cor. x, 1-4). Et unde hoc Apostolus locutus est? Præsto est Scriptura, in qua legimus Christum Dominum nostrum dicentem Judæis, *Si crederetis Moysi, crederetis fortassis et mihi; quia de me scripsit Moyses* (Joan. v, 46). Quis hinc concordiam fidem denegat? quis audeat dicere, quod unam eam disorpare? quis tam matre mentis est, ut individuum claritatem contumdat videri inimicitiam?

¹ Sic iuxta Et. Lugd. Ven. et Lov. in B. ostendat. H.

² Ms. Colbertinus: et secum multos videtur in peccatis, nec cæteris homines dum vincuntur utilis. Et paulo post, de- fendunt non vindicanda hæc

et habes et verborum testimonia, et exempla virtutum, quæ animam tuam subjungent veritati, ut non dicas verum quam quod Ecclesie catholice timent libri. Quoniam igitur probatum est eundem tu fuisse in Veteri Testamento, qui nunc noster, et hunc multis virtutum indicibus verum esse, in tum ejus auctoritas debet præferri, ut etiam id ad asperum, et forte absurdum a nobis æstimatur, eplo ferri debeat, et aliter sentiri quam a nobis atur, si Dei judicio commendetur; quia magis Deo clere debemus quam nobis. Infirmitas enim nostra imperitia, utilia solet judicare quæ nociva sunt, et timare falsa pro veris: quod de Deo vel suspicari fas est. Non est enim natura, quæ possit falli: tanto magis de conjugibus dubitari non debet, Deo certe, *Quod Deus conjunxit, homo non separet?* Est in res aperi et simplex. Certe omnis homo gaudet in fuerit Dei dignationem adeptus, et meliorari se edit dum sacramentum Creatoris addiscit, quod ique non assequeretur, nisi natus. Cur ergo plangit od gaudet, et quod gloriatur se didicisse, conde- nat? Si enim gaudet quia didicit, non autem didicist, nisi natus fuisset; sine dubio bonum est nasci, quia iustus natiuitatis, cognitio est veritatis. Si autem alium est nasci, non erit bona cognitio. Cui enim si proderit cognitio, si damnatur natiuitas? Quia si non expedit nasci nec debet, inane est ut discat damandus. Sed quia nemo tam hebes est, ut neget conditionem Dei prodesse hominibus, et bona et utilis est. Per ipsam enim melioratur natiuitas, et melio- rita natiuitas plus mereatur quam fuerat collatum dæ: quia in celo, non in terra regnabunt creden- tes, in paradiso Dei Patris, non in quo Adam corporaliter iussus fuerat operari. Nam si encænna cele- rabantur Jerosolymis, id est, dedicationis templi dei agebatur festiuitas; quanto magis ipsius hominis elebrandus natalis est, qui magis templum Dei est; ujus etiam, ad agendum Deo gratias, manibus tenu- tum est fabricatum. Melius est enim templum, cor- nus nostrum: quia hoc Dei opere, illud vero humano abore constructum est: et hoc sub spe æternitatis est, illud perditionis. Itaque qui Deo instituerit nam se novit, ut ei gratias agat, cognitum habens my- sterium ejus, debet in natali suo gaudere, videns pro- fectum esse natiuitatis sue. Vece autem illi nasci non debuissent, qui Creatorem suum relinquentes, glo- riam ejus aliis deputant: horum enim natiuitas pro- ficat ad poenam: sed non natiuitas crimen incurrit, sed voluntas. Sed quis es tu, qui nuptias prohibes? Forte Marcion, quia corpus non a Deo fabricatum pu- tas, sed a diabolo: animam vero errore quodam la- psum passam, ut ad tenebrarum partes, in quibus nunc mundus est, veniret, contendis. Quomodo ergo pos- set hinc liberari, si prohiberetur generari? Natus enim cognovisti casum tuum, et data opera id egisti ut re- meares ad patriam¹ sedem, redditus sorti tux. Deni- que gratias agere te dicis Christo, per quem hanc cognitionem assecutum te gratularis. Age vero, si natus non esses, cessaret cognitio, nec prosequeretur liberatio. Itaque si gaudes animam liberari, fave na- tiuitati: nam si natiuitati resistis, inimicus es anima- rum. Aut si Manichæus es, qui nuptias quasi contra- rias reuuis, querro a te, si corpora minime gigneretur, quomodo anima hinc, quam fusam in tenebra- rum partem et hærentem lylicis rebus asseris, eri- peretur? Nascendo enim liberari eam in libris vestris scriptum habetis, ut a luna susceptæ animæ et exean- tes de corporibus soli tradantur, quem Deum vestra- rum asseritis animarum. Nam gaudetis, cum Mani- chæi vocamini. Per hoc enim nomen liberationem vestram flagitatis: quod utique nesciretis, nisi nati essesis. Longe itaque appareat per hypocrisiam vos nu- ptias condemnare. Sanctimoniam enim profidentes, latenter immunditiæ studetis; quod non solum priva- tum sed etiam edictis proditum est imperialium.

¹ Ms. Colbertinus, *patriam*.

Audi nunc, catholice, et ex Evangelio discet, prof- esse hominis natiuitatem. Cum Simeon enim vir ju- stus vellet exire de sæculo, sufficere sibi putans Creatoris sine mysterii ejus cognitione notitiam, non permissum est ei nisi incrementum laceret in Dei per- ceptione, ut plenam haberet fidei suæ mercedem. Denique natum Salvatoreem accipiens in manibus be- nedixit Deum, et dixit: *Domine, nunc dimittis seruum tuum, secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutem tuam* (Luc. II, 29, 30). Manifeste ost- ensum est Dei beneficium esse in hominis natiuitate, quando viro iusto de morte cogitanti responsum est quod non ante moreretur, quam Christum Domini vi- disset: in tantum enim proficiebat in vita, ut dignus fieret etiam in presenti videre quem liberatorem spe- rabat post mortem. Qui ergo reservatus in vita non permissus est mori, nisi spem suam fructum vidisset, ut securus esset quia de vita ad vitam transiret: quo- modo potest dici non huic profuisse natiuitas? Si enim malum est quod nascimur, non paradisi promitteretur, non vita æterna, non regnum celorum, sed pœna et gehennæ perditio, ut timeret alterum generare, qui se sciret natum ad perditionem; ut ille qui se illicite natum sciret, non affectaret generare. Sed forte dicitur: Re- gnum quidem celorum promissum est, sed fidelibus et bene agentibus. Recte. Vides itaque non ideo rectos fieri homines, quia nati sunt, sed quia male conversati sunt. Neque enim non natis promissum est regnum celo- rum, ut natiuitati impitent, quibus non dabitur: promissum est autem natis bene agentibus, ut neque natiuitas prosit male agenti, neque obesse possit bene agenti. A fidelibus enim et bene agentibus melioratur natiuitas: ab infidelibus autem et male agentibus de- terioratur. Sic enim est natiuitas, quasi arbor quæ inseritur: quia si bono surculo inseritur, melior fiet et bona dicetur; si vero malo surculo inseratur, de- terior erit, et non bona, sed mala vocabitur. Ita et natiuitati si bona accedat doctrina, bonos faciet fru- ctus; si autem mala, malos faciet fructus. Itaque sicut necessaria est arbor, ut sit ubi inseratur; ita etiam necessaria est natiuitas, ut sit ubi proficiatur. Sed respondetur e contra: Si utilis est natiuitas, cur renas- cimur? Non renasceremur nisi utilis esset natiuitas. Renasci enim renovari est, et qui renovantur, instau- rantur. Non ergo accusat renascibilitas natiuitatem, sed reformat: et quod reformat, bene ab initio institutum probatur. Igitur quod renaschimur, consilio mutamur, corporis expiatione percepta, ut reddamur ad pristinum statum Adæ. Animæ autem peccato mac- ulatum est corpus, quo reparato et meliorato per fidem, consilio abluitur: ut sicut per contemptum Dei fuerat pollutum, ita per obedientiam abluitur, ut effugiat sententiam datam Adæ, et possit resurgere. Itaque si ab anima cœpit peccatum, cur natura cor- poris accusatur²; cum in causa peccati Adæ non fuerit desiderium corporale, sed spe deitatis illecta anima transgressa sit Dei præceptum, ut corpus suum euhjugaret peccato, et nascerentur homines sub pec- cato? Quod quidem nihil obest homini, si tamen legi Dei obediat, nisi quod moritur: cui rei benevolentia Dei promissit mercedem, ut quoniam in Creatoris de- votione fideles inveniuntur, per prævaricationem au- tem Adæ corruptioni subjecti sunt et mortis, pro hac re accipiant a iudice Deo³ ultra quam fuerat conces- sum Adæ, ut in futuro et gloriosi sint, et æternam habeant vitam, et adoptati filii Dei vocentur; ut la- crum sit, quia nati sunt. Ex hoc jam revertar ad reliquam partem lectionis. Cum positus esset homo in paradiso, hæc accepit mandata: *Ex omni, inquit, ligno quod est in paradiso ad escam, edes. De ligno au- tem unde dignoscitur bonum et malum, non edetis ex eo*.

¹ Ms. Colbertinus, *lecto*.

² Sic Ms. Colbertinus. At editi: *cur non a corpore accusatur?*

³ Sic Ms. Colbertinus. At editi: *ut qui in Creatoris devo- tione fideles inveniuntur, salventur. Per prævaricationem autem quia Adæ corruptioni subjecti sunt et mortis, pro hac re accipient a iudice Deo.*

præcepit Apostolus non debere uxorem a viro habere : cum habuerit occasionem dicendi, si scisset, non licere nubere; quomodo quod sibi non aditum, docere se non posse ostendit. Quis autem polorum doceret quod a magistro traditum non? Vel quis non audiat prædicantem : *Voto adolescentis nubere, filios procreare* (I Tim. v, 14)? Sed dicatur : Si licet et bonum est nubere, cur sacerdotibus non licet uxores habere? id est, ut ordinatum non liceat convenire? Quis nesciat unumquod suam legem habere? Est enim quod omnino rraliter omnibus non liceat : est item quod aliis, et aliis non licet : et est quod aliquando licet, aliquando non licet. Fornicari omnibus semper non : negotiari vero aliquando licet, aliquando non. Antequam enim ecclesiasticus quis sit, licet citari : facto jam non licet. Et Christiano cum re sua convenire aliquando licet, aliquando vero licet. Propter dies enim processionis aliquando licet convenire ; quia etiam a licitis abstinendum ut facilius impetrari possit quod postulatur. Unde stolus, ex consensu ait abstinendum ad tempus, ut etur orationi (I Cor. vii, 5). Nam secundum Legem jejuniæ cædi et jurgari non licet, postea licet : quia major reverentia debetur Dei causis. Numquid omne ante cæteros licet, ante imperatorem licet?

Quanto magis in Dei causis? Ac per hoc antistitem ejus puriorem cæteris esse oportet : Ipsius enim personam habere videtur, est enim vicarius ejus : ut quod cæteris licet, illi non liceat ; quia necesse habeat quotidie Christi vicem agere, aut orare pro populo, aut offerre, aut tingere. Et non solum huic concubitus non licet, verum etiam ministro ejus : quia ipse mundior debet esse, quia sancta sunt quæ ministrat. Nam sicut ad comparationem lucernæ tenebræ non tantum obscuræ, sed etiam sordidæ sunt, ad comparationem autem stellarum lucerna caligo est, ad solis vero comparationem stellæ nebulosæ sunt, ad Dei autem claritatem sol nox est : ita et quæ ad nos licita et munda sunt, ad Dei autem dignitatem quasi illicita et immunda sunt ; quanquam enim bona sunt, Dei tamen personæ non competunt. Numquid non tunica mediocri hominis, quamvis munda, imperatori tamen sordida et illicita est? similiter et Saxonica senatori? Ac per hoc antistites Dei puriores esse debent quam cæteri, quia et Christi habent personam, et ministros Dei mundiores esse oportet. Nemo enim imperatori ministrat non accuratus ; igitur vestimentis claris et mundis induti ministrant : Deus autem quia natura clarissimus est, ministros ejus natura magis quam vestibus mundos esse oportet ; cui laus et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

* IN QUÆSTIONES VETERIS ET NOVI TESTAMENTI POST VULGATAS

ADMONITIO.

Habes præfixum superiori libro elenchum duplicem : unum quo illa præcedentium centum viginti septem questionum exhibetur collectio, quæ ab Augustino Ratisponensi, ab Joanne Amerbachio et a Desiderio Erasmo it primum vulgata ; alterum, qui collectionem non tantum disparem Quæstionum ordine, sed etiam earum numero auctiorem longe repræsentat. Hujus porro alterius collectionis exemplar cum e Victorina Bibliotheca leptus fuisset Jacobus Haemer, curavit ut subsequentes hic Quæstiones, quas videlicet aut nondum vulgatas, ut certe aliis verbis tractatas esse animadvertibat, prodirent in lucem. Fecit vero ipse tres earum classes, earum prima in editis inscribitur, Quæstionum ex Veteri Testamento pars secunda ; aliæ similiter, Quæstionum sive ex Novo Testamento, sive ex utroque mixtim, pars secunda dici solent : cum tamen Victorinus codex lique inspecti a nobis Mss., in una et altera classe Quæstiones omnes, nec alia quam in excuso superius elencho ernitur, ratione et ordine digestas complectantur. Nihil nos in constituta per Haemereum, perque posteriores ditiones jam confirmata distributione mutandum duximus : nisi quod aliquod inde Quæstiones transferre isum est in superiorem librum collectionis primo vulgatæ ; ut quæ de eodem argumento agunt, juxta se ollocatis, quid inter illas intercedat varietatis primo conspectu deprehendas ; tum etiam ultra collectio in Mss. ntiquior et sincerior sit, vel potius an utraque interpolatoris inepti manum referat, dijudicare possis. Cærum de subsequenti opere idem quod de priore sentiiri, volunt Lovanienses Theologi : quod varia, inquit, contineat et Augustino indigna, et a veritate aliena.

QUÆSTIONUM EX VETERI TESTAMENTO

PARS SECUNDA.

ADVERSUM EOS QUI NEGANT AD DEUM ALIQUID PERTINERE.

QUÆST. PRIMA (a).— Multis, quos sæcularis ista caligo cæcavit, plurimum displicemus, si solliciti Dei præcepta servemus, si occasiones delinquendi fugiamus, si bona omnia salutari studio implere conemur, si illecebrarum, vitiorumque blandimenta seductoria negligamus, si nulla nos sæculari dulcedine capi patiamur, si sponte pro Dei nomine cruciatus pœnasque subeamus, si mortem ipsam virtute spiritus contemnamus. Illis nimirum quibus omne quod geritur, sensus iste mortalis nec laude nec vituperatione di-

(a) Deest in Mss. primi generis.

gnum esse persuasit. Nolunt enim ad Deum horum aliquid pertinere. Nonnulli adeo scelera sua criminatque defendere cupientes, Nihil, inquit, prodest, bene an male vivas. Neque enim ista nunc Deo cura est, ut te diversa pro instituto proprio morboque gerentem sollicitè festinet aspicere, et scædis aliquando tuis actibus oculos permiscere. Vana sunt omnia, quæ ut libitum fuerit celebrantur : is qui ad Deum pertinet, secretus est et remotus ab istis rebus humanis, et ideo nec irascitur, nec movetur ; nulla illi humanarum rerum, nulla nostri actus est contemplatio ; totus rotati sæculi cursus, et quædam mundi orbis inexplicabilis volutatio, ita corruptum rapit et projicit, ut stultus credatur quisquis se ad curam Dei

invocare posse pararet. Nec martyrum quidem probandus est animus, qui Deum suum, quem misericordem esse prouocant, effusione sui sanguinis astimant deletari. Nihil illi charum in vobis, nihil est odiosum; nulla mortis vestrae conditio, nulla sanitas integritate letatur; nec quod ubi geratur scire desiderat: non quod impossibile sit maiestati divina: omnium fore que gesta sunt vel geruntur habere notitiam, sed quod scire nolit miseris hominum vanitatesque mundanas. Sic denique scriptum est: *Vani & vanitatum¹, vanitas vanitas, Eccle. 1, 2*. Quorum sententia desperatione firmata, ut divini sensus auctoritate dissolvitur, sic ipsorum sacro sermone vulgari, qui maximus habetur in usu, convincitur expugnata. Nam cum inter negotia diversorumque contractus fides periclitante contendunt, ut testis divinitas adhibetur, que aliquando quod agamus scire negatur. Testis est, inquit, Deus. Deus videt, Deus iudicat. Deus faciat, Deus reddat. Et cum ad necessitatem jurisjurandi venit, et jurantis animus metuit ne sibi aliquid obveniat pejeranti; et iurandum exigit, et reddi ei posse confidit, qui sibi male iuravit. Et cum sanitas exoptata et bona valetudo fuerit consecuta, divinitati gratie referantur. Et cum aliqua decedente materia casus proximus illis evaserit, Deus bonus dicitur prestitisse. Et cum adverso ventorum flatu commoti æquoris fluctus insurgunt, et navis undique cesa navassatur, navigantium turbe ad cælum manus extendunt, Deum voce supplicii deprecantur, et exaudiri se et liberari posse confidunt. Unde hæc si Deo nulla nostri est cura, si quid agamus ignorat? Inanis est igitur ista persuasio. Omnia Deo sunt cognita. Nullus sibi de impunitate commissorum scelerum blandiatur. Bonæ vitæ maximus fructus est, malæ perpetua poena et æterni cruciatus. Igitur nobis qui Deum omnia nosse credimus, qui devoto ad martyrium festinamus, inestimabilis fructus, perpetua vita præstabitur: impiis vero, qui Deum scelera sua, criminumque nescire docuerunt arcana, ignis flamma consumens, incendiunque semper indeliciens ministrabitur.

II (a). — An Spiritus qui super aquas ferebatur, Spiritus sanctus intelligatur; quia dictum est, *Spiritus Domini ferebatur super aquas (Gen. 1, 2)*?

Si ideo a quibusdam Spiritus sanctus putatur, quia Dei esse spiritus legitur, etc.

III (b). — Si Adam factus a Deo et animatus, Spiritum sanctum accepit; quia scriptum est, *Inspiravit Deus in faciem ejus spiritum vitæ (Gen. 2, 7)*.

Non erat ordinis ut acciperet Spiritum sanctum; quia hoc in posterum reservatum est a Deo, ut in novissimis diebus cum mysterium unius Dei manifestatum est, daretur credentibus. A principio quidem prædicata est Trinitas, sed quasi sub velamine erat intelligentia ejus. Dei enim Patris primum persona sine cunctatione et figura prædicata et manifestata est, quia ab ipso sunt omnia. Filii autem ejus, Domini nostri Jesu Christi et Spiritus sancti personæ non tacebantur, sed neque manifestabantur. Denique de Domino fit a perfidis questio, et de Spiritu sancto. Quidam enim dementes Spiritum sanctum ipsum Patrem dicunt, sicut et Sabellius ipsum dicit Patrem quem et Filium. De Dei autem Patris persona nemo dubitat. Cum ergo Trinitas sit manifestatio, tunc demum Spiritus sanctus datur credentibus, ut et persona ejus manifesta sit, et accipientes illum, signum habeant, quia filii sunt Dei, per id quod Spiritum Dei, qui de Deo utique est, habent in se. Perfectionis enim significatio hæc est, cum scitur et Pater esse et Filius et Spiritus sanctus. Hæc perfectio hoc tribuit donum. Adveniens enim Filius Dei, et hæc adaperiens ac ma-

nifestans, plus aliquid debuit dare, et de tribuere perfectionem hanc credentibus; quia Filio, nec in Patre solo perfectio est vel ubi nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Ut Joannes evangelista, quia *de plenitudine ejus accepimus, gratiam pro gratia: quia Lex veritas data est, gratia autem et veritas per Jesum Verba facta est (Joan. 1, 16, 17)*. Apertum est, ut Salvatore plenitudinem factam veritatis. Ut latebant, et quod promissum est dum revelatum manifestatur, plenitudo sit veritatis: tunc et accepto Spiritu sancto sunt filii Dei. Nam hæc que dicitur facta a Deo in Adam, animæ tradidit Spiritus enim frequenter pro anima ponitur, ut Evangelio inter cetera, *Et reversus est spiritus ejus ad illam (Luc. viii, 55)*. Et in hoc Spiritum, ait, *contribulatum, et cor contritum dispernit (Psal. 51, 19)*. Frequenter tamen aliquid non sic habent, quia *inspiravit Deus; sed, tunc Deus in faciem ejus spiritum vitæ, et factus est anima vivens. Non quia dixit, spiritum sanctum Spiritum sanctum significavit. Nam et de anima ita ait: In quibus erat spiritus vitæ (Gen. vii, 22)*. Spiritus vitæ dicitur, quia animat corpora ad vitam.

IV (a). — Cur Adam in mundo positus mandata vel legem accepit, cum ipse dominium creaturæ haberet.

Quamvis in mundo dominus positus sit Adam, tamen quia non utique ex se, sed a Deo id accepit, hinc hujus rei significatioem ex lege accipere: ipse qui dominus videtur, per legem subiectus esse, et qui illi hæc dederat potestatem; ut auctoritatem Creatoris reverentiam illi faceret per legem, ne deo tanto extolleret illum, et immemor fieret Creatoris sui.

V (b). — Cur Deus dicat, *Non permanebit super me in hominibus istis, quia sunt caro: anni mundi centum viginti, etc. (Gen. vi, 3)*.

Cum gigantes essent illis diebus super terram pestiferi et superbi, a magnitudinis statura elati, desideria carnis cunctis, nati apostate; tunc cum depliceret Deo, promisit genus humanum diluio deturam, et tempus statuit; ut si quis forte ira Dei ad dita et indignatione, super hoc vellet se corrigi haberet spatium emendandi se, Denique centum et sexagesimo anno ante diluioem, ante arcam fabricatam, hæc ratio videtur fabricata. Ante arcam vero inchoationem viginti anni fuisse perhibentur. Sed ratio istud quod postquam de numero annorum dixit, subiecit, obscurare videtur. Nam hæc scilicet antequam quingentorum annorum esset Noe, dicitur scitur lata. Quid enim dicit? *Non permanebit super me in hominibus istis: propterea et subiecit, (malitia increvit super terram, delebo hominem a terra usque ad pecus; quod utique diluio facta imputum est. Nam et post diluivium multis annis homines vixisse meminimus: et Aaron frater Moysi centum viginti tres annos vixisse memoratur (Num. xxxiii, 38, 39). Ipse autem Moyses ut centum et viginti annos transire non posset, fecit quod Deum in contradicte aquæ non clarificavit. Nam intraturus erat in terram promissionis, si non obstitisset peccatum (Deut. xxxiv, 7, et xxxiii, 48-52). Videtur enim hoc quibusdam dictum ad tempus Moysi pertinere, cum invocaretur Jojada sacerdos centum triginta annos vixisse (II Paral. xxiv, 15)*.

VI (c). — Quid continet benedictio Jacob, quam dedit filiis suis (Gen. xlviii, xlix).

Non solum ex presentibus causis futura universusque tribus prædixit, sed et de futuris futura, quorum adhuc umbra non erat, in populo Judaico significavit. Quales enim futuræ essent singula: tribus iacob, fide, disciplina, luxuria, petulantia, contemptus fidei, ut cum de uno erant, et tamen unum non sc-

¹ *Vani, vanitatum; et paulo post, Dei jussus auctoritate. At Mss., vanitatum; et, dicitur sensus auctoritate.*

(a) habetur supra inter primo vulgatas, juxta quest. 41.

(b) Idem argumentum tractatur in Mss. primi generis, quest. 423, sed alia prorsus ratione.

¹ Mss., *deleam.*

(a) Deest in Mss. primi generis.

(b) Deest in iisdem Mss.

(c) Deest in iisdem Mss.

ent, ostendit. Aliqui enim profecerunt in melius, et deterioraverunt, alii permanserunt: ut per hoc a sibi prerogativam generis viudicarent, cum ab ipso predictum esset, quosdam ex his, qui utique ejus essent origino, reprobus futuros, imo multos rituros, ita ut alii significarentur subintrare, qui ad eam dedecus et damnationem insererentur in nam, ex qua illi exciderunt. Promiscuum ergo populum in omnibus tribubus futurum declaravit: qua valetate tam boni sed pauci, quam mali sed multi intelligerentur. Et quamvis sceptrum dederit filio suo Joseph ad tempus, Judam tamen praefecit omnibus. Non quod omnes ex Juda idonei essent futuri, sed quia Salvator, qui vere rex est, ex ea tribu oriundus rat secundum carnem.

VII (a). — Cur angelus missus loqui ad Moysen in igne et rubo apparuit?

Natura angelica secundum se simplex est, cujus substantia superiora appetit, etc.

VIII (b). — Non fuit aliud signum quod fieret a Moysen palam Pharaoni, nisi serpens (Exod. vii, 10)?

Qui hoc reprehensibile putat, dicat quid aliud fieri debuit. Nam utique serpentem fecit, qui et terrorem incuteret, non tamen obesses, per id quod stupore quodam ad nocendum tardior est. Si enim leonem fecisset, aut ursum, aut aliud tale, quomodo evaderent qui aderant? Nec enim occidere voluit quemquam, sed solum timorem ponere, et ostendere virtutem; ut quia prima pravariatio per serpentem coepit, similiter et recordatio cognitionis Dei et morum emendatio serpentis signo proveniret, ut quomodo peccatum est, sic et emendaretur: sicut et per mulierem peccatum factum, per mulierem sublatum est, Mariam matrem scilicet Domini, ex qua Christus natus damnavit peccatum. Eva virgo adhuc pravariavit, sicut et Maria virgo erat. Hoc ergo modo ad statum pristinum revocata sunt, quae perierant: quia et regnum per ligni gustum amissum erat, et iterum per lignum quesitum est. Dominus enim, ait, *regnabit a ligno* (Psal. xcv, 10). Simili modo et mundus in quo factus est, in eo et reformandus est, id est in principio mensis pfimi, quod est Pascha. Nulla ergo mala erit natura nisi sola pravariatio; quando peccatum per id emendatum est, per quod et admissum est.

IX (c). — Si unus Deus est, cur in tribus spes salutis est, et non in duobus, aut quatuor, aut certe in uno; et quare prius non est Trinitas praedicata?

Unus quidem est Deus, sed non singularis est, etc.

X (d). — Ut quid circumcisio et praeccepta data sunt populo, quae prius non erant, neque nunc in auctoritate habentur?

Circumcisio signum est fidei Abraham, ut cum in filiis ejus hoc signum videretur, scirentur ejus filii esse, qui Deo credens hoc signum acceperit (Gen. xvii, 10, 11). Praeccepta autem sabbatorum, et praeteritorum testimonio data sunt, et futurorum quae haberent figuram (Exod. xx, 9-11). Futuri enim sabbati, quod in aeternis dabit requiem, figura est hoc sabbatum quod in hebdomadam impletum factum est. Escarum autem lex non in primordio Legis data est, sed cum duce perfidia, Dei verbis et promissis fidem nolent dare, ad duritiam cordis sui acceperunt praeccepta non bona, sicut dicit propheta Jeremias (Ezech. xx, 25). Id enim actum est, ut cervix eorum premeretur, ad profectum illorum. Superbis enim hominibus et contumacibus, non debuit tota creatura subijci. Postea autem misericordia Dei veniente, reddita est libertas edendi. Unde dicit Petrus apostolus: *Quid imponitis jugum super cervicem fratrum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus* (Act. xv, 10)?

XI (a). — Si propter diffidentiam et detractiones dura acceperant Judaei mandata; quid peccaverant filiorum, ut etiam ipsi his mandatis astringerentur?

Patribus data lex est, quae filiis similibus oneri esset. Nani postea non minus, sed forte amplius in Deum peccaverunt quam patres illorum. Praecius enim Deus, filiis magis hanc legem dedit; quia illi omnes in eremo obierunt.

XII (b). — Cur in Lege etiam ipsi Aaron dictum est, ut pro peccatis suis holocausta offerret, cum dicit David, *Pro delictis holocaustum non postulasti* (Psal. xxxix, 7); et in subjectis, *Holocaustis non delectaberis* (Psal. l, 18)? Quomodo offerri praecepit, quo non delectatur?

Manifestum est holocaustis Deum non delectari, sed pro satisfactione peccati gemitu et dolore cordis veniam posse mereri. Sacrificium autem testimonium peccati voluit esse, ut se peccator per oblationem sacrificii confiteretur peccasse. Remissio autem quomodo obtineretur, ipse alio loco ostendit, dicens, *Frangite esurienti panem tuum: si rideris nudum, vesti, et domesticos seminis tui ne despicias* (Isai. lviii, 7) aut certe, *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (Psal. l, 19). Primum ergo confitendum delictum monuit; deinde quomodo ignosci possit, ostendit. Nam nunquam pro manifesto delicto sacrificium mondavimus, sed pro ignoratis; quia etiam cum nescit homo peccat, et cum se putat recte agere, intentione quadam delinquit. Tale peccatum per sacrificium posse purgari.

XIII (c). — Quid est ut missa mors in Jacob, venerit in Israel; cum Jacob ipse sit Israel?

Unius populi duo nomina posuit. Nam utique qui prius Jacob dicebatur, etc.

XIV (d). — Si anima quae peccat ipsa morietur, quid est ut Charmi peccante triginta sex viri occisi videantur causa ejus?

Charmi quidem peccavit, et mortuus est lapidibus. Illi autem triginta sex viri, etc.

XV (e). — Quid est quod dicit propheta, *Lactare, aterilis quae non parit; erumpit et clama, quae non parturit: quia multi filii deserte magis quam ejus quae habet vitrum?*

Das matres hoc in loco intelligimus, caelestem et terrestrem, id est, Jerusalem liberam, etc.

XVI (f). — *Benedict terra Dominum, ait, hoc est laudet et consteatur virtutem tuam: quomodo ergo in Psalmis, Numquid confitebitur tibi, inquit, pulvis, aut annuntiabit virtutem tuam?*

Non est sic intelligendam, ut legitur, et sonant verba, etc.

XVII (g). — *In sole, inquit, posuit tabernaculum suum* (Psal. xviii, 6), id est corpus suum in quo habitavit Christus, qui a Pilato flagellis caesus est: quomodo ergo dicitur in Psalmo de Christo, *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo* (Psal. xc, 10)? quippe cum templum corpus suum dixerit.

Et filii hominis, et Dei filii corpus templum esse intelligitur. Deus tamen, id est, Dei filius, quamvis in carne venerit, in anima tamen habitavit. Ergo tam anima quam corpus tabernaculum est filii Dei, licet unus sit Deus et homo, filius Dei, et filius hominis. Ergo ex hac parte flagellum non appropinquasse dicitur tabernaculo ejus; id est, anima ejus, in qua habitabat divinitas ejus, immunis fuit a poena inferni vel principum ejus. Ne quia hic quasi peccator, cum sit innocens, crucifixus est, et passa est caro, aliquid inconstitiae apud inferos anima ejus passa putaretur, ostendit Scriptura non potuisse animam ejus turbari apud inferos, quia ad hoc descendit, hoc est pati se

(a) Deest in Mss. primi generis.

(b) Deest in hisdem Mss.

(c) Habetur inter primo vulgatas, juxta quest. 37.

(d) Habetur supra inter primo vulgatas, juxta quest. 36.

(e) Ibid., quest. 40.

(f) Ibid., quest. 38.

(g) Deest in Mss. tertii generis.

(a) Habetur supra inter primo vulgatas, juxta quest. 42.

(b) Deest in Mss. primi generis.

(c) Habetur supra inter primo vulgatas, juxta quest. 37.

(d) Deest in Mss. primi generis.

permisit, ut confunderet tenebras, et principes carum remitteret hebetes. Unde et ipse Dominus ait: *Tristis est anima mea usque ad mortem (Math. xxvi, 38)*. Permissa est enim, quod naturæ suæ erat, ut tristaretur, tropæum protinus referens, et spolia eorum a quibus contristata fuerat usque ad mortem, post mortem jam in æterno gaudio constituta. Potest et de toto homine intelligi; quia qui peccatum nesciit, a lege flagellari non potuit.

XVIII (a). — Cur Salomon spiritum sapientiæ habuit (III Reg. iii), cum vitam mandam non habuit? valde enim mulieribus delectabatur, ac per hoc peccabat (Id. xi).

Primum merito suo accepit spiritum prudentiæ: postea vero quam mulieribus nimium cepit uti, et per hoc peccare, si habuit spiritum sapientiæ, regni merito habuit; sicut et Nabuchodonosor regni merito in camino Christum vidit.

(a) Deest in Mss. primi generis.

XIX (a). — In Salomone, *Spes est, inquit, in tenebris, et melior est canis vivus et leone mortuo*.

Tenebræ ignorantiam significant et gentilitatem: quia spes est in gentili potius quam in apostata, etc.

XX (b). — In Sapientia, *Qui creavit, inquit, orbem ex materia invisæ: et contra, quia ex nihilo facti sumus (Sap. xi, 18, et ii, 2)*.

Deum simul confusas substantias creasse, Scripturam sensus declarat, permixtis utique tenebris. Hanc confusione rerum, id est, aera, ignem, aquam, terram, tenebras, materiam dixit invisam, sicut in Genesi legitur: *Terra autem erat, inquit, invisibilis et incomposita (Gen. i, 2)*. Ex hac ergo confusione creavit orbem instituto firmamento, ut intra ipsam aquis congregatis in usum habitatio fieret generi humano. Distinctis enim et discretis substantiis, in concavo domum habitabilem fecit.

(a) Habetur supra inter primo vulgatas, juxta quest. 30.
(b) Deest in Mss. primi generis.

QUÆSTIONUM EX NOVO TESTAMENTO

PARS SECUNDA.

QUÆSTIO PRIMA (a). — Cur facta et dicta Dominica quatuor voluminibus a quatuor scriptoribus sunt in scripturam digesta?

Congruum fuit annum Domini acceptabilem, sicut dicit propheta (*Isai. lxi, 2*), a quatuor voluminibus veluti quatuor vicibus contineri. Sicut enim annus quatuor temporibus evoluitur, ita ut invicem sui cœgant; ita et gesta et dicta Domini quatuor libris definita sunt, ita ut alter alterius indigeat: simul autem plenitudine perfecta sunt. Ut autem a quatuor scriptoribus ordinarentur, hæc fuit causa, ut quia temporum diversa sunt nomina, Evangeliorum quoque essent diversa vocabula. Et si qua videntur in verbis contraria, sensu tamen non discrepant, per interpretationem aptam causæ: sicut tempora cum videantur utique diversa nomine, aere, et cursu siderum, in effecta tamen eorum quæ gignuntur non discrepant.

II (b). — Quoniam constat quatuor libros rite conscriptos gestorum et dictorum Domini, sciendum quis ordo eorum sit.

Evangelium ordinatione colligitur magis quam tempore. Matthæus ergo primus ponendus est, quia ab ipsa promissione sumpsit initium, id est ab Abraham, cui facta promissio est incarnationis Domini nostri Jesu Christi. Post hunc Lucas, quia incarnationem hanc quomodo facta est, narrat. Tertius Marcus, qui Evangelium quod prædicatum est a Christo, testatur in *Legæ promissum*. Quartus autem Joannes, quia hunc qui promissus est Abraham incarnandus, et a Luca quemadmodum incarnatus est dictum est, et a Marco Evangelium ejus juxta Isaiam prophetam prædicatum ostensum est, aperta voce ostendit Deum dicens, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1)*.

III (c). — Quare Matthæus Evangelium Christi describens dicit, *Liber generationis Jesu Christi filii David (Math. i, 1)*; cum prior sit Abraham?

Propterea sic cepit, ut prius de ipso diceret a promissione incarnationis ejus genealogiam describens, sicut dicit Apostolus, *Quorum patres et ex quibus Christus secundum carnem (Rom. ix, 5)*. Ideo dixit, *Liber*

generationis; quia ex multis et diversis incarnatione Christi consistit, ut quia ex uno diversi esse ceperunt, de omnibus corpulentiam traheret. De Judæis et Gentibus et de dignis et indignis: quia Ruth Moabitida fuit, et Bersabee ex moecha facta uxor est; ut omnium carnem ad se trahens, ad unitatem illos genuinum revocaret. Ideo, *Jesu Christi filii, ait, David*, cum prior ait Abraham; quia specialiter Christus dicitur filius David, propter regnum: ut sicut Deus de Deo, ita et rex de rege ortum caperet juxta carnem. Sic enim dictum est ad David: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam (Psal. cxxxi, 11)*.

IV (a). — Quid est, ut generationes omnes in tres partes divideret supradictus Matthæus apostolus (*Math. i, 17*)?

Causæ faciunt divisiones et tempora. Ideo ab Abraham usque ad David distinxit. Prima enim pars causæ ab Abraham usque ad David est; quia Abraham pater fidei est, et David pater regni. Saul enim indignus effectus, seipsum regno privavit. A David vero usque ad transmirationem alia pars causæ, in qua regnum amiserunt facti reprobi Judæi. Post transmirationem autem Babylonis usque ad Christum tertia pars lamentationis et miseriæ, captivitatis et dispersionis illorum: quia quamvis post transmirationem Babylonis et septuaginta annorum tempus, quando a Cyro dimissi reversi sunt ad sua, nunquam tamen causam¹ vel requiem habuerunt. Neque enim postea Judæa regnare potuit, sed solliciti semper et pervagantes fuerunt. Nam utique tempore natalitatis Christi captivi fuerunt, dicentes: *Nos, non habemus regem nisi Casarem (Joan. xix, 15)*. Hæc ergo causa Matthæus tres gradus fecit generationis, ut etiam meritorum et causarum mutationes ostenderet a promissione facta usque ad Christum, anni autem tempora usque ad finem in unam gratiam permanere.

V (b). — Quare cum quadraginta et una sint generationes, Evangelista quadraginta duas numerasse videtur (*Math. i, 17*)? Ter enim quatuordecim, qui faciunt, nisi quadraginta duo?

¹ Morel affinitat legendum, puerum, Vid. Element. Critic., pag. 331. M.

(a) Deest in Mss. primi generis.

(b) Deest in hisdem Mss.

(a) Deest in Mss. primi generis.

(b) Deest in hisdem Mss.

(c) Deest in hisdem Mss.